

Europos Sąjungos
Taryba

Briuselis, 2021 m. kovo 31 d.
(OR. en)

7144/2/21
REV 2

SOC 152
EMPL 108
ECOFIN 252
EDUC 90

POSĖDŽIO REZULTATAI

nuo: Tarybos generalinio sekretoriato

kam: Delegacijoms

Ankstesnio
dokumento Nr.: 5945/1/21 REV 1

Dalykas: 2021 m. bendra užimtumo ataskaita (2021 m. kovo 9 d.)

Delegacijoms pridedama 2021 m. bendra užimtumo ataskaita, priimta 2021 m. kovo 9 d. taikant rašytinę procedūrą.

TURINYS

PRATARMĖ.....	3
SVARBIAUSIA INFORMACIJA.....	4
1. DARBO RINKOS IR SOCIALINIŲ TENDENCIJŲ BEI UŽDAVINIŲ EUROPOS SAJUNGOJE APŽVALGA.....	34
1.1 Darbo rinkos tendencijos.....	34
1.2 Socialinės tendencijos	45
2. PAVYZDŽIAI IŠ SOCIALINIŲ RODIKLIŲ SUVESTINĖS	49
2.1 Plačiau apie socialinių rodiklių suvestinę	50
2.2 Socialinių rodiklių suvestinės duomenys	54
3. UŽIMTUMAS IR SOCIALINĖS REFORMOS: VALSTYBIŲ NARIŲ REZULTATAI IR VEIKSMAI.....	59
3.1 5 gairė: Darbo jėgos paklausos didinimas.....	59
3.1.1 <i>Pagrindiniai rodikliai</i>	60
3.1.2 <i>Priemonės, kurių ėmėsi valstybės narės</i>	82
3.2 6 gairė. Darbo jėgos pasiūlos didinimas ir galimybių įsidarbinti, įgūdžių bei gebėjimų gerinimas.....	91
3.2.1 <i>Pagrindiniai rodikliai</i>	92
3.2.2 <i>Priemonės, kurių ėmėsi valstybės narės</i>	136
3.3 7 gairė. Darbo rinkų veikimo ir socialinio dialogo veiksmingumo gerinimas.....	166
3.3.1 <i>Pagrindiniai rodikliai</i>	167
3.3.2 <i>Priemonės, kurių ėmėsi valstybės narės</i>	204
3.4 8 gairė. Lygių galimybių visiems skatinimas, socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu.....	217
3.4.1 <i>Pagrindiniai rodikliai</i>	217
3.4.2 <i>Priemonės, kurių ėmėsi valstybės narės</i>	245

PRATARMĖ

Europos Komisijos ir Tarybos bendra užimtumo ataskaita rengiama pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 148 straipsnį. Europos Komisijos teikiamas pasiūlymas dėl šios ataskaitos yra rudens dokumentų rinkinio dalis. Bendroje užimtumo ataskaitoje apžvelgiami pagrindiniai atitinkamų metų užimtumo bei socialinės raidos Europos Sąjungoje aspektai, taip pat valstybių narių reformos, vykdomos pagal valstybių narių užimtumo politikos gaires¹. Ataskaitoje laikomasi gairių struktūros: darbo jėgos paklausos didinimas (5 gairė), darbo jėgos pasiūlos didinimas ir galimybių įsidarbinti, įgūdžių bei kompetencijos gerinimas (6 gairė), darbo rinkų veikimo ir socialinio dialogo veiksmingumo gerinimas (7 gairė), lygių galimybių visiems skatinimas, socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu (8 gairė).

Bendroje užimtumo ataskaitoje taip pat apžvelgiami valstybių narių rezultatai pagal Europos socialinių teisių ramsčio srityje sukurtos socialinių rodiklių suvestinės rodiklius. 2017 m. lapkričio 17 d. Europos Parlamentas, Taryba ir Komisija paskelbė Europos socialinių teisių ramstį. Juo nustatomi principai ir teisės, taikytini trijose srityse: i) lygių galimybių ir galimybės įsidarbinti, ii) tinkamų darbo sąlygų ir iii) socialinės apsaugos ir įtraukties. Pažangos šiose srityse stebėsena grindžiama išsamia prie Ramsčio dokumentų pridedamos socialinių rodiklių suvestinės analize.

Bendros užimtumo ataskaitos struktūra: įvadiniame skyriuje (1 skyriuje), siekiant apibūdinti bendrą vaizdą, apžvelgiamos pagrindinės darbo rinkos ir socialinės tendencijos Europos Sąjungoje. 2 skyriuje pateikiami pagrindiniai Europos socialinių teisių ramsčio socialinių rodiklių suvestinės analizės rezultatai. 3 skyriuje išsamiai pagal šalis aprašomi pagrindiniai rodikliai (įskaitant socialinių rodiklių suvestinės rodiklius), vertinant valstybių narių rezultatus, problemas ir politiką, vykdomą pagal užimtumo politikos gaires.

¹ Naujausią užimtumo gairių redakciją Europos Sąjungos Taryba priėmė 2020 m. spalio mėn. (OL L 344, 2020 10 19, p. 22–28).

SVARBIAUSIA INFORMACIJA

- 1. Iki COVID-19 krizės užimtumas ES nuolat augo, nors ir nebe taip sparčiai.** Nuo pat 2013 m. darbo rinkose buvo stebimi teigiami rezultatai, o užimtumas 2019 m. toliau didėjo ir metų pabaigoje pasiekė rekordinį lygį. Prie šio ekonomikos augimo ir naujų darbo vietų kūrimo prisidėjo valstybių narių pastangos vykdyti reformas po finansų krizės, nors kai kuriose valstybėse narėse ir regionuose vis dar buvo iššūkių, be kita ko susijusių su pažeidžiamų grupių integracija į darbo rinką.
- 2. COVID-19 pandemija nutraukė šią tendenciją, staiga pakeisdama mūsų darbo ir gyvenimo būdą.** Ji pasiglemžė daugybę gyvybių ir sukėlė beprecedentį ekonominį sukrėtimą, padariusį didelį socialinį poveikį. Nacionalinių valdžios institucijų ir Europos institucijų atsakas buvo greitas. Piliečių sveikatos ir darbo vietų apsauga tapo svarbiausiu politikos prioritetu. Valstybės narės teikė paramą visų pirma toms grupėms ir sektoriams, kurie nukentėjo labiausiai. Šių priemonių įgyvendinimas kol kas padėjo išvengti didžiulės užimtumo ir socialinės krizės visoje ES. Vis dėlto tebėra daug neaiškumo, visų pirma dėl to, kiek truks pandemija, kada įvyks tvarus ekonomikos atsigavimas ir kokios bus viso to pasekmės pažeidžiamoje padėtyje esantiems asmenims. Padėtis šalyse skiriasi ir priklausomai nuo to, kokia padėtis jose buvo prieš pandemiją. Valstybės narės, kurios dar iki pandemijos susidūrė su dideliais socialiniais ir ekonominiais iššūkiais, dabar yra dar labiau pažeidžiamos.

3. **Europos socialinių teisių ramsčio įgyvendinimas yra labai svarbus siekiant užtikrinti, kad ekonomikos atsigavimas būtų teisingas ir įtraukus.** Darbuotojų ir namų ūkių rėmimo politikos priemonės kuriamos vadovaujantis ramsčio principais, atsižvelgiant į tris – lygių galimybių ir galimybių įsidarbinti, tinkamų darbo sąlygų ir socialinės apsaugos, sveikatos ir įtraukties – aspektus. Kovojant su pandemijos poveikiu ir rengiantis ekonomikos atsigavimui, reikia skatinti socialinį atsparumą ir aukštynkryptę konvergenciją, daugiausia dėmesio skiriant žmonėms ir jų gerbūviui. Neseniai priimtose užimtumo gairėse pateikiamos konkrečios rekomendacijos, kuriomis siekiama mažinti COVID-19 užimtumo ir socialinį poveikį, o valstybėms narėms pateikiamos konkrečios gairės, kaip modernizuoti darbo rinkos institucijas, švietimo ir mokymo, taip pat socialinės apsaugos ir sveikatos priežiūros sistemas, kad jos būtų įtraukesnės ir teisingesnės. Jose taip pat numatyta naujų elementų, atspindinčių Sąjungos prioritetus, visų pirma susijusių su socialiai teisinga žaliaja ir skaitmenine pertvarka. Vienas pagrindinių Europos žaliojo kurso tikslų – paversti klimato ir aplinkos iššūkius galimybėmis ir užtikrinti visiems teisingą ir visapusiškai įtraukią pertvarką.
4. **ES reakcija į krizę buvo greita ir ryžtinga.** Valstybėms narėms pasiūlyta beprecedentė finansinė parama krizės ekonominiam bei socialiniam poveikiui ir poveikiui sveikatai mažinti ir ekonomikos atsigavimui skatinti, be kita ko, taikant naująją laikinos paramos priemonę nedarbo rizikai dėl ekstremaliosios situacijos mažinti (SURE, angl. *Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency*), skubios paramos priemonę ir lanksčiau naudojant sanglaudos politikos lėšas pagal Atsako į koronaviruso grėsmę investicijų iniciatyvą. Be to, pagal ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę, kuri yra priemonės „Next Generation EU“ pagrindas, bus teikiama didelio masto finansinė parama reformoms ir investicijoms, kuriomis siekiama remti darbo vietų kūrimą ir didinti ES ekonomikos, visuomenių ir sveikatos priežiūros sistemų atsparumą ir pasirengimą žaliajai ir skaitmeninei pertvarkai. Tai unikali galimybė paskatinti investicijas į žmones ir įgyvendinti reformas, kurios paspartintų ekonomikos atgaivinimą. Šis greitas atsakas dera su ilgalaikė strategija ir juo prisidedama prie Sąjungos gebėjimo pasiekti ilgalaikius tikslus.

5. **2021 m. bendra užimtumo ataskaita siekiama padėti valstybėms narėms nustatyti prioritetines reformų ir investicijų sritis.** Bendroje užimtumo ataskaitoje, kuri rengiama pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 148 straipsnį, apžvelgiami pagrindiniai užimtumo ir socialiniai pokyčiai Europoje ir užimtumo gairių įgyvendinimas. Nuo pat pradžių ši ataskaita yra neatskiriama Europos semestro dalis; šioje ataskaitoje, kuri yra rudens dokumentų rinkinio dalis, pabrėžiami pagrindiniai užimtumo ir socialiniai iššūkiai, kuriuos reikia spręsti per kasmetinį ciklą. Per išskirtinį 2021 m. Europos semestrą² bendra užimtumo ataskaita taip pat padės valstybėms narėms nustatyti prioritetines reformų ir investicijų, kurios turėtų būti įtrauktos į jų ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planus, sritis atsižvelgiant į užimtumo gaires. Pagal Europos socialinių teisių ramsčio reikalavimus rengiamos socialinių rodiklių suvestinės rezultatai pateikiami bendroje užimtumo ataskaitoje ir gali padėti rengiant nacionalinius planus. Be to, Komisija, atsižvelgdama į bendrą užimtumo ataskaitą, įvertins planų turinį analitiniuose dokumentuose, pridedamuose prie pasiūlymų dėl Tarybos įgyvendinimo aktų. Bendradarbiaudama su Užimtumo komitetu ir Socialinės apsaugos komitetu, Komisija taip pat atidžiai stebės visus darbo rinkos ir socialinius pokyčius ir reguliariai atnaujins atitinkamą Užimtumo rodiklių apžvalgą ir Socialinės apsaugos rodiklių apžvalgą.

² Kaip nurodyta 2021 m. metinėje tvaraus augimo strategijoje, 2021 m. Europos semestro ciklas bus pritaikytas prie pradėtos įgyvendinti ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonės reikalavimų. Komisija vertins valstybių narių pateikiamų ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planų turinį analitiniuose dokumentuose, pridedamuose prie pasiūlymų dėl Tarybos įgyvendinimo aktų. Šie analitiniai dokumentai pakeis įprastas šalims skirtas ataskaitas. Atsižvelgiant į tai, kad ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planai yra visapusiški ir juose remiamasi perspektyvia politika, 2021 m. Komisijai nereikės teikti rekomendacijų tokius planus pateikusioms valstybėms narėms. Vis dėlto 2021 m. Komisija teiks rekomendacijas dėl valstybių narių biudžeto būklės, kaip numatyta Stabilumo ir augimo pakte.

6. **COVID-19 krizė stipriai paveikė padėtį ES darbo rinkoje.** Kad užimtumo augimas ima lėtėti, buvo akivaizdu jau 2019 m. antrąjį pusmetį, tačiau daugumos darbo rinkos rodiklių teigiama tendencija nutrūko prasidėjus pandemijos protrūkiui. Bendras užimtumas (kuris nuo 2013 m. vidurio padidėjo 15 mln.) nuo 2019 m. IV ketv. iki 2020 m. II ketv. sumažėjo 6,2 mln.; iki šiol tai didžiausias smukimas du ketvirčius iš eilės. Tuomet 2020 m. III ketv. jis šiek tiek (1,9 mln.) padidėjo. Po šešerių metų teigiamų pokyčių siekiant strategijoje „Europa 2020“ nustatyto užimtumo tikslo, 2020 m. nuo jo buvo nutolta. Greitai patvirtinus sutrumpinto darbo laiko tvarką ir kitas darbo vietų išsaugojimo priemones, taip pat sumažėjus aktyvumo lygiui, nedarbo lygis kol kas pakilo labai nedaug – 1 procentiniu punktu iki 2020 m. rugsėjo mėn. Vis dėlto jaunimo (15–24 metų amžiaus asmenų) nedarbas išaugo labiau nei kitų amžiaus grupių asmenų nedarbas; itin smarkiai išaugo nesimokančio ir nedirbančio jaunimo (NEET) dalis. Taip pat smarkiai nukentėjo ne ES gimę darbuotojai. Šie rezultatai įvairiose šalyse, regionuose ir sektoriuose labai skiriasi, todėl juos reikia atidžiai stebėti ir taikyti politikos priemones, kad vidutiniu – ilguoju laikotarpiu būtų išvengta dar didesnio neigiamo poveikio.

7. **Masinis sutrumpinto darbo laiko tvarkos taikymas padėjo sušvelninti sukrėtimo padarinius darbo rinkoje.** Vieno darbuotojo dirbtų valandų skaičius 2020 m. II ketv., palyginti su paskutiniu 2019 m. ketvirčiu, staigiai sumažėjo 11,7 proc. (o 2020 m. III ketv. vėl padidėjo 10,9 proc., palyginti su ankstesniu ketvirčiu); tuo pačiu metu smarkiai išaugo nebuvimas darbe – nuo 9 proc. 2019 m. IV ketv. iki 18,7 proc. 2020 m. II ketv. (maždaug pusę šio padidėjimo lėmė laikinai atleisti darbuotojai). Nuo krizės pradžios valstybės narės išplėtė (arba pradėjo taikyti, jei anksčiau netaikė) sutrumpinto darbo laiko tvarką ir (arba) kitas darbo vietų išsaugojimo priemones, kuriomis siekiama riboti darbo vietų praradimą, išvengti žmogiškojo kapitalo išsklaidymo ir išlaikyti visuminę paklausą. Europos Sąjunga remia šias pastangas įgyvendindama laikinos paramos priemonę SURE. Neeilinis ir suderintas sutrumpinto darbo laiko tvarkos taikymas padėjo šalinti tiesioginius krizės padarinius ir užkirto kelią staigiam nedarbo didėjimui. Užimtumo išsaugojimas sunkumų patiriančiose įmonėse ir toliau bus svarbus tol, kol bus vykdoma viruso plitimo valdymo ir poveikio švelninimo politika. Tačiau kuo ilgiau truks krizė, tuo didesnė rizika subsidijuoti darbo vietas įmonėse, kurios nebėra gyvybingos. Todėl svarstant galimybę palaipsniui atsisakyti sutrumpinto darbo laiko tvarkos svarbu atidžiai pasverti, viena vertus, poreikį apsaugoti įmones ir darbuotojus tol, kol to reikia dėl ekonominių sąlygų, ir, kita vertus, poreikį pradėti įgyvendinti struktūrinius pokyčius ir darbuotojų persikirstymą skatinančią politiką (pvz., taikant gerai parengtas samdymo paskatas ir perkvalifikavimo priemones).

COVID-19 krizė nutraukia šešerių metų teigiamą darbo rinkos tendenciją

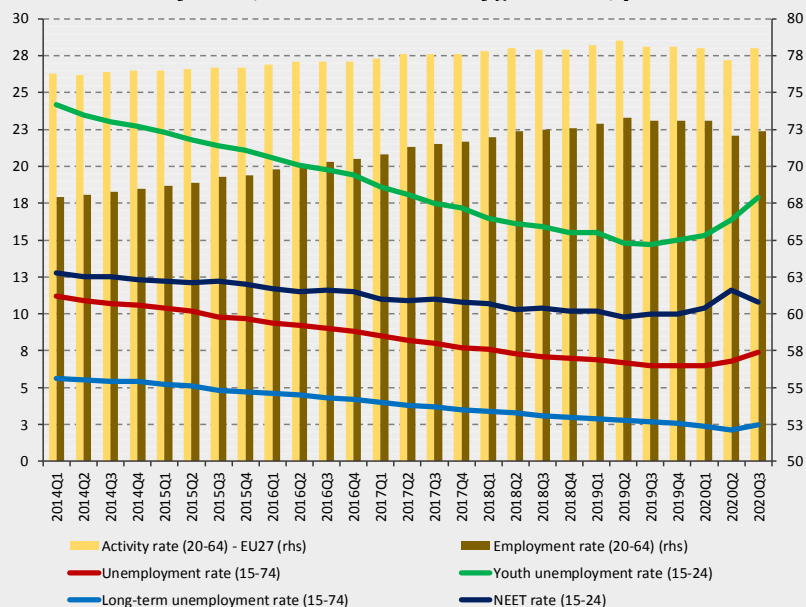
4,3 mln.
mažiau
dirbančių
asmenų 2020 m.
III ketv.,
palyginti su
2019 m. IV ketv.

72,4 %
užimtumo lygis
2020 m. III ketv.
(0,7 proc.
punkto mažesnis
nei prieš metus)

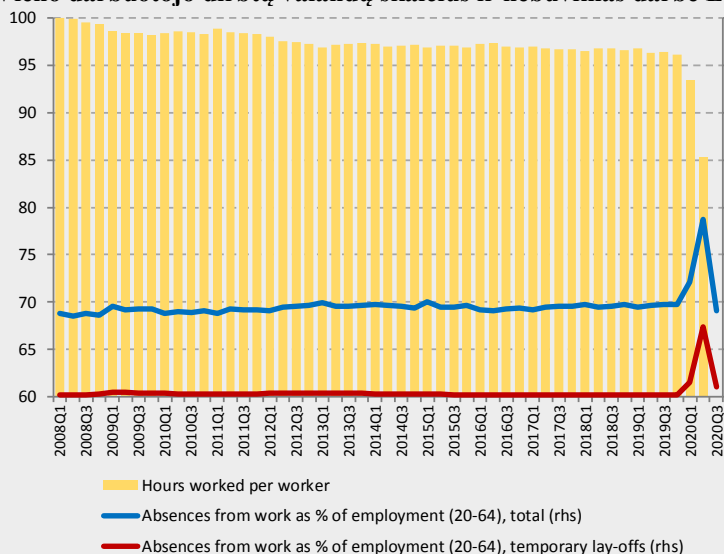
7,5 %
nedarbo lygis
2020 m.
lapkričio mėn.
(0,9 proc.
punkto didesnis
nei kovo mėn.)

-11,7 %
vieno
darbuotojo
dirbtų valandų
skaičius
2020 m. II ketv.,
palyginti su
2019 m. IV ketv.
(+10,9 %
III ketv.)

Aktyvumo, nedarbo ir NEET lygiai ES 27, proc.

Vieno darbuotojo dirbtų valandų skaičius ir nebuvimas darbe ES 27

Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Duomenys pakoreguoti pagal sezoną, o ne pagal kalendorių.

8. **Ekonominio sukrėtimo poveikis įvairiuose sektoriuose ir įvairių kategorijų darbuotojams įvairuoja.** Nuo 2019 m. III ketv. iki 2020 m. III ketv. užimtumas daugumoje ekonominės veiklos sričių sumažėjo, tačiau didžiausias nuosmukis buvo stebimas apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje, kultūros ir pramogų sektoriuje ir profesinės veiklos sektoriuose. Užimtumo mažėjimas labiau paveikė nestandartinių užimtumo formų darbuotojus, nors poveikis įvairiose šalyse labai skiriasi. Labai nukentėjo laikinieji darbuotojai – 2020 m. III ketv., palyginti su tuo pačiu ankstesnių metų ketvirčiu, jų sumažėjo 13,2 proc., o pagal neterminuotas darbo sutartis dirbančiųjų skaičius išliko stabilus (+0,3 % per metus), iš dalies ir dėl politinio atsako. Dėl to labai sumažėjo laikinųjų darbuotojų dalis bendroje darbuotojų struktūroje, nors įvairavimas skirtingose šalyse yra didžiulis.

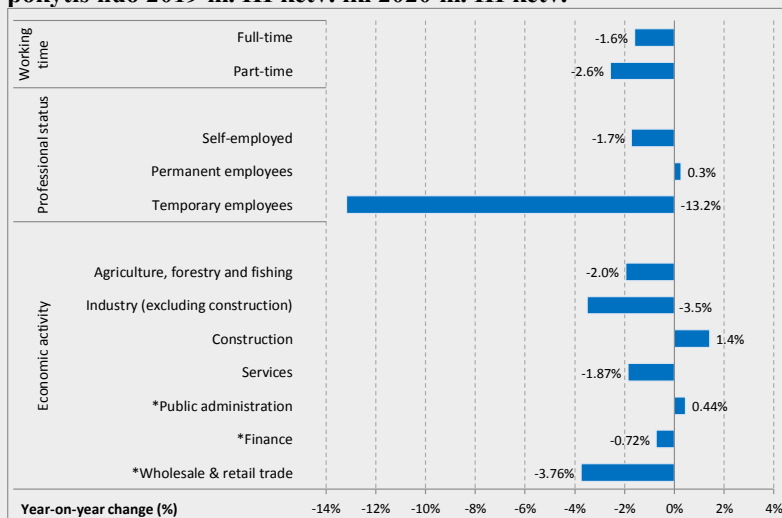
Skirtingas darbo vietas ir sektorius pandemija paveikė nevienodai.

3,3 mln.
mažiau pagal
terminuotas
sutartis dirbančiųjų
darbuotojų
2020 m. III ketv.
(palyginti su tuo
pačiu ankstesnių
metų ketvirčiu)

Užimtumo augimas
statybos, viešojo
administravimo ir
IRT sektoriuose

Didžiausias
santykinis
sumažėjimas
prekybos, meno ir
pramogų ir žemės
ūkio sektoriuose

Užimtumas (15–64 m.) pagal darbo sutarčių rūšis: procentinis pokytis nuo 2019 m. III ketv. iki 2020 m. III ketv.

Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Pastaba: *NACE 2 red. veiklos rūšys.

9. **Dėl COVID-19 valstybėse narėse kyla staigus jaunimo nedarbo padidėjimo pavojus, todėl reikia reformų ir didesnės paramos.** 2019 m. mažėjęs jaunimo nedarbas visoje ES šoktelėjo nuo 15,1 proc. 2020 m. kovo mėn. iki 17,5 proc. 2020 m. lapkričio mėn. ir augo sparčiau nei bendras nedarbas. Dėl krizės 15–24 m. amžiaus jaunuolių, kurie nesimoko ir nedirba, skaičius per du ketvirčius iš eilės taip pat padidėjo daugiausia nuo 2006 m., kai Eurostatas pradėjo skelbti šiuos duomenis (nuo 10,4 proc. 2020 m. I ketv. iki 11,6 proc. 2020 m. II ketv., po to sumažėjo iki 10,8 proc. 2020 m. III ketv.). 2019 m. vienas iš dešimties 18–24 m. jaunuolių nebaigė mokslų ir neįgijo vidurinio išsilavinimo, o daugiau kaip ketvirtadalis 30–34 m. amžiaus asmenų neturėjo kvalifikacijos, kuri galėtų tiesiogiai suteikti galimybę įsidarbinti (vidurinio profesinio rengimo ir mokymo arba tretinio mokslo). Komisijos pasiūlymuose dėl profesinio rengimo ir mokymo rekomendacijos ir Europos švietimo erdvės siekiama, kad būtų nustatyti tikslai, susiję su tiek profesinį, tiek tretinį išsilavinimą įgyjančių asmenų skaičiaus didinimu. Kadangi NEET rodikliai daugiausia didėjo dėl sumažėjusios darbo jėgos paklausos, bus labai svarbu vykdyti reformas, kuriomis būtų remiamas darbo vietų kūrimas, švietimas ir įgūdžiai. Ypač svarbu sėkmingai įgyvendinti sustiprintą Jaunimo garantijų iniciatyvą, pasitelkiant tinkamai veikiančias valstybines užimtumo tarnybas bei švietimo bei mokymo sistemas. Jaunoms NEET moterims, kurių neaktyvumo poveikis didesnis nei vyrų, skirtos reformos taip pat turėtų apimti priemones, kuriomis būtų pašalinti fiskaliniai veiksniai, skatinantys nedirbti, ir padedama derinti darbo ir priežiūros pareigas (taip pat žr. toliau).

Dėl COVID-19 krizės labai padaugėjo nesimokančio ir nedirbančio jaunimo.

10,8 %

NEET jaunimo (15–24 m.) 2020 m. III ketv. (0,8 proc. punkto daugiau nei 2019 m. III ketv.)

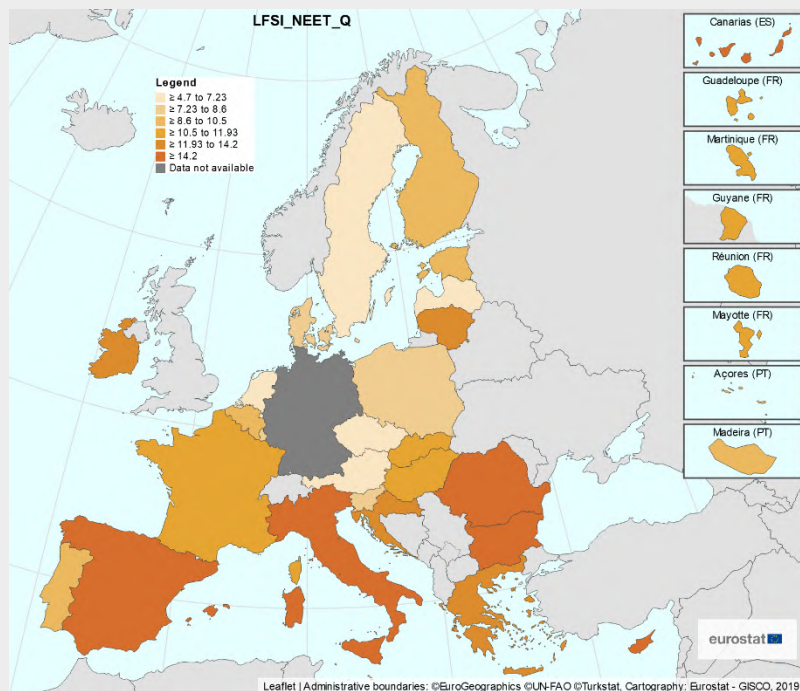
–13 %

dirbančių žemos kvalifikacijos jaunuolių nuo 2019 m. pabaigos iki 2020 m. III ketv.

26 %

jaunuolių (30–34 m.) neturi kvalifikacijos, kuri tiesiogiai suteiktų galimybę įsidarbinti (vidurinio profesinio rengimo ir mokymo arba tretinio išsilavinimo)

15–24 m. nesimokantys ir nedirbantys jaunuoliai (NEET) (2020 m. III ketv.)

Šaltinis: Eurostatas, darbo jėgos tyrimas.

10. **Per pastaruosius penkerius metus lyčių nelygybė užimtumo srityje nesumažėjo, o darbo užmokesčio skirtumas sumenko, tačiau dėl krizės atsirado nauja rizika ir išryškėjo reformų ir investicijų būtinybė.** Nors moterų užimtumo lygis pakilo, vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas nuo 2013 m. sumažėjo tik šiek tiek, nepaisant vidutiniškai aukštesnio moterų išsilavinimo. Iki šiol užimtumo lygio mažėjimo dėl COVID-9 skirtumai pagal lytį imant ES vidurkį buvo neesminiai. Tačiau dėl to, kad neproporcingai daug moterų dirba prasčiau apmokamuose sektoriuose ir verčiasi prasčiau apmokamomis profesijomis bei dirba ne visą darbo dieną, jos yra ypač pažeidžiamos COVID-19 krizės paveiktose rinkose. Lyčių nelygybė didesnė moterų, turinčių mažų vaikų, atveju: 2019 m. jų užimtumo lygio skirtumas, palyginti su vaikų neturinčiomis moterimis, buvo neigiamas (14,3 proc. punkto), o tokioje pat padėtyje esančių vyrų – teigiamas (9,6 proc. punkto). Užimtumo rezultatai yra prastesni kalbant visų pirma apie vyresnio amžiaus, ne ES gimusias ir žemos kvalifikacijos, taip pat neįgalias moteris. Moterų dalyvavimą darbo rinkoje galėtų sustiprinti reformos ir investicijos į ikimokyklinį ugdymą ir priežiūrą, taip pat ilgalaikės priežiūros paslaugas, bei profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros politikos priemonės, pavyzdžiui, lyčių pusiausvyra pagrįstos tėvystės ir vaiko priežiūros atostogos. Kitos reformos ir investicijos galėtų apimti priemones, kuriomis užtikrinamos vienodos karjeros galimybės, darbo užmokesčio skaidrumo priemonės bei mokesčių ir išmokų sistemos koregavimą, pavyzdžiui, apmokestinant ne namų ūkius, o asmenis, ir taikant atskaitymus pagal šeimos pajamas, išlaikomą sutuoktinį ir perleidžiamus atskaitymus.

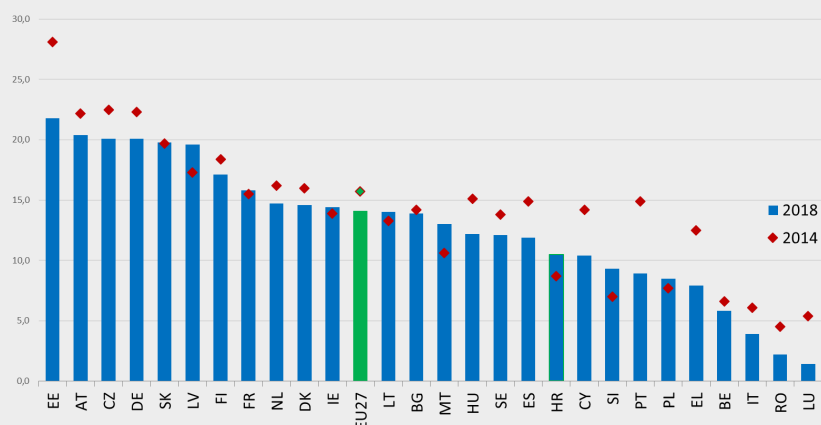
Su užimtumu ir darbo užmokesčiu susijusi lyčių nelygybė tebėra didelė keliose valstybėse narėse

11,5 proc. punktų
lyčių užimtumo
skirtumas 2020 m.

III ketv.; beveik
nepakitęs nuo 2013 m.

14,3 proc. punktų
motinystės ir tėvystės
poveikis užimtumui
(moterų, auginančių
mažus vaikus,
užimtumas mažesnis nei
tų, kurios neturi vaikų)

**Nekoreguotas vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas
2014 ir 2018 m. (proc. punktais)**

Šaltinis: Eurostatas.

11. **Tikėtina, kad krizė turės neproporcingą poveikį migrantams iš ES nepriklausančių šalių, todėl jų integracijai į darbo rinką užtikrinti reikės papildomų pastangų.** 2017–2019 m. migrantų iš ES nepriklausančių šalių vidutinis užimtumo lygis kilo (nuo 61,5 proc. iki 64,2 proc.). Vis dėlto nuo krizės pradžios jis gerokai smuktelėjo (iki 62,7 proc. 2020 m. III ketv.), nes pernelyg dažnai šie asmenys yra laikinieji darbuotojai ir dirba sektoriuose, kuriuos stipriai paveikė krizė, nors pandemijos metu jiems teko itin svarbus vaidmuo dirbant pirminės grandies darbus. Be to, net ir tretinio mokslo kvalifikaciją turintys pirmos kartos migrantai darbuotojai dažniau dirba žemesnės kvalifikacijos darbus. Valstybių narių politikos priemonės, susijusios su kalbų kursų organizavimu, švietimo ir mokymo prieiga, rekomendacijomis darbo rinkoje bei įgūdžių ir kvalifikacijų pripažinimu, padėjo gerinti jų integraciją į darbo rinką. Toliau įgyvendinant ir stiprinant šias politikos priemones būtų užtikrinama, kad ekonomikos atgaivinimas taptų įtraukesnis ir būtų grindžiamas migrantų, įskaitant pabėgėlius, įgūdžiais ir potencialu.
12. **Siekiant didinti socialinį atsparumą, labai svarbu šalinti darbo rinkos segmentacijos priežastis, be kita ko, pritaikant teisės aktus ir užtikrinant, kad būtų taikomos tinkamos paskatos įdarbinti pagal neterminuotas darbo sutartis.** Laikinojo įdarbinimo paplitimas įvairiose šalyse labai skiriasi: šioje kategorijoje yra santykinai daugiau jaunimo ir moterų. Valstybėse narėse, kuriose daug darbuotojų dirba pagal terminuotas darbo sutartis, krizės metu užimtumas svyravo labiausiai. Todėl siekiant didinti socialinį atsparumą ir remti teisingą ir įtraukų ekonomikos atgaivinimą, labai svarbu užtikrinti, kad terminuotos darbo sutartys būtų orientuotos į darbo rinkos naujokus, tačiau drauge būtų atspirties tašku nuolatiniam darbui. Šiomis aplinkybėmis yra svarbios užimtumo apsaugos teisės aktų modernizavimo reformos, kuriomis, be kita ko, nustatomos aiškios terminuotų darbo sutarčių naudojimo sąlygos, užkertamas kelias darbo santykiams, kuriems būdingos nesaugios darbo sąlygos, ir suteikiamos tinkamos paskatos įdarbinti pagal neterminuotas darbo sutartis. Tuo pat metu valstybės narės turėtų užtikrinti, kad darbo ieškantys asmenys, turintys mažų garantijų darbo patirties, turėtų adekvačią prieigą prie socialinės apsaugos, visų pirma teisę gauti bedarbio pašalpą, be kita ko užtikrinant, kad tinkamumo reikalavimai galėtų būti pritaikomi, jei to reikia atsižvelgiant į ekonomines aplinkybes, ir turėtų galimybę mokytis ir persikvalifikuoti.

13. **Daugeliui darbuotojų vis dar neužtikrinamas adekvatus minimalusis darbo užmokestis.** Dažnai teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis yra mažas, palyginti su kitomis darbo užmokesčio formomis ekonomikoje, nors pastaruoju metu jis didėjo daugelyje valstybių narių. Minimaliojo darbo užmokesčio paprastai nepakanka, kad darbuotojai būtų apsaugoti nuo skurdo rizikos. Be to, aprėpties spragų atsiranda tiek šalyse, kuriose yra teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis (dėl konkrečioms kategorijoms taikomų išimčių), tiek šalyse, kuriose darbo užmokestis nustatomas tik kolektyvinėmis derybomis (darbuotojams, kuriems kolektyvinės sutartys netaikomos nei tiesiogiai, nei netiesiogiai). 2020 m. spalio 28 d. Komisija, pasikonsultavusi su socialiniais partneriais, pateikė pasiūlymą dėl ES direktyvos dėl deramo minimaliojo darbo užmokesčio Europos Sąjungoje. Derybos dėl siūlomos direktyvos tebevyksta. Pasiūlyme numatoma sistema, skirta darbuotojams užtikrinti galimybes gauti deramą minimaliojo darbo užmokesčio apsaugą ES.
14. **Darbo sąlygų pritaikymas pandemijos metu atsidūrė dėmesio centre ir išliks labai svarbus vėliau, todėl reikės investuoti į darbo vietas ir vykdyti reformas, kuriomis būtų didinamos galimybės dirbti lanksčiomis darbo sąlygomis.** Daugelis valstybių narių pritaikė darbo sąlygas, įskaitant nuotolinio darbo plėtrą, itin daug dėmesio skiriant pažeidžiamų darbuotojų apsaugai. Ekstremaliosios sveikatos situacijos metu nuotolinis darbas yra labai svarbus siekiant užtikrinti veiklos tęstinumą, kartu suteikiant daugiau galimybių patenkinti papildomus priežiūros poreikius. Tačiau jis taip pat gali kelti grėsmę, be kita ko, susijusią su namie nuotoliniu būdu dirbančių darbuotojų profesine, fizine ir psichine gerove. Plintanti pandemija paskatins permąstyti darbo vietų organizavimą ir profesinio bei asmeninio gyvenimo pusiausvyrą. Nacionalinių taisyklių, susijusių su nuotoliniu darbu, įskaitant skatinimą šiuo tikslu naudotis informacinėmis ir ryšių technologijomis (IRT), turinys ir aprėptis įvairuoja. Remdamosi esama nacionaline kolektyvinių derybų praktika, valstybės narės turėtų užtikrinti, kad darbo aplinka būtų saugi ir gerai pritaikyta, būtų daug galimybių lanksčiai naudotis darbo sąlygomis ir suderinti profesinį, šeimos ir asmeninį gyvenimą. Taip pat daugiau dėmesio reikia skirti pažeidžiamų darbuotojų darbo sąlygoms gerinti ir skatinti nedeklaruojamą darbą dirbančius asmenis įsidarbinti oficialiai. Pandemija taip pat atskleidė tam tikrų sveikatos priežiūros profesijų atstovų stoką ir poreikį pritaikyti ar pagerinti jų darbo sąlygas ir įgūdžius.

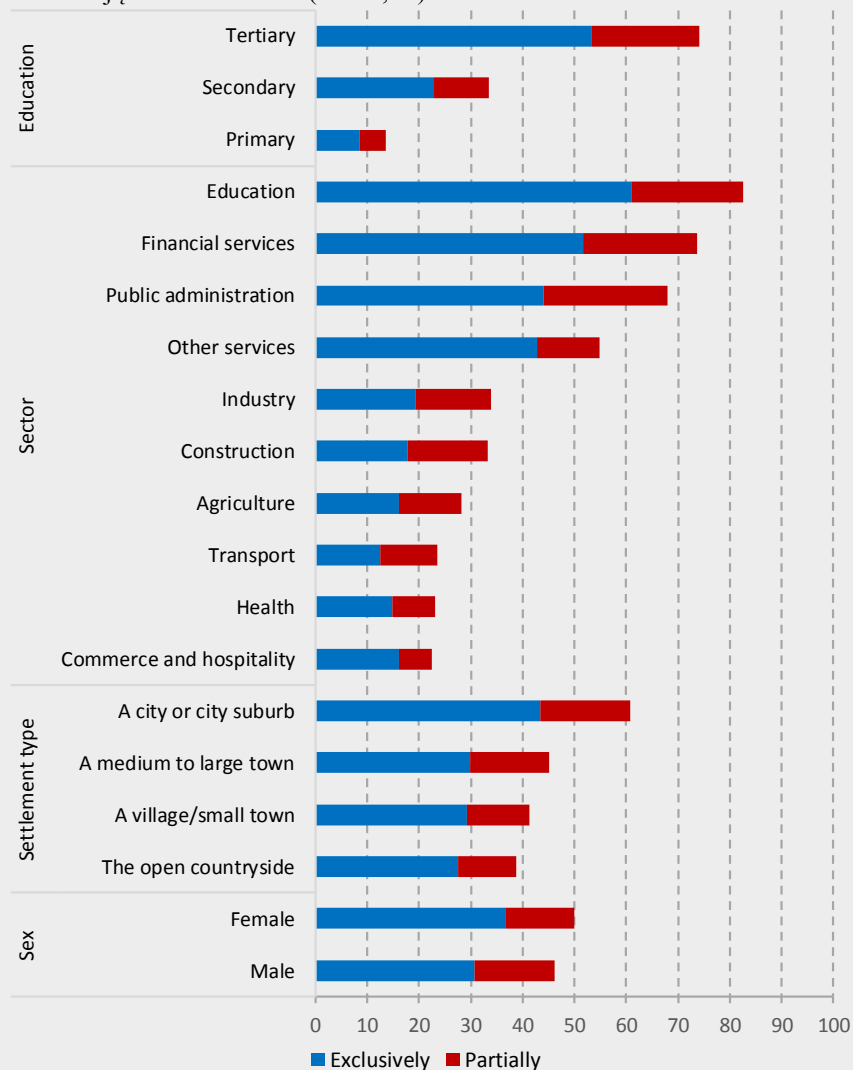
Nuotolinis darbas krizės metu gerokai įvairuoja pagal darbuotojų profilį ir sektorių

60 proc. punktų galimybių dirbti nuotoliniu būdu skirtumas lyginant aukštos ir žemos kvalifikacijos darbuotojus

61 % miestuose gyvenančių asmenų turėjo galimybę dirbti nuotoliniu būdu, palyginti su 41 % miesteliuose gyvenančių asmenų

Švietimo ir administravimo srities darbuotojai daugiau dirbo nuotoliniu būdu

Darbas iš namų per COVID-19 pandemiją, pagrindinės dalyvaujančių darbuotojų charakteristikos (ES 27, %)

Šaltinis: Eurofound (2020), Living, working and COVID-19 e-survey.

15. **Aktyvi darbo rinkos politika yra labai svarbi remiant darbo rinkos prisitaikymą po COVID-19 sukrėtimo.** Prasidėjus darbo vietų krizei, aktyvios darbo rinkos politikos (toliau – ADRP) aprėptis valstybėse narėse buvo nevienoda. Siekiant integracinio augimo labai svarbu remti sklandžius asmens statuso pokyčius darbo rinkoje, tuo pat metu mažinant tolesnės įgūdžių poliarizacijos riziką. Tai ypač svarbu valstybėms narėms, kuriose ilgalaikis nedarbas tebėra didelis, ir dėl COVID-19 sukrėtimo tikriausiai dar labiau padidės. Valstybės narės iš dalies pakeitė esamas sistemas arba įdiegė naujas ADRP sistemas, kad būtų geriau reaguojama į sąlygas darbo rinkoje, skatinamas užimtumas, taip pat kvalifikacijos kėlimas ir perkvalifikavimas, neretai naudojant Europos socialinio fondo paramą. Buvo suteikta galimybė derinti sanglaudos politikos lėšas su ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonės finansavimu, kad būtų toliau skatinamos tikslinės ADRP priemonės, įskaitant kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo priemones.
16. **Galimybės gauti tinkamo dydžio ir trukmės bedarbio pašalpas yra labai svarbios siekiant mažinti neigiamą krizės poveikį ir remti bedarbių patekimą į naujas darbo vietas.** Labai svarbi parama darbo ieškantiems asmenims pereinamaisiais laikotarpiais yra suteikti adekvačias ir pagrįstą laikotarpį mokamas bedarbio pašalpas, šią paramą teikiant visiems bedarbiams, įskaitant dirbusius anksčiau pagal netipines darbo sutartis. Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas asmenims, turintiems mažą darbo stažą arba darbo stažą su pertrūkiais, nes jie dažnai turi mažiau galimybių dalyvauti tokiose sistemose. Reaguodamos į pandemiją, kelios valstybės narės sustiprino savo bedarbių apsaugos sistemas ir sušvelnino tinkamumo kriterijus, kad sustiprintų jų apsaugą. Šias sistemas gali reikėti toliau peržiūrėti pasikeitus ekonominėms sąlygoms, kad būtų išlaikytos pakankamos pajamos, kartu remiant veiksmingą aktyvumo darbo rinkoje skatinimą.

17. **Valstybinės užimtumo tarnybos turės imtis ir netradicinių darbo metodų, kad išspręstų darbo ieškančių asmenų skaičiaus augimo problemą ir padėtų juos perkelti iš vieno sektoriaus ar profesijos į kitą.** Pastaraisiais metais bedarbių, besinaudojančių valstybinių užimtumo tarnybų (VUT) darbo paieškos paslaugomis, dalis mažėjo, nors valstybėse narėse yra didelių skirtumų. Tarp tų, kurie prašo VUT paramos, tebėra neproporcingai daug jaunimo, žemos kvalifikacijos ir vyresnio amžiaus darbo ieškančių asmenų. Norint užtikrinti deramą ir veiksmingą atsaką į darbo ieškančių asmenų ir darbdavių poreikius, gali reikėti didinti pajėgumus, susijusius su profiliavimo sistemų stiprinimu, papildomu orientavimu ir konsultavimo paslaugomis darbo ieškantiems asmenims. Investicijos į naujausius informacinių ir ryšių technologijų (IRT) sprendimus ir VUT darbuotojų perkvalifikavimas bus svarbūs stiprinant šių asmenų gebėjimus. Didesnė parama, grindžiama individualiais veiksmy planais, galėtų padėti nuo krizės nukentėjusiems asmenims rasti darbą, kai ekonomika pradės atsigaivinti.

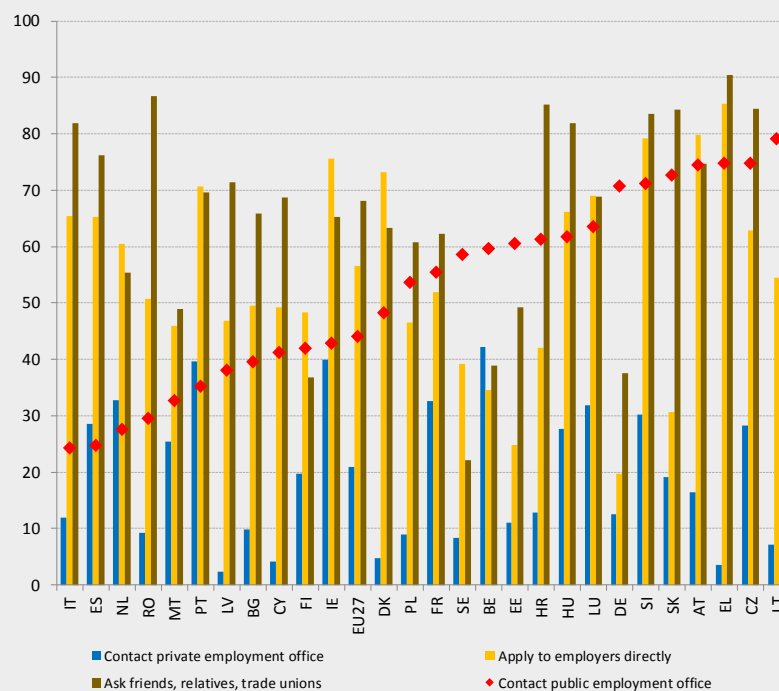
VUT gali tecti ypač svarbus vaidmuo sudarant palankesnes sąlygas sklandžiam perėjimui ir skatinant greitą ekonomikos atsigaivimą.

45 proc. punktai skirtumas tarp didžiausio ir mažiausio asmenų, kurie naudojami VUT darbo paieškai, skaičiaus 2019 m.

Neproporcingai daug VUT pagalba besinaudojančių darbo ieškančių asmenų yra žemos kvalifikacijos ir vyresnio amžiaus

Dėl aukšto ilgalaikio nedarbo lygio iki pandemijos gali kilti papildomų iššūkių siekiant, kad ekonomikos atsigaivimą pajustų visi

Bedarbių dalis pagal darbo paieškos metodą (2019 m.)

Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas.

18. **Socialinis dialogas ir socialinių partnerių dalyvavimas formuojant politiką yra labai svarbūs skatinant teisingą ir tvarų atsigavimą ir remiant integracinį augimą.** Keliose valstybėse narėse kolektyvinės sutartys ir socialinis dialogas padėjo parengti ir įgyvendinti skubų socialinį ir ekonominį atsaką į COVID-19 krizę, įskaitant priemones, skirtas greitai pritaikyti darbo modelius, pavyzdžiui, skatinti nuotolinį darbą, ir apsaugoti pirminės grandies ir ypatingos svarbos darbuotojų sveikatą, pajamas ir darbo vietas. Valstybėse narėse, kuriose jau yra gerai išvystytų socialinio dialogo struktūrų, dėl reagavimo į krizę buvo toliau aktyviai konsultuojamasi su socialiniais partneriais. Kitose valstybėse narėse dėl krizės pablogėjo socialinių partnerių įsitraukimas, kuris ir iki ekstremaliosios sveikatos situacijos buvo menkas. Siekiant užtikrinti, kad reformų ir investicijų darbotvarkės būtų veiksmingai ir sklandžiai sudaromos ir įgyvendinamos pagal naująją 2021–2023 m. ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę, labai svarbu, kad valstybės narės, rengdamos nacionalinius ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planus, bendradarbiautų su socialiniais partneriais.

19. **Dėl nelygybės švietimo ir mokymo srityje kyla pavojus socialinei sanglaudai ir integraciniam augimui. Todėl reikia reformų, kuriomis būtų didinamas švietimo ir mokymo sistemų įtraukumas ir užtikrinami geresni rezultatai, remiami pažeidžiamiausi asmenys ir investuojama į švietimo, įskaitant skaitmeninį švietimą, infrastruktūrą.**

Vaikai ir jaunimas iš žemesnių socialinių ir ekonominių grupių dažnai patiria didelių kliūčių išsilavinimo srityje. Jie gerokai mažiau dalyvauja ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros programose ir dažnai vidurinėje mokykloje neįgyja bazinių skaitymo įgūdžių. Tokių studentų yra neproporcingai mažai ir tarp siekiančių tretinio išsilavinimo (kaip ir studentų iš kaimo vietovių, neįgaliųjų studentų ir migrantų iš ES nepriklausančių šalių). Nuotolinis mokymasis, pradėtas karantino metu, išryškino šiuos trūkumus: žemesnių socialinių ir ekonominių grupių mokiniai paprastai pradėjo mokytis turėdami prastesnius skaitmeninius įgūdžius, neretai jie turėjo mažiau galimybių naudotis kompiuteriais ir interneto ryšiu. Lyčių nelygybė taip pat didėja bazinių įgūdžių ir tretinio mokslo srityse – vaikinų rodikliai yra prastesni nei merginų. Kyla pavojus, kad šių veiksnių derinys lems nepalankias sąlygas per visą profesinį gyvenimą, taip pat atsižvelgiant į ir taip didelį žemos ir aukštos kvalifikacijos darbuotojų užimtumo skirtumą (2019 m. – 29,1 proc. punkto). Švietimo ir mokymo rezultatai, sėkmė darbo rinkoje ir dalyvavimas visuomenėje yra tarpiai susiję, o tai pabrėžia įtraukaus švietimo svarbą siekiant užtikrinti teisingą ekonomikos atsigavimą ir stiprinti socialinį atsparumą. Reformos galėtų apimti, be kita ko: ankstyvo skirstymo pagal gabumus švietime prevenciją; paramos paslaugų ir tikslinių finansinių programų bei paslaugų palankių sąlygų neturinčioms mokykloms, šeimoms ir jaunimui nustatymą; geresnes galimybes gauti išsilavinimą vaikams, kurie patiria nepriteklių, įskaitant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių asmenų integravimą į įprastines mokyklas; taip pat investicijas į infrastruktūrą, įrangą ir mokymosi išteklius.

Socialiniai ir ekonominiai sunkumai vis dar daro didelį poveikį dalyvavimui ir mokymosi rezultatams.

**36,4 %
mokinių**

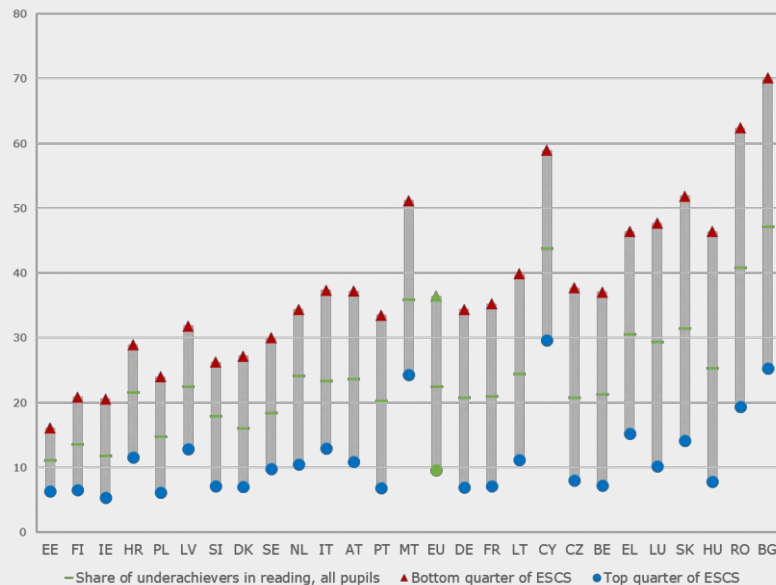
esančių prastesnėje ekonominėje, socialinėje ir kultūrinėje padėtyje, **neįgyja bazinių skaitymo įgūdžių**

11,3 proc. punktų

mažiau **vaikų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis**, dalyvavo ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros programose 2016 m.

22,5 % ne ES gimusių jaunuolių nebaigia mokyklos ar mokymo programų (bendras ES rodiklis – 10,2 %)

Prastų skaitymo įgūdžių rodiklis pagal ekonominį, socialinį ir kultūrinį statusą (15 metų amžiaus jaunuolių dalis proc. punktais, 2018 m.)

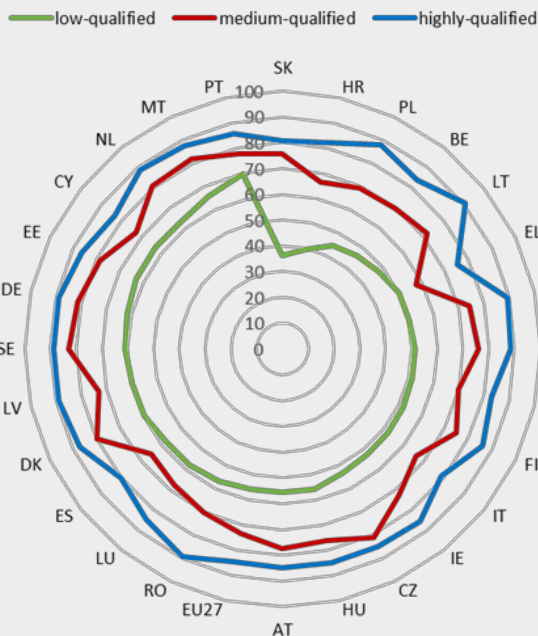
Pastaba: ESKS – ekonominis, socialinis ir kultūrinis statusas.

Šaltinis: 2018 m. PISA, EBPO

20. **Kvalifikacijos kėlimas ir perkvalifikavimas yra vienas svarbiausių prioritetų skatinant įtraukų ekonomikos atsigavimą ir remiant skaitmeninę ir žaliąją pertvarką.** Prieš krizę ES bendrovės nurodė, kad kvalifikuotų darbuotojų trūkumas yra pagrindinė kliūtis investicijoms. Iki 2020 m. 20 valstybių narių nepasiekė 15 proc. ES masto suaugusiųjų mokymosi tikslo. Žemesnės kvalifikacijos suaugusieji mokosi gerokai rečiau, nors jiems to labiausiai reikia. Ketvirtadalis jaunų suaugusiųjų neturi kvalifikacijos, tiesiogiai suteikiančios galimybę įsidarbinti. Kai kuriuose sektoriuose, pavyzdžiui, IRT, pranešama apie didelį laisvų darbo vietų ir absolventų skaičiaus atotrūkį. Daugelyje valstybių narių užbaigus formalųjį mokymąsi vis dar kyla didelių sunkumų norint mokytis toliau, o įgūdžių patvirtinimas tebėra nepakankamai išplėtotas. Kartu su naujomis problemomis dėl įgūdžių, kylančiomis dėl skaitmeninės ir žaliosios pertvarkos, tai rodo, kad reikia remti profesinio ir tretinio mokslo pertvarką. Europos įgūdžių darbotvarkėje ir Europos švietimo erdvėje nustatyta mokymosi visą gyvenimą, kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo politika, įskaitant Įgūdžių paktą ir įgūdžių strategijų įgyvendinimą, prognozavimą, orientavimą ir patvirtinimą. Pagal pavyzdinę perkvalifikavimo ir kvalifikacijos kėlimo iniciatyvą valstybės narės primygtinai raginamos imtis reformų ir investicijų į įgūdžius, visų pirma skaitmeninius, kurios būtų finansuojamos naujosios ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonės lėšomis, papildant ir derinant su tradiciniu Europos socialinio fondo finansavimu.

Reikia stiprinti dalyvavimą suaugusiųjų mokymosi veikloje – tai labai svarbu siekiant prisidėti prie karjeros raidos ir sėkmingo darbo keitimo.

Užimtumo lygiai pagal išsilavinimą
(25–64 m. amžiaus asmenų proc. dalis 2019 m.)

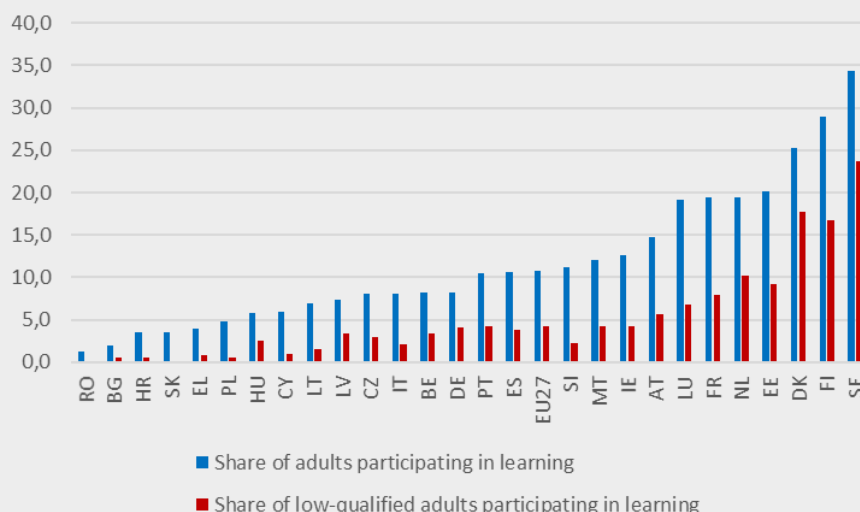
28,3 proc. punktų žemos ir aukštos kvalifikacijos darbuotojų užimtumo lygių skirtumas

6,5 proc. punktų žemos kvalifikacijos darbuotojų dalyvavimo suaugusiųjų mokymosi veikloje skirtumas

20-yje valstybių narių mažiau nei 15 proc. suaugusiųjų dalyvavo suaugusiųjų mokymosi veikloje

Pusė suaugusiųjų turėtų dalyvauti suaugusiųjų mokymosi veikloje per vienus metus iki 2025 m. pagal Europos įgūdžių darbotvarkę (palyginti su 38 proc. 2016 m.)

Besimokančių suaugusiųjų ir žemos kvalifikacijos suaugusiųjų dalis
(20–64 metų amžiaus asmenų proc. dalis 2019 m.)

Šaltinis: Eurostatas.

21. **COVID-19 krizė dar labiau išryškino skaitmeninių įgūdžių stiprinimo svarbą.**

Pandemijos metu paaiškėjo, kad skaitmeniniai įgūdžiai yra labai svarbūs veiklos tęstinumui, švietimo ir mokymo veiklai, taip pat siekiant užtikrinti, kad didelė dalis ES piliečių galėtų naudotis paslaugomis, įskaitant sveikatos priežiūros paslaugas. Skaitmeniniai įgūdžiai bus vis svarbesni siekiant visapusiškai dalyvauti darbo rinkoje ir visuomenėje, taip pat remti žaliąją ir skaitmeninę pertvarką. Tačiau pažanga bazinių skaitmeninių įgūdžių srityje buvo lėta: nepaisant nedidelio pagerėjimo, 2019 m. ES bazinių skaitmeninių įgūdžių neturėjo daugiau nei keturi asmenys iš dešimties, visų pirma vyresnio amžiaus ir žemos kvalifikacijos asmenys. Be to, sistemingai trūksta skaitmeninių ekspertų ir pažangių skaitmeninių įgūdžių turinčių asmenų, o šią problemą didžiąja dalimi lemia tai, kad tarp tretinio mokslo įstaigas baigusiu gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos ir matematikos sričių absolventų ir IRT sektoriaus darbuotojų yra nepakankamai moterų. Nors ankstyvame amžiuje merginos turi geresnių skaitmeninių įgūdžių nei vaikinai, atitinkamas studijų ar karjeros kryptis jos renkasi gerokai rečiau nei vaikinai. Skaitmeninių įgūdžių stiprinimo reformos apima mokymo programų atnaujinimą, švietimo ir mokymo IRT srityje įvedimą pradinėse ir vidurinėse mokyklose, paramą mokytojams ir instruktoriams, be kita ko, kovojant su lyčių stereotipais, kad būtų skatinamas mergaičių susidomėjimas ir siekiai, remiant suaugusiųjų mokymosi siekiant įgyti skaitmeninių įgūdžių galimybes, priemones, skirtas gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos ir matematikos ir IRT sričių studijų patrauklumui didinti (ypač merginoms), glaudesni įmonių, mokslinių tyrimų centrų ir akademinės bendruomenės bendradarbiavimą, taip pat investicijas į skaitmeninę infrastruktūrą ir įrangą.

Skaitmeninių įgūdžių trūkumas tebėra didelis.

46 %

16–74 metų amžiaus asmenų 2019 m **neturėjo bazinių skaitmeninių įgūdžių.**

13,5 mln.

laisvų darbo vietų, kuriose reikia su IRT susijusių įgūdžių, 2018 ir 2019 m.

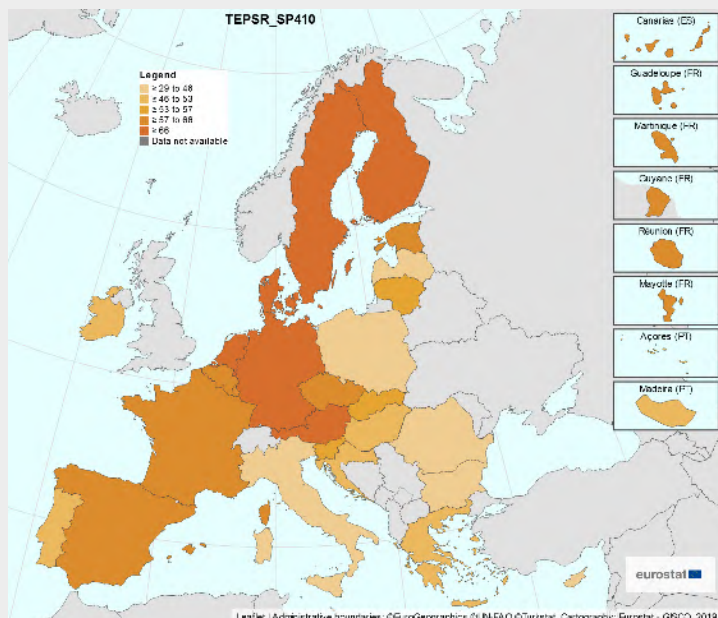
57 %

įmonių nurodė patiriančios sunkumų įdarbindamos IRT specialistus 2019 m.

50,9 %

mokytojų formaliojo švietimo kontekste nebuvo teikiamas IRT mokymas

Asmenys, turintys bazinius ar geresnius bendruosius skaitmeninius įgūdžius (2019 m., proc. punktai, 16–74 metų amžiaus grupė)

Šaltinis: Eurostatas.

22. **Bendra pajamų nelygė metais iki COVID-19 pandemijos šiek tiek sumažėjo, tačiau per pastarąjį dešimtmetį ji padidėjo tarp mažiausiai uždirbančių asmenų, todėl kilo susirūpinimas dėl ekonomikos augimo įtraukumo.** Visoje ES vidutiniškai 20 proc. turtingiausių namų ūkių pajamos yra penkis kartus didesnės nei 20 proc. skurdžiausių namų ūkių pajamos. Pastaraisiais metais mažiausiai uždirbančių asmenų (S50/S20) pajamų nelygė padidėjo labiau nei daugiausiai uždirbančių asmenų (S80/S50). Preliminariais skaičiavimais, automatinės stabilizavimo priemonės ir politikos priemonės, priimtose ekstremaliajai situacijai įveikti, kol kas slopina COVID-19 poveikį nelygybei. Siekdamas mažinti pajamų nelygę, valstybės narės turi imtis reformų įvairiose srityse, įskaitant mokesčių ir išmokų sistemų struktūrą, darbo užmokesčio nustatymą, švietimo ir mokymo įtraukimą ir lygias galimybes (nuo jauno amžiaus), įperkamus ir kokybiškus paslaugų prieinamumo užtikrinimą visiems. Turėtų būti užtikrintas politikos (visų pirma politikos, kuria remiama susijusi žaliaji ir skaitmeninė pertvarka) paskirstomojo poveikio vertinimas.

Nors pastaruosiu metu nelygė mažėja, pajamų paskirstymo skalės apatinėje dalyje ji padidėjo.

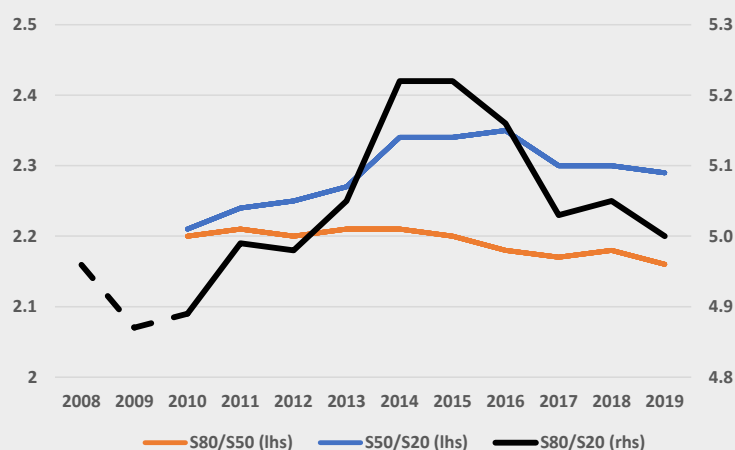
Apie 5 kartus

– tiek skyrėsi 20 %
daugiausiai ir 20 %
mažiausiai
uždirbančių asmenų
pajamos 2019 m.

21,4%

yra 40 % mažiausiai
uždirbančių
gyventojų pajamų
dalis visoje gyventojų
populiacijoje, kuri
didėja nuo 2015 m.

Pajamų kvintilio dalies santykis (S80/S20) ir suskirstymas pagal daugiausiai ir mažiausiai uždirbančius asmenis

Šaltinis – apskaičiavimas pagal Eurostato duomenis.

23. Iki COVID-19 krizės asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, skaičius mažėjo septynerius metus iš eilės, tačiau lėta pažanga šalyse, kuriose skurdo lygis didesnis, rodo socialinės apsaugos sistemų problemas. 2019 m. daugiau nei 91,3 mln. asmenų grėsė skurdas ar socialinė atskirtis (ARPE); tai – 3,39 mln. mažiau, palyginti su ankstesniais metais. Nuo 2012 m. pasiekto piko labiausiai pagerėjo didelio materialinio nepritekliaus komponentas, taip pat namų ūkiuose gyvenančių asmenų dalis, nes prieš krizę darbo rinkos rezultatai buvo geri, o skurdo rizikos lygio sumažėjimas buvo ne toks ryškus. Vis dėlto daugelyje valstybių narių šie teigiami pokyčiai šiek tiek sulėtėjo. Dirbančiųjų skurdas ir skurdo gilumas mažėjo lėtai; tas pats pasakytina apie labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose gyvenančių asmenų skurdą. Dėl COVID-19 krizės, dėl kurios padidėjo nedarbas ir sumažėjo aktyvumas, labai mažai tikėtina, kad bus pasiektas strategijoje „Europa 2020“ iškelto tikslas skurstančių ar socialinę atskirtį patiriančių asmenų skaičių sumažinti 20 mln. (palyginti su 2008 m.). Dabartinė padėtis kelia didesnių iššūkių socialinės apsaugos sistemoms, visų pirma siekiant užtikrinti tvarias ir pakankamas pajamas ir teikti kokybiškas paslaugas, ypač tiems, kuriems jų labiausiai reikia.

24. **Tam tikrų grupių, visų pirma vaikus auginančių šeimų, neįgaliųjų ir ne ES gimusių asmenų skurdas išliko didelis, nes jos nuo COVID-19 krizės nukentėjo neproporcingai smarkiai.** Sveikatos, švietimo ir socialinės apsaugos sistemoms, visų pirma socialinėms paslaugoms, daromas precedento neturintis spaudimas, o tai dar labiau didina pažeidžiamiausioje padėtyje esančių asmenų problemas. Nors pastaruosius keletą metų skurdo ar socialinės atskirties rizika mažėjo, vaikų (jaunesnių nei 18 metų) atveju ji išliko 1 proc. punktu didesnė nei darbingo amžiaus asmenų, o kai kuriose valstybėse narėse buvo labai didelė. Be adekvačių pajamų, svarbus vaidmuo remiant vaikus auginančias šeimas ir užtikrinant lygias galimybes gyvenime tenka galimybei naudotis paslaugomis, įskaitant švietimą, sveikatos priežiūrą ir būstą. 2021 m. Komisija pateiks pasiūlymą dėl Europos vaiko garantijų sistemos, kad būtų sukurta ES lygmens veiksmų sistema. Didesnės paramos reikia ir neįgaliesiems bei ne ES gimusiems asmenims, nes jiems kyla didesnė skurdo ir socialinės atskirties rizika. Naująja neįgaliųjų teisių strategija, kurią Komisija pradės įgyvendinti 2021 m., bus siekiama skatinti neįgaliųjų ekonominę ir socialinę įtrauktį. Tikimasi, kad dėmesys bus sutelktas į įvairias sritis, įskaitant švietimą, užimtumą, adekvačią socialinę apsaugą, prieinamumą ir nediskriminavimą. Europos socialinių teisių ramsčio dokumentuose pakartota, kad asmenys turi teisę gauti kokybiškas paslaugas. Galimybių naudotis paslaugomis, įskaitant socialines paslaugas, bendruomenines paslaugas ir paslaugas namuose, skirtas savarankiškam gyvenimui ir įtraukčiai į bendruomenę, gerinimas bus atspindėtas daugelyje būsimų Komisijos iniciatyvų ir darbų, pavyzdžiui, minėtoje strategijoje ir naujajame migrantų kilmės asmenų integracijos ir įtraukties veiksmų plane.

AROPE rodiklis iki COVID-19 krizės mažėjo, tačiau lėtai

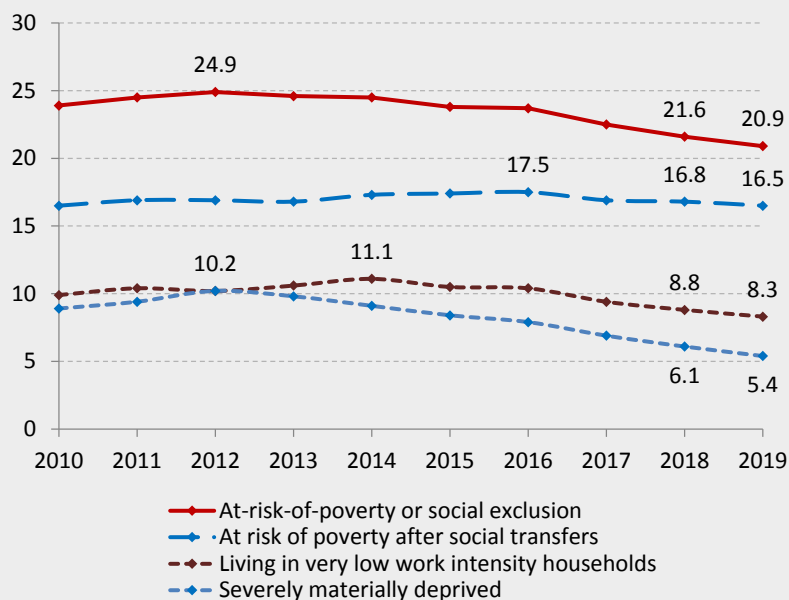
Skurdo ar socialinės atskirties rizikos lygis ir jo sudedamosios dalys ES

91,3 mln.

asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis ES 27, 2019 m. buvo 3,39 mln. mažiau nei 2018 m.

22,2 % vaikų gresia skurdas ar socialinė atskirtis

9 % darbuotojų gresia skurdas

Šaltinis: Eurostatas.

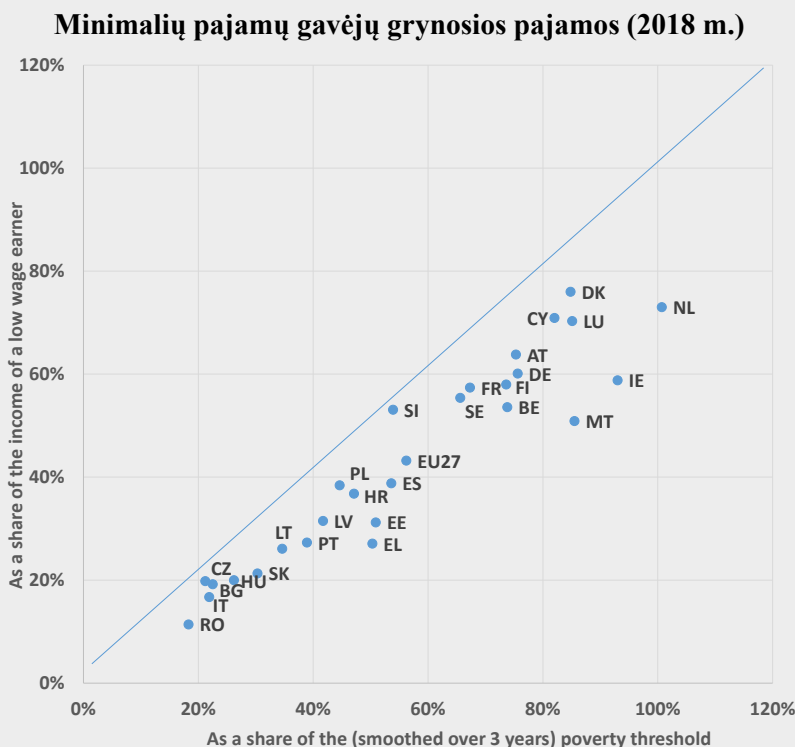
25. **Daugelio namų ūkių išlaidos būstui tebėra labai didelės, tačiau krizė reikalauja imtis veiksmų patiems pažeidžiamiausiems asmenims apsaugoti.** Pernelyg didelę išlaidų būstui našta patiria vienas iš dešimties europiečių. Labiausiai paveikti – mažiausių pajamų namų ūkiai ir miestų gyventojai. Benamystė, kaip kraštutinė atskirties būsto srityje forma, per praėjusį dešimtmetį didėjo daugumoje valstybių narių. Sveikatos krizė dar labiau išryškino šiuos su būstu susijusius sunkumus. Daugelis valstybių narių ėmėsi neatidėliotinių priemonių, kad apsaugotų pažeidžiamiausius asmenis, be kita ko, suteikdamos būstą benamiams. Valstybėms narėms įgyvendinant reformas, ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas investicijoms į gyvenamųjų namų ir socialinių būstų renovaciją ir palankesnių sąlygų gauti kokybišką ir įperkama būstą ar paramą būstui sudarymui.

26. **COVID-19 krizė aiškiai priminė socialinės apsaugos sistemų svarbą ir jų vaidmenį švelninant sumažėjusios ekonominės veiklos ekonominį ir socialinį poveikį.** Tikėtina, kad dėl COVID-19 krizės padaugės asmenų, gaunančių bedarbio pašalpas ir kitokią pajamų paramą, o mūsų socialinės apsaugos sistemų pajėgumai bus patikrinti nepalankiausiomis sąlygomis. Šalys laikinai išplėtė ir padidino esamas sistemas, taip pat išplėtė jų aprėptį ir sušvelnino tinkamumo reikalavimus. Ekonomikos gaivinimo etapu reikia nuolatinių pastangų siekiant tvariai išlaikyti ir stiprinti visų socialinę apsaugą. Reaguojant į krizę, savarankiškai dirbančių asmenų ir pagal netipines darbo sutartis dirbančių darbuotojų apsauga turėtų būti toliau struktūriškai tobulinama, laikantis Rekomendacijos dėl socialinės apsaugos galimybių. Reformomis, be kita ko, turėtų būti siekiama aprėpties, adekvatumo, socialinės apsaugos teisių perkeliavimo, sistemų skaidrumo ir paramos galinčių dirbti asmenų integracijai į darbo rinką.

Daugumoje valstybių narių minimalių pajamų dydis yra žemiau skurdo ribos

Socialiniais pervedimais (išskyrus pensijas) skurdas sumažinamas vidutiniškai **32,4 %**

63,9 % skurdo riziką patiriančių ES gyventojų 2018 m. gavo kokias nors išmokas

27. **Dėl COVID-19 valstybių narių sveikatos ir ilgalaikės priežiūros sistemos patiria precedento neturintį spaudimą.** Mūsų sveikatos priežiūros sistemų reagavimo į krizę pajėgumams dažnai teko patirti didžiulį spaudimą, o esamos struktūrinės problemos, susijusios su sveikatos priežiūros paslaugų veiksmingumu, prieinamumu ir atsparumu, dar labiau paaštrėjo. Tai susiję, pavyzdžiui, su nepakankamu investicijų į sveikatos apsaugą finansavimu (įskaitant pasirengimą krizėms ir reagavimą į jas), silpnu priežiūros koordinavimu ir integravimu, nepakankama pirmine sveikatos priežiūra ir nuolatinėmis kliūtėmis gauti sveikatos priežiūros paslaugas bei nepatenkintais medicininės priežiūros poreikiais. Tokie sunkumai labai paveikė pažeidžiamiausias asmenis. Kaip minėta, pandemija taip pat atskleidė tam tikrų sveikatos priežiūros profesijų atstovų trūkumą ir poreikį pritaikyti ar pagerinti jų darbo sąlygas ir įgūdžius. Reformos visų pirma turėtų apimti sveikatos priežiūros pajėgumų (ypač greito reagavimo ir krizių valdymo pajėgumų) valstybėse narėse stiprinimą, geresnį stacionarinės, ambulatorinės ir pirminės priežiūros veiklos koordinavimą, sveikatos priežiūros darbuotojų kvalifikacijos kėlimą ir perkvalifikavimą ir jų darbo sąlygų gerinimą, skaitmenines sveikatos paslaugas ir mažesnius mokėjimus už sveikatos priežiūrą savo lėšomis. Pandemija stipriai paveikė ir ilgalaikės priežiūros sistemas dėl didelio jų naudotojų ir darbuotojų COVID-19 pažeidžiamumo. Išryškėjo ilgalaikės priežiūros sistemų problemos – nuo sudėtingų sąlygų darbuotojams ir neformaliesiems slaugytojams iki paslaugų nutraukimo ir pajėgumų stokos. Reformos, be kita ko, turėtų apimti prevencines priemones, pavyzdžiui, aktyvų ir sveiką senėjimą, ir atsakomąsias priemones, pavyzdžiui, tinkamai integruotų sveikatos priežiūros ir socialinės priežiūros paslaugų nustatymą, galimybių naudotis priežiūros namuose ir bendruomeninėmis paslaugomis ir jų aprėpties didinimą, darbuotojų kvalifikacijos kėlimą ir perkvalifikavimą bei jų darbo sąlygų gerinimą, kartu remiant integruotas priežiūros paslaugas ir savarankišką gyvenimą.

Keliose valstybėse narėse pajamų dydis lemia sveikatos priežiūros prieinamumą

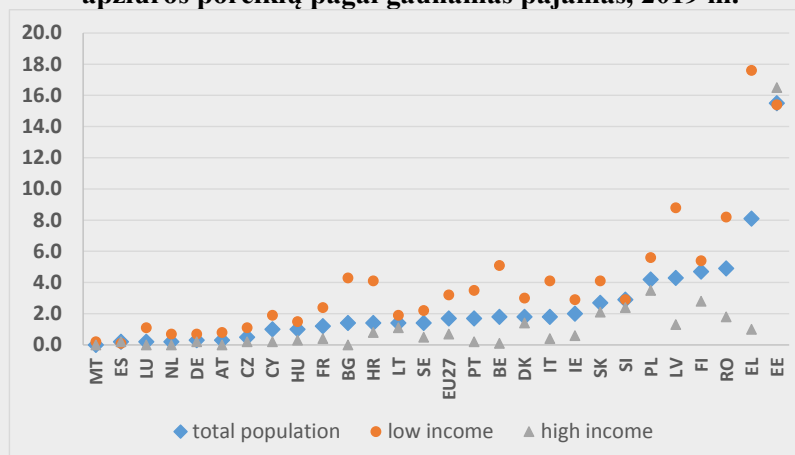
1,7 %

ES gyventojų nurodė turėję **nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių** 2019 m., iki COVID-19 krizės

12-oje VN

mokėjimai už sveikatos priežiūrą savo lėšomis sudaro daugiau kaip 20% sveikatos priežiūros išlaidų

Asmenys, kurie nurodo turį nepatenkintų sveikatos apžiūros poreikių pagal gaunamas pajamas, 2019 m.

Šaltinis – apskaičiavimas pagal Eurostato duomenis.

28. **Demografiniai pokyčiai ir toliau kelia ilgalaikes pensijų sistemų problemas.** 2019 m. pensijų adekvatumas iš esmės išliko stabilus. Pensijų pajamos šiek tiek pablogėjo, palyginti su darbo pajamomis, o vyresnio amžiaus asmenų, patiriančių didelį materialinį nepriteklių, dalis toliau mažėjo. Nepaisant laipsniško mažėjimo per pastaruosius dešimt metų, vyrų ir moterų pensijų skirtumas tebėra didelis. Krizės poveikis užimtumui ir darbo pajamoms, ypač nestandartinių užimtumo formų darbuotojų ir savarankiškai dirbančių asmenų, didina pensijų adekvatumo riziką ilgalaikėje perspektyvoje. Reformomis turėtų būti siekiama kurti įtraukias ir tvarias pensijų sistemas, teikiančias adekvačią prieigą tiek vyrams, tiek moterims, taip pat asmenims, dirbantiems pagal bet kokios rūšies sutartį ir vykdančioms skirtingą ekonominę veiklą, kartu užtikrinant adekvačias pajamas senatvėje.

29. **Valstybės narės turėtų imtis veiksmų šioje bendroje užimtumo ataskaitoje nustatytoms užimtumo, įgūdžių ir socialinės politikos problemoms spręsti.** Ataskaitoje pateiktoje analizėje akcentuojamos kelios prioritetinės reformų ir investicijų sritys. Jomis turėtų būti siekiama skatinti darbo vietų kūrimą, palengvinti bedarbių įsidarbinimą ir darbuotojų perėjimą iš vieno sektoriaus į kitą, didinti ekonominį ir socialinį atsparumą ir mažinti krizės poveikį užimtumui ir socialinį poveikį. ES lėšomis, įskaitant skiriamas per „Europos socialinį fondą“ (numatant papildomas REACT-EU lėšas), „Europos socialinį fondą+“ ir naująją ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę, valstybėms narėms teikiama parama siekiant paspartinti politikos priemonių įgyvendinimą šiose srityse.

Atsižvelgiant į užimtumo gaires, valstybės narės raginamos:

- a) išlaikyti sutrumpinto darbo laiko tvarką ir kitas darbo vietų išsaugojimo priemones tiek, kiek būtina, ir jas derinti su kvalifikacijos kėlimo ir (arba) perkvalifikavimo priemonėmis; kai tik bus palankios sąlygos, pradėti remti darbo jėgos persikirstymą (pvz., taikant gerai parengtas samdymo ir mokymo paskatas), visų pirma žaliosios ir skaitmeninės ekonomikos kryptimi, kartu apsaugant darbuotojus pereinamuoju laikotarpiu;
- b) užtikrinti, kad darbo aplinka būtų saugi ir gerai pritaikyta naujiems saugaus atstumo laikymosi reikalavimams, taip pat būtų galima dirbti lanksčiomis darbo sąlygomis;
- c) didinti paramą darbo rinkai ir perkvalifikavimo bei kvalifikacijos kėlimo galimybes siekiant spręsti didėjančio jaunimo nedarbo problemą, visų pirma remiant kokybišką pameistrystę ir mokomąją praktiką (visų pirma MVĮ), samdos paskatas, mokymosi infrastruktūrą, technologijas ir įrangą;
- d) stiprinti ADRP priemones, kad būtų geriau reaguojama į sąlygas darbo rinkoje ir skatinamas užimtumas bei savarankiška veikla; investuoti į valstybines užimtumo tarnybas, visų pirma siekiant padidinti jų pajėgumus, modernizuoti jų IRT infrastruktūrą, stiprinti profiliavimo sistemas, tobulinti stebėsenos ir vertinimo politiką bei programas ir suteikti darbuotojams tinkamų įgūdžių;
- e) skatinti kolektyvines derybas ir socialinį dialogą; jei taikomas teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis, užtikrinti, kad jis būtų adekvataus dydžio, grindžiamas skaidriais ir nuspėjamais kriterijais, reguliariai ir laiku atnaujinamas veiksmingai dalyvaujant socialiniams partneriams;

- f) pertvarkyti darbo rinkos reguliavimą, taip pat mokesčių ir išmokų sistemas, siekiant užtikrinti, kad būtų sumažinta darbo rinkos segmentacija, o atsigauvant ekonomikai būtų kuriamos kokybiškos darbo vietos, ir užtikrinti, kad darbuotojams, dirbantiems pagal netipines darbo sutartis, ir savarankiškai dirbantiems asmenims būtų suteiktos galimybės gauti socialinę apsaugą;
- g) investuoti į perkvalifikavimą ir kvalifikacijos kėlimą, visų pirma skaitmeninius įgūdžius, stiprinant profesinio rengimo ir mokymo sistemas ir skatinant tęstinį švietimą ir mokymą, remiant didelio masto viešojo ir privačiojo sektorių įvairių suinteresuotųjų šalių partnerystę pagal Įgūdžių paktą, teikiant daugiau paskatų įmonėms ir darbuotojams dalyvauti kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo veikloje, investuojant į infrastruktūrą ir įrangą, įskaitant skaitmeninę, remiant bendrųjų ir specialybės dalykų mokytojus; užtikrinti vienodas prieigas prie švietimo ir mokymo galimybes;
- h) investuoti į tinkamas ir tvarias socialinės apsaugos sistemas visiems, remiant reformas, kuriomis siekiama išlaikyti ir stiprinti apsaugos lygį, ir gerinti nepakankamai apsaugotų ir į šią sistemą nepatenkančių asmenų apsaugą; užtikrinti adekvačias išmokas, teisių perkeliamumą, galimybę naudotis kokybiškomis paslaugomis ir paramą galinčių dirbti asmenų integracijai į darbo rinką; investuoti į ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros ir ilgalaikės priežiūros paslaugų kokybę ir prieinamumą; įvertinti politikos priemonių pasiskirstomąjį poveikį;
- i) investuoti į gyvenamojo ir socialinio būsto renovaciją; kai tikslinga, sudaryti palankesnes sąlygas gauti kokybišką ir įperkamą būstą, socialinį būstą ar paramą būstui;
- j) investuoti į sveikatos priežiūros sistemos pajėgumus, įskaitant ligoninių pajėgumus tenkinti padidėjusius sveikatos priežiūros poreikius, pirminę sveikatos priežiūrą, priežiūros koordinavimą, sveikatos priežiūros darbuotojus ir e. sveikatą; mažinti mokėjimus už sveikatos priežiūrą savo lėšomis, gerinti sveikatos priežiūros aprėptį ir skatinti sveikatos priežiūros darbuotojų kvalifikacijos kėlimą ir perkvalifikavimą.

1. DARBO RINKOS IR SOCIALINIŲ TENDENCIJŲ BEI UŽDAVINIŲ EUROPOS SĄJUNGOJE APŽVALGA

Šiame skirsnyje apžvelgiamos apibendrintos darbo rinkos ir socialinės tendencijos bei uždaviniai Europos Sąjungoje³.

1.1 Darbo rinkos tendencijos

2019 m. ekonomikos augimas ir toliau palaikė darbo vietų kūrimą, nors ir lėčiau nei ankstesniais metais. 2019 m. IV ketv. ES 27 dirbo 209,5 mln. asmenų (1,9 mln. daugiau nei 2018 m. IV ketv.); tai yra daugiau nei bet kada anksčiau. Šiuo laikotarpiu prie ekonomikos augimo ir toliau daugiausia prisidėjo vyresnio amžiaus ir aukštos kvalifikacijos darbuotojai, o bendras 20–64 m. amžiaus asmenų užimtumo lygis 2019 m. padidėjo iki 73 proc. 2019 m. IV ketv. nedarbas pasiekė kaip niekada žemą lygį – 6,5 proc. Jaunimo ir ilgalaikis nedarbas taip pat mažėjo, nors kai kuriose valstybėse narėse tebebuvo didelis.

COVID-19 krizė nutraukė teigiamą pastarųjų šešerių metų užimtumo tendenciją ES 27.

Pandemijos sukeltas ekonomikos nuosmukis daro didelį poveikį darbo rinkai. Per pirmuosius du 2020 m. ketvirčius užimtumas sparčiai smuko ir 2020 m. antrąjį ketvirtį nukrito iki 203,3 mln. Darbą turinčių asmenų skaičiui sumažėjus maždaug 6,2 mln. (arba 3 proc.), tai buvo didžiausias bet kada stebėtas smukimas du ketvirčius iš eilės nuo 1995 m.⁴ Tuomet 2020 m. III ketv. bendras užimtumas šiek tiek padidėjo – iki 205,2 mln. Prognozuojama, kad bendras užimtumas, kuris 2019 m. padidėjo 1 proc., per metus 2020 m. sumažės 4,5 proc., o vėliau ūgtels 1,8 proc. 2021 m.⁵, tačiau ekonomikos vystymosi sulėtėjimo rizika labai priklausys nuo pandemijos raidos.

³ Šioje ataskaitoje tai yra ES 27, nebent nurodyta kitaip.

⁴ Bendro užimtumo duomenys gauti iš nacionalinių sąskaitų (nacionalinė sąvoka), kiti duomenys – iš Darbo jėgos tyrimo. Šiame skirsnyje pateikiami pagal sezoną pakoreguoti ketvirčio duomenys.

⁵ Europos Komisija (2020), *2020 m. rudens Europos ekonominė prognozė, Institutional Paper 136*.

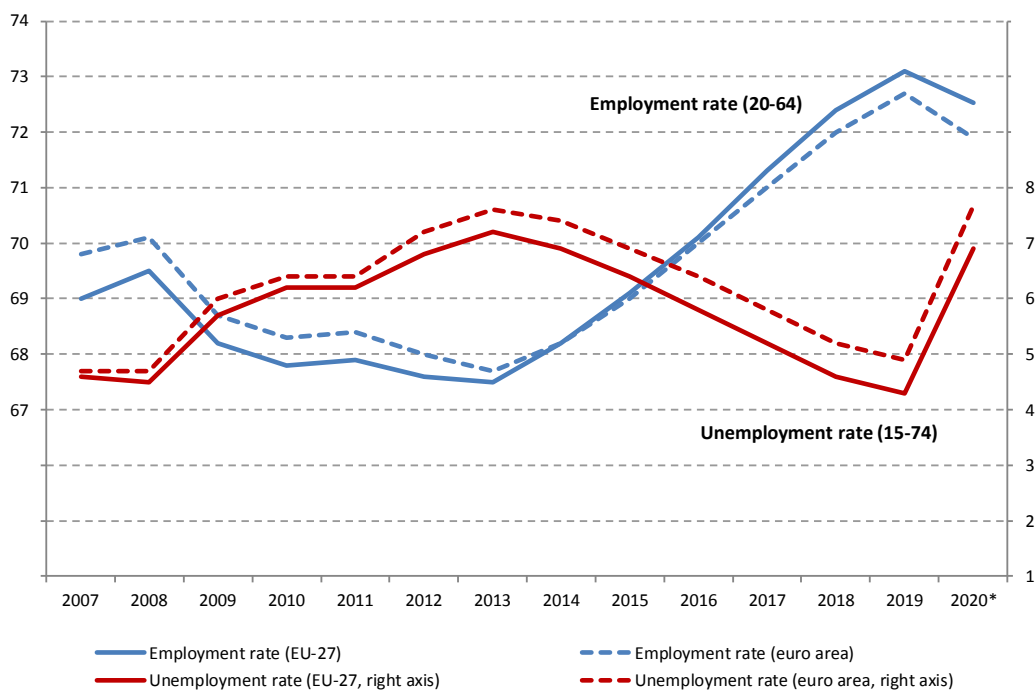
20–64 m. amžiaus asmenų užimtumo lygis sumažėjo, nepaisant greito politinio atsako ir priemonių, kurių imtasi siekiant sumažinti darbo vietų praradimą. 2019 m. užimtumo lygis ES 27 toliau didėjo vidutiniškai iki 73,1 proc. (72,7 proc. euro zonoje), o tai yra 0,7 proc. punkto daugiau nei 2018 m. (tiek ES, tiek euro zonoje; žr. 1 diagrama). Vis dėlto, pasiekęs 73,3 proc. 2019 m. II ketv., antrąjį pusmetį jis pradėjo po truputį mažėti. Prasidėjus COVID-19 krizei, užimtumo lygis 2020 m. II ketv. nukrito iki 72,1 proc., t. y. buvo 1 proc. punkto mažesnis nei 2019 m. IV ketv. ir 1,2 proc. punkto mažesnis nei 2019 m. II ketv. O 2020 m. III ketv. užimtumo lygis buvo 72,4 proc. Euro zonoje šis sumažėjimas buvo ryškesnis – užimtumo lygis 2020 m. II ketv. siekė 71,5 proc., t. y. buvo 1,1 proc. punkto ir 1,4 proc. punkto mažesnis nei atitinkamai 2019 m. IV ketv. ir 2019 m. II ketv. Moterų užimtumo lygis sumažėjo beveik tiek pat (1 proc. punkto ir ES 27, ir euro zonoje), kiek vyrų (atitinkamai 1 ir 1,2 proc. punkto), nors skirtumas iš esmės išlieka toks pat, koks buvo iki pandemijos (2019 m. jis buvo 11,7 proc. punkto ir sudaro beveik 11,5 proc. punkto 2020 m. III ketv.). Po šešerius metus trukusių teigiamų pokyčių siekiant strategijoje „Europa 2020“ nustatyto 75 proc. tikslo⁶, užimtumo lygis pradėjo nuo jo tolti, o dėl tolesnių ekonominės veiklos pokyčių ir su tuo susijusių padarinių užimtumui vis dar yra daug neaiškumo⁷.

⁶ Atkreipkite dėmesį, kad 75 proc. užimtumo lygio (20–64 m.) tikslas strategijoje „Europa 2020“ nustatytas kitokios sudėties ES (įskaitant Jungtinę Karalystę ir neįskaitant Kroatijos).

⁷ Užimtumo komiteto 2020 m. Metinėje užimtumo rodiklių ataskaitoje ir Užimtumo rodiklių apžvalgoje skaičiuojama, kad 2020 m. dirbančiųjų skaičius ES 27 padidės 4,4 proc., o 2021 m. vėl sumažės (remiantis Komisijos 2020 m. pavasario ekonomikos prognoze).

1 diagrama: Pandemija smarkiai sukrėtė darbo rinką ir nutraukė šešerius metus trukusią teigiamų rezultatų tendenciją.

Užimtumo ir nedarbo lygiai ES 27 ir euro zonoje

*2020 m. I, II ir III ketv. vidurkis, duomenys pakoreguoti pagal sezoną.

Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas.

Palyginti su poveikiu BVP, krizės poveikis nedarbo lygiui visoje Europoje buvo nuosaikus⁸.

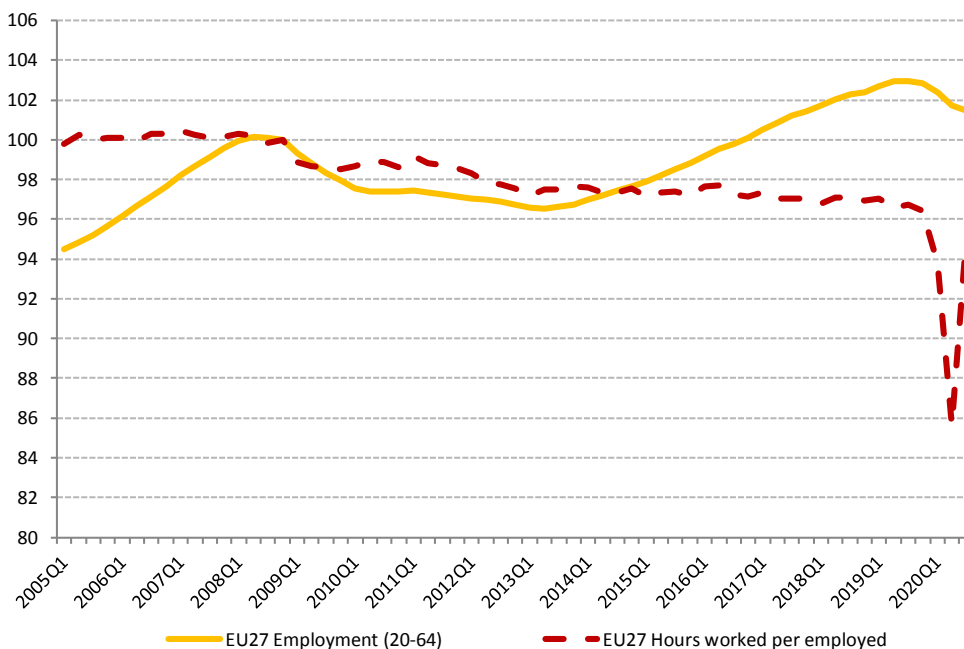
2019 m. nedarbo lygis toliau mažėjo tiek ES, tiek euro zonoje (1 diagrama). 2020 m. III ketv. 7,4 proc. aktyvių gyventojų buvo bedarbiai, t. y. 0,9 proc. punkto daugiau nei 2019 m. IV ketv. (tai mažiausias visų laikų ES 27 fiksuotas lygis) ir 0,9 proc. punkto daugiau nei 2019 m. III ketv. Euro zonoje nedarbo lygis buvo didesnis ir 2020 m. III ketv. sudarė 8,3 proc., t. y. buvo 1 proc. punktu didesnis nei 2019 m. IV ketv. ir 2019 m. III ketv. Vis dėlto nedarbo lygį vertinant pagal amžiaus grupes skirtumai yra ryškūs. Ypač išaugo jaunimo (15–24 m.) nedarbo lygis, kuris 2019 m. buvo sumažėjęs, palyginti su ankstesniais metais. Nuo 2019 m. IV ketv. iki 2020 m. III ketv. jis padidėjo 2,9 proc. punkto ir ES 27, ir euro zonoje. Per tą patį laikotarpį nedarbo lygis padidėjo ne taip ryškiai 55–74 m. amžiaus grupėje (atitinkamai 0,3 proc. punkto ir 0,2 proc. punkto). Vertinant mėnesinius duomenis, nuo pandemijos pradžios bendras suderintas nedarbo lygis padidėjo ir praėjusių metų liepos mėn. ES 27 siekė 7,8 proc. (euro zonoje – 8,7 proc.), o vėliau, lapkričio mėn., sumažėjo iki 7,5 proc. (8,3 proc. euro zonoje). Atitinkamai ES 27 tuo metu buvo 15,9 mln. bedarbių, t. y. maždaug 1,8 mln. daugiau nei tą patį 2019 m. mėnesį (atitinkamai 13,6 mln. ir 1,4 mln. daugiau euro zonoje). Šių vangių nedarbo lygio kitimą galėtų paaiškinti dvi pagrindinės priežastys. Pirmą, darbo vietų naikinimą suvaldyti padėjo tai, kad labai sumažėjo vieno asmens dirbtų valandų skaičius (daugiausia dėl to, kad buvo greitai priimtos sutrumpinto darbo laiko priemonės) ir keliose valstybėse narėse buvo nustatyti atleidimo iš darbo apribojimai. Antra, stiprus ekonominis sukrėtimas pastūmėjo daugelį bedarbių būti neaktyviais (vadinamasis dirbti neskatinamo darbuotojo efektas). Tačiau valstybėse narėse yra didelių skirtumų (žr. 2 diagrama ir 3.1.1 skirsnį). Ilgalaikis nedarbas, kuris 2020 m. II ketv. sudarė 2 proc. aktyvių gyventojų, pasiekė žemiausią ES 27 kada nors fiksuotą lygį (2,3 proc. euro zonoje). Nors galimas krizės poveikis šiam rodikliui bus matomas tik vėliau, 2020 m. III ketv. jau galima buvo pastebėti nedidelį padidėjimą (2,4 proc. ES-27 ir 2,8 proc. euro zonoje).

⁸ Norėdami rasti daugiau informacijos žr. „2020 m. Europos užimtumo ir socialinės raidos metinę apžvalgą“ (pateikiama: <https://europa.eu/MM76mf>) ir „2020 m. darbo rinkos ir darbo užmokesčio pokyčių Europoje metinę apžvalgą“.

Bendras dirbtų valandų skaičius labai sumažėjo, daugiausia dėl to, kad buvo priimtos kovos su pandemija priemonės. COVID-19 nutraukė teigiamą tendenciją, prasidėjusią 2013 m. atsigaunant ekonomikai. 2019 m. IV ketv. bendras dirbtų valandų skaičius ekonomikoje padidėjo iki didžiausio lygio – maždaug 85 mlrd. valandų. Tada jis staiga (per ketvirtį) sumažėjo 3,1 proc. per 2020 m. I ketv. ir 10,7 proc. per 2020 m. II ketv., o vėliau padidėjo 11,9 proc. 2020 m. III ketv. Vieno darbuotojo dirbtų valandų skaičius ES 27, kuris pradėjo mažėti jau anksčiau (2 diagrama), 2020 m. I ketv. sumažėjo 2,8 proc., o 2020 m. II ketv. – 8,7 proc., vėliau padidėjo 10,9 proc. 2020 m. III ketv. (ketvirčio pokytis). Ši staigų nuosmukį per pirmuosius du 2020 m. ketvirčius daugiausia lėmė aktyviai taikomos sutrumpinto darbo laiko arba laikinojo atleidimo iš darbo sistemos, taip pat keliose valstybėse narėse nustatyti atleidimo iš darbo apribojimai, kad būtų išsaugotos darbo vietos. Tačiau dėl pandemijos sukeltas užimtumo sutrikdymas taip pat gali turėti ilgalaikį poveikį dirbtų valandų skaičiui. Šią tendenciją galėtų pabloginti ilgalaikės tendencijos, pavyzdžiui, didelis dirbančių ne visą darbo laiką asmenų skaičius, darbas pagal iškvietimą skaitmeninėse platformose ir struktūriškas perėjimas į mažiau darbo jėgos reikalaujančius sektorius.

2 diagrama: Pandemija smarkiai paveikė užimtumo ir dirbtų valandų skaičiaus tendencijas.

Užimtumo (20–64 m.) ir vieno darbuotojo dirbtų valandų skaičiaus augimas ES 27 (suminis pokytis iki 2020 m. III ketv., ketvirčių duomenys – 2008 m. IV ketv. rodiklis = 100)

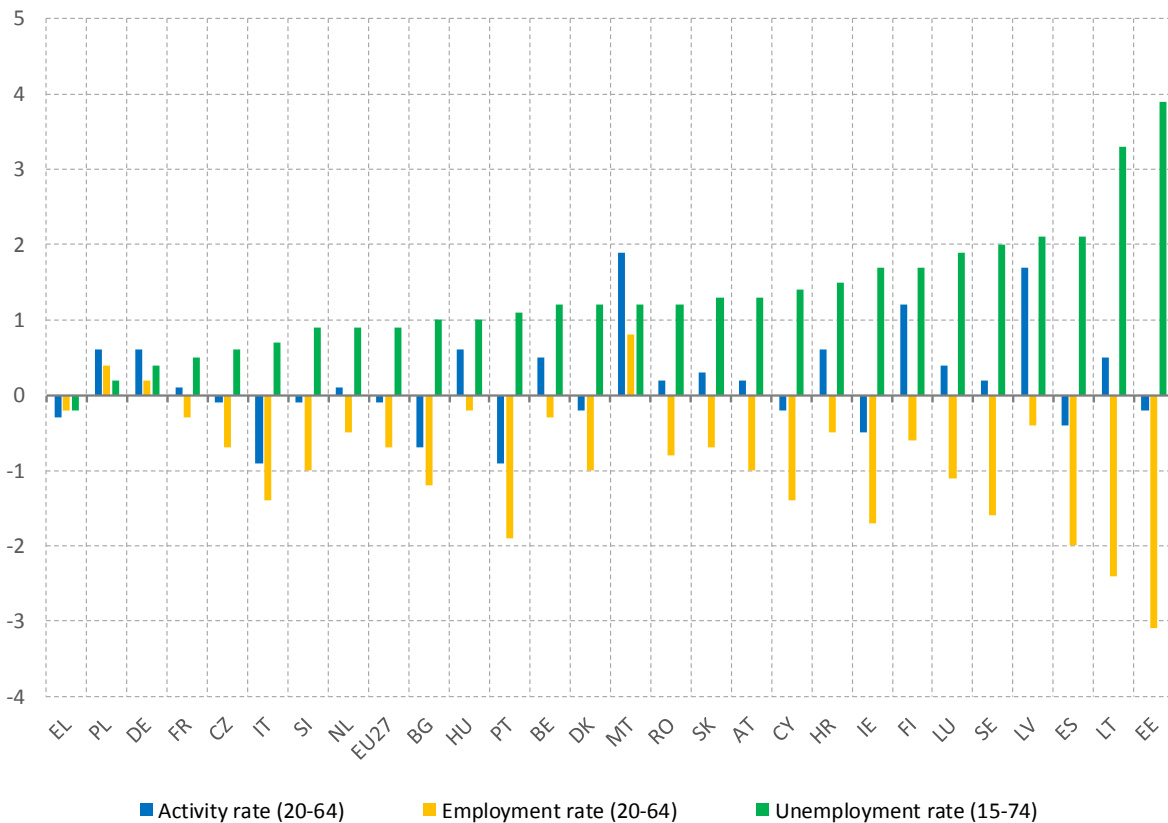

Šaltinis: Eurostatas, nacionalinės sąskaitos, pagal sezoną ir kalendorių pakoreguoti duomenys (EMPL GD skaičiavimai).

Pandemijos metu labai sumažėjo dalyvavimas darbo rinkoje. 2019 m. II ketv. ES 27 ir euro zonoje pasiekęs piką (atitinkamai 78,5 proc. ir 78,8 proc.), 20–64 m. amžiaus grupės aktyvumo lygis 2020 m. II ketv. sumažėjo iki 77,2 proc. ir ES 27, ir euro zonoje, o vėliau šiek tiek padidėjo atitinkamai iki 78 proc. ir 78,1 proc., nors skirtingose šalyse gerokai įvairavo. Daugumoje valstybių narių aktyvumo lygis mažėjo kartu su užimtumo lygiu (žr. 3 diagrama ir 3.1 skyrių). Šis sumažėjimas labai nesiskyrė pagal lytį (vyrų aktyvumo lygis sumažėjo 1,4 proc. punkto ES 27 ir 1,9 proc. euro zonoje, moterų – atitinkamai: –1,5 ir –1,8 proc. punkto). Vis dėlto poveikis jaunesniems darbuotojams (15–24 m.), palyginti su vyresnio amžiaus darbuotojais (55–64 m.), buvo didesnis.

3 diagrama: Pandemijos poveikis valstybėms narėms buvo nevienodas

Užimtumo, nedarbo ir aktyvumo lygiai ES 27: suminis pokytis (proc. punktais) nuo 2019 m. IV ketv. iki 2020 m. III ketv.

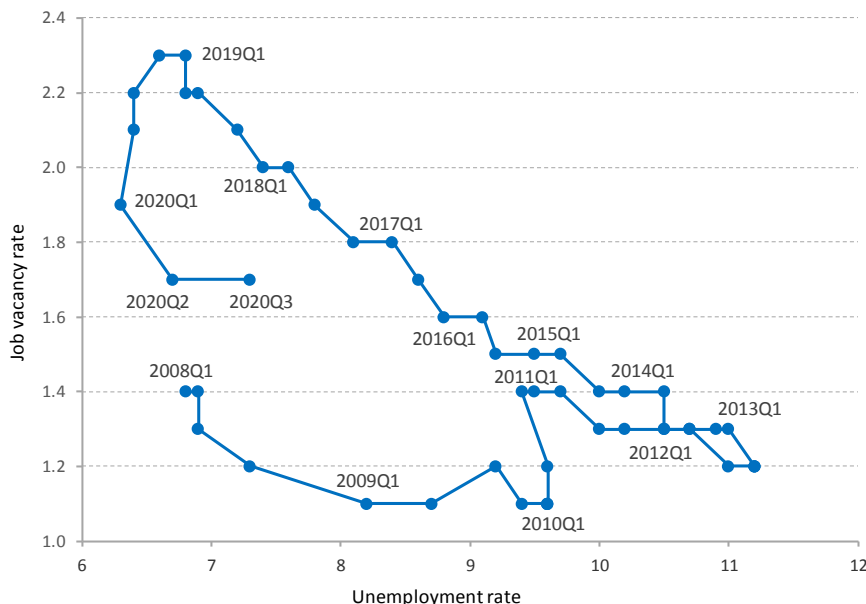

Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Duomenys pakoreguoti pagal sezoną, o ne pagal kalendorių.

Laisvų darbo vietų lygis, pradėjęs smukti dar prieš COVID-19 krizę, gerokai nukrito⁹. Iš Beveridžo kreivės¹⁰ (žr. 4 diagrama) matyti, kad labai sumažėjo laisvų darbo vietų skaičius ir šiek tiek padidėjo nedarbas (15–74 m. amžiaus grupėje). ES 27 laisvų darbo vietų lygis buvo 1,7 proc. 2020 m. II ir III ketv., sumažėjęs nuo 1,9 proc. 2020 m. I ketv. ir nuo 2,3 proc. 2019 m. II ketv. Dėl šių naujausių pokyčių nutrūko iki krizės stebėtas nuosaikis, tačiau nuolatinis, laisvų darbo vietų dalies didėjimas nuo 2014 m. iki 2019 m. pradžios (nuo 1,3 proc. 2014 m. I ketv. iki 2,3 proc. 2019 m. I ketv.). Šiomis naujomis aplinkybėmis tikimasi, kad geresnis darbuotojų parinkimas pagal darbo vietas atliks pagrindinį vaidmenį kuriant atsparias ir konkurencingas darbo rinkas (žr. 3.3 skirsnį). Nors padėtis valstybėse narėse darbo paklausos požiūriu labai įvairuoja, gebėjimas nustatyti įgūdžių poreikių pokyčius ir pasirengti jiems lems laisvų darbo vietų dalies raidą po krizės¹¹.

4 diagrama: Laisvų darbo vietų skaičius mažėja, o nedarbas šiek tiek didėja.

ES 27 Beveridžo kreivė, 2008–2020 m. ketvirčių duomenys

Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas ir laisvų darbo vietų statistika.

Pastaba. Pagal sezoną pakoreguoti duomenys (išskyrus 2008 ir 2009 m. laisvų darbo vietų lygi).

⁹ Laisvų darbo vietų lygis yra visų darbo vietų, kurios yra laisvos, procentinė dalis, išreikšta užimtų ir laisvų darbo vietų procentine dalimi.

¹⁰ Beveridžo kreivė yra grafiškai pavaizduotas santykis tarp nedarbo lygio ir laisvų darbo vietų vertinimo mato (tai yra laisvų darbo vietų dalis arba, šiuo atveju, darbo jėgos trūkumo rodiklis).

¹¹ Žr. Europos Komisija (2020), *Labour Market and Wage Developments in Europe Annual Review 2020*.

Ekonominis sukrėtimas turėjo poveikį užimtumui visuose sektoriuose, nors tarp ekonominės veiklos rūšių yra didelių skirtumų. Visų ekonominės veiklos, išskyrus statybą, informaciją ir komunikaciją ir viešąjį administravimą (NACE Rev.2 klasifikatorius), rūšių užimtumo lygis nuo 2019 m. III ketv. iki 2020 m. III ketv. sumažėjo. Absoliučiaisiais skaičiais didžiausias poveikis ES 27 buvo didmeninės ir mažmeninės prekybos, apgyvendinimo ir transporto srityse (1,9 mln. mažiau darbuotojų, palyginti su 2019 m. III ketv.; 3,8 proc. sumažėjimas), taip pat profesinei, mokslinei ir techninei veiklai (t. y. administracinėms ir paramos paslaugoms), darbuotojų skaičiui sumažėjus 0,8 mln., palyginti su 2019 m. III ketv. (3,2 proc. sumažėjimas). Santykiniais skaičiais kitas labiausiai sumažėjęs buvo žemės ūkio, miškininkystės ir žvejybos sričių darbuotojų skaičius (3,6 proc.). Žemės ūkio sektoriuje pandemijos poveikis užimtumui galėjo paspartinti ilgalaikę darbuotojų skaičiaus mažėjimo tendenciją. Vis dėlto statybos sektoriuje dirbančių asmenų skaičius, palyginti su 2019 m. III ketv., išaugo 1,2 proc.

Jaunimas yra viena labiausiai darbo rinkos sąlygų pablogėjimo paveiktų grupių, tačiau padėtis valstybėse narėse labai įvairuoja. 2019 m. jaunimo (15–24 m.) užimtumo lygis ES 27 padidėjo iki 33,5 proc., t. y. 0,6 proc. punkto daugiau nei 2018 m. (34 proc. ir 0,6 proc. punkto euro zonoje). Prasidėjus COVID-19 krizei, per metus iki 2020 m. III ketv. jis sumažėjo 1,5 proc. punkto iki 31,3 proc. (euro zonoje – sumažėjo 1,3 proc. punkto, o 2020 m. III ketv. – iki 32 proc.). Jaunimo (15–24 m.) nedarbo lygis, kuris 2019 m. buvo rekordiškai žemas, nuo 2019 m. IV ketv. iki 2020 m. III ketv. ES 27 ir euro zonoje padidėjo 2,9 proc. punkto. 2020 m. III ketv. ES iš viso 3,1 mln. jaunuolių neturėjo darbo, o jei atsižvelgiama į visus nesimokančius ir nedirbančius jaunuolius (NEET), šis skaičius sudaro 5 mln. 2020 m. III ketv. NEET ketvirčio rodiklis padidėjo iki 10,8 proc. ES 27 ir iki 11 proc. euro zonoje (palyginti su atitinkamai 9,8 proc. ir 9,9 proc. 2019 m. II ketv.).

Kalbant apie darbo rinkos rezultatus, vyresnio amžiaus darbuotojai pandemijos poveikį atlaikė geriau. Vyresnio amžiaus darbuotojų (55–64 m.) aktyvumo lygis 2019 m. toliau kilo. 2020 m. III ketv. jis buvo 63 proc., 0,7 proc. punkto didesnis nei 2019 m. II ketv. ir 9,6 proc. punkto didesnis nei 2013 m. III ketv., kai prasidėjo ankstesnis ekonomikos atsigavimas. Nedarbo lygis (55–74 m. amžiaus grupėje) išliko žemas (4,9 proc. 2020 m. III ketv. ir 4,4 proc. 2020 m. II ketv., palyginti su 4,8 proc. 2019 m. II ketv.). 55–64 m. amžiaus grupėje – priešingai: užimtumo lygis, 2020 m. III ketv. siekęs 59,7 proc. (nuo 2013 m. III ketv. nuolat didėjęs ir pasiekęs 10,6 proc. punkto), išliko stabilesnis nei kitose amžiaus grupėse ir, pavyzdžiui, palyginti su 2020 m. I ketv., nepakito (o 15–24 m. jaunuolių užimtumo lygis per tą patį laikotarpį sumažėjo 1,5 proc. punkto). Darbingiausio amžiaus (25–54 m.) suaugusiųjų užimtumo lygis pakilo 0,8 proc. punkto ir 2020 m. III ketv. pasiekė 79,8 proc.

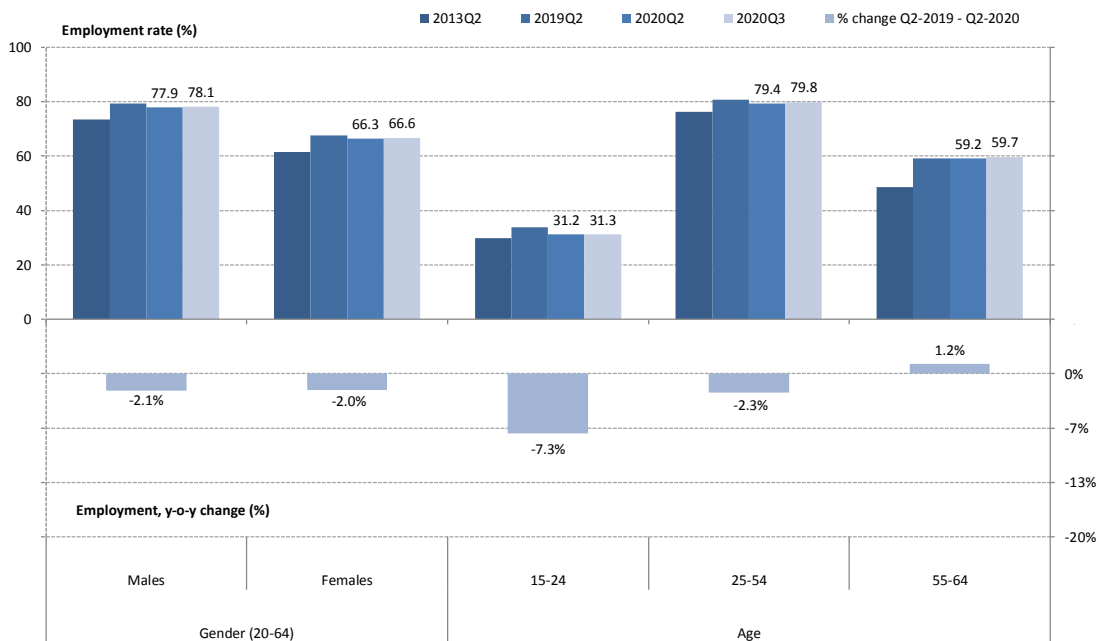
Moterų užimtumo lygį COVID-19 sukrėtimas paveikė šiek tiek mažiau nei vyrų, tačiau lyčių skirtumai išlieka ir juos reikia stebėti ateityje. 2019 m. moterų užimtumo lygis išaugo iki 67,3 proc., 0,8 proc. punkto daugiau nei praėjusiais metais. 2020 m. III ketv. moterų užimtumo lygis mažėjo nuosaikiau (–0,6 proc. punkto, palyginti su 2019 m. III ketv.) nei vyrų (–0,9 proc. punkto). Tačiau šie pastarojo meto pokyčiai reikšmingai nesumažino lyčių užimtumo skirtumo, kuris 2020 m. III ketv. sudarė 11,5 proc. punkto (t. y. buvo šiek tiek mažesnis nei 2019 m. III ketv., kai siekė 11,8 proc. punkto). Krizės poveikį vyrų ir moterų užimtumo padėčiai reikia atidžiai stebėti, nes skirtumas galėjo sumažėti dėl reikšmingesnio ir laikino pandemijos poveikio vyrų užimtumui, o ne dėl padidėjusio moterų įsitvirtinimo darbo rinkoje. 2020 m. III ketv. 25–49 m. moterų atveju lyčių užimtumo skirtumas siekė 11,8 proc. punkto, o 55–64 m. moterų atveju – padidėjo iki 13,3 proc. punkto. 2019 m. lyčių užimtumo skirtumas, kalbant apie žemos kvalifikacijos moterų užimtumą, buvo 22,1 proc. punkto, t. y. gerokai didesnis nei vidutinės kvalifikacijos (12,1 proc. punkto) ir aukštos kvalifikacijos moterų (6,4 proc. punkto) atveju.

Pandemija stipriai paveikė ne ES gimusių asmenų užimtumo lygį. Prieš krizę šis rodiklis (20–64 m. amžiaus grupėje) iki 2019 m. nuolat augo. Vėliau, 2020 m. III ketv. sumažėjo iki 62,7 proc. (2,3 proc. punkto mažiau nei 2019 m. III ketv.) – absoliučiaisiais skaičiais tai būtų sumažėjimas 1,5 mln. asmenų (nuo 16,5 mln. 2019 m. III ketv. iki 15 mln. 2020 m. III ketv.) ir beveik 9 proc. santykinis sumažėjimas.

Nestandartinės formos užimtumo asmenų skaičius, nors ir mažėjantis, tebėra didelis, o tai reiškia asmeninį ir socialinį pažeidžiamumą dėl darbo rinkos prisitaikymo. Iš bendro 167 mln. darbuotojų (15–64 m.) skaičiaus ES 27 2019 m. pagal neterminuotas darbo sutartis dirbo beveik 85 proc. darbuotojų (+1,3 proc., palyginti su 2018 m.), o likę 25,2 mln. dirbo pagal terminuotas sutartis (–1,3 proc., palyginti su 2018 m.). Pandemija išryškino laikinųjų darbuotojų skaičiaus sumažėjimą. 2020 m. III ketv. ES 27 pagal terminuotas darbo sutartis dirbo maždaug 21,5 mln. darbuotojų (15–64 m., pagal sezoną pakoreguoti duomenys), t. y. 3,2 mln. mažiau nei prieš metus. Todėl terminuoto užimtumo dalis, palyginti su visu užimtumu, 2020 m. III ketv. sumažėjo iki 11,2 proc. (1,5 proc. punkto mažiau nei prieš metus). Euro zonoje ši dalis tebėra šiek tiek didesnė – 11,9 proc. Ne visą darbo laiką dirbančių darbuotojų (15–64 m.) dalis, palyginti su visais darbuotojais, sumažėjo 1,2 proc. punkto (iki 17,1 proc. 2020 m. III ketv.) ir dar daugiau – euro zonoje (1,5 proc. punkto). Iš jų *ne savo noru* ne visą darbo laiką dirbančiais darbuotojais tapusių darbuotojų dalis 2018–2019 m. sumažėjo 1,5 proc. punkto ir dabar yra 6,2 proc. punkto mažesnė nei 2014 m., kai buvo pasiektas aukščiausias lygis (32,7 proc.), o euro zonoje – šiek tiek didesnė (2019 m. – 26,9 proc.). 2019 m. toliau nuolat didėjo du darbus dirbančių asmenų skaičius (8,2 mln. 2019 m., palyginti su 7,8 mln. 2014 m.).

5 diagrama. Krizės poveikio skirtumai pagal lytį ir amžių

Užimtumo lygis (nacionalinė sąvoka) pagal lytį ir amžių ES 27, pagal sezoną pakoreguoti duomenys

Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas.

Išsilavinimas tebėra labai svarbus siekiant gerinti įsidarbinimo galimybes ir darbo rinkos rezultatus. Iki pandemijos aukštąjį išsilavinimą turinčių darbuotojų (25–64 m.) skaičius toliau stabiliai augo (2018–2019 m. – 0,5 proc. punkto), o jų užimtumo lygis buvo 86,2 proc. 2020 m. III ketv. tretinį išsilavinimą įgijusių absolventų užimtumo lygis siekė 85,2 proc. (0,7 proc. punkto mažesnis nei 2019 m. III ketv.). Vidutinės kvalifikacijos (t. y. įgijusių vidurinį išsilavinimą) darbuotojų užimtumo lygis 2019 m. buvo 76,5 proc., o 2020 m. III ketv. – 75,8 proc. Kalbant apie metinius rodiklius, šis rodiklis padidėjo 0,5 proc. punkto, palyginti su 2018 m., ir buvo 4,7 proc. punkto didesnis nei 2014 m. Šie pokyčiai rodo, kad darbo jėgos paklausa palaipsniui kryo link aukštesnės kvalifikacijos, įskaitant skaitmeninius įgūdžius. Ši tendencija dažnai atitiko aukštesnį vidutinį naujų darbo rinkos dalyvių įgūdžių lygį¹². Žemos kvalifikacijos darbuotojų (t. y. turinčių pagrindinį ar žemesnį išsilavinimą) dalis 2019 m. padidėjo 0,7 proc. punkto (2017–2018 m. – 1 proc. punktu). 2019 m. šios grupės užimtumo lygis buvo 56,3 proc. Kalbant apie ketvirčių rodiklius, 2020 m. III ketv. užimtumo lygis šioje grupėje buvo 55,8 proc., t. y., 1 proc. punktu mažesnis nei fiksuotas 2019 m. III ketv. 2019 m. žemos ir aukštos kvalifikacijos darbuotojų užimtumo skirtumas buvo 30 proc. punktų, o tai rodo tolesnio kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo poreikį.

¹² Europos Komisija (2020). *Employment and Social Developments in Europe. Annual Review 2020*. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/!MM76mf>.

1.2 Socialinės tendencijos

Iki COVID-19 krizės pradžios asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, skaičius

ES 27 toliau mažėjo¹³.¹⁴ Ši mažėjimo tendencija tęsėsi septynerius metus iš eilės iki 2019 m. (6 diagrama), kai asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, skaičius sumažėjo iki 91,3 mln. (arba 20,9 proc. visų gyventojų) – beveik 3,39 mln. mažiau nei 2018 m. (4 proc. punkto mažiau nei 2012 m., kai šis rodiklis buvo pasiekęs piką). Bendra mažėjimo tendencija buvo būdinga visiems trims rodiklio komponentams: didelio materialinio nepritekliaus lygiui (–0,7 proc. punkto), labai mažo darbo intensyvumo lygiui (–0,5 proc. punkto) ir skurdo rizikos lygiui (–0,3 proc. punkto). Šie pokyčiai atitinka 2019 m. padidėjusį užimtumą ir išaugusias disponuojamas pajamas (žr. 3.4 skirsnį). Tačiau visi šie rodikliai kol kas neatspindi COVID-19 krizės padarinių. Atsižvelgiant į darbo pajamų svarbą namų ūkių pragyvenimui ir tiek užimtumo lygio, tiek dirbtų valandų skaičiaus sumažėjimą, tikėtina, kad 2020 m. namų ūkių pajamos ir darbo intensyvumas sumažės. Dėl to gali nutrūkti teigiama AROPE rodiklio tendencija ir dar labiau nutolstama nuo strategijoje „Europa 2020“ nustatyto tikslo 20 mln. sumažinti asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, skaičių.

¹³ Asmenys, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis (AROP rodiklis), – tai žmonės, patiriantys skurdo riziką (AROP rodiklis) ir (arba) didelį materialinį nepriteklį (SMD rodiklis) ir (arba) gyvenantys namų ūkiuose, kuriuose (beveik) nė vienas narys neturi darbo, t. y. labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose (VLWI rodiklis), ar bet koks jų derinys.

Asmenys, kuriems gresia skurdas, – tai žmonės, gyvenantys namų ūkiuose, kurių ekvivalentinės disponuojamosios pajamos nesiekia 60 proc. šalies ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų medianos (todėl tai yra skurdžių pajamų rodiklis).

Asmenys patiria didelį materialinį nepriteklį, jei gyvena namų ūkiuose, kuriuose negali sau leisti bent keturių iš šių dalykų: 1) laiku mokėti būsto nuomos, hipotekos paskolos ir (arba) komunalinių mokesčių; 2) pakankamai šildyti būsto; 3) apmokėti nenumatytų išlaidų; 4) kas antrą dieną valgyti mėsos, žuvies ar lygiaverčio baltyminio maisto; 5) vieną savaitę per metus atostogauti ne namuose; 6) asmeninėms reikmėms naudotis automobiliu; 7) turėti skalbyklės; 8) turėti spalvoto televizoriaus ir 9) turėti telefono.

Asmenys, gyvenantys namų ūkiuose, kuriuose (beveik) nė vienas narys neturi darbo, yra 0–59 metų asmenys, gyvenantys namų ūkyje, kuriame darbingo amžiaus (18–59 metų) suaugusieji praėjusiais metais (t. y. per pajamų ataskaitinius metus) išnaudojo mažiau nei 20 proc. viso savo darbinio potencialo.

¹⁴ ES SPGS pajamų statistika grindžiama ankstesnių mokesčių metų duomenimis, išskyrus Airiją (12 mėn. prieš tyrimą pajamos).

Skurdo riziką po socialinių pervedimų patiriančių asmenų procentinė dalis 2019 m. sumažėjo, tačiau vis dar buvo didelė; numatyti krizės poveikį kol kas sunku. Skurdo rizikos rodiklis išliko iš esmės stabilus ir 2019 m. šiek tiek sumažėjo iki 16,5 proc. (nuo 16,8 proc. 2018 m., remiantis ankstesnių metų pajamomis). Asmenų, gyvenančių namų ūkiuose, kurių ekvivalentinės disponuojamosios pajamos nesiekia 60 proc. šalies medianos, skaičius buvo kiek mažesnis nei 84,5 mln., taigi 1,5 mln. asmenų mažiau nei praėjusiais metais. Iš Eurostato išankstinių 2019 m. pajamų įverčių matyti, kad pajamos buvo gana stabilios¹⁵. Rengiant šios ataskaitos projektą dar nebuvo išankstinių 2020 m. pajamų įverčių (kurie atspindėtų krizės poveikį). 2020 m. pokyčius gana sunku numatyti, taip pat ir dėl tikėtino krizės poveikio pajamų medianai. Iš modeliavimo rezultatų¹⁶ matyti, kad dėl politikos priemonių, priimtų reaguojant į krizę, AROP rodiklis ES gali vidutiniškai padidėti tik 0,1 proc. punkto. Tačiau susietasis AROP rodiklis (t. y. rodiklis, apskaičiuotas pagal ataskaitiniais metais nustatytą skurdo ribą) padidėtų 1,7 proc. punkto, o tai atspindėtų didelį tikėtiną pajamų lygio sumažėjimą, atsižvelgiant į nustatytą skurdo ribą¹⁷.

Staugus asmenų, gyvenančių dideliame materialiniame nepritekliuje, skaičiaus sumažėjimas iki pandemijos prisidėjo prie aukštynkryptės socialinės konvergencijos didėjimo. 2019 m iš didelio materialinio nepritekliaus išsivadavo beveik 3 mln. asmenų, taigi bendras jų skaičius sumažėjo iki 23,7 mln. arba 5,4 proc. ES gyventojų. Šis mažėjimas reiškia, kad padėtis labai taisosi jau septintus metus iš eilės. Jį lėmė geri rezultatai tose valstybėse narėse, kuriose didelio materialinio nepritekliaus lygis buvo didžiausias (žr. 3.4 skirsnį), todėl buvo prisidedama prie stiprėjančios aukštynkryptės socialinės konvergencijos (nors 2019 m. lėčiau nei ankstesniais metais).

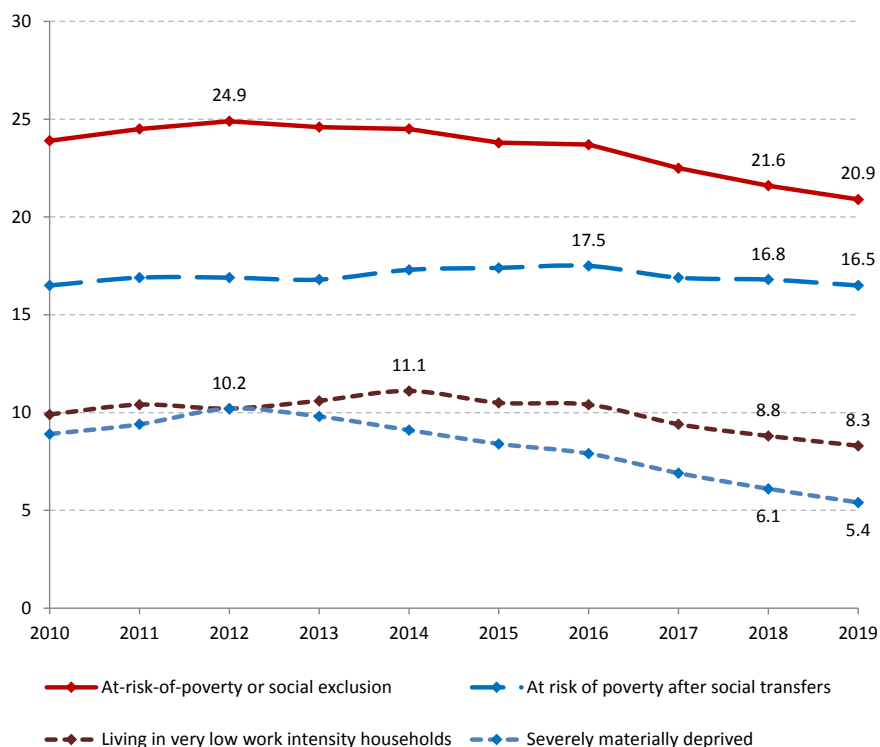
¹⁵ ES SPGS duomenys daugumoje valstybių narių grindžiami nustatytais praėjusių metų pajamomis (t. y. 2019 m. SPGS grindžiama 2018 m. pajamomis). Eurostatas paskelbė 2019 m. pajamų išankstinius įverčius (t. y. ES SPGS rodiklius, paskelbtus 2020 m.), o 2020 m. duomenys dar nepaskelbti. Žr. Eurostato pastabas dėl metodikos ir rezultatus: <https://europa.eu/!qv46uJ>.

¹⁶ Žr. *Almeida et al. (2020). Households' income and the cushioning effect of fiscal policy measures during the Great Lockdown, JRC Working Papers on Taxation and Structural Reforms No 06/2020*. Pateikiama: <https://europa.eu/!Vj39hX> kartu su informaciniu pranešimu <https://europa.eu/!JU66Gc>.

¹⁷ Šiuo atveju, užuot naudojus 2020 m. skurdo ribos įvertį, skurdo riba susiejama su 2019 m. EUROMOD bazinio lygio scenarijaus modeliavimu.

6 diagrama: Asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, dalis iki COVID-19 mažėjo, tačiau tų, kuriems gresia skurdas, dalis iš esmės nepakito.

Gyventojų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, procentinė dalis (AROE rodiklis) ir sudedamosios dalys (2010–2019 m.).

Šaltinis: Eurostatas, rodikliai t2020_50, t2020_51, t2020_52, t2020_53.

Be to, geri darbo rinkos rezultatai iki pandemijos padėjo dar labiau sumažinti asmenų, gyvenančių namų ūkiuose, kuriuose beveik nė vienas narys neturi darbo, skaičių. 2019 m. labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose gyvenančių asmenų skaičius sumažėjo daugiau nei 1,6 mln. Jis sudarė 8,3 proc. visų gyventojų ir dar labiau sumažėjo, palyginti su 2014 m. pasiektu didžiausiu rodikliu. Atsižvelgiant į tai, kad COVID-19 paveikė santykinai daugiau tų darbuotojų, kurių darbas mažiau stabilus (žr. 3.3 skirsnį), 2020 m. šis rodiklis gali labai pablogėti.

Nepaisant didelio skurdo ar socialinės atskirties rizikos sumažėjimo 2019 m., vaikams ši rizika ir toliau lieka didesnė. 2018–2019 m. vaikų (jaunesnių nei 18 metų), kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, skaičius ES 27 sumažėjo 993 000, arba 5,3 proc. Dėl to vaikų AROPE rodiklis buvo 22,2 proc., palyginti su 23,4 proc. 2018 m. Palyginti su 20,9 proc. darbingo amžiaus gyventojų (18–64 m.) ir 18,5 proc. vyresnio amžiaus asmenų (65 m. ir vyresnių) AROPE rodikliu, jis tebėra didelis.

2019 m. dirbančiųjų skurdo rizika šiek tiek sumažėjo, tačiau išliko didelė, o labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose gyvenančių asmenų skurdo gilumas buvo didelis. 2019 m. asmenų, kuriems gresia dirbančiųjų skurdas, procentinė dalis sumažėjo 0,3 proc. punkto, t. y. iki 9 proc., ir buvo mažesnė už 2016 m. pasiektą didžiausią 9,8 proc. rodiklį, tačiau vis tiek buvo 0,5 proc. punkto didesnė už 2010 m. mažiausią rodiklį. Asmenims, dirbantiems ne visą darbo laiką ir pagal terminuotas sutartis, vis dar tenka daugiau tokios rizikos, o jų dirbančiųjų skurdo lygis atitinkamai yra 15,1 proc. ir 16,2 proc. (taip pat žr. 3.1.1 ir 3.4.1 skirsnius). Tuo pat metu santykinio pajamų skurdumo gylio mediana¹⁸ – rodiklis, kuriuo vertinama, kiek asmenų, kuriems gresia skurdas, pajamos yra nutolusios nuo skurdo ribos (t. y. koks yra skurdo dydis) – 2019 m. buvo 24,5 proc., nepakitusi nuo 2018 m. Valstybių narių dinamika skiriasi (išsamesnės informacijos pateikta 3.4.1 skirsnyje). Apskritai darbingo amžiaus gyventojų (18–64 m.), gyvenančių namų ūkiuose, kuriuose (beveik) nė vienas narys neturi darbo¹⁹, skurdo gylis 2019 m. buvo padidėjo iki 37,3 proc., o tai rodo mažą išmokų adekvatumą ir aprėptį.

2019 m. pajamų nelygybė išliko didelė, o konvergencija sulėtėjo. Valstybių narių 20 proc. turtingiausių namų ūkių gaunamos pajamos buvo vidutiniškai penkis kartus didesnės nei 20 proc. skurdžiausių namų ūkių. Duomenys rodo, kad per pastarąjį dešimtmetį bendrą pajamų nelygybės padidėjimą lėmė išaugusi mažiausias pajamas gaunančių asmenų nelygybė (žr. 3.4 skirsnį). Menkas gerėjimas, ypač šalyse, kuriose nelygybė yra didesnė, rodo, kad konvergencijos tempas lėtėja. 40 proc. skurdžiausių namų ūkių pajamų dalis didėjo iki 2019 m., kartu šiek tiek gerėjant kitiems pajamų nelygybės rodikliams. 2019 m. ES 27 vidurkis siekė 21,4 proc., palyginti su 21,2 proc. 2018 m. ir 2017 m. (ir mažiausiu – 20,9 proc. – rodikliu 2014 m. ir 2015 m.). Atsižvelgiant į ilgalaikį šių problemų pobūdį, svarbu gerai suprasti galimus tolesnius veiksmus, atliekant sistemingą ateities įžvalgų analizę ir stiprinti ES atsparumą.

¹⁸ Santykinio skurdo rizikos gylio mediana apskaičiuojama kaip procentais išreiškiamas skirtumas tarp skurdo rizikos ribos ir asmenų, gyvenančių žemiau skurdo rizikos ribos, ekvivalentinių grynųjų pajamų medianos (ribinis taškas: 60 proc. ekvivalentinių pajamų medianos).

¹⁹ Rodiklis apskaičiuojamas kaip procentais išreiškiamas skirtumas tarp skurdo rizikos ribos ir asmenų, gyvenančių žemiau skurdo rizikos ribos ir labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose, ekvivalentinių grynųjų pajamų medianos. Ši riba yra 60 proc. visų šalies, o ne visos ES, gyventojų ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų medianos.

2. PAVYZDŽIAI IŠ SOCIALINIŲ RODIKLIŲ SUVESTINĖS

2017 m. lapkričio 17 d. Europos Parlamentas, Taryba ir Komisija paskelbė Europos socialinių teisių ramstį. Jame nustatyta 20 pagrindinių principų ir teisių, susijusių su lygiomis galimybėmis, galimybe įsidarbinti, tinkamomis darbo sąlygomis, socialine apsauga ir įtrauktimi. Jis veikia kaip valstybių narių konvergencijos proceso, kuriuo siekiama gerinti socialines ir ekonomines sąlygas, kelrodis. Ypač dabartinėmis krizės sąlygomis Europos socialinių teisių ramsčio įgyvendinimas yra vienas iš prioritetų. 2021 m. I ketv. Komisija pasiūlys plataus užmojo veiksmų planą, kad būtų užtikrintas visiškas ramsčio įgyvendinimas. Veiksmų planas bus pagrindinė šios kadencijos Komisijos priemonė, kuria bus prisidedama prie socialinio ir ekonominio atsigavimo ir atsparumo didinimo vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu, siekiant didinti socialinį skaitmeninės ir žaliosios pertvarkos teisingumą.

Prie Europos socialinių teisių ramsčio pridedama socialinių rodiklių suvestinė, skirta veiklos rezultatams ir tendencijoms valstybėse narėse stebėti²⁰. Šioje suvestinėje pateikiami (esminiai ir antriniai) rodikliai siekiant vertinti valstybių narių užimtumo ir socialinės raidos rezultatus srityse, atitinkančiose tris nustatytus bendruosius aspektus pagal Europos socialinių teisių ramstį, kurie yra: i) lygios galimybės ir galimybė įsidarbinti, ii) dinamiškos darbo rinkos ir tinkamos darbo sąlygos ir iii) viešoji parama, socialinė apsauga ir įtrauktis. Nuo 2018 m. socialinių rodiklių suvestinė įtraukiama į bendrą užimtumo ataskaitą ir jos rezultatai (susiję su esminiais rodikliais) apibendrinami šiame skyriuje. Ši analizė atliekama atsižvelgiant į platesnį reformų kontekstą, pristatytą 3 skyriuje.

²⁰ Komisijos tarnybų darbinis dokumentas SWD(2017) 200 final, pridėtas prie 2017 m. balandžio 26 d. komunikato COM(2017) 250 final.

2.1 Plačiau apie socialinių rodiklių suvestinę

Socialinių rodiklių suvestinė yra svarbiausia užimtumo ir socialinių tendencijų stebėsenos ir konvergencijos siekiant geresnių darbo ir gyvenimo sąlygų stebėsenos priemonė. Visų pirma ji padeda stebėti padėtį valstybėse narėse pagal išmatuojamus Europos socialinių teisių ramsčio aspektus ir papildo esamas stebėsenos priemones, tokias kaip Užimtumo rodiklių apžvalga ir Socialinės apsaugos rodiklių apžvalga²¹. Pagal socialinių rodiklių suvestinės 14 esminių rodiklių vertinamos bendrosios užimtumo ir socialinės tendencijos:

- *Lygios galimybės ir galimybė įsidarbinti:*
 - mokyklos nebaigusių 18–24 m. asmenų dalis
 - 20–64 m. vyrų ir moterų užimtumo skirtumai
 - pajamų nelygybė kaip kvintilio dalies santykis (S80/S20)
 - skurdo ar socialinės atskirties rizikos lygis (AROPE)
 - 15–24 m. nesimokančių ir nedirbančių jaunuolių (NEET) dalis

²¹ Užimtumo rodiklių apžvalga (angl. EPM) ir Socialinės apsaugos rodiklių apžvalga (angl. SPPM) – kasmetinės atitinkamai Užimtumo komiteto ir Socialinės apsaugos komiteto rengiamos ataskaitos. Jose nustatomos tendencijos, kurias reikia stebėti, ir pagrindinės užimtumo bei socialinės problemos valstybėse narėse, ir stebima pažanga siekiant su užimtumu ir skurdo mažinimu susijusių strategijos „Europa 2020“ tikslų.

- *Dinamiškos darbo rinkos ir tinkamos darbo sąlygos:*
 - 20–64 m. asmenų užimtumo lygis;
 - 15–74 m. asmenų nedarbo lygis;
 - 15–74 m. asmenų ilgalaikio nedarbo lygis;
 - bendros disponuojamosios namų ūkių pajamos vienam gyventojui²²;
 - vieno visą darbo laiką dirbančio, vaikų neturinčio ir vidutinį darbo užmokestį uždirbančio darbuotojo grynasis uždarbis²³.

- *Viešoji parama, socialinė apsauga ir įtrauktis:*
 - socialinių pervedimų (išskyrus pensijas) poveikis skurdo mažinimui²⁴;
 - vaikai iki 3 m., kuriems teikiamos oficialios priežiūros paslaugos;
 - asmenys, kurie nurodo turį nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių²⁵;
 - gyventojų, turinčių bazinius ar geresnius bendruosius skaitmeninius įgūdžius, dalis.

²² Socialinės apsaugos komiteto prašymu šis rodiklis nustatomas naudojant nekoreguotas pajamas (t. y. neįskaitant socialinių pervedimų natūra) ir nenaudojant perkamosios galios standartų (PGS) vienetų.

²³ Šio rodiklio vertės išreiškiamos perkamosios galios standartais (PGS), o pokyčiai – realiąja nacionaline valiuta. Siekiant sušvelninti trumpalaikius svyravimus, apskaičiuojant rodiklio vertes ir pokyčius naudojami trejų metų vidurkiai. Šis rodiklis turėtų būti suprantamas ir aiškinamas kartu su kitais rodikliais, tokiais kaip dirbančiųjų skurdo lygis, darbo užmokesčio pasiskirstymo penktojo ir pirmojo decilių santykis (D5/D1) ir kiti atitinkami Užimtumo rodiklių apžvalgos, Socialinės apsaugos rodiklių apžvalgos ir bendros vertinimo sistemos (JAF) rodikliai.

²⁴ Šis rodiklis matuojamas kaip skurdo riziką patiriančių asmenų dalies, palyginti su visais gyventojais, skirtumas iki socialinių pervedimų gavimo ir po jo.

²⁵ Asmenų nurodyti nepatenkinti medicininės priežiūros poreikiai siejami su paties asmens subjektyviu vertinimu, ar jam prireikus tam tikros sveikatos priežiūros srities specialisto apžiūros arba gydymo jis jų negavo arba nesiekė dėl trijų priežasčių: finansinių, ilgo laukimo ir per didelio atstumo. Medicininė priežiūra – individualios sveikatos priežiūros paslaugos (sveikatos apžiūra arba gydymas, išskyrus odontologinę priežiūrą), teikiamos gydytojų ar lygiaverčių specialistų pagal nacionalines sveikatos priežiūros sistemas arba teikiamos jiems tiesiogiai prižiūrint (Eurostato apibrėžtis). Su sveikatos priežiūros paslaugų gavimu susirgus susijusios problemos, apie kurias praneša žmonės, gali reikšti, kad yra kliūčių gauti sveikatos priežiūros paslaugas.

Esminiai rodikliai analizuojami pagal bendrą metodiką, dėl kurios susitarė Užimtumo komitetas ir Socialinės apsaugos komitetas (daugiau informacijos – 3 priede). Pagal tą metodiką valstybių narių padėtis ir pokyčiai vertinami atsižvelgiant į visų socialinių rodiklių suvestinės esminių rodiklių lygius ir metinius pokyčius²⁶. Rodiklių lygiai ir pokyčiai klasifikuojami pagal tai, kiek jie skiriasi nuo atitinkamų (nesvertinių) ES vidurkių. Tada valstybių narių lygiai ir pokyčiai palyginami (naudojantis iš anksto nustatyta forma), kad kiekviena valstybė narė būtų priskirta vienai iš septynių kategorijų (geriausi rezultatai, geresni už vidurkį rezultatai, geri rezultatai, bet reikia stebėti padėtį, vidutiniški (neutralūs) rezultatai, prasti, bet gerėjantys rezultatai, prasti rezultatai, kritinė padėtis). 1 lentelėje, remiantis naujausiais rodiklių duomenimis, pateikiama suvestinės rodiklių apžvalgos santrauka. 3 skyriuje pateikiama išsami 14 rodiklių analizė, įtraukiant, kai tinka, ilgalaikes tendencijas ir papildomus rodiklius.

Socialinių rodiklių suvestinės duomenų interpretavimas padeda nustatyti užimtumo ir socialines problemas valstybėse narėse. Per Europos semestrą socialinių rodiklių suvestinės duomenys reguliariai naudojami šalių ataskaitose atskiroms šalims būdingoms problemoms analizuoti. Valstybių narių lygmeniu suvestinėmis remtasi rengiant nacionalines reformų programas bei stabilumo ir konvergencijos programas. Kartu su papildoma analize, įtraukta į Užimtumo rodiklių apžvalgą ir Socialinės apsaugos rodiklių apžvalgą, tai yra analitinis pagrindas vėlesniems Komisijos pasiūlymams dėl konkrečiai šaliai skirtų rekomendacijų, jeigu jų reikia. Šio proceso metu lentelės duomenis reikia interpretuoti atsargiai ir netiesmukai, taip pat – atsižvelgti į papildomus kiekybinio ir kokybinio pobūdžio elementus.

²⁶ Išskyrus bendras disponuojamąsias namų ūkio pajamas, kurios vertinamos indeksuojant (2008 m. = 100, taigi parodomas pokytis, palyginti su padėtimi iki krizės) ir nustatomas pokytis per paskutinius vienerius metus; taip pat išskyrus visą darbo laiką dirbančio, vaikų neturinčio ir vidutinį darbo užmokestį uždirbančio darbuotojo grynąjį uždarbį, kuriam, sutarus su Užimtumo komitetu ir Socialinės apsaugos komitetu naudojamosi trejų metų vidurkiu.

Socialinių rodiklių suvestinė bus naudojama rengiant nacionalinius reformų planus bei ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planus, kurie yra pagrindiniai orientaciniai dokumentai pagal Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę. Kaip nurodyta 2021 m. metinėje tvaraus augimo strategijoje²⁷, Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonė lems 2021 m. Europos semestro ciklo pokyčius. Atsižvelgiant į Europos semestro papildomumą, valstybės narės raginamos nacionalines reformų programas bei ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planą pateikti kaip vieną integruotą dokumentą. Be to, kaip pabrėžta valstybėms narėms skirtose ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planų gairėse²⁸, valstybės narės raginamos bendrais bruožais paaiškinti, kaip planai dera tarpusavyje ir kaip jais veiksmingai prisidedama prie Europos socialinių teisių ramsčio įgyvendinimo. Jos taip pat raginamos nusakyti bendrą plano ekonominį ir socialinį poveikį (kartu su makroekonominės perspektyvos vertinimu), pateikiant atitinkamus rodiklius, įskaitant iš socialinių rodiklių suvestinės. Komisija vertins valstybių narių 2021 m. pateiksimų planų turinį analitiniuose dokumentuose, pridedamuose prie pasiūlymų dėl Tarybos įgyvendinimo aktų²⁹.

²⁷ COM(2020) 575 final.

²⁸ SWD(2020) 205 final.

²⁹ 2021 m. šie dokumentai pakeis šalims skirtas ataskaitas. Be to, 2021 m. Komisija nepateiks toms valstybėms narėms skirtų rekomendacijų, išskyrus rekomendacijas dėl biudžeto padėties, kaip numatyta Stabilumo ir augimo pakte.

2021 m. bendroje užimtumo ataskaitoje socialinių rodiklių suvestinės duomenys papildomi regioninio lygmens duomenimis. Rodiklių raida nacionaliniu lygmeniu gali neparodyti svarbių regioninio lygmens skirtumų (nors daugelyje valstybių narių įvairūs politikos ir finansavimo sprendimai dažnai priimami būtent šiuo lygmeniu). Tokiomis aplinkybėmis antrus metus bendroje užimtumo ataskaitoje, remiantis socialinių rodiklių suvestine, pateikiami regioninės padėties duomenys. Visų pirma 4 priede kai kurių socialinių rodiklių suvestinės esminių rodiklių atveju pateikiami žemėlapiai, kuriuose valstybių narių duomenys išskaidyti regioniniu lygmeniu³⁰. Be to, 3 skyriuje pateikta analizė, prireikus, apima regioninio lygmens duomenis tose valstybėse narėse, kuriose yra didelių skirtumų³¹ tarp NUTS 2 lygio regionų. Iš pateiktų duomenų ir išvadų galima geriau suprasti, kokia yra įvairių šalies regionų padėtis kai kurių pagrindinių Europos socialinių teisių ramsčio aspektų atžvilgiu, ir tai padeda stebėti šalių vidaus konvergenciją, vertinti regioninės politikos poveikį ir daryti įtaką regioninei politikai.

2.2 Socialinių rodiklių suvestinės duomenys

Socialinių rodiklių suvestinėje atsispindi COVID-19 krizės nulemtos užimtumo sąlygos, kartu parodant socialines ir įgūdžių sąlygas iki pandemijos, jei turima tokių duomenų. Nuo tada, kai buvo pateikta rodiklių suvestinė, valstybių narių padėties vertinimas pagal esminius rodiklius (taikant ankstesniame skirsnyje aprašytą metodiką) buvo grindžiamas naujausiais turimais metiniais duomenimis nustatant tiek lygius, tiek pokyčius. Dabartinėmis aplinkybėmis toks požiūris reikštų, kad daugumos rodiklių atveju naudotini 2019 m. duomenys (ir pokyčiai, palyginti su 2018 m.). Tačiau naudojantis metiniais duomenimis nebūtų galima stebėti naujausių darbo rinkos pokyčių krizės sąlygomis ir tendencijų kaitos, palyginti su ankstesnėmis (ikipandeminėmis) tendencijomis. Šiomis aplinkybėmis Užimtumo komiteto rodiklių grupė sutiko laikinai nukrypti nuo kasmetinių duomenų naudojimo socialinių rodiklių suvestinės vertinimo tikslais ir vietoje to naudoti naujausius ketvirčio duomenis, jei tokių yra (remiantis Darbo jėgos tyrimu), vertinant šiuos penkis esminius darbo rinkos rodiklius³²:

³⁰ Jei turima tokių regioninio (NUTS 2) lygmens duomenų (tokių kaip mokyklos nebaigimas, lyčių užimtumo skirtumas, NEET rodiklis, užimtumo lygis, nedarbo lygis, ilgalaikio nedarbo lygis, skurdo ar socialinės atskirties rizikos lygis, socialinių pervedimų (išskyrus pensijas) poveikis skurdo mažinimui, asmenys, kurie nurodo turį nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių, skaičius ir pajamų kvintilio dalies santykis).

³¹ Remiantis pagal gyventojų skaičių pritaikytu svoriniu variacijos koeficientu.

³² Šiems penkiems rodikliams 2020 m. II ketv. vertės (pakoreguotos pagal sezoną) naudojamos kaip rodiklių lygiai, o 2020 m. II ketv. ir 2019 m. II ketv. skirtumai (pakoreguoti pagal sezoną) – kaip pokyčiai. Priede susipažinti pateikiamos atitinkamos 2019 m. metinės taškinės diagramos ir duomenų lentelės.

- 20–64 m. asmenų užimtumo lygis;
- 20–64 m. vyrų ir moterų užimtumo skirtumai
- 15–74 m. asmenų nedarbo lygis;
- 15–74 m. asmenų ilgalaikio nedarbo lygis;
- 15–24 m. nesimokančių ir nedirbančių jaunuolių (NEET) dalis.

Iš esminių rodiklių matyti, kad 2020 m. pirmąjį pusmetį darbo rinkos sąlygos šiek tiek pablogėjo. 2020 m. II ketv. iš penkių pirmiau minėtų darbo rinkos rodiklių ES 27 suprastėjo užimtumo lygio ir NEET dalies rodikliai³³, palyginti su tuo pačiu 2019 m. ketvirčiu, o nedarbo lygis ir lyčių užimtumo skirtumas išliko apytikriai pastovūs; ilgalaikio nedarbo lygis, atvirkščiai, šiek tiek sumažėjo (daugiau informacijos apie naujausias tendencijas pateikiama 1 skyriuje).

Socialiniai ir įgūdžių rodikliai, apie kuriuos turima duomenų tik iki COVID-19 krizės, 2019 m. toliau gerėjo³⁴. Likę devyni esminiai rodikliai rodo teigiamą arba iš esmės stabilią metinę (t. y. 2019 m. arba 2018 m., priklausomai nuo duomenų prieinamumo) tendenciją. Visų pirma vidutiniškai gerėjo skurdo, nelygybės ir susiję rodikliai (t. y. asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, dalis, pajamų kvintilio dalies santykis, bendros disponuojamosios namų ūkio pajamos vienam gyventojui, visą darbo laiką dirbančio ir vidutinį darbo užmokestį uždirbančio darbuotojo grynasis uždarbis), taip pat švietimo, vaikų priežiūros ir įgūdžių rodikliai (mokyklos nebaigusiu asmenų dalis, vaikų iki trejų metų gaunamos priežiūros paslaugos, gyventojų, kurie turi bazinių arba geresnių nei baziniai skaitmeninių įgūdžių, dalis). Socialinių pervedimų poveikio skurdo mažinimui ir asmenų, kurie nurodo turį nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių, rodiklių tendencija buvo gana stabili.

³³ Šie duomenys yra svartiniai ES vidurkiai, išskyrus rodiklį „Vieno visą darbo laiką dirbančio, vaikų neturinčio ir vidutinį darbo užmokestį uždirbančio darbuotojo grynasis uždarbis“, kuriam taikomas nesvertinis vidurkis.

³⁴ Paskutinė diena socialinių rodiklių suvestinės esminių rodiklių duomenims išgauti – 2021 m. sausio 11 d.

Kaip pabrėžta atitinkamose 3 skyriaus taškinėse diagramose, daugumos darbo rinkos rodiklių tendencijos valstybėse narėse įvairuoja (išskyrus nedarbo lygį ir ilgalaikio nedarbo lygį). Pasakytina, kad per metus iki 2020 m. II ketv. valstybėse narėse, kuriose pradinė padėtis buvo blogesnė, rodikliai vidutiniškai dar labiau pablogėjo. Nepaisant to, kai kurių kitų esminių rodiklių konvergencija iš dalies padidėjo (kai kuriais atvejais tendencija nėra aiški).

Beveik visos valstybės narės patiria sunkumų bent vieno esminio rodiklio srityje. Visos valstybės narės (išskyrus Vokietiją Nyderlandus) bent kartą priskirtos prie vienos iš trijų prasčiausių rezultatų kategorijų (t. y. kritinė padėtis, prasti rezultatai ir prasti, bet gerėjantys rezultatai). Vien į kritinės padėties kategoriją (t. y. rodikliai, kurių lygis kur kas prastesnis negu vidurkis, ir padėtis per metus nepakankamai sparčiai gerėjo arba toliau prastėjo) pateko 13 valstybių narių – viena mažiau nei 2020 m. bendroje užimtumo ataskaitoje³⁵. Prie šios šalių grupės prisijungė (arba į ją sugrįžo, nors praėjusiais metais jau nebebuvo į ją patekusios) Vengrija, o ją paliko Estija ir Lietuva. 14-oje vertintų sričių nustatyta 120 atvejų, kai šalis priskiriama vienai iš šių kategorijų: kritinė padėtis, prasti rezultatai ir prasti, bet gerėjantys rezultatai; tai sudaro maždaug 32 proc. visų vertinimų (toks pat proc. punktas kaip 2020 m. bendroje užimtumo ataskaitoje). 41 iš šių atvejų (t. y. 11,1 proc. visų vertinimų) įvertinti kaip kritinė padėtis, palyginti su 40 tokių atvejų 2019 m. bendroje užimtumo ataskaitoje (10,3 proc. visų vertinimų).

³⁵ Duomenys nėra tiesiogiai palyginami, nes 2020 m. ataskaitoje buvo atliktas ES 28 palyginimas, o šioje ataskaitoje – ES 27; vidutinių verčių ir standartinių nuokrypių skaičiavimui turi įtakos šalių sudėtis. 2020 m. ataskaitoje Jungtinėje Karalystėje nebuvo kritinės padėties atvejų.

Kaip ir ankstesniais metais, padėtis valstybėse narėse ir jų problemų mastas labai skiriasi, o tai atspindi krizės poveikį darbo rinkos rodikliams. Padėtis Rumunijoje, Italijoje, Graikijoje ir Ispanijoje pagal 10 ar daugiau rodiklių įvertinta kaip „kritinė padėtis“, „prasti rezultatai“ ar „prasti, bet gerėjantys rezultatai“; Bulgarijoje nustatytos devynios problemos (žr. 1 lentelę). Iš šių šalių daugiausia kritinės padėties atvejų yra Bulgarijoje, Rumunijoje ir Italijoje (po šešis), taip pat Ispanijoje (penki) ir Graikijoje (keturi). Vis dėlto Graikijoje, Rumunijoje ir Ispanijoje būta ir teigiamų vertinimų (registruotų iki pandemijos pradžios): Graikija pateko į geriausių rezultatų kategoriją pagal mokyklos nebaigimo rodiklį, be to, joje yra geresni už vidurkį pajamų nelygybės ir asmenų skaitmeninių įgūdžių lygio rezultatai; Ispanija geriausiai įvertinta pagal dalyvavimą vaikų priežiūros programose, o geriau už vidurkį – pagal asmenų nurodytų nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių rodiklį. Rumunija pateko į geriausių rezultatų kategoriją pagal namų ūkio disponuojamųjų pajamų vienam gyventojui augimą. Pagal bendrą problemų skaičių pirmauja Latvija (septynios problemos), toliau eina Kipras ir Vengrija (po šešias problemas)³⁶. Kitame skalės gale – Danija ir Nyderlandai, pasiekusios geriausių ar geresnių už vidurkį rezultatų pagal dešimt esminių rodiklių, taip pat Čekija ir Švedija (po devynis rodiklius) bei Suomija (aštuoni rodikliai).

³⁶ Reikia pažymėti, kad 2020 m. bendroje užimtumo ataskaitoje nurodyta, kad Italija turi daugiau nei 10 problemų. Rengiant šią ataskaitą trūko Italijos duomenų pagal keturis esminius rodiklius, Latvijos duomenų – pagal vieną esminį rodiklį.

1 lentelė. Socialinių rodiklių suvestinės esminių rodiklių santrauka

	Equal opportunities and access to the labour market					Dynamic labour markets and fair working conditions					Public support / Social protection and inclusion			
	Early leavers from education and training	Gender employment gap	Income quintile ratio	At risk of poverty or social exclusion rate	Youth NEET rate	Employment rate	Unemployment rate	Long-term unemployment rate	GDHI per capita growth	Net earnings of a full-time single worker earning AW	Impact of social transfers on poverty reduction	Children aged less than 3 years in formal childcare	Self-reported unmet need for medical care	Individuals' level of digital skills
Year	2019	Q2-2020	2019	2019	Q2-2020	Q2-2020	Q2-2020	Q2-2020	2019	2019	2019	2019	2019	2019
Best performers	EL, HR, IE, LT, SI	FI, LT, LV	BE, CZ, SI	FI, SI	CZ, LV, NL, SE	CZ, DE, NL, SE	CZ, DE, PL		EE, HU, LT, RO	DE, DK, IE, LU, NL	AT, DK, FI, IE, SI	BE, DK, ES, LU, NL, PT, SE		DE, DK, FI, NL, SE
Better than average	CZ, EE, FI, PL, PT, SE	AT, DE, DK, FR, LU, PT, SE, SI	AT, DK, EL, FI, IE, MT, NL	AT, CY, DE, DK, HR, NL, PL, SK	DK, EE, LU, MT, PL, SI	DK, EE, FI, LT, LV, MT, PL	BE, FR, HU, IE, IT, MT, NL, PT	CZ, DK, EE, FR, HU, NL, PL, PT	CZ, SE, SK	BE, FI, SE	BE, FR, LT, SE, SK	FR, LT, MT, SI	AT, CZ, DE, ES, LT, LU, MT, NL	AT, CZ, EE, EL, HR, IE
On average	AT, BE, DE, DK, FR, LV, NL, SK	BE, BG, EE, ES, HR, IE, NL, SK	DE, EE, FR, HR, HU, LU, PL, PT	BE, HU, IE, LU, PT	BE, FI, HU, LT, PT, SK	CY, FR, HU, LU, SI, SK	AT, BG, CY, DK, FI, HR, LU, RO, SI, SK	AT, BE, BG, CY, FI, HR, IE, LV, RO, SE, SI	DE, DK, FI, FR, HR, IE, LV, NL, PT, SI	CY, EL, FR, MT	CY, CZ, DE, NL, PL	CY, DE, EE, FI, IE, IT, LV	BE, BG, CY, FR, HR, HU, IE, IT, PT, SE, SI, SK	BE, ES, FR, LT, MT, PT, SI, SK
Good but to monitor			SK	CZ, FR				MT		AT				LU
Weak but improving	IT, RO	EL	LT	EL, IT, LT	RO	HR	EL	EL, ES, IT		BG, HU, LT, LV, PL, RO		SK	EE, EL, LV	
To watch	CY, HU, LU	CY, CZ	CY, ES, SE	EE, ES, MT, SE	AT, EL, FR, HR, IE	AT, BE, BG, IE, PT, RO	EE, LT, LV, SE	LT, LU, SK	AT, BE, ES	CZ, EE, ES, HR, IT, PT, SI	EE, HR, HU, LU, MT, PT	AT, BG, EL	DK, FI, PL, RO	CY, HU, PL
Critical situations	BG, ES, MT	HU, IT, MT, PL, RO	BG, IT, LV, RO	BG, LV, RO	BG, CY, ES, IT	EL, ES, IT	ES		CY, EL, IT	SK	BG, EL, ES, IT, LV, RO	CZ, HR, HU, PL, RO		BG, LV, RO

Pastaba. Duomenys atnaujinti 2021 m. sausio 11 d. Nėra Danijos duomenų apie NEET dalį ir ilgalaikio nedarbo lygį. Bulgarijos ir Maltos duomenų apie bendrą disponuojamųjų namų ūkių pajamų vienam gyventojui augimą nėra. Nėra Italijos duomenų apie asmenų skaitmeninių įgūdžių lygį (trūksta 2017 m. duomenų). Duomenų eilučių pertrūkiai ir kitos statistikos žymos nurodyti 1 ir 2 prieduose.

3. UŽIMTUMAS IR SOCIALINĖS REFORMOS: VALSTYBIŲ NARIŲ REZULTATAI IR VEIKSMAI

Šiame skirsnyje apžvelgiami svarbiausi pastarojo meto užimtumo ir socialiniai rodikliai bei priemonės, kurių valstybės narės ėmėsi prioritetinėse srityse, nustatytose 2020 m. Tarybos patvirtintose ES užimtumo gairėse³⁷. Jame remiamasi valstybių narių 2020 m. nacionalinėmis reformų programomis ir Europos Komisijos šaltiniais³⁸. Jei nenurodyta kitaip, šioje ataskaitoje aptariamos tik po 2019 m. birželio mėn. įgyvendintos politikos priemonės. Darbo rinkos pastarojo meto pokyčių išsami analizė pateikta 2020 m. darbo rinkos ir darbo užmokesčio pokyčių metinėje apžvalgoje³⁹ ir 2020 m. Europos užimtumo ir socialinės raidos metinėje apžvalgoje⁴⁰.

3.1 5 gairė: Darbo jėgos paklausos didinimas

Šiame skirsnyje apžvelgiama, kaip įgyvendinama užimtumo 5-oji gairė, pagal kurią valstybėms narėms rekomenduojama sudaryti darbo jėgos paklausai ir darbo vietų kūrimui palankias sąlygas. Pirmiausia apžvelgiami nedarbo ir užimtumo lygiai kiekvienoje valstybėje narėje, papildant 1 skyriuje pateiktą ES lygmens analizę. Toliau nagrinėjami savarankiško darbo tendencijų, darbo užmokesčio dinamikos, minimaliojo darbo užmokesčio ir mokesčių pleišto pokyčiai. 3.1.2 skirsnyje aptariamos šiose srityse valstybių narių įgyvendinamos politikos priemonės, ypatingą dėmesį skiriant dėl pandemijos priimtoms politikos priemonėms, kuriomis siekiama išsaugoti užimtumą ir remti darbo vietų kūrimą.

³⁷ OL L 344, 2020 10 19, p. 22–28.

³⁸ Įskaitant duomenų bazę LABREF (<https://europa.eu/!NR68Bw>).

³⁹ Europos Komisija (2020). „Europos darbo rinkos ir darbo užmokesčio raida“. Annual Review 2020. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras.

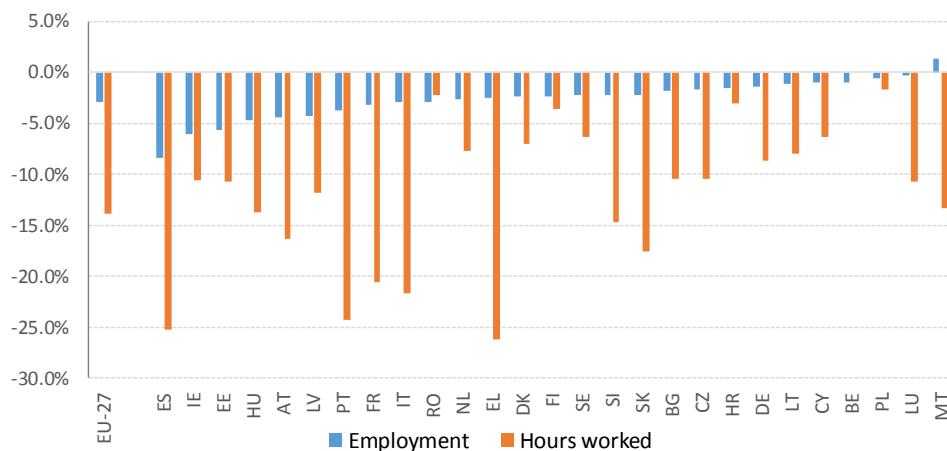
⁴⁰ Europos Komisija (2020). *Employment and Social Developments in Europe*. Annual Review 2020. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/!MM76mf>.

3.1.1 Pagrindiniai rodikliai

2020 m. II ketv. dirbančiųjų skaičius sumažėjo, o tai rodo COVID19 krizės poveikį. 2019 m., palyginti su 2018 m., bendras užimtumas (remiantis nacionalinėmis sąskaitomis, vietos užimtumu, pakoreguotu pagal sezoną) visose valstybėse narėse didėjo arba išliko stabilus (išskyrus nedidelį sumažėjimą Lenkijoje ir Rumunijoje). 2020 m. I ketv. keliose valstybėse narėse užimtumo augimas sulėtėjo arba tapo neigiamas (vidutiniškai -0,2 proc. ES per ketvirtį). Vėliau, II ketv., kritimas fiksuotas visose valstybėse narėse (išskyrus Malta) (vidutiniškai -2,8 proc. ES). Palyginti su didžiausiu užimtumu, pasiektu 2019 m. IV ketv., šis sumažėjimas reiškia, kad darbo neteko per 6 mln. gyventojų. Didžiausią sumažėjimą fiksavo Ispanija (-8,4 proc., arba 1,7 mln. gyventojų), Airija (-6,1 proc.), Estija (-5,6 proc.) ir Vengrija (-4,6 proc.). Kitose trylikoje valstybių narių užimtumo augimas nesiekė -2 proc. (7 diagrama). Kiek nuosaikesnis kritimas buvo Kipre (-1 proc.), Lenkijoje (-0,5 proc.) ir Liuksemburge (-0,3 proc.). Malta buvo vienintelė šalis, kurioje užimtumas padidėjo 1,4 proc. 2020 m. trečiąjį ketvirtį užimtumas iš dalies atsigavo, palyginti su ankstesniu ketvirčiu (vidutiniškai ES 0,9 proc.). Padidėjimas fiksuotas 19 valstybių narių (neparodyta grafike); didžiausias padidėjimas buvo Airijoje (+3,3 proc.), Ispanijoje (+3,1 proc.), Austrijoje (+3 proc.) ir Vengrijoje (+2,4 proc.). Tuo tarpu Rumunijoje ir Lietuvoje buvo fiksuotas didžiausias užimtumo sumažėjimas, atitinkamai -1 proc. ir -1,9 proc., palyginti su ankstesniu ketvirčiu.

7 diagrama: Didelis užimtumo sumažėjimas visoje ES

Bendro užimtumo ir dirbtų valandų skaičiaus procentinis pokytis nuo 2019 m. IV ketv. iki 2020 m. II ketv.

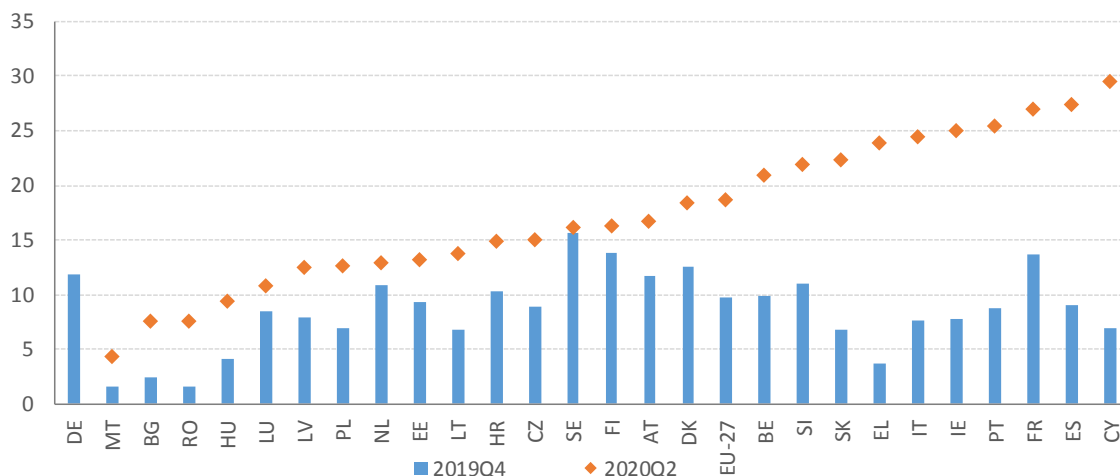

Šaltinis: Eurostatas, nacionalinės sąskaitos.

Pastaba: pagal sezoną ir kalendorių pakoreguoti duomenys, išskyrus tik sezoninį CZ, EL, FR, MT, PL, PT, SK (užimtumo) ir MT, SK (dirbtų valandų skaičiaus) duomenų koregavimą. Nėra BE duomenų apie dirbtų valandų skaičių.

8 diagrama: Visoje ES staigiai išaugo nebuvimas darbe

Nebuvimas darbe kaip bendro užimtumo dalis (20–64 m.)

Šaltinis:

Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Pastaba: pagal sezoną pakoreguoti duomenys. Nėra DE 2020 m. II ketv. duomenų.

Sutrumpinto darbo laiko tvarka padėjo riboti darbo vietų praradimą. Nuo krizės pradžios valstybės narės aktyviai taikė ir (arba) sustiprino sutrumpinto darbo laiko tvarką arba kitas darbo vietų išsaugojimo priemones, kuriomis siekiama riboti darbo vietų praradimą, išvengti žmogiškojo kapitalo išsklaidymo įmonių lygmeniu ir didelio ekonomikos nuosmukio etapu išlaikyti visuminę paklausą. Tu pačiu metu darbdaviai savarankiškai koregavo darbo jėgos paklausą, kad būtų užtikrintas jų veiklos tvarumas. Kaip matyti iš 1 skirsnio ir iš 7 diagrama, dirbtų valandų skaičiaus sumažėjimas buvo gerokai didesnis nei užimtumo sumažėjimas (–13,9 proc.; –3 proc. ES 2020 m. II ketv., palyginti su 2019 m. IV ketv.), kurį iš esmės galima paaiškinti sutrumpinto darbo laiko tvarkos poveikiu. Kalbant apie šalis, didžiausius šių dviejų rodiklių⁴¹ skirtumus buvo galima stebėti Liuksemburge, Graikijoje, Slovakijoje, Lietuvoje, Italijoje, Portugalijoje, Slovėnijoje ir Prancūzijoje. 2020 m. III ketv. visose valstybėse narėse (išskyrus Rumuniją) dirbtų valandų skaičius šiek tiek padidėjo – vidutiniškai 11,9 proc., palyginti su ankstesniu ketvirčiu. Tuo pačiu metu, kaip matyti iš 8 diagrama, II ketv. darbe nesančių darbuotojų skaičius ES (palyginti su visu užimtumu) staiga padidėjo ir užtelėjo 9 proc. punkto (nuo 9,7 proc. 2019 m. IV ketv., po stabilios pastarojo dešimtmečio tendencijos, iki 18,7 proc. 2020 m. II ketv.). Vien tik laikinai atleisti darbuotojai sudarė beveik pusę viso nebuvimo darbe atvejų (staigus padidėjimas nuo 0,2 proc. 2019 m. IV ketv. iki 7,4 proc. 2020 m. II ketv.). Didžiausias nebuvimo darbe atvejų skaičius buvo fiksuojamas Kipre (+22,6 proc. punktų), Graikijoje (+20,3 proc. punktų), Ispanijoje (+18,4 proc. punktų), Airijoje (+17,4 proc. punktų), Italijoje (+16,9 proc. punktų) ir Portugalijoje (+16,8 proc. punktų). Trečiajame ketvirtyje darbe nesančių darbuotojų dalis sumažėjo iki 9,1 proc. (1,1 proc., jei skaičiuojame tik atleidimus).

Sutrumpinto darbo laiko tvarkos taikymas per COVID-19 krizę pasiekė precedento neturintį lygį visose šalyse (kurių duomenys skelbiami viešai)⁴². Itin dažnai šios sistemos taikytos paslaugų (daugiausia viešbučiuose ir restoranuose) ir mažmeninės prekybos sektoriuose. Valstybėse narėse, kuriose buvo sukurtos naujos sistemos, jų paplitimas buvo palyginti mažesnis. Iš dalies taip galėjo būti dėl jų sistemų struktūros, lėto prisitaikymo prie naujų administracinių procedūrų arba įgyvendinimo vėlavimo. Pagal kai kurias naujai sukurtas sistemas (pavyzdžiui, Bulgarijoje, Čekijoje, Kroatijoje ir Vengrijoje) buvo reikalaujama, kad dalį išlaidų padengtų įmonės, ir tai galėjo būti ribojantis veiksnys. Lenkijoje pradinį entuziazmą mažino reikalavimas išlaikyti darbo vietas pasibaigus paramos terminui.

⁴¹ Atsižvelgiant į dirbtų valandų skaičiaus mažėjimo ir užimtumo mažėjimo santykį.

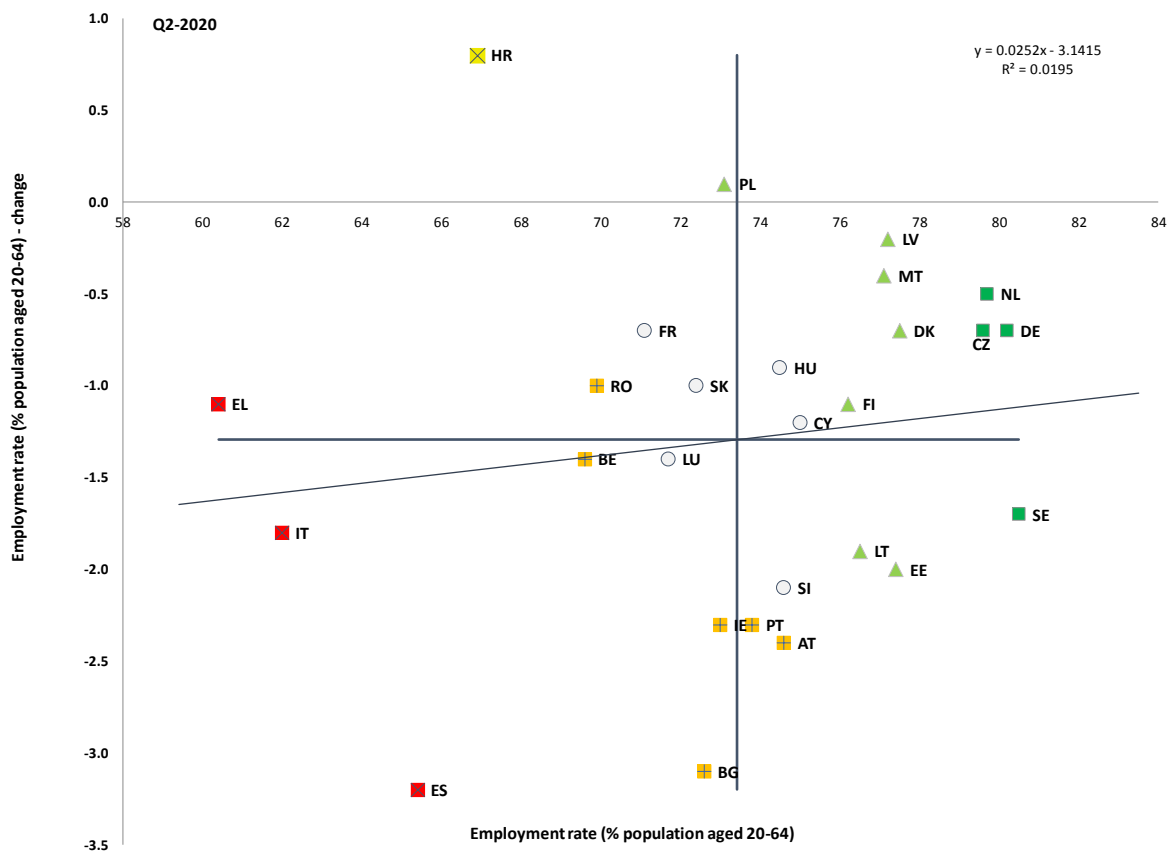
⁴² Daugiau informacijos – *Labour Market and Wage Developments in Europe*, 2020 m. metinė apžvalga (<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=113&furtherNews=yes&newsId=9873>).

Ribotas bendro užimtumo lygio sumažėjimas slepia didelius skirtumus valstybėse narėse. 2019 m. užimtumo lygis (20–64 m. amžiaus grupė) vidutiniškai pakilo visose valstybėse narėse (išskyrus Švedijoje, kur nustatytas nedidelis sumažėjimas, nors užimtumo lygis šioje šalyje yra aukščiausias visoje ES). Kaip parodyta 1 skirsnyje, 2020 m. II ketv. užimtumo lygis sumažėjo 1,2 proc. punkto iki 72,1 proc. nuo didžiausio 73,3 proc. lygio, pasiekto 2019 m. II ketv. (rodiklis grįžo į 2018 m. I ketv. lygį). Kaip minėta, bendrą nedidelį kritimą galima paaiškinti ypatingomis priemonėmis, kurių buvo imtasi krizės sąlygomis. Tačiau padėtis slepia valstybių narių padėties įvairovę. Kaip parodyta 9 diagrama, remiantis Eurostato darbo jėgos tyrimo duomenimis didžiausias kritimas buvo Ispanijoje (3,2 proc. punkto), taip pat Bulgarijoje (3,1 proc. punkto), Austrijoje (2,4 proc. punkto), Airijoje ir Portugalijoje (2,3 proc. punkto). Kroatijoje ir Lenkijoje – priešingai: užfiksuotas padidėjimas (atitinkamai 0,8 ir 0,1 proc. punkto), o Maltoje ir Latvijoje nustatytas stabilus arba nežymiai mažėjantis rodiklis. Trečiajame ketvirtyje palyginti su antruoju ketvirčiu bendras užimtumo lygis visose valstybėse narėse atsigavo padidėdamas iki 72,4 proc., išskyrus keturias šalis (Švediją, Latviją, Kiprą ir Lietuvą).

Žvelgiant į vertinimą, pagrįstą esminių socialinių rodiklių suvestinės metodika, padėtis, palyginti su ankstesniais metais, iš esmės nepasikeitė: padėtis Graikijoje, Italijoje ir Ispanijoje tebevertinama kaip kritinė (kai rodikliai artimi arba mažesni nei 65 proc.), o geriausių rezultatų pasiekta Švedijoje, Vokietijoje, Čekijoje ir Nyderlanduose (jų rodikliai artimi arba viršija 80 proc.). Tuo tarpu staigus užimtumo lygio kritimas 2020 m. II ketv. paaiškina Bulgarijos, Airijos, Austrijos ir Portugalijos priskyrimą prastų rezultatų šalims (nors atitinkami rodikliai vis dar yra artimi vidurkiui). Belgija ir Rumunija, kurių užimtumo lygis per praėjusius metus sumažėjo ir nebesiekia 70 proc., taip pat priskiriamos šalims, kurių rezultatai yra prasti. Kroatija, kurios užimtumo lygis 2020 m. II ketv. vis dar buvo žemas ir siekė 66,9 proc., priskiriama šalims, kurių rezultatai yra prasti, bet gerėjantys, atsižvelgiant į padidėjimą (nepaisant krizės). Teigiamas regresijos tiesės nuolydis rodo nedidelę valstybių narių divergencijos tendenciją (t. y. užimtumo lygis mažėja sparčiau tose šalyse, kuriose jis buvo žemesnis). Dar neaišku, ar ši tendencija išliks, kaip buvo per finansų krizę. Kai kuriose valstybėse narėse nustatyta reikšmingų regioninių užimtumo lygio skirtumų (žr. 4 priedą).

9 diagrama: Užimtumo lygis sumažėjo beveik visose valstybėse narėse.

Užimtumo lygis (20–64 m. amžiaus grupėje) ir jo metinis pokytis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)

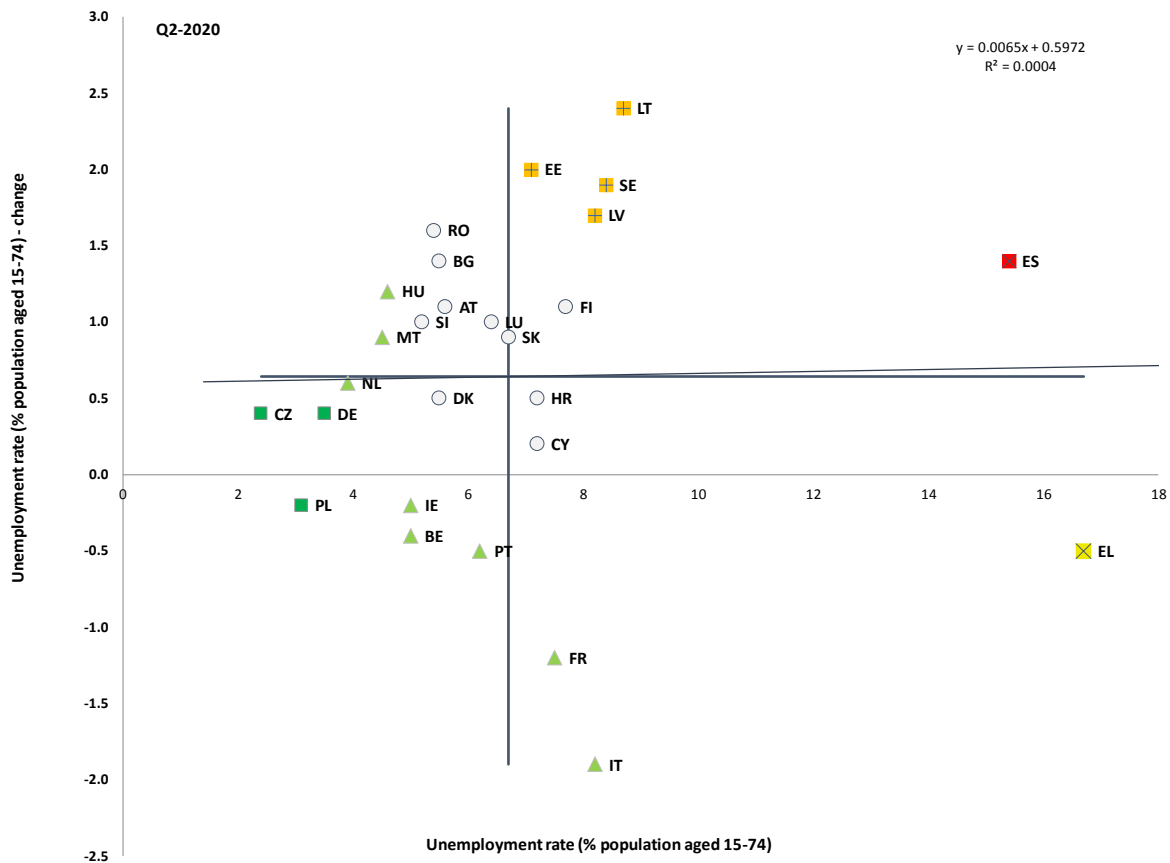

Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Laikotarpis: 2020 m. II ketv. lygiai ir metinis pokytis, palyginti su 2019 m. II ketv. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede.

Daugumoje valstybių narių nedarbas iki šiol didėjo nedaug. Kaip parodyta 1 skirsnyje, vidutinis ES nedarbo lygis 2020 m. liepos mėn. išaugo iki 7,8 proc., t. y. tik 1,3 proc. punktu, palyginti su mažiausiu prieš krizę buvusiu lygiu, fiksuotu 2020 m. vasario mėn., o 2020 m. lapkričio mėn. sumažėjo iki 7,5 proc. 2019 m. daugumoje valstybių narių fiksuotas nuolatinis mažėjimas. Toks nedidelis padidėjimas gali būti paaiškinamas sutrumpinto darbo laiko tvarkos poveikiu ir iš dalies – neaktyvumu (keliose valstybėse narėse didelė darbuotojų dalis nustojo aktyviai ieškoti darbo, ypač izoliavimo priemonių taikymo metu). Iš 10 diagrama, rodančios nedarbo lygį 2020 m. II ketv. ir pokytį, palyginti su 2019 m. II ketv., matyti, kad toks nedidelis vidutinis padidėjimas atspindi labai skirtingas nacionalines tendencijas. 20 iš 27 valstybių narių nedarbo lygis per šį laikotarpį faktiškai padidėjo; Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje ir Švedijoje jis išaugo beveik 2 proc. punktais ar viršijo 2 proc. punktus (visos priskiriamos šalims, kurių rezultatai pagal socialinių rodiklių suvestinės metodiką laikomi prastais). Ir priešingai, nedarbo lygis Italijoje, Prancūzijoje, Portugalijoje, Belgijoje, Airijoje, Lenkijoje ir Graikijoje II ketv. faktiškai sumažėjo (Italijos atveju – beveik 2 proc. punktais). Tokį pokytį galima paaiškinti mažėjančiu aktyvumo lygiu (2,9 proc. punkto Portugalijoje, 2,8 proc. punkto Italijoje, 2,7 proc. punkto Airijoje, 2 proc. punkto Prancūzijoje, 1,7 proc. punkto Belgijoje, 1,4 proc. punkto Graikijoje). 2020 m. III ketv. duomenys iš tiesų rodo faktinį nedarbo padidėjimą, palyginti su buvusiu prieš metus, visose tose šalyse, išskyrus Graikiją. Lyginant, Ispanija priskiriama šalims, kuriose padėtis yra kritinė, Graikija – šalims, kurių rezultatai yra prasti, bet gerėjantys (nedarbo lygis viršija 15 proc.), o geriausių rezultatų yra pasiekusios Čekija, Vokietija ir Lenkija (kur nedarbo lygis yra mažiau nei 4 proc.). Tebėra didelių skirtumų regioniniu lygmeniu (žr. 4 priedą): kai kuriuose Graikijos, Italijos ir Ispanijos regionuose nedarbo lygis viršija 20 proc.

10 diagrama: Daugumoje valstybių narių nedarbas išaugo, bet bendras padidėjimas buvo nedidelis

Nedarbo lygis (15–74 m. amžiaus grupėje) ir metinis pokytis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)

Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Laikotarpis: 2020 m. II ketv. lygiai ir metinis pokytis, palyginti su 2019 m. II ketv. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede.

Savarankišką veiklą krizė vidutiniškai paveikė mažiau nei bendrą užimtumą, tačiau skirtumai valstybėse narėse buvo didesni. Nuo 2019 m. IV ketv. iki 2020 m. II ketv. savarankiškai dirbančių asmenų skaičius sumažėjo 2,2 proc. (arba 677 000), palyginti su 3 proc. bendro užimtumo sumažėjimu (nacionalinių sąskaitų duomenys, pakoreguoti pagal sezoną⁴³). Nors šis sumažėjimas yra didelis, palyginimas su bendru užimtumu rodo, kad reikšminga savarankiškai dirbančių asmenų dalis sugebėjo išlaikyti savo veiklą, nepaisant sumažėjusios ekonominės veiklos, (laikinai) sumažindami verslo apimtį arba pereidami prie nuotolinio darbo. Vis dėlto rizika savarankiškai dirbantiems asmenims yra viena iš didžiausių, jei ekonomikos nuosmukis užsitęs, visų pirma – dėl ribotų galimybių naudotis socialinės apsaugos sistemomis daugelyje valstybių narių. Tik aštuoniose valstybėse narėse (Bulgarijoje, Vokietijoje, Estijoje, Graikijoje, Italijoje, Rumunijoje, Slovakijoje ir Suomijoje) savarankiškai dirbančių asmenų skaičius mažėjo sparčiau nei bendras užimtumas nuo 2019 m. IV ketv. iki 2020 m. II ketv. Apskirtai didžiausias kritimas užfiksuotas Rumunijoje (–11,7 proc.), taip pat Estijoje (–6,1 proc.), Airijoje (–5,5 proc.) ir Ispanijoje (–4,6 proc.). Įdomu tai, kad vienuolikoje valstybių narių nuo 2019 m. IV ketv. iki 2020 m. II ketv. savarankiškai dirbančių asmenų padaugėjo – didžiausias padidėjimas fiksuotas Latvijoje, Kroatijoje ir Maltoje. 2020 m. III ketv. savarankiškai dirbančių asmenų skaičius, palyginti su II ketv., buvo maždaug pastovus (tuo tarpu bendras užimtumas didėjo). Jis toliau mažėjo visų pirma Rumunijoje, Vokietijoje, Suomijoje, Slovakijoje, Prancūzijoje, Danijoje, Italijoje, Kipre ir Bulgarijoje.

⁴³ Eurostato darbo jėgos tyrimo duomenys (15–64 m. amžiaus grupė, nekoreguota pagal sezoną) rodo, kad per tą patį laikotarpį jis sumažėjo 1,8 proc.

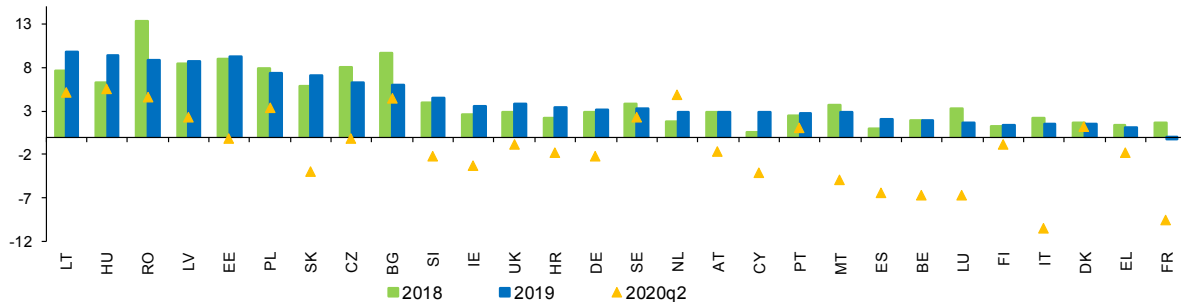
Pastaraisiais metais savarankiškos veiklos mastas, palyginti su bendro užimtumo dalimi, pamažu mažėjo. Apskritai savarankiškai dirbančių asmenų dalis, palyginti su bendru dirbančiųjų skaičiumi, pamažu mažėja – nuo 14,3 proc. 2008 m. iki 13,4 proc. 2019 m.⁴⁴ Toks sumažėjimas buvo akivaizdus visų pirma 2013–2019 m. ekonominio augimo etapu, kai samdomiesiems darbuotojams darbo vietos buvo kuriamos intensyviau nei proporcinga. Kaip išsamiai parodyta 2020 m. bendroje užimtumo ataskaitoje, šis ilgalaikis mažėjimas slepia nuolatinį savarankiškos veiklos krypties pokytį pereinant nuo tradicinių veiklos rūšių prie paslaugų ir didesnės pridėtinės vertės sektorių, visų pirma nuo žemės ūkio, prekybos ir transporto prie informatikos ir komunikacijos, profesinės, mokslinės ir techninės veiklos, žmonių sveikatos veiklos ir socialinio darbo. Šį struktūrinį pokytį lydi spartesnis savarankiškai dirbančių asmenų, palyginti su samdomaisiais darbuotojais, vidutinio išsilavinimo lygio didėjimas: tretinį išsilavinimą turinčių darbuotojų dalis tarp savarankiškai dirbančių asmenų padidėjo nuo 26 proc. 2008 m. iki 36,1 proc. 2019 m., palyginti su ne tokiu sparčiu didėjimu tarp samdomų darbuotojų (nuo 26,1 proc. iki 34,5 proc.). Tikėtina, kad krizė paspartins perėjimą prie paslaugų sektorių ir didesnę savarankiškai dirbančių asmenų išsilavinimo lygį, nes žemos kvalifikacijos darbuotojai tradiciniuose sektoriuose (kurių darbas negali būti skaitmeninis) yra nukentėję labiausiai.

⁴⁴ Eurostato darbo jėgos tyrimo duomenys, 15–64 m. amžiaus grupė.

Nominaliojo darbo užmokesčio augimas 2019 m. paspartėjo, o vėliau sureagavo į ekonomikos nuosmukį. ES 27 vidutinis nominaliojo atlygio darbuotojams augimas viršijo 3 proc., o Baltijos šalyse, Vidurio ir Rytų Europoje bei Airijoje siekė daugiau kaip 4 proc. (11 diagrama). Vengrijoje, Lietuvoje ir Airijoje pokyčiai 2019 m. gerokai viršijo praėjusių metų pokyčius, o Rumunijoje, Bulgarijoje, Estijoje ir Čekijoje buvo fiksuojami spartaus augimo tendencijos lėtėjimo požymiai. Darbo užmokesčio augimas sulėtėjo ir Švedijoje, o ypač Italijoje ir Prancūzijoje (pastaroje jis išliko toks pat, kaip 2018 m.). 2020 m., keliose valstybėse narėse prasidėjus ekonomikos nuosmukiui, daugumoje jų pradėjo lėtėti atlygio vienam darbuotojui augimas. Šis rodiklis daugiausia atspindi dirbtų valandų skaičiaus sumažėjimą (ir dažnai susijusių darbo užmokesčio sąnaudų sumažėjimą) dėl plačiai paplitusios sutrumpinto darbo laiko tvarkos taikymo. Priklausomai nuo nacionalinių schemų struktūros, susijusių darbuotojų dalies ir dirbtų valandų skaičiaus sumažėjimo intensyvumo, darbo užmokesčio mažėjimas buvo labai skirtingas. Iki 2020 m. II ketv. labai daug (18) valstybių narių buvo fiksuojami neigiami pokyčiai (metiniai), o ypač didelis mažėjimas buvo Prancūzijoje (–9,5 proc.), Liuksemburge (–6,8 proc.), Belgijoje (–6,7 proc.) ir Italijoje (–10,5 proc.). Kai kuriose iš likusių valstybių narių teigiami pokyčiai sudarė daugiau kaip 3 proc.: Lenkijoje, Bulgarijoje, Rumunijoje, Nyderlanduose, o ypač dideli – Vengrijoje (+5,5 proc.) ir Lietuvoje (+5,1 proc.). Be to, kadangi įmonės, mažindamos dirbtų valandų skaičių, bando taupyti darbo sąnaudas, atlygiui vienam darbuotojui taip pat daro įtaką kintamųjų darbo užmokesčio komponentų įšaldymas arba darbo sutarčių pratęsimo atidėjimas. 2020 m. III ketv. darbo užmokesčio pokyčiai iš dalies buvo teigiami keliose šalyse (tik šešios šalys fiksavo pablogėjimą) dėl dirbtų valandų skaičiaus padidėjimo.

11 diagrama: Nominaliojo darbo užmokesčio augimas per krizę daugumoje valstybių narių tapo neigiamas.

Nominalusis atlygis vienam darbuotojui, 2018–2019 m. ir 2020 m. II ketv., metinis proc. pokytis

1) Darbo užmokestis matuojamas rodikliu „Nominalusis atlygis darbuotojui“, kuris apskaičiuojamas kaip bendras atlygis darbuotojams, padalytas iš bendro darbuotojų skaičiaus. Bendras atlygis apibrėžiamas kaip visas darbdavio darbuotojui mokamas atlygis pinigais arba natūra už darbą, kurį darbuotojas atliko per ataskaitinį laikotarpį, ir jį sudaro du komponentai: i) darbo užmokestis pinigais arba natūra ir ii) darbdavių mokamos socialinės įmokos. 2) Visi naudojami duomenys yra nacionalinių sąskaitų duomenys. Rodikliai pagrįsti nacionalinės valiutos vertėmis. Suvestiniai rodikliai yra svertiniai vidurkiai.

Šaltinis: Europos Komisija, duomenų bazė AMECO.

Nors atlygis vienam darbuotojui sumažėjo, dėl sumažėjusio dirbtų valandų skaičiaus padidėjo valandinis darbo užmokestis. Nors 2020 m. II ketv. (palyginti su praėjusiu ketvirčiu) valandinis darbo užmokestis faktiškai sumažėjo tik Čekijoje, atlygis vienam darbuotojui iš esmės padidėjo. Septyniose šalyse skirtumas viršija 10 proc. punktų, o didžiausias jis buvo Maltoje, Slovėnijoje ir Italijoje.

2019 m. realusis darbo užmokestis padidėjo beveik visose valstybėse narėse, o vėliau per 2020 m. pirmąjį pusmetį sumažėjo⁴⁵. Realiaisiais skaičiais (pakoregavus pagal vartotojų kainų infliaciją) 2019 m. darbo užmokestis ypač tvirtai (daugiau nei 5 proc.) augo Vidurio ir Rytų Europos šalyse (Lenkijoje, Vengrijoje, Rumunijoje, Slovakijoje) ir Baltijos šalyse (Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje). Todėl dėl tvirtos realiojo darbo užmokesčio dinamikos šalyse, kurių BVP vienam gyventojui artėja prie ES vidurkio, realiojo darbo užmokesčio dispersija ES sumažėjo. Devyniose šalyse, įskaitant Švediją, Prancūziją, Graikiją, stebėtas mažesnis nei 1 proc. padidėjimas, o Italijoje ir Nyderlanduose jis buvo beveik nepastebimas (žr.

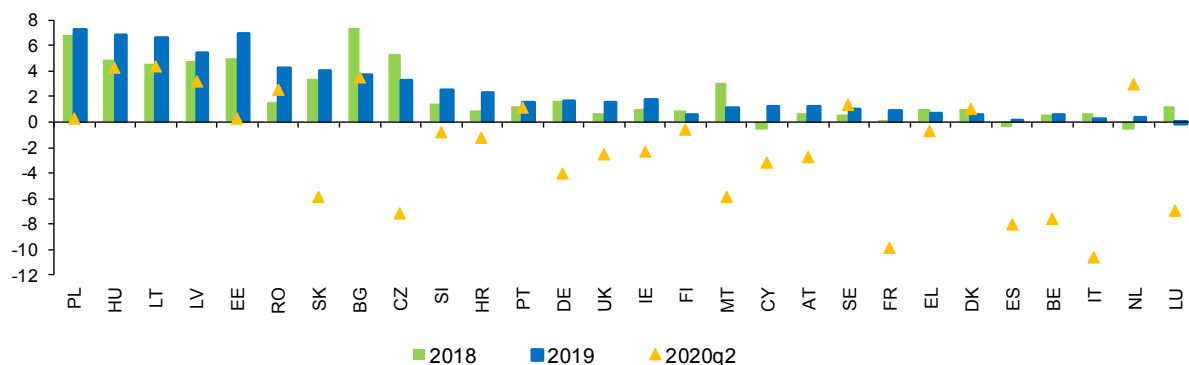
⁴⁵ Žvelgiant iš darbuotojų perspektyvos, svarbiausias darbo užmokesčio matas yra darbo užmokestis neatskaičius mokesčių, taigi neįskaitant darbdavių mokamų įmokų.

12 diagrama). Liuksemburge realiojo darbo užmokesčio augimas buvo neigiamas. 2020 m. II ketv. fiksuoti dideli realiojo darbo užmokesčio dinamikos skirtumai. Bendras realusis darbo užmokestis smarkiai sumažėjo keliose valstybėse narėse, ypač Belgijoje (–7.6 proc.), Ispanijoje (–8.0 proc.), Prancūzijoje (–9.8 proc.) ir Italijoje (–10.6 proc.). Šis sumažėjimas (bent jau) iš dalies paaiškinamas sutrumpinto darbo laiko tvarkos poveikiu, priklausomai nuo nacionalinių priemonių struktūros (šalyse, kuriose išmokos mokamos tiesiogiai darbuotojams ir apskaitomos kaip socialiniai pervedimai, dėl sutrumpinto darbo laiko tvarkos pastebimai sumažėja darbo užmokesčio sąnaudos)⁴⁶. Kitose šalyse, ypač Lietuvoje, Vengrijoje, Bulgarijoje ir Latvijoje, tęsėsi pastarojo meto teigiamų pokyčių tendencija.

⁴⁶ Dias da Silva et al. (2020), *Short-time work schemes and their effects on wages and disposable income*, ECB *Economic Bulletin*, Issue 4/2020.

12 diagrama: 2019 m. realiojo darbo užmokesčio augimas buvo tvirtas Rytų ir Baltijos valstybėse narėse.

Realusis darbo užmokestis vienam darbuotojui, 2018, 2019 m. ir 2020 m. II ketv., metinis proc. pokytis

1) Realusis darbo užmokestis neatskaičius mokesčių vienam darbuotojui; defliatorius: privatus vartojimas. 2) 2019 m. šalys nurodytos mažėjančia realiojo darbo užmokesčio augimo tvarka. Šaltinis: Europos Komisija, duomenų bazė AMECO.

Darbo pajamų dalis, kuri po ankstesnės finansų krizės sumažėjo, 2018 ir 2019 m. vidutiniškai šiek tiek išaugo, o darbo užmokestis vidutiniškai augo šiek tiek labiau nei darbo našumas. 2019 m. darbo pajamų dalis ES 27⁴⁷ ūgtelėjo iki 55,4 proc. (nuo žemiausio 55 proc. lygio 2015–2017 m.), o Kipre, Slovėnijoje, Slovakijoje, Lietuvoje ir Latvijoje padidėjo daugiau nei 1 proc. punktu. Tuo pačiu metu darbo pajamų dalis sumažėjo septyniose šalyse, o Prancūzijoje, Rumunijoje ir Bulgarijoje ji sumažėjo bent 1 proc. punktu. 2013–2019 m. darbo pajamų dalis didėjo tose valstybėse narėse, kurių darbo užmokesčio pradinis lygis buvo palyginti žemas, ypač Latvijoje, Lietuvoje, Rumunijoje ir Slovakijoje, o tai rodo tam tikrą konvergenciją. Kalbant apie didžiausias ES šalis, darbo pajamų dalis didėjo tik Vokietijoje (1,7 proc. punkto), šiek tiek sumažėjo Italijoje (–0,3 proc. punkto), o Prancūzijoje, Ispanijoje ir Nyderlanduose smuktelėjo daugiau nei 1 proc. punktu.

⁴⁷ Šaltinis: AMECO duomenų bazė.

Per pastaruosius trejus metus grynasis uždarbis ir toliau sparčiau didėjo Vidurio ir Rytų Europoje, ir tai prisidėjo prie darbo pajamų lygių konvergencijos. Ši tendencija aiškiai matoma iš šalių išsidėstymo

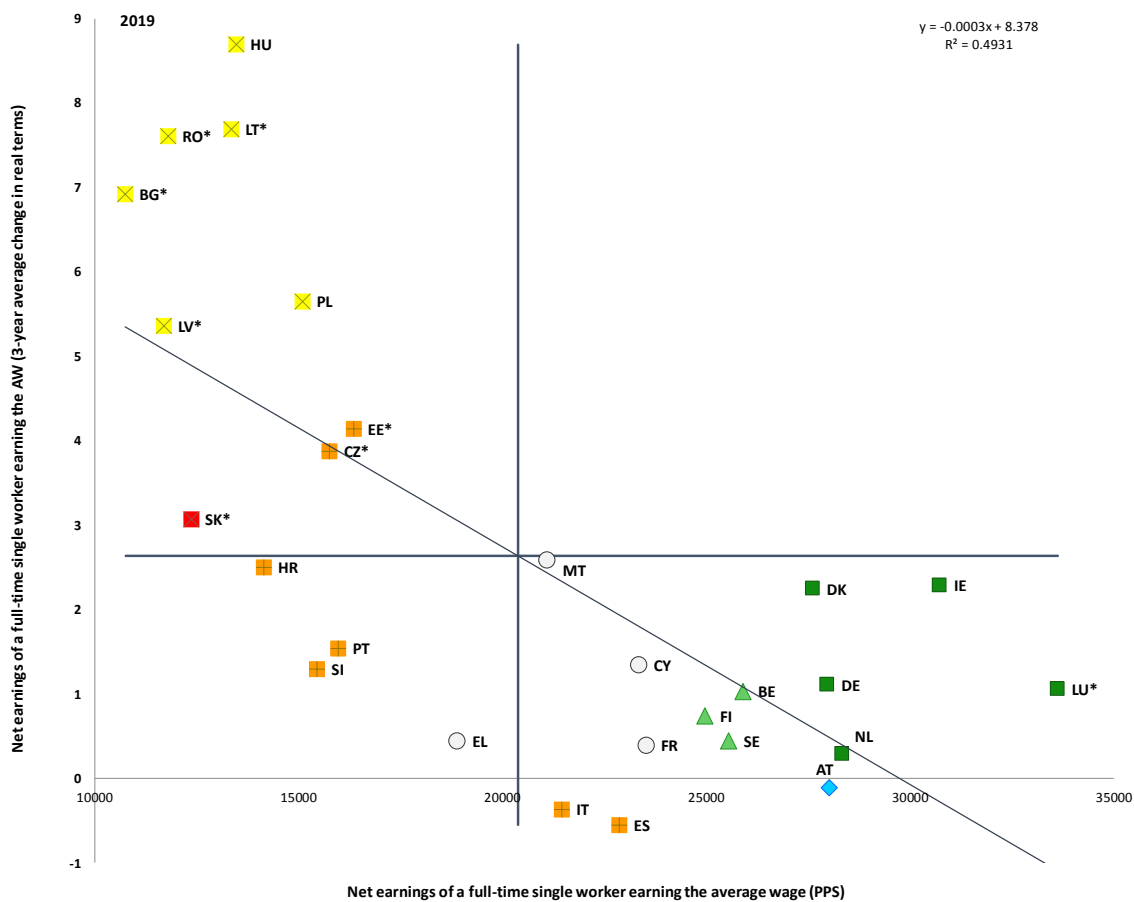
13 diagrama; čia remiamasi vieno pajamas uždirbančio asmens, neturinčio vaikų ir gaunančio vidutinio dydžio darbo užmokestį, padėtimi per trejų metų laikotarpį (2016–2019 m.)⁴⁸. Gyvenimo lygio konvergencijos didėjimas atitinka Europos socialinių teisių ramsčio tikslus. Mažiausias grynasis uždarbis Bulgarijoje, Rumunijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Vengrijoje ir Lenkijoje, kur grynasis uždarbis perkamosios galios standartais (PGS) sudaro mažiau arba maždaug 15 000 EUR, per pastaruosius trejus metus vidutiniškai padidėjo daugiau kaip 5 proc., o šios šalys priskiriamos šalims, kurių rezultatai yra prasti, bet gerėjantys⁴⁹. Kitose šalyse, kuriose grynasis darbo užmokestis yra analogiškai mažas, tokio spartaus augimo nefiksuota, o jos priskiriamos šalims, kurių rezultatai prasti (Kroatija, Slovėnija, Portugalija, Čekija ir Estija) arba kurių padėtis yra kritinė (Slovakija). Tarp geriausių rezultatų pasiekusių šalių – Danija, Vokietija, Nyderlandai, Airija ir Liuksemburgas: šiose šalyse grynasis uždarbis, išreikštas perkamosios galios standartais, yra artimas arba viršija 30 000 EUR. Šiose valstybėse narėse grynasis uždarbis didėjo greičiau nei kitose šalyse, kuriose jis yra panašaus dydžio. Ispanijoje, Graikijoje ir Italijoje, kuriose grynojo uždarbio dydis artimas vidutiniui, pokyčiai per pastaruosius trejus metus buvo neigiami arba nežymūs (kartu su aukštu nedarbo lygiu). Svarbu tai, kad tose šalyse, kuriose grynojo uždarbio augimas yra didesnis už vidutinį, taip pat matyti spartus vienetui tenkančių darbo sąnaudų augimas, kurio ilgalaikę reikšmę konkurencingumui reikia stebėti.

⁴⁸ Kad būtų galima prasmingai palyginti valstybių narių padėtį, grynojo uždarbio dydis matuojamas pagal perkamosios galios standartus (PGS). Pokyčiai vertinami realiaisiais skaičiais nacionaline valiuta. Šis rodiklis turėtų būti suprantamas ir aiškinamas kartu su kitais rodikliais, tokiais kaip dirbančiųjų skurdo rizikos lygis, darbo užmokesčio pasiskirstymo penktojo ir pirmojo decilių santykis (D5/D1) ir kiti atitinkami Užimtumo rodiklių apžvalgos, Socialinės apsaugos rodiklių apžvalgos ir bendros vertinimo sistemos (JAF) rodikliai.

⁴⁹ Įdomu tai, kad keliose iš šių šalių taip pat yra didelė darbo užmokesčio nelygybė, kuri matuojama pagal darbo užmokesčio pasiskirstymo penktojo ir pirmojo decilių (D5/D1) santykį. EBPO duomenimis, 2017 m. tarp ES šalių didžiausias D5/D1 santykis buvo Rumunijoje (2,9), Latvijoje (2,6), Lietuvoje (2,5) ir Bulgarijoje (2,5). Kitoje skalės pusėje mažiausias santykis buvo Suomijoje (1,8), Slovakijoje (1,8) ir Čekijoje (1,7).

13 diagrama: Grynasis uždarbis sparčiai didėja Vidurio ir Rytų Europoje, ir tai prisideda prie didėjančios konvergencijos.

Grynasis uždarbis ir jo metinis pokytis – trejų metų vidurkis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)

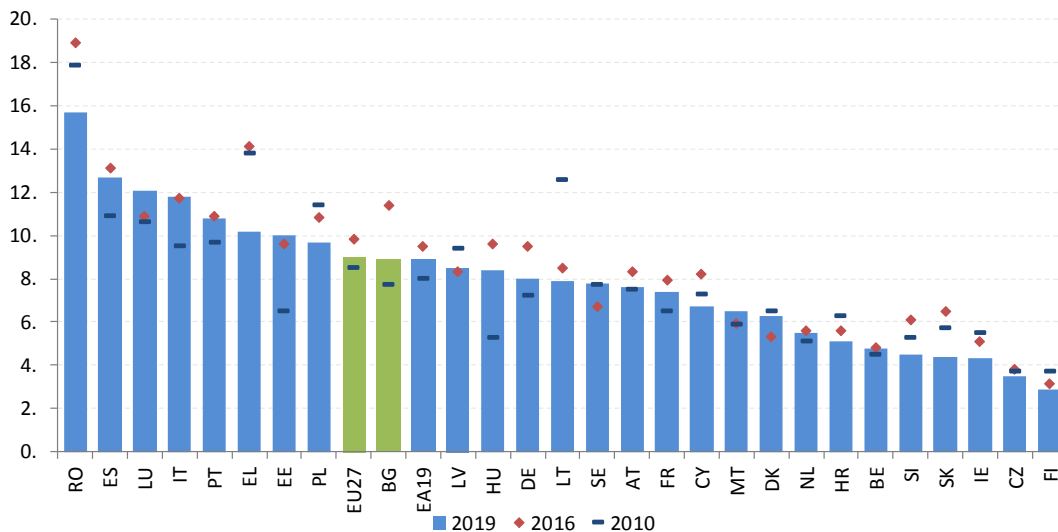
Šaltinis: Mokesčių ir išmokų duomenų bazė (vidaus skaičiavimai). Laikotarpis: 2019 m. lygiai (trejų metų vidurkis) ir vidutiniai metiniai pokyčiai 2016–2019 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede. Žvaigždute pažymėtose valstybėse narėse nominaliosios vienetui tenkančios darbo sąnaudos (angl. NULC) viršijo pagal makroekonominio disbalanso procedūrą (MDP) nustatytą ribą. MDP rezultatų suvestinės rodiklis yra procentinis nominaliųjų vienetui tenkančių darbo sąnaudų pokytis per trejus metus. Euro zonos šalims taikoma 9 proc., o euro zonai nepriklausančioms šalims – 12 proc. riba.

Darbas ne visada užtikrina deramą gyvenimo lygį. Pastaraisiais metais mažai apmokamų darbuotojų padėtis pablogėjo daugelyje šalių. Per pastarąjį dešimtmetį dirbančiųjų skurdas ES 27 padidėjo nuo 8,5 proc. 2007 m. iki 9,8 proc. 2016 m., o 2019 m. jis sumažėjo iki 9 proc.⁵⁰ Dėl struktūrinių tendencijų, kurios keičia darbo rinkas, pavyzdžiui, skaitmeninimo ir nestandartinių darbo formų populiarėjimo, didėja darbo vietų poliarizacija, mažėja vidutiniškai apmokamų profesijų dirbančiųjų skaičius ir tuo pačiu metu didėja prastai ir gerai apmokamų darbų⁵¹.

Darbuotojai, dirbantys pagal terminuotas sutartis, susiduria su didesne dirbančiųjų skurdo rizika nei pagal neterminuotas darbo sutartis dirbantys darbuotojai (16,2 proc., palyginti su 5,9 proc.); kaip ir žemos kvalifikacijos darbuotojai, palyginti su aukštos kvalifikacijos darbuotojais (19 proc., palyginti su 4,9 proc.). Be to, dirbančiųjų skurdą gerokai dažniau patiria ne ES gimę darbuotojai (20,1 proc.) nei ES gimę darbuotojai (8,1 proc.). Iš 14 diagrama matyti, kad skurdas grėsė daugiau nei 10 proc. darbuotojų Rumunijoje, Ispanijoje, Italijoje, Liuksemburge, Portugalijoje ir Graikijoje. Dirbančiųjų skurdas, palyginti su 2010 m., faktiškai padidėjo Ispanijoje, Italijoje, Liuksemburge ir Portugalijoje.

14 diagrama: Per paskutinį dešimtmetį dirbančiųjų skurdas išaugo daugumoje valstybių narių.

Dirbančiųjų skurdo rizikos lygis. Daugiametės raidos palyginimas

Šaltinis: Eurostatas, ES statistika apie pajamas ir gyvenimo sąlygas. Pastaba: duomenų eilučių pertrūkiai BE atveju 2019 m. ir DK, EE, LU ir NL atveju keliais ankstesniais metais.

⁵⁰ Duomenys susiję su ES suvestiniu rodikliu, įskaitant Jungtinę Karalystę, bet neįskaitant Kroatijos, o palyginti galima tik 2007 ir 2016 m. Vidutiniškai tarp dabartinių 27 valstybių narių (t. y. įskaitant Kroatiją ir neįskaitant Jungtinės Karalystės) dirbančiųjų skurdas išaugo nuo 8,5 proc. 2010 m. (anksčiausi turimi duomenys) iki 9,3 proc. 2018 m. Dirbančiųjų skurdas yra dirbančiųjų, kurių ekvivalentinės disponuojamosios pajamos yra mažesnės nei skurdo rizikos riba, sudaranti 60 proc. šalies ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų (po socialinių pervedimų) medianos, dalis.

⁵¹ Europos Komisija (2019). „2019 m. darbo rinkos ir darbo užmokesčio pokyčių Europoje metinė apžvalga“, Užimtumo, socialinių reikalų ir įtraukties generalinis direktoratas.

Moterys, jauni ir žemos kvalifikacijos darbuotojai, taip pat nestandartinių užimtumo formų darbuotojai, turi didesnę tikimybę gauti minimalųjį darbo užmokestį, palyginti su kitais darbuotojais⁵². Visų pirma tikėtina, kad minimalusis darbo užmokestis jauniems darbuotojams bus mokamas tris kartus dažniau, palyginti su vyresnio amžiaus darbuotojais, o moterims – beveik dvigubai dažniau nei vyrams. Analogiškai laikinasis įdarbinimas tris kartus didina tikimybę gauti minimalųjį darbo užmokestį, o darbas ne visą darbo laiką – du kartus. Nepaisant to, daugumoje valstybių narių tipinis minimalųjį darbo užmokestį gaunantis asmuo yra vyresnis nei 25 metų, turi vidurinę išsilavinimą ir gyvena poroje. Tai iš dalies atspindi santykinai mažesnę jaunų, žemos kvalifikacijos darbuotojų ir vienišų tėvų dalį visoje darbo jėgos struktūroje.

Nors pastaruoju metu daugelyje valstybių narių minimalusis darbo užmokestis padidėjo⁵³, teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis daugeliu atvejų tebėra mažas, palyginti su kitomis darbo užmokesčio formomis. Remiantis Eurostato duomenimis, beveik visose valstybėse narėse teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis nesiekia 60 proc. darbo užmokesčio medianos ir 50 proc. vidutinio darbo užmokesčio. 2019 m. abi vertės pasiekė tik Portugalijos teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis, o Bulgarijoje jis sudarė 60 proc. medianos. Be to, tais pačiais metais devyniose ES šalyse (Estijoje, Maltoje, Airijoje, Čekijoje, Latvijoje, Vokietijoje, Nyderlanduose, Kroatijoje ir Graikijoje, žr.

⁵² Išsamesnės informacijos pateikiama poveikio vertinime, pridedamame prie pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl deramo minimaliojo darbo užmokesčio Europos Sąjungoje, SWD(2020) 245 final.

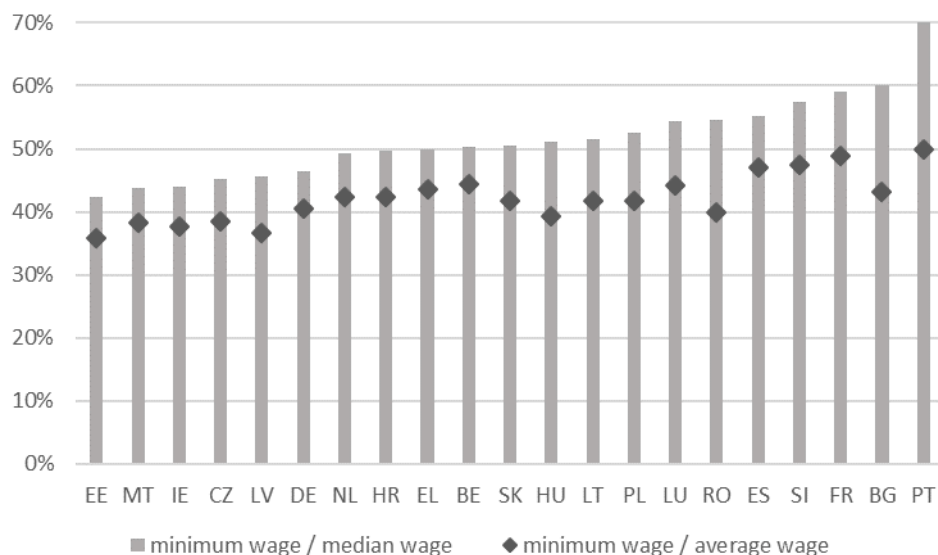
⁵³ Išsamesnės informacijos pateikta 3.1.2 skirsnyje.

15 diagrama) minimalusis darbo užmokestis buvo mažesnis nei 50 proc. darbo užmokesčio medianos. Tais pačiais metais septyniose šalyse (Estijoje, Maltoje, Airijoje, Čekijoje, Latvijoje, Vengrijoje ir Rumunijoje) minimalusis darbo užmokestis sudarė mažiau nei 40 proc. vidutinio darbo užmokesčio⁵⁴. Taip pat yra atvejų, kai minimaliojo darbo užmokesčio nepakako darbuotojams apsaugoti nuo skurdo rizikos. Keliose valstybėse narėse yra minimaliojo darbo užmokesčio aprėpties spragų. Šalyse, kuriose yra teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis, tam tikrų kategorijų darbuotojams jis nėra užtikrinamas, nes taikomos išimtys. Šalyse, kuriose darbo užmokestis nustatomas tik kolektyvinėmis derybomis, yra darbuotojų, kuriems, tiesiogiai ar netiesiogiai, netaikomos kolektyvinės sutartys, aprėpties spragų.

⁵⁴ Remiantis darbo užmokesčio struktūros tyrimu. Darbo užmokesčio struktūros tyrimas apima įmones, kuriose dirba bent 10 darbuotojų, o tai galėtų lemti didesnes prognozuojamas darbo pajamas valstybėse narėse, kuriose mažosios įmonės sudaro didžiąją dalį ekonomikos. Į tai reikėtų atsižvelgti lyginant panašias šalis ir lyginant šalis vieną su kita.

15 diagrama. Beveik visose valstybėse narėse teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis nesiekia 60 proc. darbo užmokesčio medianos ir 50 proc. vidutinio darbo užmokesčio.

Minimalusis darbo užmokestis, išreikštas kaip visą darbo laiką dirbančių darbuotojų bruto medianos ir vidutinio darbo užmokesčio procentinė dalis (2019 m.)

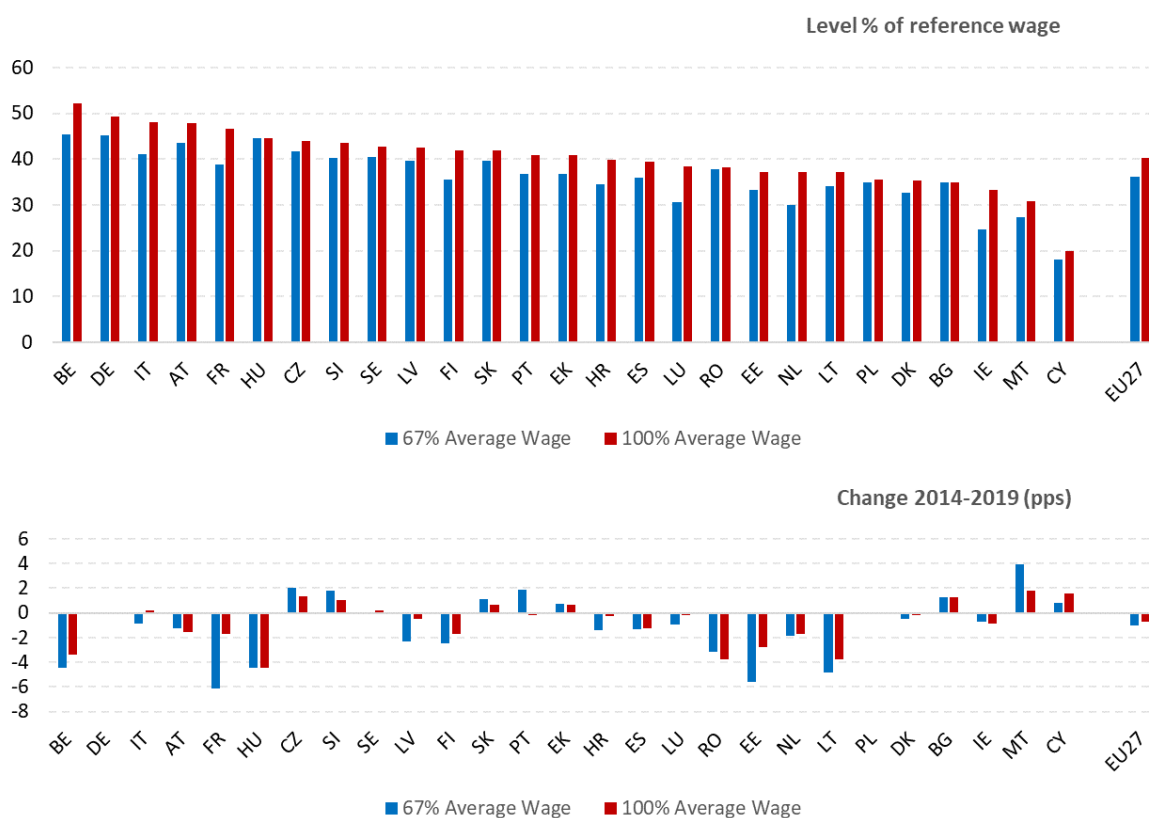

Šaltinis: Komisijos skaičiavimai remiantis Eurostato duomenimis (paimta iš poveikio vertinimo, pridedamo prie pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl deramo minimaliojo darbo užmokesčio Europos Sąjungoje, SWD(2020) 245 final.) Pastaba. Ir darbo užmokesčio vidurkis, ir mediana skaičiuojami remiantis darbo užmokesčio tyrimais. Visų pirma, paskiausias turimas darbo užmokesčio struktūros tyrimas (tyrimas, susijęs su 2014 m. darbo užmokesčiu) nurodytas darbo užmokestis buvo panaudotas 2019 m. medianai ir vidutiniam darbo užmokesčiui ekstrapoliuoti. Gautos medianos ir vidurkiai buvo ekstrapoliuoti naudojant darbo užmokesčio komponento „darbo sąnaudų indeksas“ duomenis, paskelbtus „Eurobase“ duomenų rinkinyje „lc_lci_r2_a“. Galutiniai santykiai buvo apskaičiuoti kaip mėnesinis bendrasis minimalusis darbo užmokestis, galiojantis 2019 m. liepos 1 d., padalintas iš mėnesinio darbo užmokesčio medianos / vidurkio, apskaičiuotų 2019 m. ataskaitiniais metais. Nurodytos valstybės narės, kuriose yra teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis.

2020 m. spalio 28 d. Komisija pateikė pasiūlymą dėl ES direktyvos dėl deramo minimaliojo darbo užmokesčio Europos Sąjungoje (2020/0310 (COD)). Derybos dėl siūlomos direktyvos tebevyksta. Pasiūlyme numatoma sistema, skirta užtikrinti darbuotojams galimybes gauti deramą minimaliojo darbo užmokesčio apsaugą ES. Pasiūlymu siekiama skatinti kolektyvines derybas dėl darbo užmokesčio visose valstybėse narėse ir pagerinti minimaliojo darbo užmokesčio apsaugos vykdymo užtikrinimą ir stebėseną. Šalims, kuriose minimalusis darbo užmokestis yra nustatytas teisės aktais, siūlomi, be kita ko, šie reikalavimai: 1) nustatyti aiškius ir nekintančius minimaliojo darbo užmokesčio nustatymo kriterijus, orientacines pamatines vertes, kuriomis remiantis būtų vertinamas adekvatumas, ir reguliarių bei laiku atliekamą minimaliojo darbo užmokesčio atnaujinimą, 2) užtikrinti, kad teisės aktais nustatyto minimaliojo užmokesčio svyravimai ir atskaitymai būtų proporcingi ir taikomi pagrįstais atvejais, ir 3) užtikrinti, kad socialiniai partneriai veiksmingai dalyvautų teisės aktais nustatant ir atnaujinant minimalųjį darbo užmokestį. Vadovaujantis SESV 154 straipsnio 3 dalimi, surengtos dviejų etapų konsultacijos su socialiniais partneriais.

16 diagrama. Nepaisant bendro mažėjimo, darbo jėgos mokesčių pleištis keliose valstybėse narėse tebėra didelis.

Mažą ir vidutinį darbo užmokesčių gaunančių darbuotojų mokesčių pleištis, lygis ir pokytis 2014–2019 m.

Šaltinis: Europos Komisijos ir EBPO mokesčių ir išmokų duomenų bazė.

Pastaba. Pateikiami vieno asmens, neturinčio vaikų, gaunamo darbo užmokesčio duomenys.

Vidutinė darbo jėgos mokesčių našta ES 27 ir toliau šiek tiek mažėja, jos pokyčiai daugumoje valstybių narių yra santykinai nedideli. Vieno darbuotojo, uždirbančio vidutinį darbo užmokestį, mokesčių pleišto sumažėjimas 2019 m. buvo didžiausias Lietuvoje (–3,4 proc. punkto), o kitose šalyse – mažesnis (mažiau nei 1 proc. punktu). Didžiausias padidėjimas buvo nustatytas Kipre (1,2 proc. punkto) ir Estijoje (1,1 proc. punkto). Skirtumai valstybėse narėse tebėra dideli (žr.

16 diagrama), o mokesčių pleištai svyruoja nuo maždaug 20 proc. Kipre iki daugiau kaip 45 proc. Belgijoje, Vokietijoje, Italijoje, Austrijoje ir Prancūzijoje. Analogiškai mažesnes pajamas gaunančių darbuotojų (uždirbančių 67 proc. vidutinio darbo užmokesčio) mokesčių pleištai valstybėse narėse labai skiriasi. Ilgalaikėje perspektyvoje tiek vidutinį darbo užmokestį, tiek mažesnes pajamas gaunančių darbuotojų mokesčių pleištai sumažėjo, o pastarųjų mokesčio pleišto sumažėjimas buvo didesnis. 2014–2019 m. nesvertinis mokesčių pleišto vidurkis ES sumažėjo vidutiniškai 0,7 proc. punkto (mažas pajamas gaunančių darbuotojų – 1,1 proc. punkto). Lietuvoje, Vengrijoje, Rumunijoje, Belgijoje ir Estijoje mokesčių pleištai abiejų pajamų grupių atveju gerokai sumažėjo (nors Belgijoje abu lygiai tebėra vieni didžiausių), o Prancūzijoje, Latvijoje ir Suomijoje užfiksuotas reikšmingas jo sumažėjimas ir mažas pajamas gaunančių darbuotojų atveju.

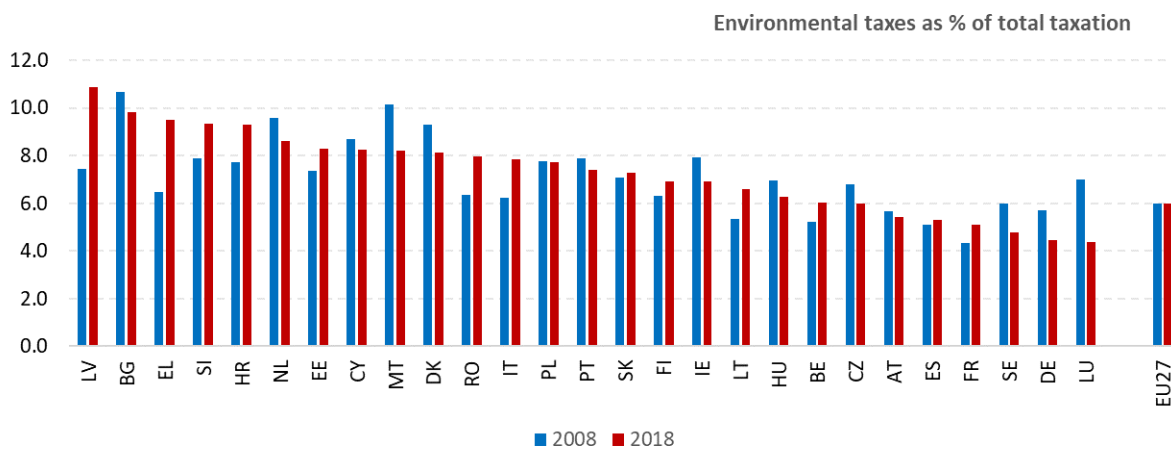
Keliose valstybėse narėse yra galimybių perkelti apmokestinimą nuo darbo jėgos kitiems šaltiniams, kurie mažiau kenkia ekonomikos augimui ir labiau padeda siekti aplinkosaugos tikslų. 2018 m. aplinkosaugos mokesčiai (t. y. energijos, transporto, taršos ir išteklių mokesčiai) ES 27 sudarė maždaug 6 proc. visų mokesčių pajamų ir svyravo nuo 10,9 proc. Latvijoje iki 4,4 proc. Liuksemburge (

17 diagrama). 2018 m. didžiausią dalį sudarė energijos mokesčiai; ES 27 jie siekė maždaug 77 proc. iš aplinkosaugos mokesčių gaunamų pajamų. Apskritai ES 27 aplinkosaugos mokesčių dalis bendroje mokestinių pajamų struktūroje 2008–2018 m. išliko santykinai pastovi. Pokyčiai nacionaliniu lygmeniu buvo ryškesni: didžiausias padidėjimas fiksuotas Latvijoje ir Graikijoje, o didžiausias sumažėjimas – Liuksemburge. Tačiau reiktų pažymėti, kad vien iš aplinkosaugos mokesčių dalies negalima daryti išvados, ar valstybės narės mokesčių sistema padeda siekti aplinkosaugos tikslų⁵⁵.

⁵⁵ Toks pat aplinkosaugos mokesčių dydis gali būti surenkamas mažą mokesčio tarifą taikant didelei apmokestinimo bazei (t. y. didelio taršos lygio veiklai) arba didelį mokesčio tarifą taikant mažai apmokestinimo bazei.

17 diagrama. Per pastarąjį dešimtmetį aplinkosaugos mokesčių dalis ES vidutiniškai nepadidėjo.

Aplinkosaugos mokesčiai, palyginti su bendro apmokestinimo proc. dalimi, 2008–2018 m.

Šaltinis: Europos Komisija, Mokesčių ir maitų sąjungos GD, remiantis Eurostato duomenimis.

Netinkami aplinkosaugos mokesčiai gali turėti neigiamą pasiskirstymo poveikį, nes mažesnes pajamas gaunantiems namų ūkiams gali tekti palyginti didelė našta. Todėl kompensavimo mechanizmais turi būti užtikrinamas tinkamas pajamų panaudojimas arba investicijos į viešąsias gėrybes, pavyzdžiui, viešąjį transportą, kad būtų galima pasiūlyti alternatyvų. Vykdamas klimato politikos veiksmus, kuriais siekiama sumažinti išmetamą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį (atsižvelgiant į 2030 m. klimato politikos tikslo įgyvendinimo planą ir Europos klimato teisės akto projekte išskeltus didelio užmojo tikslus ir siekius), anglies kainos ir energijos sąnaudos turėtų didėti, be kita ko, taikant anglies dioksido mokesčius ir galimą apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemos išplėtimą. Vartotojų požiūriu abiejų jų poveikis yra panašus. Iš įrodymų matyti, kad degalų ir kitų energinių produktų mokesčiais didžiausia našta, kaip disponuojamųjų pajamų dalis, užkraunama mažiausių pajamų namų ūkiams⁵⁶. Poveikio vertinimas, pridedamas prie 2030 m. klimato politikos tikslo įgyvendinimo plano⁵⁷, taip pat rodo mažesnes pajamas gaunančių namų ūkių proporcingai didesnes išlaidas elektros energijai, dujoms ir kietam kurui. Todėl siekiant teisingumo reikia kompensacinių fiskalinių priemonių, kuriomis būtų mažinamas toks regresyvus poveikis. Be to, negalėjimas įpirkti energijos produktų gali padidinti energijos nepriteklių⁵⁸. Siekiant užtikrinti galimybę naudotis pagrindinėmis paslaugomis, kuri yra vienas iš Europos socialinių teisių ramsčio principų, gali būti numatyta parama taikant kitas specialias fiskalines priemones.

⁵⁶ Europos Komisija (2020). *Employment and Social Developments in Europe. Annual Review 2020*. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/!MM76mf>.

⁵⁷ SWD(2020) 178 final, p. 115.

⁵⁸ Komisijos rekomendacija dėl energijos nepritekliaus (C(2020) 9600 final) ir prie jos pridedamas Komisijos tarnybų darbinis dokumentas, kuriame pateiktos ES rekomendacijos dėl energijos nepritekliaus (SWD(2020) 960 final).

Įrodyta, kad dėl kompensacinio darbo mokesčių sumažinimo turėtų augti užimtumas ir ekonomika. Sumažinus darbo jėgos apmokestinimą, padaugėja darbo paskatų, ypač mažą darbo užmokestį gaunantiems asmenims ir kitoms tikslinėms grupėms, pavyzdžiui, jauniems ir vyresnio amžiaus darbuotojams. Kompensuojamoji priemonė, taikoma kartu su padidintomis anglies dioksido kainomis, gali būti laikoma būdu padidinti darbdavių paskatas išlaikyti darbo jėgą didėjant gamybos sąnaudoms (ir skatinama darbo jėgos paklausa). Be to, darbo mokesčių mažinimas gali būti naudojamas siekiant padidinti darbuotojams atitenkančią darbo užmokesčio dalį (atsižvelgiant į darbo sąnaudas), didinant paskatas būti aktyviems darbo rinkoje (ir skatinama darbo jėgos paklausa). Minėtame poveikio vertinime, pridedamame prie 2030 m. klimato politikos tikslo įgyvendinimo plano, įrodyta, kad anglies dioksido pajamas panaudojus pajamų arba darbo mokesčių sumažinimui daromas teigiamas poveikis ekonomikos augimui ir užimtumui⁵⁹.

Pajamos iš aplinkos apsaugos mokesčių gali būti naudojamos visoms pajamoms remti.

Pavyzdžiui, teisingumu grindžiamas pajamų panaudojimas įgyvendinamas vienkartinių pervedimų arba vadinamųjų anglies dioksido dividendų išmokėjimo forma, kad naudos gautų ir darbo pajamų neturintys namų ūkiai. 2020 m. Europos užimtumo ir socialinės raidos metinėje apžvalgoje, pagrįstoje modeliavimu, pateikiamas pajamų atžvilgiu neutralios fiskalinės reformos, kurią sudaro energijos mokestis ir visiems namų ūkiams skiriama vienkartinė išmoka, pavyzdys. Teigiama, kad toks perkėlimas gali visiškai kompensuoti neigiamą mokesčio poveikį tiek skurdui, tiek nelygybei. Taip yra todėl, kad išmoka, nors ir skiriama visiems, skurdesniems namų ūkiams suteikiama santykinai daugiau paramos nei turtingesniems.⁶⁰

⁵⁹ Daugiau panašių rezultatų pateikiama Europos užimtumo ir socialinės raidos metinėje apžvalgoje.

⁶⁰ „2020 m. Europos užimtumo ir socialinės raidos metinė apžvalga“, 3 skyrius, 4.2 skirsnis.

3.1.2 Priemonės, kurių ėmėsi valstybės narės

Po COVID-19 protrūkio visos valstybės narės pradėjo taikyti sutrumpinto darbo laiko tvarką, kad sumažintų ekonominio sukrėtimo padarinius darbo rinkoje. Prasidėjus pandemijai įmonės ES staiga buvo priverstos mažinti arba sustabdyti savo veiklą dėl tiekimo grandinių sutrikimų, griežtų plitimo valdymo priemonių įgyvendinimo ir dėl to sumažėjusios įvairiausių produktų ir paslaugų paklausos. Reaguodamos į šiuos pokyčius, visos ES valstybės narės sustiprino esamą sutrumpinto darbo laiko tvarką arba sukūrė naują tvarką, kad būtų išsaugotos darbo vietos pačiu opiausiu ekstremaliosios sveikatos situacijos etapu. Europos Sąjunga remia šias pastangas įgyvendindama *Europos laikinos paramos priemonę nedarbo rizikai dėl ekstremaliosios situacijos mažinti (SURE)*.

Sutrumpinto darbo laiko tvarka yra viešoji programa, kuria siekiama išvengti pernelyg didelio darbo vietų praradimo ekonomikos nuosmukio metu. Pagal ją ekonominių sunkumų patiriančios įmonės gali laikinai sutrumpinti savo darbuotojų darbo laiką, o jie savo ruožtu gauna pajamų paramą už nedirbtas darbo valandas. Pagrindinis šios tvarkos tikslas – apsaugoti darbuotojus ir darbo vietas, taip apribojant ilgalaikes pereinamojo sukrėtimo pasekmes. Paprastai ji taikoma tais atvejais, kai verslo veiklai trukdo išorės įvykiai (pvz., techninės avarijos, nepalankios oro sąlygos, darančios poveikį statybos ar žemės ūkio darbams, nenugalimos jėgos aplinkybės) ir laikinai patiriamas verslo nuosmukis (pvz., sumažėjus apyvartai arba užsakymų skaičiui, kai tikimasi, kad tai bus laikina). Pagrindinė savybė yra ta, kad darbo santykiai išlaikomi sutrumpinto darbo laiko laikotarpiu net ir tais atvejais, kai darbo laikas sutrumpinamas iki nulio (t. y. darbas visiškai sustabdomas).

Sutrumpinto darbo laiko tvarka gali būti naudinga darbdaviams, darbuotojams ir visai ekonomikai. Pagal ją įmonės gali koreguoti darbo sąnaudas, kai ekonominė veikla susilpnėja, išsaugant darbo vietas ir žmogiškąjį kapitalą, kartu išvengiant ilgų ir brangių atleidimo iš darbo procedūrų, taip pat pakartotinės samdos išlaidų, kai veikla bus visiškai atnaujinta. Darbuotojų požiūriu ši tvarka užtikrina galimybę gauti (dalines) pakaitines pajamas, kartu užkertant kelią atleidimui iš darbo, todėl prisitaikymo našta darbuotojams paskirstoma tolygiau. Ribojant darbo vietų praradimą, sutrumpinto darbo laiko tvarka mažinamas užimtumo ir pajamų nepastovumas ir didinamas darbo rinkos atsparumas, taip sumažinant bedarbio pašalpų sistemoms tenkančią naštą ir ilgalaikio nedarbo tikimybę.

Iki COVID-19 pandemijos protrūkio sutrumpinto darbo laiko tvarka ar programa buvo taikoma 17 ES valstybių narių. Tačiau ši tvarka labai skyrėsi tuo, kaip ji buvo nustatyta ir administruojama, pvz., taikant specialias schemas, bedarbio pašalpų sistemą arba aktyvią darbo rinkos politiką.

Belgija, Vokietija, Prancūzija, Italija, Liuksemburgas, Austrija ir Portugalija jau iki krizės turėjo specialią ir gerai veikiančią tvarką. Šiose šalyse bendrovės teikia prašymą institucijoms, atsakingoms už tvarkos valdymą. Suteikus leidimą, bendrovė gali pritaikyti darbuotojų darbo laiką, mokėdama jiems įprastą darbo užmokestį už dirbtas valandas ir kompensaciją už nedirbtas valandas (paprastai mažesnę už įprastą darbo užmokestį). Tuomet bendrovei (visiškai arba iš dalies) kompensuojamos sąnaudos pagal viešąją sutrumpinto darbo laiko tvarką⁶¹. Švedija panašią tvarką teisės aktais nustatė 2014 m., numatydama, kad ji turėtų būti aktyvuota didelio ir gilaus ekonomikos nuosmukio atveju. Bulgarija nustatė teisinę sistemą po 2009 m. krizės, tačiau jos tvarka neveikė, nes metais iki COVID-19 krizės ji nebuvo finansuojama. Vengrija taip pat jau buvo įdiegusi sutrumpinto darbo laiko tvarką (*Azonnal Cselekszünk*); ji buvo palyginti nedidelio masto ir iki COVID-19 krizės naudojama bei finansuojama su pertrūkiais.

Danijoje, Airijoje, Nyderlanduose, Ispanijoje ir Suomijoje parama už sutrumpintą darbo laiką paprastai (iki krizės) buvo teikiama pagal bedarbio pašalpų sistemą. Pagal šias sistemas įmonės turi galimybę laikinai sutrumpinti savo darbuotojų darbo laiką (kai kuriais atvejais, pvz., Suomijoje, taip pat galima laikinai atleisti darbuotojus, tačiau darbo santykiai nenutraukiami). Savo ruožtu nukentėję darbuotojai gali užsiregistruoti kaip darbo ieškantys asmenys ir prašyti bedarbio pašalpos sumai, proporcingai nedirbtų dienų skaičiui (vadinamoji *dalinė bedarbio pašalpa*). Tokios dalinės bedarbio pašalpos gavimo sąlygos nustatomos pavienių darbuotojų lygmeniu ir yra tokios pačios, kaip ir standartinės (visiško) bedarbio pašalpos sąlygos. Visų pirma (su tam tikromis išimtimis, pvz., Ispanijoje) darbuotojai gali pretenduoti į dalinę bedarbio pašalpą, jei jie yra sumokėję būtinas įmokas, ir atitinka standartinius darbo paieškos ir pasirengimo dirbti reikalavimus (t. y. tikimasi, kad jie priims jiems pateikiamus darbo visą darbo laiką pasiūlymus).

⁶¹ Belgija yra išimtis, nes darbuotojai gauna kompensaciją tiesiogiai iš federalinės agentūros, atsakingos už nedarbo draudimo pašalpų mokėjimą.

Kroatijoje ir Slovakijoje parama už sutrumpintą darbo laiką buvo laikoma aktyvios darbo rinkos politikos forma. Iš pradžių šios tvarkos biudžetas buvo ribotas, ja naudojosi mažai įmonių ir darbuotojų ir ja buvo nustatytas darbo vietų išsaugojimo reikalavimas (darbdavio pareiga išlaikyti užimtumą tam tikrą laikotarpį po paramos gavimo). Reaguojant į COVID-19 krizę ši tvarka buvo gerokai sustiprinta, jai skirta daug biudžeto lėšų ir ją imta taikyti įvairioms įmonėms ir darbuotojams.

Prasidėjus COVID-19 protrūkiui visos valstybės narės pritaikė savo nacionalinę sutrumpinto darbo laiko tvarką, kad palengvintų jos naudojimą ir padidintų potencialių paramos gavėjų ratą. Pavyzdžiui, jos supaprastino administracines leidimo teikti sutrumpinto darbo laiko paramą suteikimo procedūras, pvz., sutrumpino pranešimo laikotarpius, numatė naują pagrindimą dėl nepaprastosios COVID-19 situacijos (automatiškai laikomą nenugalimos jėgos aplinkybe) ir (arba) sušvelnino išankstinio konsultavimosi su darbuotojų atstovais reikalavimus ir sutrumpino išmokų prašymo laikotarpį. Jos taip pat išplėtė tvarkos aprėptį, kad būtų apimtos įmonės ir sektoriai, kuriems anksčiau skirti tokį finansavimą nebuvo galima. Pavyzdžiui, Vokietija, Ispanija, Prancūzija, Italija, Liuksemburgas, Austrija, Portugalija ir Suomija iš dalies pakeitė savo sutrumpinto darbo laiko tvarkos taisykles, kad būtų supaprastintos procedūros, palengvintos galimybės ja naudotis ir (arba) išplėsta jos aprėptis (pvz., įtraukiant savarankiškai dirbančius asmenis ir neseniai įdarbintus darbuotojus). Ispanija ir Suomija supaprastino administracines procedūras ir iš esmės sušvelnino tinkamumo kriterijus, kad visi darbuotojai galėtų gauti sutrumpinto darbo laiko paramą, nepriklausomai nuo jų mokėtų įmokų ir nedarant poveikio jų sukauptų teisių į standartines bedarbio pašalpas. Kai kuriose valstybėse narėse darbdavių išlaidos buvo sumažintos iki nulio. Sutrumpinto darbo laiko taikymo trukmė taip pat buvo padidinta atsižvelgiant į išskirtinį krizės pobūdį ir neaiškumą dėl jos trukmės. Be to, kai kurios valstybės narės (tarp jų Belgija ir Prancūzija) laikinai padidino darbuotojams ar darbdaviams už nedirbtas valandas skiriamą kompensaciją. Prancūzija taip pat nustatė sektorines nuo bendrųjų taisyklių leidžiančias nukrypti nuostatas konkrečioms sektoriams, kuriuos su COVID-19 susijusios neatidėliotinos priemonės paveikė labiau (pavyzdžiui, aviacijos, turizmo).

Kai kurios valstybės narės nusprendė pradėti įgyvendinti naujas programas, kuriomis siekiama išsaugoti darbo vietas įmonėse, nukentėjusiuose nuo COVID-19 pandemijos.

Pavyzdžiui, Danija, Airija ir Nyderlandai nustatė naują skubios pagalbos (sutrumpinto darbo laiko) tvarką, pagal kurią parama teikiama tiesiogiai per darbdavį, o ne per bedarbio pašalpų sistemą.

Pavyzdžiui, Nyderlanduose ankstesnę sutrumpinto darbo laiko tvarką pakeitė tvarka, pagal kurią išmokos dar labiau padidėjo. Darbdaviai, kurie prognozuoja pajamų praradimą (ne mažiau kaip 20 proc.), gali kreiptis dėl darbo sąnaudų išmokos, kuri neviršytų 90 proc. Ši tvarka taikoma nuo 2020 m. kovo mėn., ji buvo pratęsta iki 2021 m. liepos mėn. Darbo sąnaudų subsidija 2020 m. spalio mėn. sumažėjo iki 80 proc. Atsižvelgdama į naujas viruso plitimo valdymo priemones, 2021 m. sausio mėn. pabaigoje Nyderlandų vyriausybė padidino darbo užmokesčio sąnaudų subsidijų procentą iki 85 proc.

Visos valstybės narės, kurios dar nebuvo įdiegusios sutrumpinto darbo laiko tvarkos, ėmėsi neatidėliotinių priemonių, kad užkirstų kelią atleidimui iš darbo, vadovaudamosi sutrumpinto darbo laiko tvarka. Tai reiškė laikinos paramos suteikimą darbuotojams, dirbantiems įmonėse, kurių veikla yra sustabdyta arba gerokai sumažėjusi. Visų pirma, kai kurios šalys (pvz., Malta, Graikija, Lietuva ir Rumunija), kurių teisės aktais jau buvo leidžiama darbdaviams sutrumpinti darbo laiką arba tinkamai pagrįstais atvejais laikinai sustabdyti darbuotojų darbo sutarčių galiojimą, pradėjo skirti valstybės subsidijas nukentėjusių darbuotojų pajamų rėmimui finansuoti. Pavyzdžiui, nuo 2020 m. birželio mėn. pagal SYN-ERGASIA tvarką Graikijoje visą darbo laiką dirbančių darbuotojų savaitės darbo laiką įmonėse, kurių apyvarta sumažėjo bent 20 proc., leidžiama sutrumpinti iki 50 proc. Valstybė padengia 60 proc. darbuotojų grynojo darbo užmokesčio ir 100 proc. socialinio draudimo įmokų, atitinkančių nedirbtų darbo valandų skaičių. Tuo atveju, jei grynasis darbo užmokestis po minėto koregavimo yra mažesnis nei grynasis teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis ar dienos darbo užmokestis, skirtumas padengiamas iš valstybės biudžeto.

Nors trumpuoju laikotarpiu sutrumpintas darbo laikas yra tinkama priemonė tiesioginiams išorinio ekonominio sukrėtimo padariniams šalinti, jos ilgalaikis naudojimas gali trukdyti struktūriniams pokyčiams. Prasidėjus COVID-19 krizei, didžiausias dėmesys darbo rinkoje buvo skiriamas esamų darbo vietų išsaugojimui. Pandemijai užsitęsus, vis labiau išryškėja ekonominis krizės poveikis paklausos struktūrai ir įmonių veiklai, o kartu tampa vis svarbesnis struktūrinių pokyčių poreikis. Tačiau kuo ilgiau truks krizė, tuo didesnė tikimybė pagal sutrumpinto darbo laiko tvarką subsidijuoti darbo vietas įmonėse, kurios nebėra gyvybingos. Sutrumpinto darbo laiko tvarka taip pat galima sumažinti tikimybę, kad neturintys darbo jį ras, todėl gali sulėtėti darbo vietų kūrimas ekonomikos atsigavimo metu. Todėl politika, kuria skatinami struktūriniai pokyčiai ir darbuotojų persikirstymas įvairiuose sektoriuose (pvz., taikant gerai parengtas samdymo paskatas ir perkvalifikavimo priemones), galėtų būti skatinama atsiradus ekonomikos atsigavimo požymių, atsižvelgiant į konkrečią kiekvienos šalies ekonominę padėtį.

Kai kurios valstybės narės jau pradėjo stabdyti sutrumpinto darbo laiko tvarkos taikymą ir kitas neatidėliotinas priemones, o kitos jas pritaikė arba pratęsė. Pavyzdžiui, Estijoje neatidėliotinių priemonių, kurių imtasi reaguojant į pandemiją, galiojimas baigėsi dar vasarą ir (šio dokumento projekto rengimo metu) jos nebuvo atnaujintos. Kitos valstybės narės (pvz., Belgija, Graikija ir Kipras) naudotis neatidėliotinos pagalbos schemomis leidžia tik toms įmonėms, kurias vis dar tiesiogiai veikia su sanitarine krize susiję apribojimai. Galiausiai kai kurios valstybės narės jau pratęsė kai kurių neatidėliotinių priemonių galiojimą iki 2020 m. pabaigos (pvz., Prancūzija⁶², Italija ir Graikija) arba iki 2021 m. (pvz., Vokietija, Malta, Švedija, Kipras, Ispanija).

⁶² Prancūzijos atvejis ypatingas: kompensacijos darbuotojams dydis buvo sumažintas nuo liepos 1 d., bet tuose sektoriuose, kuriuos labiausiai paveikė krizė, jis buvo paliktas neatidėliotinių priemonių lygmen.

Kelios valstybės narės patvirtino priemones, kuriomis siekiama išsaugoti darbuotojus ir skatinti darbo jėgos paklausą taikant samdos paskatas⁶³. Pavyzdžiui, Graikijoje valstybinės užimtumo tarnybos administruojamos esamos samdos subsidijavimo schemas buvo papildytos naujomis vietomis, ilgesne trukme (iki dvejų metų) ir padidinta subsidijų norma (75 proc.–100 proc. darbo užmokesčio sąnaudų nustatant 750–900 EUR viršutinę ribą, priklausomai nuo programos). Be to, spalio mėn. pradėta įgyvendinti nauja schema, siekiant paskatinti sukurti 100 000 darbo vietų privačiame sektoriuje, valstybei įsipareigojant 6 mėnesius dengti socialinio draudimo įmokas. Kroatijoje buvo išplėsta laikina darbo užmokesčio rėmimo schema (pagal kurią skiriama 50 proc. minimaliojo darbo užmokesčio) siekiant remti nuo sanitarinių apribojimų nukentėjusius darbuotojus, kurių dauguma yra sezoniniai turizmo ir paslaugų sektoriaus darbuotojai. Rumunijoje buvo imtasi keleto priemonių (be esamų užimtumo subsidijavimo schemų), kad būtų galima reaguoti į darbo rinkoje kylančius naujausius iššūkius, įskaitant paramą jauniems ir vyresnio amžiaus darbuotojams bei savarankiškai dirbantiems asmenims. Belgijos Flandrijos regione buvo persvarstytos esamos samdos paskatos ilgalaikiams bedarbiams, o Valonijoje vertinama bendra samdos paskatų sistema, kad būtų pagerintas jos veiksmingumas. 2020 m. gegužės mėn. Vengrija priėmė veiksmų planą, kaip išsaugoti darbo vietas ir sukurti papildomų darbo vietų sektoriuose, kurie apibrėžiami kaip prioritetiniai, įskaitant sveikatos priežiūros, statybos, žemės ūkio, transporto ir turizmo sektorius. Į veiksmų planą įtrauktos priemonės, kuriomis, *inter alia*, teikiamos darbo užmokesčio kompensacijos įmonėms, atsižvelgiant į jų aukštos kvalifikacijos darbuotojus mokslinių tyrimų, plėtros ir inovacijų sektoriuje, ir teikiamos darbo užmokesčio subsidijos darbdaviams tuo atveju, kai samdomi darbo ieškantys asmenys. Rugpjūčio mėn. Italija nustatė samdos paskatą, kad paskatintų neterminuotų darbo vietų kūrimą. Ispanija pradėjo taikyti samdos paskatas, skirtas nukentėjusiems turizmo sektoriaus darbuotojams Balearų ir Kanarų salose. Latvijoje iki 2020 m. pabaigos tris mėnesius bus mokama nauja darbo užmokesčio subsidija. Darbdavys gaus iki 50 proc. darbuotojo mėnesinio darbo užmokesčio (bet ne daugiau kaip 430 EUR per mėnesį) su sąlyga, kad įdarbins anksčiau nedirbusį asmenį ne mažiau kaip trims mėnesiams pasibaigus subsidijos mokėjimo laikotarpiui. Kipre ketinama spalio mėn. pabaigoje įgyvendinti subsidijavimo schemas, skirtas skatinti bedarbių, buvusių kalinių ir jaunimo įdarbinimą. Vykdydama plataus masto reformą, Suomija siekia supaprastinti dabartinę subsidijų mokėjimo sistemą, kad įmonės, ypač mažosios ir vidutinės, dažniau jomis naudotųsi.

⁶³ Ši pastraipa yra apie netikslines samdos subsidijas. Daugiau informacijos apie konkrečioms grupėms skirtas arba apskritai įgyvendinant aktyvią darbo rinkos politiką taikomas priemones pateikta 3.2 ir 3.3 skirsniuose.

Visų pirma, planuojama sumažinti darbdaviams tenkančią administracinę naštą ir paspartinti mokėjimo procesą, kuris bus glaudžiai susijęs su būsimų darbuotojo įgūdžių poreikių nustatymu. Lietuvoje darbo užmokesčio subsidijos buvo prieinamos tiems, kurie įdarbindavo tam tikrus remiamus asmenis (pvz., neįgaliuosius, vyresnio amžiaus asmenis arba jaunuolius, ilgalaikius bedarbius ir t. t.) Tokios subsidijos (ne didesnės nei minimalusis mėnesinis darbo užmokestis – 607 EUR) galėjo būti mokamos iki šešių mėnesių ir ne ilgiau kaip iki 2020 m. gruodžio 31 d.

2020 m., palyginti su praėjusiais metais, teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis buvo padidintas daugumoje valstybių narių⁶⁴. Kai kuriose šalyse jis gerokai išaugo (pavyzdžiui, Lenkijoje 17 proc., Slovakijoje 12 proc., Čekijoje 11 proc.). Minimalusis darbo užmokestis Rumunijoje buvo padidintas 7 proc. ir sudarė maždaug 40 proc. vidutinio darbo užmokesčio šalyje. Belgijoje teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis liko įšaldytas (išskyrus indeksavimą), nes socialiniai partneriai negalėjo pasiekti susitarimo. Ispanijoje buvo deramasi dėl naujausio minimaliojo darbo užmokesčio padidinimo (5,5 proc., po 2019 m. 22,3 proc. šuolio) ir, kitaip nei dėl ankstesnio padidinimo, buvo susitarta su socialiniais partneriais. Latvijos vyriausybės sprendimu nuo 2021 m. sausio mėn. minimalusis darbo užmokestis bus padidintas 16 proc. Vokietijos minimaliojo darbo užmokesčio komisija pasiūlė per ateinančius dvejus metus 10 proc. padidinti minimalų darbo užmokestį keturiais etapais. Vokietija šiuo metu peržiūri savo minimaliojo darbo užmokesčio sistemą, atsižvelgdama į patirtį, įgytą teisės aktais nustatytą minimalųjį darbo užmokestį. Kai kurios vyriausybės (pavyzdžiui, Ispanijos) paskelbė arba svarsto planus padidinti teisės aktais nustatytą minimalųjį darbo užmokestį iki 60 proc. darbo užmokesčio medianos arba vidurkio. 2019 m. Slovakijoje priimtas naujas teisės aktais nustatyto minimaliojo darbo užmokesčio nustatymo mechanizmas, kuriuo nustatoma, kad, jeigu socialiniai partneriai iki nustatyto termino (kiekvienų metų liepos 15 d.) nesusitars dėl kitų metų dydžio, jis automatiškai sieks 60 proc. praėjusių metų šalies vidutinio nominaliojo darbo užmokesčio neatskaičius mokesčių. Naujasis mechanizmas pirmą kartą turėjo būti taikomas 2021 m. minimaliajam darbo užmokesčiui, tačiau pagal kitą 2020 m. spalio mėn. parlamento patvirtintą pataisą numatytas *ad hoc* padidinimas 2021 m. (mažesnis nei pagal ankstesnius skaičiavimus) ir automatinė formulė sumažinama iki 57 proc. pastarųjų dviejų metų vidutinio nominaliojo darbo užmokesčio neatskaičius mokesčių. Daugelyje šalių diskutuojama dėl tolesnio didelio minimaliojo darbo užmokesčio padidinimo po 2020 m., iš dalies santykiniais, iš dalies absoliučiais skaičiais.

⁶⁴ Žr. EUROFOUND (2020). „Minimalusis darbo užmokestis 2020 m. Metinė ataskaita“. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/hR69mk>.

Per praėjusius metus buvo užfiksuoti tik nedideli darbo užmokesčio nustatymo taisyklių ir sistemų pokyčiai. Viena išimtis – Graikija, kurioje 2019 m. spalio mėn. buvo numatyta galimybė atsisakyti sektorinių ir profesijų susitarimų, visų pirma įmonėms, susiduriančioms su ekonominėmis problemomis (bankrotu, restruktūrizavimu, likvidavimu, neveiksniomis paskolomis), arba konkrečių kategorijų įmonėms, pavyzdžiui, socialinės ekonomikos įmonėms. Be to, kolektyvinių susitarimų pratęsimas yra darbo ministro diskrecija, vienai iš pasirašiusiųjų šalių pateikus aiškų prašymą. Su šiuo prašymu, be esamo reprezentatyvumo kriterijaus (50 proc. darbo jėgos, kuriai jau taikomas susitarimas), reikia pateikti numatomo poveikio ekonomikai ir darbo rinkai analizę. Kuriamas atitinkamai darbdavių asociacijų ir profesinių sąjungų viešasis registras, siekiant patikrinti jų reprezentatyvumą sudarant kolektyvines darbo sutartis. Kaip šie pakeitimai praktiškai paveiks kolektyvines derybas, kol kas neaišku. Reaguojant į COVID-19 krizę, ES kai kurios darbo užmokesčio nustatymo priemonės (suderintos kolektyviai arba vyriausybės iniciatyva) buvo skirtos sveikatos priežiūros ir susijusių profesijų atstovams. Kai kurios valstybės narės, įskaitant Bulgariją, Latviją ir Lietuvą, nustatė priemones, kuriomis laikinai padidinamas sveikatos priežiūros darbuotojų ir (arba) kitų kategorijų darbuotojų, tiesiogiai dalyvaujančių kovojant su pandemija, darbo užmokestis. Neseniai buvo sudarytos su sveikatos sektoriumi susijusios kolektyvinės sutartys, pavyzdžiui, Austrijoje, Belgijoje (federaliniu lygmeniu), Prancūzijoje ir Vokietijoje (dėl slaugytojų).

Dauguma priemonių, kurių pastaraisiais mėnesiais buvo imtasi darbo jėgos apmokestinimo srityje, parengtos kaip atsakas į COVID-19 pandemiją. Valstybių narių pradinio atsako į protrūkį mokesčių srityje analizė rodo, kad tai buvo padaryta siekiant užkirsti kelią staigiam nedarbo didėjimui ir sumažinti spaudimą įmonėms. Valstybės narės taip pat nustatė priemones, kad apsaugotų įmonių pinigų srautus, o populiariausia priemonė buvo mokesčių atidėjimas. Toks mokesčių atidėjimas buvo nustatytas šiose mokesčių kategorijose: pelno mokesčio, gyventojų pajamų mokesčio, nekilnojamojo turto mokesčio, PVM ir socialinio draudimo įmokų kategorijose. Kai kurios valstybės narės taip pat nustatė daugiau mokesčių lengvatų, įskaitant mokesčių ir (arba) socialinių įmokų nuolaidas, kai mokėjimai atliekami laiku, mokesčių sumažinimą labai nukentėjusioms įmonėms, laikiną tam tikrų mokesčių ir socialinio draudimo įmokų mokėjimo sustabdymą ir mokesčių kreditus.

Daugelis valstybių narių parengė mokesčių priemones, kuriomis siekiama apsaugoti pažeidžiamus darbuotojus, ekonomikos sektorius ar gyventojų kategorijas, taikant tikslines laikinas priemones. Pavyzdžiui, Belgijoje ir Italijoje numatyta galimybė atidėti 2020 m. socialinio draudimo įmokų mokėjimą. Belgijoje savarankiškai dirbantys asmenys taip pat gali pasinaudoti socialinio draudimo įmokų sumažinimu arba panaikinimu, priklausomai nuo konkrečių sąlygų. Ispanijoje savarankiškai dirbantys asmenys galėjo atidėti mokesčių ir socialinio draudimo įmokų mokėjimą šešioms mėnesiams, jei jų veikla sustabdoma dėl nepaprastosios padėties paskelbimo. Lenkija laikinai atleido mažąsias įmones ir socialinius kooperatyvus nuo socialinio draudimo įmokų mokėjimo (arba, priklausomai nuo įmonės dydžio, jas sumažino). Portugalijoje darbdaviams leista iki trijų mėnesių iš dalies nemokėti socialinio draudimo įmokų už darbuotojus, kuriems taikomos ypatingosios paramos priemonės. Slovakijoje atidėtas privalomų darbdavių ir savarankiškai dirbančių asmenų mokėjimų į socialinio draudimo fondus terminas. Pagal šią sistemą bet kuris darbdavys ir savarankiškai dirbantis asmuo, mokantis privalomas įmokas į socialinio draudimo fondus, kurio pajamos iš verslo sumažėjo bent 40 proc., turi teisę atidėti mokėjimą. Suomijoje, siekiant padėti privačiojo sektoriaus darbdaviams išlaikyti kuo daugiau darbo vietų, darbdavių socialinio draudimo įmokos nuo 2020 m. gegužės iki gruodžio mėn. buvo sumažintos 2,6 proc. punkto. Siekiant padengti papildomas išlaidas, 2022–2025 m. įmokos bus padidintos 0,4 proc. punkto. Ši priemonė parengta drauge su socialiniais partneriais. Be to, valstybė bendrai finansuoja dalį socialinio draudimo įmokų verslininkams, kurių apyvarta mažėjo tris mėnesius (su galimybe pratęsti). Italijoje darbdaviai, atsisakantys taikyti sutrumpinto darbo laiko tvarką ir vėl pradėdantys visapusišką veiklą, buvo laikinai atleisti nuo mokėtinų socialinių įmokų. Vengrija, siekdama neutralizuoti krizės poveikį, tam tikrus sektorius laikinai atleido nuo darbo užmokesčio mokesčių, o mažąsias įmones – nuo vienkartinį išmokų apmokestinimo.

Kitais atvejais, siekiant sumažinti darbo jėgos mokesčių pleišta, buvo imtasi stabilesnių ar ilgalaikių priemonių, kurios galėtų daryti teigiamą poveikį darbo jėgos paklausai ir pasiūlai. Pavyzdžiui, Graikija nuo 2020 m. birželio mėn. 0,9 proc. punkto sumažino visą darbo laiką dirbančių darbuotojų socialinio draudimo įmokas. Vyriausybė paskelbė, kad 2021 m. jos bus sumažintos dar 3 proc. punktais. Lenkijoje, be jaunesnių darbuotojų atleidimo nuo mokesčių, nuo 2019 m. spalio mėn. pirmasis pajamų mokesčio tarifas sumažintas nuo 18 proc. iki 17 proc. Taip pat buvo padidintos mokesčių atskaitos išlaidos darbuotojams. Nuo 2020 m. liepos mėn. Lietuva padidino neapmokestinamąjį pajamų dydį nuo 350 EUR iki 400 EUR per mėnesį. Italija sumažino mokesčių pleišta samdomiesiems darbuotojams: jeigu pajamos neviršija 28 000 EUR per metus, už paskutinius šešis 2020 m. mėnesius taikomas 600 EUR neapmokestinamasis dydis, kuris nuo 2021 m. bus 1 200 EUR. Mažesni neapmokestinamieji dydžiai numatyti didesnėms pajamoms (iki 40 000 EUR). Ši priemonė pakeičia ankstesnę nuolaidą (*bonus Renzi*), kuri buvo taikoma 8 000–26 600 EUR pajamoms. Nuo 2021 m. Flandrijoje (Belgija) darbuotojų, kurių mėnesinis darbo užmokestis neatskaičius mokesčių neviršija 1 700 EUR, grynasis darbo užmokestis bus padidintas bent 50 EUR dydžio mėnesine užimtumo priemoka. Priemoka palaipsniui mažinama, o kai mėnesinis darbo užmokestis neatskaičius mokesčių sudaro 2 500 EUR, nutraukiama. Tikimasi, kad ši priemonė padės šalinti nedarbo ir neveiklumo spąstus. Vengrijoje socialinės įmokos nuo 2019 m. liepos 1 d. buvo sumažintos nuo 19,5 proc. iki 17,5 proc., o nuo 2020 m. liepos 1 d. – dar dviem procentiniais punktais, iki 15,5 proc.

3.2 6 gairė. Darbo jėgos pasiūlos didinimas ir galimybių įsidarbinti, įgūdžių bei gebėjimų gerinimas

Šiame skirsnyje apžvelgiama, kaip įgyvendinama 6-oji užimtumo gairė, pagal kurią valstybėms narėms rekomenduojama sudaryti palankias sąlygas gerinti darbo jėgos pasiūlą, įgūdžius ir gebėjimus. 3.2.2 skirsnyje aptariamos politikos priemonės, kurių valstybės narės ėmėsi šiose politikos srityse.

3.2.1 Pagrindiniai rodikliai

Per pastaruosius dešimt metų mokyklos nebaigusių asmenų dalis⁶⁵ ES lygmeniu gerokai sumažėjo, tačiau COVID-19 krizė išryškino poreikį toliau dėti pastangas. Mokyklos nebaigusių asmenų dalis 2019 m. sudarė 10,2 proc., t. y. iki strategijos „Europa 2020“ pagrindinio tikslo trūksta vos 0,2 proc. punkto, ir nuo 2009 m. gerokai pagerėjo (beveik 4 proc. punktais). ES lygmens pažangą daugiausia lėmė keletas valstybių narių, kuriose padėtis labai pagerėjo: tai Portugalija (–20,3 proc. punkto), Ispanija (–13,6 proc. punkto), Graikija (–10,1 proc. punkto) ir Malta (–8,5 proc. punkto)⁶⁶. Per pastarąjį dešimtmetį mokyklos nebaigusių asmenų dalis padidėjo tik Slovakijoje ir Čekijoje (atitinkamai +3,4 ir +1,3 proc. punkto) (žr. 17 diagramą ir 19 diagrama). Nepaisant to, per pastaruosius ketverius metus ES lygmeniu nebuvo užfiksuota jokio reikšmingo pagerėjimo, o vidutinė mokyklos nebaigusių asmenų dalis nekito. Kai kuriose valstybėse narėse, kurių rezultatai socialinių rodiklių suvestinėje yra prasti, visų pirma Ispanijoje, Maltoje, Rumunijoje, Bulgarijoje ir Italijoje, mokyklos nebaigusių asmenų dalis tebėra viena didžiausių problemų ir prioritetų, o padėtis nuo praėjusių metų gerėjo įvairiai. Vertinant mokyklos nebaigusių asmenų dalį, kai kuriose šalyse nustatyta didelių skirtumų tarp regionų (žr. 4 priedą). Užsitęsęs mokyklų uždarymas dėl COVID-19 krizės gali dar labiau padidinti mokyklos nebaigusių asmenų dalį, nes daro neproporcingą poveikį labiausiai pažeidžiamiems moksleiviams, todėl reikėtų toliau stengtis spręsti šią problemą.

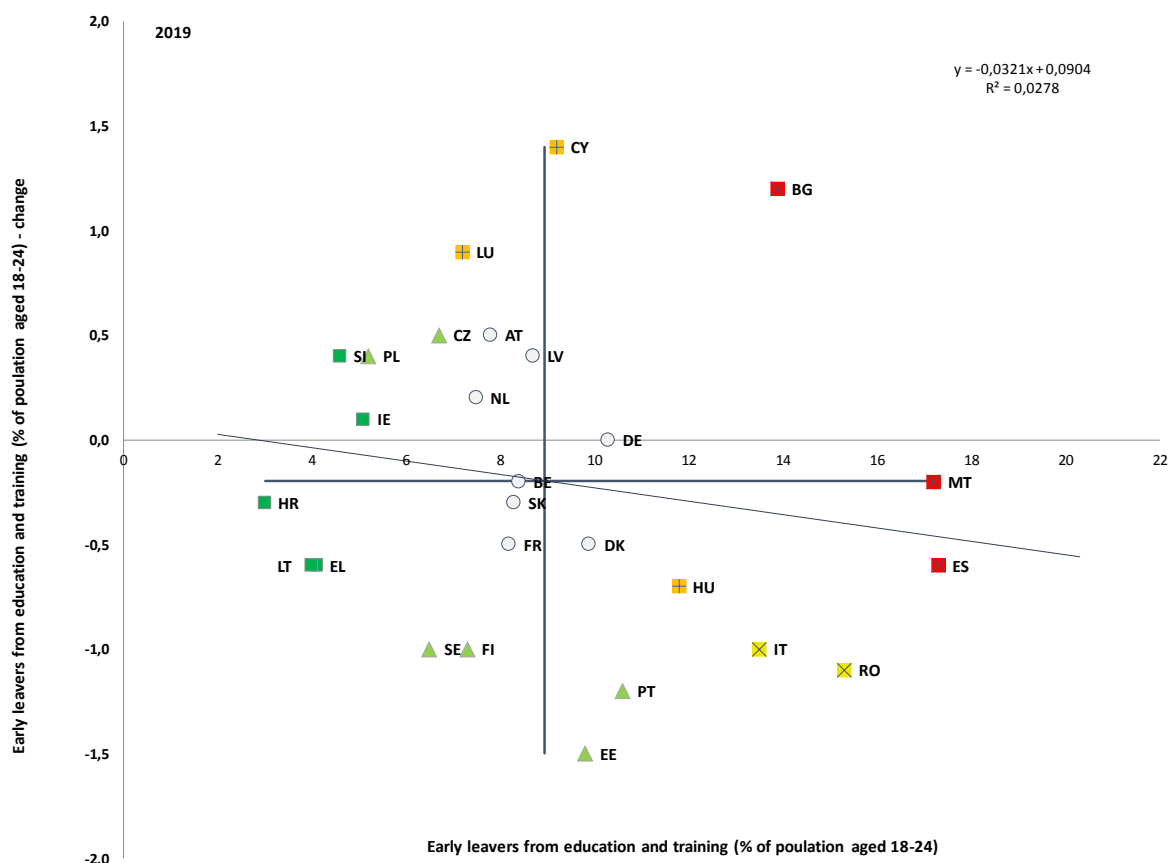
⁶⁵ Mokyklos nebaigusių asmenų dalis apibrėžiama kaip 18–24 m. amžiaus asmenų, įgijusių ne aukštesnį kaip pagrindinį išsilavinimą (t. y. ISCED 0–2 lygmens) ir nebesimokančių toliau, dalis per keturias savaites iki ES darbo jėgos tyrimo.

⁶⁶ Valstybės narės šiems rodikliams pagerinti taikė įvairias intervencines priemones, įskaitant paramą iš ES fondų. Analizė pateikta Europos Komisijos (2020) dokumente „2011 m. Tarybos rekomendacijos dėl mokyklos nebaigusių asmenų dalies mažinimo politikos įgyvendinimo vertinimas“.

Mokyklos dažniausiai nebaigia jaunuoliai, kuriems reikia papildomos paramos, kad tęstų mokslą. 2019 m. ES vidutiniškai mokyklos nebaigė daugiau vaikinių (11,9 proc.) nei merginų (8,4 proc.). Atvirkščiai yra tik Rumunijoje ir Čekijoje (Rumunijoje 14,9 proc. vaikinių ir 15,8 proc. merginų; Čekijoje – 6,6 proc. vaikinių ir 6,8 proc. merginų). Apskritai mokyklos nebaigimui didelį poveikį daro mokinių socialinė ir ekonominė padėtis, o svarbus vaidmuo tenka tėvų išsilavinimui. Migrantų kilmė irgi yra reikšmingas veiksnys, nes ES vidutiniškai tarp konkrečioje ES šalyje gimusių asmenų yra gerokai mažiau nebaigusiu mokyklos (8,9 proc.), palyginti su kitoje ES šalyje gimusiais asmenimis (21,4 proc.) ir ne ES šalyje gimusiais asmenimis (22,5 proc.). 2019 m. trijose valstybėse narėse (Italijoje, Ispanijoje ir Graikijoje) daugiau kaip 25 proc. ne ES gimusių jaunuolių buvo nebaigę mokyklos.

18 diagrama: Mokyklos nebaigusiu asmenų dalis skirtingose valstybėse narėse labai įvairuoja.

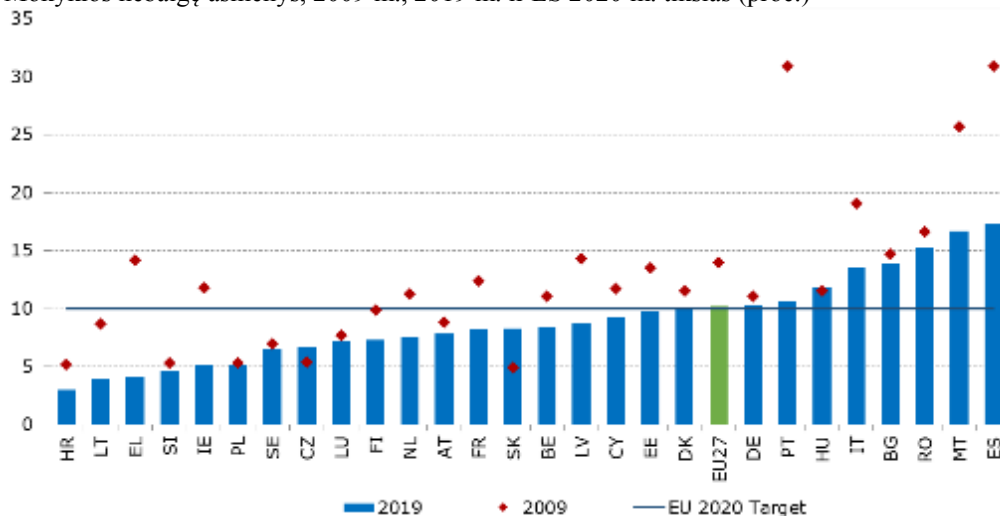
Mokyklos nebaigę asmenys (18–24 metų gyventojų proc.) ir metinis pokytis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)

Šaltinis: Eurostatas, UOE, duomenų kodas internete: [edat lfse 14]. Laikotarpis: 2019 m. lygiai ir metiniai pokyčiai, palyginti su 2018 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede. HR duomenys nepatikimi. NL duomenų eilutės yra su pertrūkiu.

19 diagrama: Strategijoje „Europa 2020“ iškeltas tikslas sumažinti mokyklos nebaigiančių asmenų skaičių beveik pasiektas.

Mokyklos nebaigę asmenys, 2009 m., 2019 m. ir ES 2020 m. tikslas (proc.)

Šaltinis: Eurostatas, UOE, duomenų kodas internete: [edat_lfse_14].

Pastaba. Visų šalių duomenų laiko eilutės yra su pertrūkiu 2014 m. (pereita nuo ISCED 1997 prie ISCED 2011); HR 2019 m. duomenys yra nepatikimi.

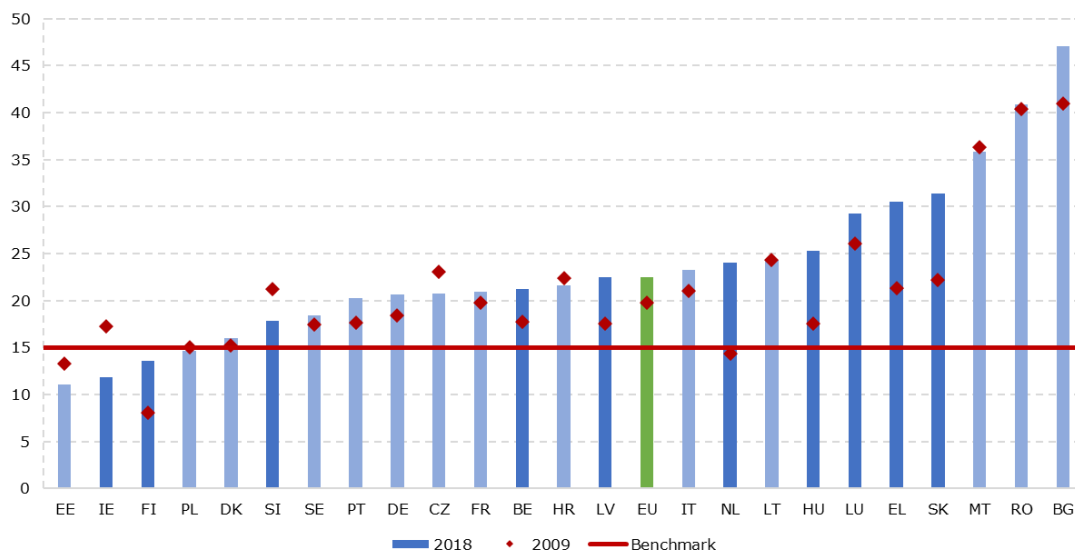
ES daugiau nei vienas mokinys iš penkių nepasiekia minimalaus skaitymo, matematikos ir gamtos mokslų įgūdžių lygio, o daroma pažanga – labai nedidelė. Nė vienoje iš trijų – skaitymo, matematikos ir gamtos mokslų – sričių, kurios buvo vertinamos pagal EBPO Tarptautinio moksleivių vertinimo programą (PISA), nepavyko pasiekti Europos bendradarbiavimo švietimo ir mokymo srityje strateginės programos („ET 2020“) lyginamojo rodiklio, pagal kurį penkiolikmečių, turinčių prastus šių sričių įgūdžius, dalis turėtų būti sumažinta (neviršyti 15 proc. ES iki 2020 m.). 2018 m. ES 27 22,5 proc. moksleivių skaitymo, 22,9 proc. – matematikos, o 22,3 proc. – gamtos mokslų įgūdžiai buvo prasti. Nuo 2009 m. ES prastai gamtos mokslus ir skaityti mokančių moksleivių dalis padidėjo, o matematikos srityje išliko stabili – žr. 20 diagrama⁶⁷. Kalbant apie matematiką ir gamtos mokslus, lyčių skirtumai buvo gana nedideli, tačiau kalbant apie skaitymą skirtumas buvo didžiulis (prastai skaitančių mergaičių – 17,4 proc., o berniukų – 27,3 proc.). Kad būtų imtasi spręsti šią svarbią problemą, Komunikate dėl Europos švietimo erdvės sukūrimo iš naujo įtvirtintas ES įsipareigojimas iki 2030 m. sumažinti prastus skaitymo, matematikos ir gamtos mokslų įgūdžius turinčių mokinių dalį iki mažiau nei 15 proc.⁶⁸

⁶⁷ Problema išsamiau pristatoma 2019 m. Švietimo ir mokymo stebėsenos biuletenyje, p. 60. Paskelbta: <https://europa.eu/GK66PF>

⁶⁸ Komisijos komunikatas dėl Europos švietimo erdvės sukūrimo iki 2025 m., COM(2020) 625 final.

20 diagrama: Skaitymo rezultatų skirtumai valstybėse narėse yra dideli

Ilgalaikis prastų skaitymo įgūdžių rodiklio pokytis, 2009–2018 m. (proc.)

Šaltinis: 2018 m. PISA, EBPO. Pastaba. Tamsesnės vertikalios juostos žymi statistiškai reikšmingus pokyčius 2009 ir 2018 m. Austrijos, Kipro ir Ispanijos duomenų nėra.

COVID-19 krizė akcentavo įgūdžių ir išsilavinimo skirtumų problemą, todėl dabar dar

svarbiau parengti deramą politikos atsaką. COVID-19 krizė, dėl kurios labai paspartėjo

mokymosi skaitmeninimas, galėtų dar labiau sustiprinti ir taip tvirtą socialinės bei ekonominės padėties ir švietimo rezultatų sąsają. Preliminari analizė⁶⁹ rodo, kad izoliavimo priemonės turėjo neproporcingai didelį neigiamą poveikį pažeidžiamiesiems asmenims arba asmenims iš mažiau išsivysčiusių regionų. Pavyzdžiui, organizuojant nuotolinį mokymąsi daroma prielaida, kad kiekvienas vaikas turi bent įprastą ar planšetinį kompiuterį, prijungtą prie spartaus interneto ryšio, turi įgūdžių juo naudotis ir jam šioje srityje gali padėti tėvai. Taip yra ne visada, jei mokiniai gyvena skurdesnėse vietovėse ar skurdesnėse šeimose. 2018 m. ES 3,9 proc. namų ūkių negalėjo įpirkti kompiuterio. Namų ūkių, kurių pajamos nesiekia 60 proc. ekvivalentinių pajamų medianos, atveju šis rodiklis buvo 12,8 proc., o ne ES gimusių asmenų namų ūkių – 8 proc.⁷⁰ Rodiklis gali būti dar didesnis tarp moksleivių, kurie yra prieglobsčio prašytojai ir pabėgėliai, nes jų galimybės gauti išsilavinimą dažnai yra gana menkos. Tikrasis krizės poveikis mokymosi rezultatams šiame etape negali būti vertinamas, tačiau jį reikės atidžiai stebėti per ateinančius metus.

⁶⁹ Europos Komisija, „2020 m. Europos užimtumo ir socialinės raidos metinė apžvalga“, p. 32.

⁷⁰ Europos Komisija, 2020 m. švietimo ir mokymo stebėsenos biuletenis, remiantis Eurostato ES SPGS apklausa „Asmenys, neišgalintys įsigyti kompiuterio“, duomenų kodas internete: [ilc_mddu03].

Per pastarąjį dešimtmetį dalyvavimas ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros veikloje nuolat augo, tačiau prastesnės socialinės ir ekonominės padėties vaikų dalyvavimas vis dar yra mažesnis. 2009 m. Europos bendradarbiavimo švietimo ir mokymo srityje strateginėje programoje („ET 2020“) nustatytas siekis iki 2020 m. užtikrinti, kad bent 95 proc. vaikų nuo ketverių metų amžiaus iki privalomojo pradinio ugdymo pradžios amžiaus dalyvautų ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros veikloje⁷¹. 2018 m. ES 27 beveik pasiekė šį tikslą – vidurkis buvo 94,8 proc. (4,5 proc. punkto daugiau nei 2009 m.). 2018 m. Prancūzija, Danija ir Airija sudarė sąlygas visiems šios amžiaus grupės vaikams dalyvauti ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros veikloje. Be to, didelis pagerėjimas per pastaruosius dešimt metų fiksuojamas Airijoje (+26,4 proc. punkto), Lenkijoje (+22,1 proc. punkto) ir Suomijoje (+17,4 proc. punkto). Ir priešingai, dalyvavimo lygis šiek tiek smuko Italijoje (–4,9 proc. punkto), Estijoje (–3,3 proc. punkto), Nyderlanduose (–2,6 proc. punkto), Bulgarijoje (–1,8 proc. punkto), Rumunijoje (–1,7 proc. punkto), Belgijoje (–0,8 proc. punkto) ir Ispanijoje (–0,4 proc. punkto). Nepaisant šio bendro teigiamo vaizdo, išlieka svarbių įtraukties ir lygybės problemų. Tyrimų duomenų analizė rodo, kad prastesnės socialinės ir ekonominės padėties vaikų arba socialiai pažeidžiamų grupių vaikų dalyvavimas ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros veikloje yra gerokai mažesnis⁷². Tikėtina, kad tokia nelygybė taip anksti gyvenime vėliau atsispindės prastesniuose mokymosi rezultatuose, išsilavinime ir darbo rinkos perspektyvose.

⁷¹ 2009 m. gegužės 12 d. Tarybos išvados dėl Europos bendradarbiavimo švietimo ir mokymo srityje strateginės programos („ET 2020“). Kuriant Europos švietimo erdvę užsibrėžtas siekis, kad iki 2030 m. bent 98 proc. vaikų nuo trejų metų amžiaus iki privalomojo pradinio ugdymo pradžios dalyvautų ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros veikloje.

⁷² D. Flisi ir Zs. Blasko. *A note on early childhood education and care participation by socio-economic background*, 2019 m.

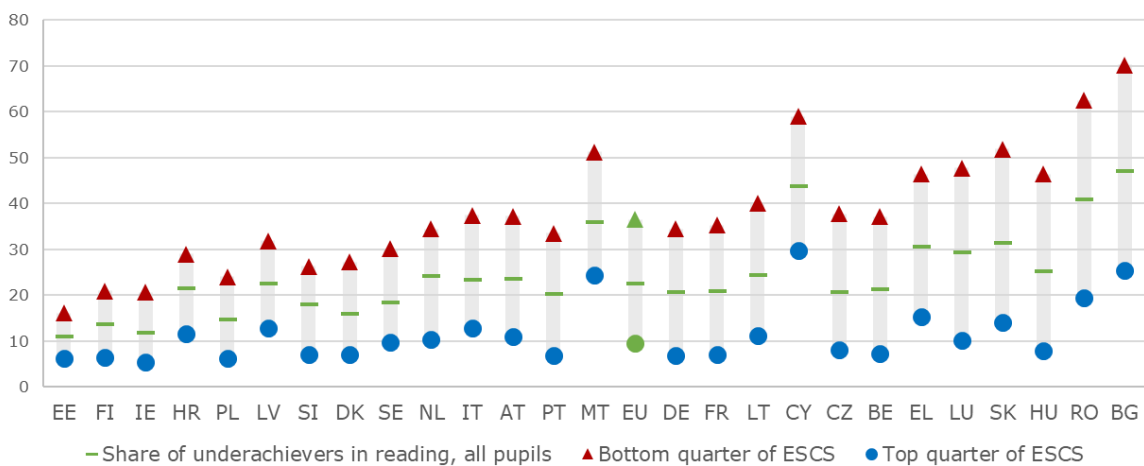
Socialinė bei ekonominė padėtis ir migrantų kilmė tebėra stiprus mokymosi rezultatus lemiantis veiksnys, o daugelyje valstybių narių tarp miesto ir kaimo vietovių yra didelių rezultatų skirtumų. 21 diagrama rodo, kad visose valstybėse narėse ekonominio, socialinio ir kultūrinio statuso (ESKS) indekso⁷³ apatiniame ketvirtadalyje prastai skaitančių asmenų yra gerokai daugiau nei viršutiniame ketvirtadalyje. Bulgarijoje (44,9 proc. punkto), Rumunijoje (43,1 proc. punkto), Vengrijoje (38,6 proc. punkto), Slovakijoje (37,8 proc. punkto) ir Liuksemburge (37,5 proc. punkto) yra didžiausias rezultatų skirtumas tarp mokinių, priklausančių viršutiniam ir apatiniam kvartilams. Nepaisant to, tokios šalys kaip Estija, Suomija, Airija, Lenkija, Kroatija ir Latvija sugebėjo sumažinti socialinės ir ekonominės padėties poveikį mokymosi rezultatams. Be to, valstybėse narėse, kuriose prastai skaitančių asmenų dalis yra maža, taip pat yra mažesni skirtumai tarp ESKS skalės viršutinės ir apatinės dalies. Tai rodo, kad geros švietimo sistemos vienu metu gali užtikrinti ir kokybę, ir teisingumą. 2018 m. prastai skaitančių migrantų kilmės mokinių dalis vis dar buvo daug didesnė nei ne migrantų kilmės mokinių daugelyje ES valstybių narių⁷⁴. Atrodo, kad lemiamos įtakos tam turi kalbos barjeras, o tai išryškina kalbų mokymo svarbą. Galiausiai daugelyje valstybių narių mokinių, lankančių mokyklas miestuose ir kaimo vietovėse, skaitymo įgūdžių skirtumas yra statistiškai reikšmingas ir gana didelis. Vengrijoje, Bulgarijoje, Rumunijoje, Slovakijoje ir Portugalijoje jis netgi viršijo 100 PISA vertinimo balų, o tai atitinka maždaug 2–3 mokslo metus.

⁷³ EBPO matuoja ESKS indeksą atsižvelgdama į kelis kintamuosius, susijusius su mokinių šeimine padėtimi, būtent: tėvų išsilavinimu, tėvų profesija, namų turtu, knygų skaičiumi ir namie turimais mokymosi ištekliais.

⁷⁴ Siekiant išvengti skaičiavimų, pagrįstų labai mažomis imtimis, šioje ataskaitoje pateikiami rezultatai tik tų ES valstybių narių, kuriose migrantų kilmės mokinių procentinė dalis yra bent 5 proc.

21 diagrama: Mokinių socialinė ir ekonominė padėtis turi įtakos jų skaitymo įgūdžiams.

Prastai skaitantys asmenys (proc.) pagal ekonominį, socialinį ir kultūrinį statusą, 2018 m.

Šaltinis: 2018 m. PISA, EBPO. Pastaba. Šalys nurodytos didėjimo tvarka pagal prastų įgūdžių skirtumą tarp socialinio ir ekonominio indekso apatinės ir viršutinės dalies. ES duomenų nėra.

Romų įtrauktis į švietimą yra iššūkis, kuris dėl COVID-19 krizės gali dar labiau padidėti.

Taip yra dėl kelių veiksnių, įskaitant mokyklų segregaciją, neįtraukų mokymą, kliūtis, kurias lemia didelis skurdas ar būsto segregacija, ir galimybių mokytis nuotoliniu būdu neturėjimą. Nepaisant pastangų didinti dalyvavimą ir mažinti mokymosi nebaigimą dar būnant privalomojo mokyklinio amžiaus, vidurinį išsilavinimą įgijo mažiau nei trečdalis romų jaunuolių (20–24 m.)⁷⁵, o dalyvavimo ikimokyklinio ugdymo veikloje (nuo trejų metų iki privalomojo mokyklinio amžiaus) skirtumas, palyginti su bendrąja populiacija, yra ypač didelis – 53 proc. punktai. Mokyklos nebaigusiu asmenų dalis, nors ir sumažėjusi 2011–2016 m., tebėra daug didesnė nei bendrosios populiacijos (68 proc., palyginti su 10,2 proc.). 2011–2016 m. nesimokančių, nedirbančių ir mokymuose nedalyvaujančių romų jaunuolių dalis padidėjo nuo 56 proc. iki 62 proc.⁷⁶. COVID-19 metu taikant izoliavimo priemones daug romų vaikų susidūrė su mokymosi nuotoliniu būdu iššūkiais, o pradinės išvados rodo didėjantį atotrūkį nuo bendrosios populiacijos⁷⁷. Nuotolinis mokymasis yra dažnai neprieinamas ir (arba) neįperkamas romų ir klajoklių vaikams, kuriems gresia skurdas, dėl to, kad jie neturi reikiamos IT įrangos, interneto prieigos ar net elektros namuose, stovyklose ar laikinose gyvenamosiose vietose⁷⁸.

Neįgaliųjų užimtumą neigiamai veikia tai, kad didelė jų dalis nebaigia mokyklos ir per mažą dalis įgyja tretinį išsilavinimą. ES 27 2018 m.⁷⁹ mokyklos nebaigusiu jaunų (18–24 m.) neįgaliųjų buvo 20,3 proc., o negalios neturinčių asmenų – 9,8 proc. (t. y. maždaug 10,5 proc. punkto skirtumas). Šis atotrūkis buvo mažiausias Danijoje (0,4 proc. punkto) ir Slovėnijoje (2,8 proc. punkto), tačiau palyginti didelis Kroatijoje (18,2 proc. punkto), Vokietijoje (17,3 proc. punkto) ir Rumunijoje (15,5 proc. punkto). Tuo pat metu tik 29,4 proc. neįgaliųjų įgijo tretinį arba lygiavertį išsilavinimą, palyginti su 43,8 proc. negalios neturinčių asmenų. Šis atotrūkis buvo mažiausias Italijoje (4,3 proc. punkto), Slovėnijoje (4,4 proc. punkto) ir Portugalijoje (4,5 proc. punkto), o didžiausias Švedijoje (27,9 proc. punkto), Vokietijoje (27,2 proc. punkto), Bulgarijoje (25,8 proc. punkto) ir Airijoje (21,8 proc. punkto).

⁷⁵ Komisijos tarnybų darbinio dokumento (SWD(2020) 530 final), pridedamo prie Komunikato „Lygybės sąjunga. ES romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo strateginis planas“ (COM(2020) 620 final), 2 priedas, remiantis FRA, ES MIDIS II 2016; FRA, RKP 2019 m.; Eurostatas [edat_lfse_03] 2019 (bendroji populiacija).

⁷⁶ 2019 m. romų ir klajoklių tyrimo, apimančio romus Belgijoje, Prancūzijoje, Airijoje, Nyderlanduose ir Švedijoje, rezultatai buvo panašūs. FRA (2020), [Roma and travellers in six countries](#).

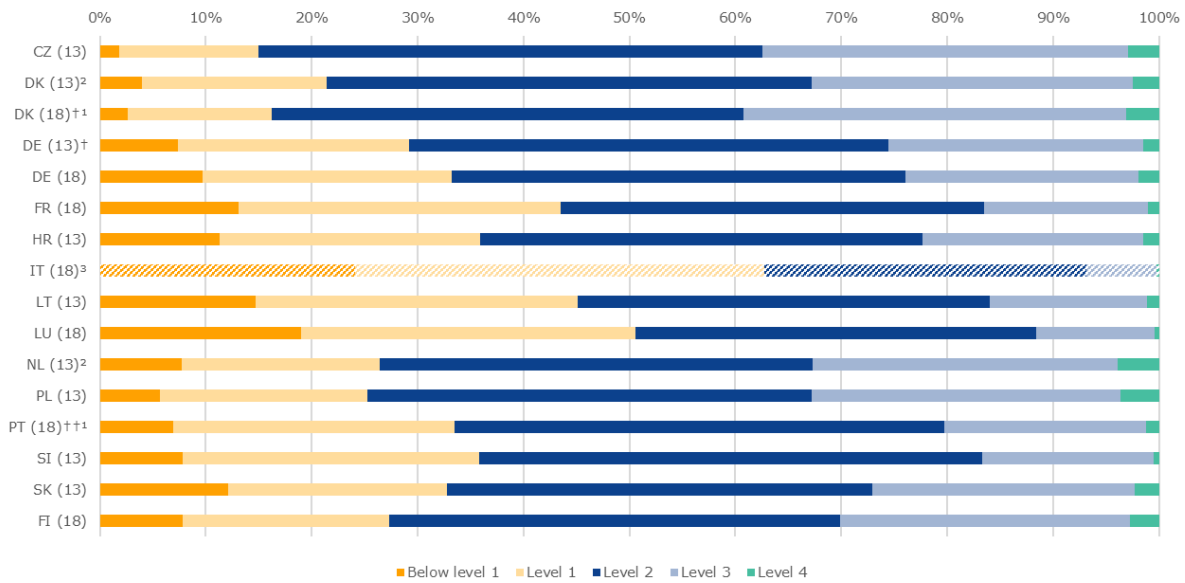
⁷⁷ FRA (2020) [Coronavirus pandemic in the EU – impact on Roma and Travellers - Bulletin #5](#).

⁷⁸ [Koronaviruso priemonių poveikio marginalizuotoms romų bendruomenėms ES apžvalga, 2020 m. balandžio mėn., Europos Komisija](#).

⁷⁹ 2018 m. ES SPGS duomenys, kuriuos išanalizavo Europos neįgalumo ekspertizės (EDE) specialistai.

22 diagrama: Daugeliui mokinių vis dar trūksta bazinių skaitmeninių įgūdžių.

Kompiuterinio ir informacinio raštingumo rezultatų pasiskirstymas pagal pasiekimų skalės lygmenis 2018 m., 2013 m.

Šaltinis: IEA, 2018 m. ICILS ir 2013 m. ICILS. Mokiniai, nepasiekę 2 lygmens, turi tik funkcinių darbo žinių apie kompiuterius kaip priemones ir bazinį supratimą apie pasekmes, kai prieigą prie kompiuterių turi keli vartotojai. † Atitiko imties dalyvių skaičiaus gaires tik įtraukus pakaitines mokyklas. †† Beveik atitiko imties dalyvių skaičiaus gaires įtraukus pakaitines mokyklas. ¹ Nacionalinė apibrėžta populiacija apima 90–95 proc. nacionalinės tikslinės populiacijos. ² Neatitiko imties dalyvių skaičiaus. ³ Tikrinimas vyko mokslo metų pradžioje. Todėl rezultatai nėra palyginami su kitomis valstybėmis narėmis.

Nors XXI a. mokiniai yra vadinamoji skaitmeninių technologijų karta, jiems vis dar trūksta skaitmeninių įgūdžių. Tarptautinis kompiuterinio ir informacinio raštingumo tyrimas (ICILS)⁸⁰, kuriame vertinamas aštuntos klasės mokinių (trylikamečių ar keturiolikmečių) gebėjimas naudotis informacinėmis ir ryšių technologijomis (IRT), rodo, kad daug mokinių negeba suprasti ir atlikti net bazinių IRT veiksmų. 22 diagrama rodo, kad mokinių, nepasiekusių kompiuterinio ir informacinio raštingumo 2 lygio, dalis 9 iš 14 2013 ir 2018 m. ICILS dalyvavusių valstybių narių viršijo 30 proc. 2018 m. prasti buvo net 62,7 proc. Italijos mokinių įgūdžiai⁸¹. Liuksemburge tokių mokinių dalis buvo 50,6 proc., Prancūzijoje – 43,5 proc., Portugalijoje – 33,5 proc., Vokietijoje – 33,2 proc., Suomijoje – 27,3 proc. Mergaičių informacinis ir kompiuterinis raštingumas, taip pat gamtos mokslų, technologijos, inžinerijos ir matematikos rezultatai yra geresni⁸². Vidutiniškai mokinių, kurių socialinė ir ekonominė padėtis yra prastesnė ir (arba) kurie yra migrantų kilmės, kompiuterinis ir informacinis raštingumas yra prastesnis nei jų bendraamžių iš socialiai ir ekonomiškai pranašesnių ar ne migrantų šeimų. Komunikate dėl Europos švietimo erdvės sukūrimo dabar siūlomas tikslas iki 2030 m. aštuntokų, kurių kompiuterinis ir informacinis raštingumas yra prastas, dalį sumažinti iki mažiau nei 15 proc.

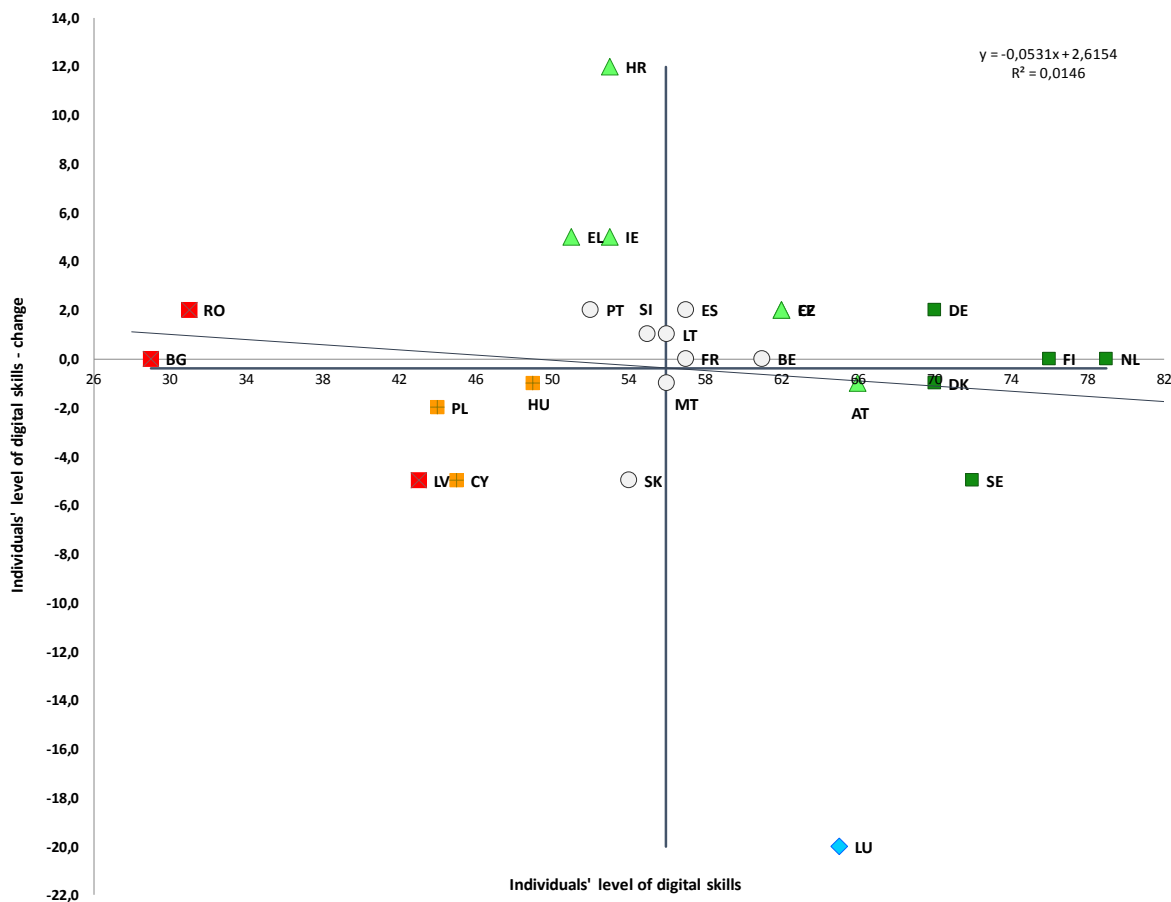
⁸⁰ ICILS vertinami mokinių pasiekimai atliekant kompiuterinį vertinimą dviejose skaitmeninių įgūdžių srityse: kompiuterinio ir informacinio raštingumo bei informatinio mąstymo. Kol kas atlikti du ciklai 2013 ir 2018 m. Iš viso dalyvavo 14 valstybių narių, pirmajame cikle – devynios, antrajame – septynios (abiejuose dalyvavo tik Danija ir Vokietija). ICILS rezultatai pateikti leidinyje Fraillon, J. Ainley, J., Schulz, W., Friedman, T., Duckworth, D. (2019), [Preparing for Life in a Digital World: IEA International Computer and Information Literacy Study 2018 International Report](#), Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA); ir leidinyje Fraillon, J. Ainley, J., Schulz, W., Friedman, T., Gebhardt, E. (2014). [Preparing for Life in a Digital Age: the IEA International Computer and Information Literacy Study International Report](#). Cham: Springer.

⁸¹ Kadangi Italijoje vertinimas buvo atliekamas mokslo metų pradžioje, rezultatai nelygintini su kitų valstybių narių rezultatais.

⁸² Europos Komisija (2020), Komisijos tarnybų darbinis dokumentas, pridedamas prie Komunikato „2021–2027 m. skaitmeninio švietimo veiksmų planas. Švietimo ir mokymo pritaikymas prie skaitmeninio amžiaus“.

23 diagrama: Valstybėse narėse yra didelių bazinių skaitmeninių įgūdžių skirtumų.

Populiacijos, turinčios bazinius ar geresnius bendruosius skaitmeninius įgūdžius, dalis ir metinis pokytis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)

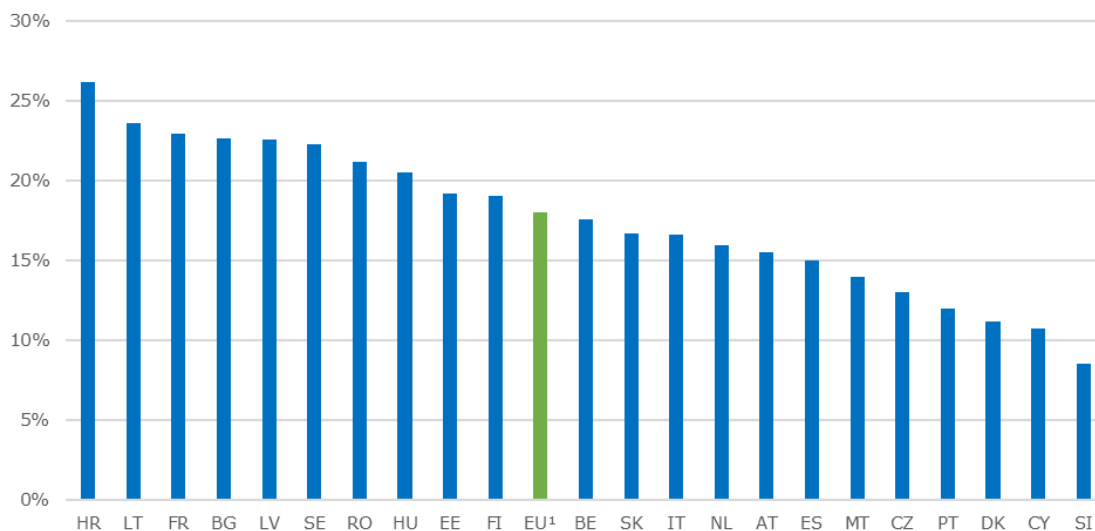

Šaltinis: Eurostatas, duomenų kodas internete [[TEPSR_SP410](#)]. Laikotarpis: 2019 m. lygiai ir pokyčiai, palyginti su 2017 m. Pastaba. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede. Čekijos, Italijos, Latvijos, Liuksemburgo 2019 m. duomenų eilutės yra su pertrūkiu. Nėra 2017 m. IT duomenų (2019 m. – 42 proc.).

COVID-19 krizė išryškino nepakankamą suaugusiųjų skaitmeninių įgūdžių lygį ir didelį atotrūkį tarp šalių. Izoliavimo priemonės, kurių dauguma valstybių narių ėmėsi 2020 m. pirmąjį pusmetį, išryškino skaitmeninių įgūdžių svarbą veiklos tęstinumui, švietimui ir mokymui, sveikatos priežiūrai, taip pat socialiniams ryšiams. Prasti skaitmeniniai įgūdžiai riboja inovacijas ir visapusišką dalyvavimą visuomenėje. Pažanga labai lėta: 2019 m. ES 27 vidutiniškai 56 proc. 16–74m. amžiaus gyventojų turėjo bent bazinius skaitmeninius įgūdžius (1 proc. punktu daugiau nei 2017 m.⁸³), tačiau keturi asmenys iš dešimties vis dar neturėjo net bazinių skaitmeninių įgūdžių (23 diagrama). ES lygmeniu vyrai turi šiek tiek geresnius skaitmeninius įgūdžius nei moterys (58 proc., palyginti su 54 proc. 2019 m.), tačiau nuo 2015 m. skirtumas sumažėjo 2 proc. punktais. Nuo 2015 m. tik Čekija, Airija, Graikija, Lietuva, Nyderlandai ir Rumunija pasiekė 5 proc. punktų ar didesnę pagerėjimą. Visoje ES yra didelių skirtumų: penkiose šalyse (didėjančia tvarka: Danijoje, Vokietijoje, Švedijoje, Suomijoje ir Nyderlanduose) dalis buvo 70–80 proc., tačiau septyniose ji išliko mažesnė nei 50 proc. (Bulgarijoje ir Rumunijoje – mažesnė nei 40 proc.). Socialiniai ir demografiniai aspektai yra labai svarbūs, nes bazinius skaitmeninius įgūdžius turi mažiau nei ketvirtadalis pagyvenusių žmonių (65–74 m. amžiaus), palyginti su aštuoniais iš dešimties jaunuolių (16–24 m. amžiaus); ši dalis siekia 32 proc. tarp turinčių žemą išsilavinimą, palyginti su 84 proc., turinčių aukštąjį išsilavinimą. Suaugusiųjų ir jaunimo bazinius skaitmeninius įgūdžius ES siekiama padidinti naujausiomis iniciatyvomis: Įgūdžių darbotvarkėje nustatytas 70 proc. tikslas suaugusiems iki 2025 m., o Europos švietimo erdvėje – 85 proc. tikslas keturiolikmečiams iki 2030 m.

24 diagrama: Maždaug vienas mokytojas iš penkių nurodo turįs didelių IRT mokymosi poreikių.

Mokytojų, kurie nurodo jaučiantys didelį profesinio tobulėjimo, kiek tai susiję su IRT įgūdžiais, skirtais mokyti, poreikį, proc. dalis

Šaltinis: EBPO, 2018 m. TALIS duomenų bazė. Pastaba. Rezultatai pagrįsti pagrindinio ugdymo lygmens mokytojų atsakymais. DE, EL, PL, LU ir IE duomenų nėra.

¹ Svertinis ES vidurkis, pagrįstas 2018 m. TALIS 22 dalyvavusiomis valstybėmis narėmis.

⁸³ 2018 m. duomenų nėra.

Perėjimas prie internetinio ir nuotolinio mokymosi, kurį paskatino COVID-19 krizė, mokytojo profesijai kelia naujų iššūkių. Mokytojai turi turėti reikiamų gebėjimų, kad galėtų pasinaudoti skaitmeninių technologijų potencialu siekiant sustiprinti mokymą ir mokymąsi bei parengti mokinius gyvenimui skaitmeninėje visuomenėje⁸⁴. 2018 m. TALIS duomenimis pagrindinio ugdymo lygmens mokytojų, kurie jautėsi gerai pasirengę arba labai gerai pasirengę naudoti IRT mokymo tikslais, procentinė dalis valstybėse narėse labai įvairuoja. Rumunijoje (69,5 proc.), Slovėnijoje (67 proc.), Vengrijoje (65,7 proc.) ir Kipre (61,8 proc.) didžioji dalis mokytojų jaučiasi tinkamai pasirengę naudoti IRT mokymui, palyginti su Austrija (19,9 proc.) arba Suomija (21,5 proc.)⁸⁵. Paklausti, ar jiems reikia ugdyti IRT įgūdžius, vidutiniškai 18 proc. mokytojų ES nurodė, kad labai reikia. 2018 m. poreikiai buvo didžiausi Kroatijoje (26,2 proc.), Lietuvoje (23,6 proc.) ir Prancūzijoje (22,9 proc.), o Slovėnijoje mažiau nei vienas mokytojas iš dešimties nurodė, kad jam labai reikia ugdyti IRT įgūdžius (24 diagrama).

2020 m. pagrindinis tikslas, kad tretinį išsilavinimą įgytų 40 proc. žmonių, ES mastu buvo pasiektas, nors vis dar yra didelių skirtumų tarp valstybių narių ir skirtingų gyventojų grupių⁸⁶. Tretinį išsilavinimą ES 2019 m. buvo įgiję 40,3 proc. 30–34 m. amžiaus asmenų. Nuo 2009 m. ypač didelė pažanga padaryta Slovakijoje (+22,5 proc. punkto), Austrijoje (+19 proc. punkto), Čekijoje (+17,6 proc. punkto), Lietuvoje (+17,4 proc. punkto) ir Graikijoje (+16,5 proc. punkto). Valstybės narės, kuriose tretinį išsilavinimą yra įgiję daugiausia 30–34 m. amžiaus asmenų, yra Kipras (58,8 proc.), Lietuva (57,8 proc.), Liuksemburgas (56,2 proc.) ir Airija (55,4 proc.), mažiausias rodiklis Rumunijos (25,8 proc.), Italijos (27,6 proc.), Bulgarijos (32,5 proc.) ir Kroatijos (33,1 proc.). Įgyto tretinio išsilavinimo atotrūkis tarp miesto ir kaimo gyventojų ES siekė 22,1 proc. punkto. Didžiausias atotrūkis užregistruotas Liuksemburge (41,2 proc. punkto), Rumunijoje (38,4 proc. punkto), Slovakijoje (35,5 proc. punkto) ir Bulgarijoje (35,4 proc. punkto) (

⁸⁴ Redecker, C. (2017). [European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu](#) (Europos pedagogų skaitmeninės kompetencijos sistema).

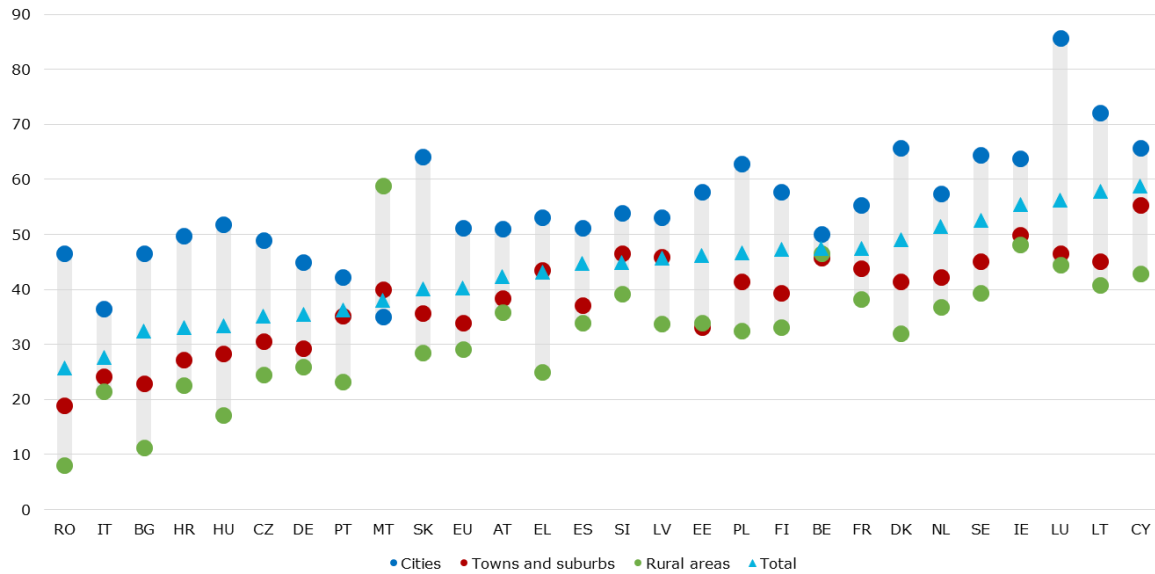
⁸⁵ Tyrime buvo tiriama asmeninė nuomonė, ne kompetencijos lygis. Todėl kai kurie mokytojai, kurie yra gerai pasirengę savo darbe naudotis IRT, vis dar galėtų pranešti, kad jiems reikia papildomų mokymų siekiant patenkinti nuolat augantį poreikį įgudusiai pasitelkti skaitmeninį mokymąsi ir mokymo procese.

⁸⁶ Kuriant Europos švietimo erdvę pasiūlytas tikslas siekti, kad tretinį išsilavinimą įgijusių 30–34 m. amžiaus asmenų dalis sudarytų bent 50 proc. iki 2030 m.

25 diagrama). ES vidutiniškai išlieka didelis skirtumas tarp tretinį išsilavinimą įgijusių moterų ir vyrų dalies (45,6 proc., palyginti su 35,1 proc.). Tik maždaug 29,4 proc. neįgaliųjų (30–34 m. amžiaus grupėje) yra įgiję tretinį ar lygiavertį išsilavinimą, palyginti su 43,8 proc. negalios neturinčių asmenų.

25 diagrama. Dideli tretinio išsilavinimo skirtumai tarp kaimo vietovių ir miestų

Miesto ir kaimo gyventojų tretinio išsilavinimo atotrūkis pagal šalis, 2019 m. (30–34 m. amžiaus grupės asmenys, skaičiuojant procentais)

Šaltinis: Eurostatas, ES darbo jėgos tyrimas. Duomenų kodas internete: [[edat_lfs_9913](#)] Pastaba. Rodiklis rodo visų 30–34 m. amžiaus gyventojų, sėkmingai įgijusių tretinį išsilavinimą (ISCED 5–8 lygmens), dalį. Maltos duomenys apie kaimo vietas nepatikimi.

Per pastaruosius penkerius metus viešosios išlaidos švietimui ES lygmeniu išliko palyginti pastovios, nors investicijų poreikiai didėja. 2018 m. valstybės narės į švietimą ir mokymą

investavo 4,6 proc. viso BVP, o ES vidutinė viešųjų išlaidų švietimui dalis sudarė 9,9 proc.

Nepaisant to, tarp valstybių narių yra didelių skirtumų, nes kai kurios šalys susiduria su sunkumais užtikrinamos pakankamus išteklius savo investicijoms į švietimą ir mokymą. Europos investicijų banko (EIB) skaičiavimais, ES 27 investicijų į švietimo infrastruktūrą deficitas iki 2030 m. sudarys maždaug 8 mlrd. EUR per metus⁸⁷. Be to, pedagoginis skaitmeninių technologijų naudojimas taip pat priklauso nuo IRT išteklių turėjimo, prieinamumo ir kokybės⁸⁸. Išteklių trūkumas nevienodai veikia ES šalių mokyklas. 2018 m. TALIS duomenimis, vidutiniškai 35,9 proc. ES pagrindinio ugdymo lygmens mokytojų manė, kad investicijos į IRT yra labai svarbios. Kipre (66,3 proc.) ir Vengrijoje (56,3 proc.) daugiau nei 50 proc. mokytojų mano, kad tai yra prioritetas. Neseniai atliktoje mokytojų apklausoje taip pat akcentuojama santykinė IRT įrangos svarba ir pabrėžiama, kad mokytojai su įranga susijusias kliūtis laiko svarbiausiomis darant neigiamą poveikį skaitmeninių technologijų naudojimui⁸⁹.

Iki COVID-19 krizės įgūdžių paklausos ir pasiūlos skirtumas ES mažėjo. Šią tendenciją iš

esmės lėmė žemos kvalifikacijos darbuotojų dalies mažėjimas ir bendras išsilavinimo lygio augimas⁹⁰. Prie šios tendencijos taip pat prisidėjo kylantis žemos ir vidutinės kvalifikacijos darbuotojų užimtumo lygis, susijęs su palankiomis makroekonominėmis aplinkybėmis. Tačiau keliose šalyse vis dar yra didelių skirtingo išsilavinimo asmenų užimtumo lygio skirtumų. 2019 m. vidurinės mokyklos nebaigusių asmenų užimtumo lygis ES 27 vidutiniškai buvo 55,7 proc., vidutinę kvalifikaciją turinčių asmenų – 73,4 proc., aukštą kvalifikaciją turinčių asmenų – 84,8 proc. (26 diagrama). Atsižvelgiant į sektorių tendencijas ir politiką, kuria siekiama išsaugoti darbo vietas ir užkirsti kelią nedarbui dabartinės COVID-19 krizės metu arba su juo kovoti, makroekonominių įgūdžių pasiūlos ir paklausos neatitiktis kai kuriose šalyse gali pradėti mažėti lėčiau arba net pradėti augti.

⁸⁷ European Investment Bank (EIB), *Investment Report 2018/2019 – Retooling Europe's Economy*, 2018.

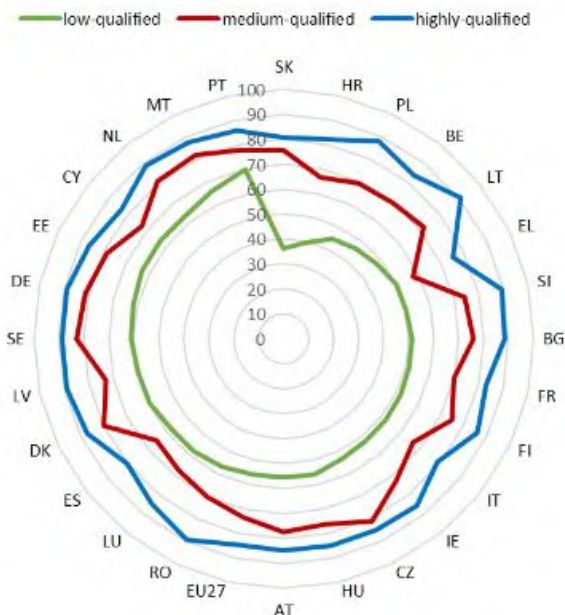
⁸⁸ EBPO (2019). [PISA 2021 ICT Framework](#) (April 2019). 6 p.

⁸⁹ Europos Komisija (2019). [„2-oji mokyklų apklausa IRT švietimo srityje.1 tikslas. IRT pažangos mokyklose lyginamoji analizė“](#).

⁹⁰ Šioje ir kitose pastraipose pateikta analizė grindžiama atnaujinta ES suaugusiųjų įgūdžių ir mokymosi lyginamosios analizės sistema.

26 diagrama: Aukštasis išsilavinimas koreliuoja su aukštesniu užimtumo lygiu visose valstybėse narėse.

Užimtumo lygis pagal išsilavinimą, 20–64 m. amžiaus grupė (2019 m.)

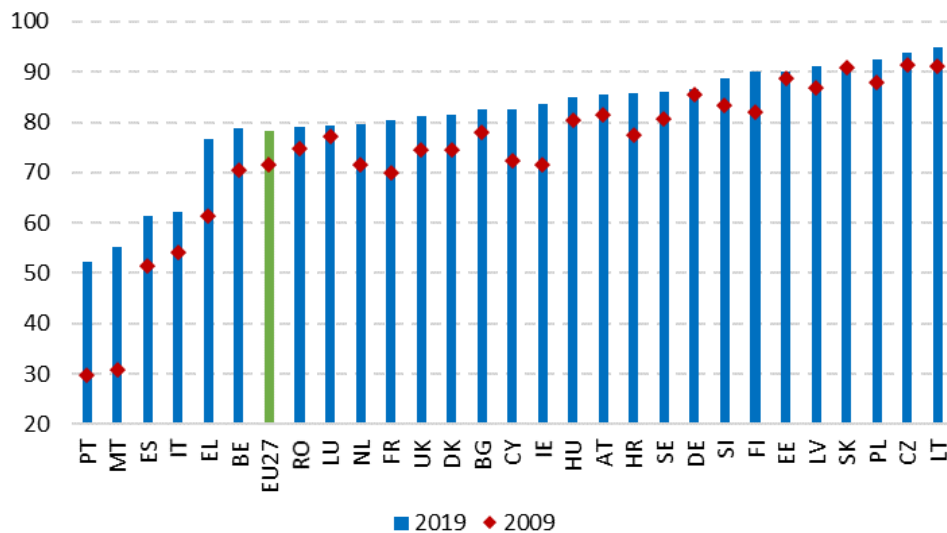

Šaltinis: Eurostatas, duomenų kodas internete [[lfsa_ergaed](#)]. Pastaba. NL duomenų laiko eilutės yra su pertrūkiu.

Nuo 2009 m. suaugusių gyventojų išsilavinimo lygis didėja visoje ES. ES suaugusiųjų įgūdžių ir dalyvavimo mokymosi veikloje lyginamoji analizė parodė, kad 2019 m. daugiau kaip trys ketvirtadaliai 25–64 m. amžiaus ES gyventojų (78,7 proc.) buvo įgiję bent vidurinį išsilavinimą. Palyginti su 72 proc. verte 2009 m., rezultatas pagerėjo (27 diagrama). Nors 2009–2019 m. abiejų lyčių rodikliai gerėjo, moterų pažanga buvo gerokai didesnė nei vyrų: 2009 m. 25–64 m. amžiaus grupėje moterų rodiklis buvo 1,8 proc. punkto mažesnis nei vyrų, o 2019 m. – 1 proc. punktu didesnis. Tarp valstybių narių, kuriose yra daugiausia gyventojų, turinčių bent jau vidurinį išsilavinimą, yra Lietuva, Čekija, Lenkija ir Slovakija. Ir priešingai, Portugalija, Malta, Ispanija ir Italija yra tarp šalių, kuriose yra didžiausia žemos kvalifikacijos darbuotojų dalis, nepaisant pastebimo pagerėjimo per pastarąjį dešimtmetį kai kuriose iš jų (ypač Maltoje ir Portugalijoje). Ši įgūdžių pasiūlos padidėjimą atitiko išaugusi vidutinės ir aukštos kvalifikacijos darbuotojų paklausa, kurią atspindi didesnis vidutinės ir aukštos kvalifikacijos suaugusiųjų užimtumo lygis.

27 diagrama: 2019 m. daugiau kaip trys ketvirtadaliai suaugusiųjų buvo įgiję bent vidurinį išsilavinimą.

Gyventojų, įgijusių bent vidurinį išsilavinimą, dalis, 25–64 m. amžiaus grupė (2009 ir 2019 m.)

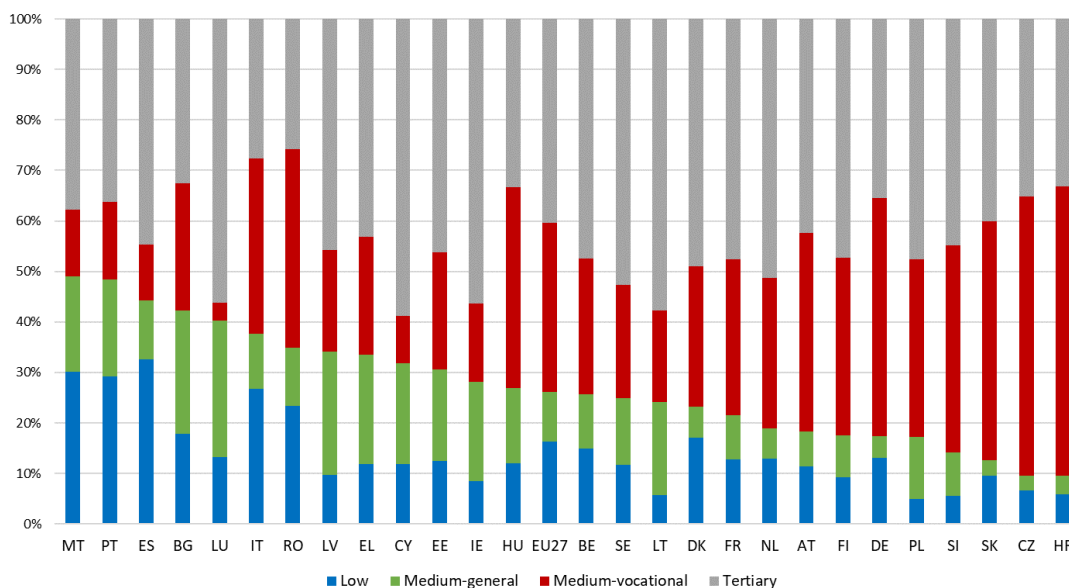

Šaltinis: Eurostatas, duomenų kodas internete [[edat_lfs_9903](#)]. Pastaba. EL, CY ir LU duomenų laiko eilutės yra su pertrūkiu 2009 m.; BG, DE, HR, NL, PL, RO, UK 2010 m.; CZ, MT, NL, PT, SK 2011 m.; FR, NL 2013 m.; visų šalių 2014 m.; LU 2015 m.; DK 2016 m.; BE, DK, IE 2017 m., SE 2018 m., o NL 2019 m.

Tačiau daugiau nei ketvirtadalis jaunų suaugusiųjų (30–34 m. amžiaus) turi tik žemą kvalifikaciją arba bendrojo vidurinio ugdymo lygmens kvalifikaciją. Tai reiškia, kad jie neįgijo darbo rinkai reikalingų įgūdžių nei pagal profesinio rengimo ir mokymo, nei tretinio išsilavinimo programą (28 diagrama). Valstybėse narėse yra didelių skirtumų: į šią kategoriją patenka 40–50 proc. jaunų suaugusiųjų (30–34 m. amžiaus) Maltoje, Portugalijoje, Ispanijoje, Bulgarijoje ir Liuksemburge, palyginti su mažiau nei 20 proc. kitose devyniose ES valstybėse narėse (Kroatijoje, Čekijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Lenkijoje, Vokietijoje, Suomijoje, Austrijoje ir Nyderlanduose). Vidutiniškai profesinio rengimo ir mokymo (79,1 proc.) ir tretinio mokslo (85,0 proc.) įstaigas neseniai baigusių absolventų užimtumo rezultatai buvo geresni, nei vidurinio ugdymo lygmens kvalifikaciją pagal bendrojo orientavimo programas neseniai įgijusių asmenų (62,8 proc.) ar žemos kvalifikacijos asmenų (53,9 proc.). Valstybėse narėse, kuriose yra didelė žemos kvalifikacijos jaunų suaugusiųjų dalis ir didelis jų užimtumo lygio atotrūkis (plg. 28 diagrama ir 29 diagrama), orientavimas ir tinkami mokymosi (darbo vietoje) pasiūlymai gali padėti iš pagrindinio ugdymo lygmens pereiti į kokybiško profesinio vidurinio ugdymo programas ir taip sumažinti esamą įgūdžių pasiūlos ir paklausos neatitiktį. Valstybėse narėse, kuriose yra didelė bendrojo vidurinio ugdymo lygmens absolventų, neįgijusių tretinio išsilavinimo, dalis, to galima pasiekti gerinant galimybes įgyti išsilavinimą ir išplečiant povidurinio netretinio mokslo, trumpojo ciklo tretinio profesinio rengimo ir mokymo arba tretinio išsilavinimo teikimą.

28 diagrama: Daugiau nei ketvirtadalis jaunų suaugusiųjų neturi kvalifikacijos, tiesiogiai suteikiančios galimybę įsidarbinti

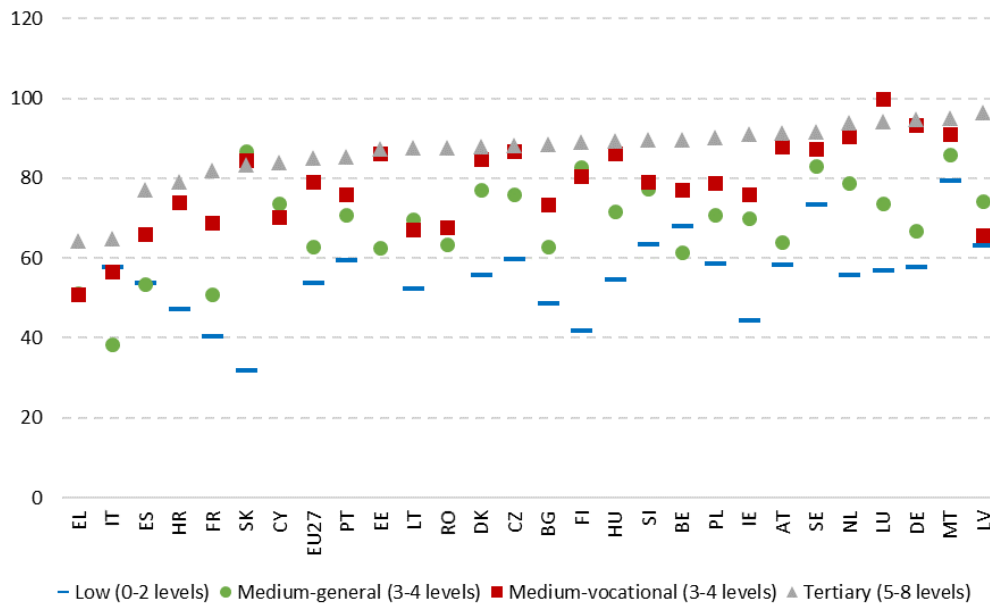
30–34 m. amžiaus jaunų suaugusiųjų išsilavinimas ir profesinis orientavimas 2019 m.

Šaltinis: Eurostatas, darbo jėgos tyrimas, duomenų šaltinis internete [[edat_lfs_9914](#)].

29 diagrama: Jauni absolventai, įgiję aukštąjį išsilavinimą arba vidutinio lygio profesinę kvalifikaciją, turi geresnių perspektyvų darbo rinkoje.

Neseniai baigusių mokslus 20–34 metų amžiaus asmenų užimtumo lygiai pagal išsilavinimo lygį, 2019 m. (proc.)

Šaltinis: Eurostatas (ES darbo jėgos tyrimas, 2019 m., duomenų kodas internete [[edat lfse 24](#)]). Pastaba. Neįtraukti asmenų, kurie tebedalyvauja švietimo ar mokymo programose, duomenys. Jei įmanoma, duomenys apima tik tuos asmenis, kurie mokslus baigė per vienerius – trejus metus iki tyrimo. BG, CZ, EE, IE, EL, HR, CY, LV, LT, HU, MT, AT, RO, SI, SK ir FI nėra duomenų apie žemos kvalifikacijos neseniai mokslus baigusių absolventų užimtumo lygį, o šis rodiklis rodo visų žemos kvalifikacijos 20–34 m. amžiaus absolventų užimtumo lygį šiose šalyse.

Dėl darbo rinkos poreikių IRT specialistų paklausa ES yra didesnė nei pasiūla. Gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos ir matematikos įgūdžiams, įskaitant IRT įgūdžius, tenka pagrindinis vaidmuo skatinant inovacijas ir užtikrinant žiniomis grindžiamą augimą ir našumo didinimą⁹¹. CEDEFOP laisvų darbo vietų analizė rodo, kad kompiuteriniai įgūdžiai kokybės kontrolės, duomenų valdymo ir komunikacijos srityse yra trečioje vietoje (po gebėjimo prisitaikyti prie pokyčių ir anglų kalbos mokėjimo⁹²) iš visų reikalaujamų įgūdžių: šie įgūdžiai nurodyti maždaug 13,5 mln. internetinių skelbimų apie laisvas darbo vietas nuo 2018 m. liepos mėn. iki 2019 m. gruodžio mėn. Toje pačioje analizėje ir tuo pačiu laikotarpiu programinės įrangos kūrėjo profesija buvo įvardyta kaip antra paklausiausia profesija (1,6 mln. laisvų darbo vietų), o sistemų analitiko – trečia (1,3 mln. laisvų darbo vietų). Kartu IRT specialistai (2 skaitmenų ISCO) buvo antra labiausiai pageidaujama profesijų grupė, kuriai teko 8,2 proc. visų laisvų darbo vietų. Tačiau IRT specialistai sudaro mažiau nei 4 proc. ES darbo jėgos; nuo 2016 m. iki 2018 m. jų šiek tiek padaugėjo (nuo 3,7 proc. iki 3,9 proc.)⁹³. IRT srities absolventų skaičius auga dar lėčiau – nuo 3,5 proc. 2017 m. iki 3,6 proc. 2019 m. Atotrūkis tarp paklausos ir pasiūlos yra akivaizdus: 2019 m. daugiau nei pusei ES įmonių (57 proc.), ieškančių IT specialistų, buvo sunku juos rasti (30 diagrama). Didelių sunkumų kelia ir lyčių atotrūkis: nors tretinį išsilavinimą įgyja gerokai daugiau moterų nei vyrų, tik vienas iš trijų gamtos mokslų, technologijos, inžinerijos ir matematikos absolventų yra moteris⁹⁴. Be to, moterys užima tik 17 proc. darbo vietų technologijų sektoriuje (nors tarp šalių yra didelių skirtumų)⁹⁵. Reaguodama į šį iššūkį, Komisija savo komunikate dėl Europos švietimo erdvės sukūrimo iki 2025 m. pasiūlė naujų lyčių lygybės veiksmų gamtos mokslų, technologijos, inžinerijos ir matematikos ir skaitmeninėje srityse.

⁹¹ Shapiro et al., 2015 m.; Peri et al., 2015 m.; Deming ir Noray, 2018 m.

⁹² CEDEFOP's [Skills-OVATE](#) (laisvų darbo vietų analizės priemonė Europai).

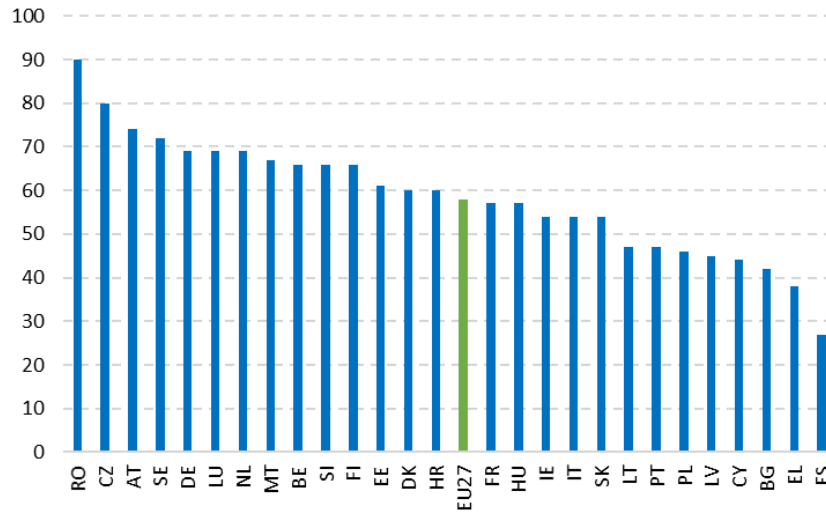
⁹³ Šie ir kiti duomenys šioje pastraipoje paimti iš 2020 m. skaitmeninės ekonomikos ir visuomenės indekso [„Žmogiškasis kapitalas ir skaitmeniniai įgūdžiai“](#),

⁹⁴ Eurostato duomenų kodas [⁹⁴].

⁹⁵ Europos Parlamentas (2020). Moterų švietimas ir užimtumas mokslo, technologijos ir skaitmeninės ekonomikos srityse, įskaitant DI ir jo įtaką lyčių lygybei.

30 diagrama: IRT specialistų trūkumas gali trukdyti skaitmeninei pertvarkai

Įmonės, kurios įdarbino arba bandė įdarbinti IRT specialistus ir kurioms buvo sunku užpildyti laisvas darbo vietas 2019 m. (procentais)

Šaltinis: Eurostatas „Bendrijos tyrimas dėl IRT naudojimo ir e. prekybos įmonėse“ [[isoc_ske_itrcrn2](#)]

Su įgūdžiais susijęs iššūkis įmonėms apima ne tik skaitmeninius, bet ir žaliosios pertvarkos bei universaliuosius įgūdžius, todėl reikia nuolatinių pastangų siekiant užtikrinti kintančių poreikių nustatymą. 2019 m. kvalifikuotų darbuotojų trūkumas išliko dažniausia ilgalaikių investicijų ribojimo priežastimi, kaip nurodė 77 proc. įmonių⁹⁶. Visos įmonės turės pritaikyti savo ekonominę veiklą ir vidaus įgūdžius, atsižvelgiant į perėjimą prie neutralaus poveikio klimatui Europos. Tačiau kiekybinės informacijos apie žaliųjų darbo vietų įgūdžių paklausą ir pasiūlą yra mažai, daugiausia dėl to, kad dar nėra susitarta dėl atitinkamų sąvokų apibrėžčių⁹⁷. Įgūdžių poreikių numatymas ir analizė neįmanoma, jei kartu su pramonės sektoriumi nebus nustatyti prognozių scenarijai konkrečiose pramonės ekosistemose ir kol šios sąvokos nebus tinkamai apibrėžtos; tai taip pat palengvintų tinkamą įgūdžių, susijusių su žaliosiomis darbo vietomis, veikla ir procesais, nustatymą ir patvirtinimą. Siekiant naudoti, įgūdžiai turėtų būti numatomi ne tik makrolygmeniu, bet ir pramonės ekosistemų lygmeniu. Yra tam tikrų įrodymų, kad dėl skaitmeninės ir žaliosios pertvarkos įvykęs darbo vietų reorganizavimas didina perkeliamų įgūdžių, tokių kaip savo veiklos organizavimas, komunikacija, valdymas, kūrybiškumas ir sąmoningumas, svarbą. Tokie įgūdžiai daro teigiamą poveikį darbo našumui, net ir atsižvelgiant į kognityvinių įgūdžių skirtumus⁹⁸. Taip pat yra tam tikrų sąveikos poveikio įrodymų, todėl nekognityvinių įgūdžių turėjimas yra būtina sąlyga norint visapusiškai išnaudoti kognityvinius įgūdžius. Tai rodo, kad dėl žaliosios ir skaitmeninės pertvarkos padidės įvairių įgūdžių paklausa, ir raginama apskritai skatinti suaugusiųjų mokymąsi.

⁹⁶ Europos investicijų banko grupė, [2019 m. investicijų tyrimas](#), p. 19.

⁹⁷ Plg. Cedefop, [Skills for green jobs: 2018 update](#), p. 47, ir Europos Komisija, „2020 m. Europos užimtumo ir socialinės raidos metinė apžvalga“.

⁹⁸ Maria Chiara Morandini, Anna Thum-Thysen and Anneleen Vandeplas (2020). [Facing the Digital Transformation: are Digital Skills Enough?](#) Economic Brief 054, Europos Sąjungos leidinių biuras.

2009–2019 m. pažanga skatinant dalyvavimą suaugusiųjų mokymosi veikloje buvo menka. Per dešimtmetį suaugusiųjų dalyvavimas suaugusiųjų mokymosi veikloje ES 27 padidėjo 3 proc. punktais nuo 7,8 proc. iki 10,8 proc., o tai labai didelis atotrūkis nuo „ET 2020“ tikslo – užtikrinti, kad 15 proc. 25–64 m. amžiaus grupės ES gyventojų per keturias savaites iki tyrimo būtų dalyvavę formaliojo arba neformaliojo švietimo ir mokymo veikloje (31 diagrama). Žemiausias suaugusiųjų mokymosi lygis nustatytas Rumunijoje, Bulgarijoje, Kroatijoje, Slovakijoje, Graikijoje ir Lenkijoje (mažiau nei 5 proc. suaugusių gyventojų), aukščiausias – Švedijoje, Suomijoje ir Danijoje (daugiau kaip 25 proc.). Kai kuriose valstybėse narėse (Danijoje, Slovėnijoje ir Kipre) padėtis šioje srityje per praėjusį dešimtmetį pablogėjo, o didžiausią pažangą padarė tokios šalys kaip Estija, Suomija ir Švedija (daugiau kaip 5 proc. punktai)⁹⁹. Suaugusiųjų mokymosi veikloje rečiau dalyvauja kai kurių pogrupių atstovai. Pavyzdžiui, ne ES gimę (25–64 m. amžiaus grupėje) asmenys ES mastu vidutiniškai tiek pat dalyvavo (per paskutines keturias savaites) švietimo ir mokymo veikloje 2019 m. (11,1 proc.), kaip ir ES šalyje gimę asmenys (10,8 proc.). Tačiau padėtis įvairiose šalyse yra skirtinga. Kalbant apie Prancūziją, Estiją, Slovėniją, Italiją ir Latviją, jose gimusių asmenų galimybės dalyvauti suaugusiųjų mokymosi veikloje yra kur kas didesnės nei ne ES gimusių asmenų. Skirtumai tarp moterų migrančių šiose šalyse dar didesni. 2016 m. tik 2,4 proc. neįgaliųjų (25–64 m. amžiaus grupėje) dalyvavo mokymosi veikloje, palyginti su 4,1 proc. negalios neturinčių asmenų. Kaip aptarta anksčiau, suaugusiųjų mokymasis vyksta pirmiausia neformaliuose kontekstuose. 2020 m. įgūdžių darbotvarkėje siūloma patobulinti suaugusiųjų mokymosi rodiklį, keičiant vertinimo laikotarpį iš pastarųjų keturių savaičių į praėjusius metus¹⁰⁰. Taip siekiama gerokai padidinti suaugusiųjų dalyvavimo mokymosi veikloje rodiklį – nuo 38 proc. 2016 m.¹⁰¹ iki 50 proc. 2025 m. Naujasis rodiklis taip pat pakeis pamatines kai kurių šalių vertes.

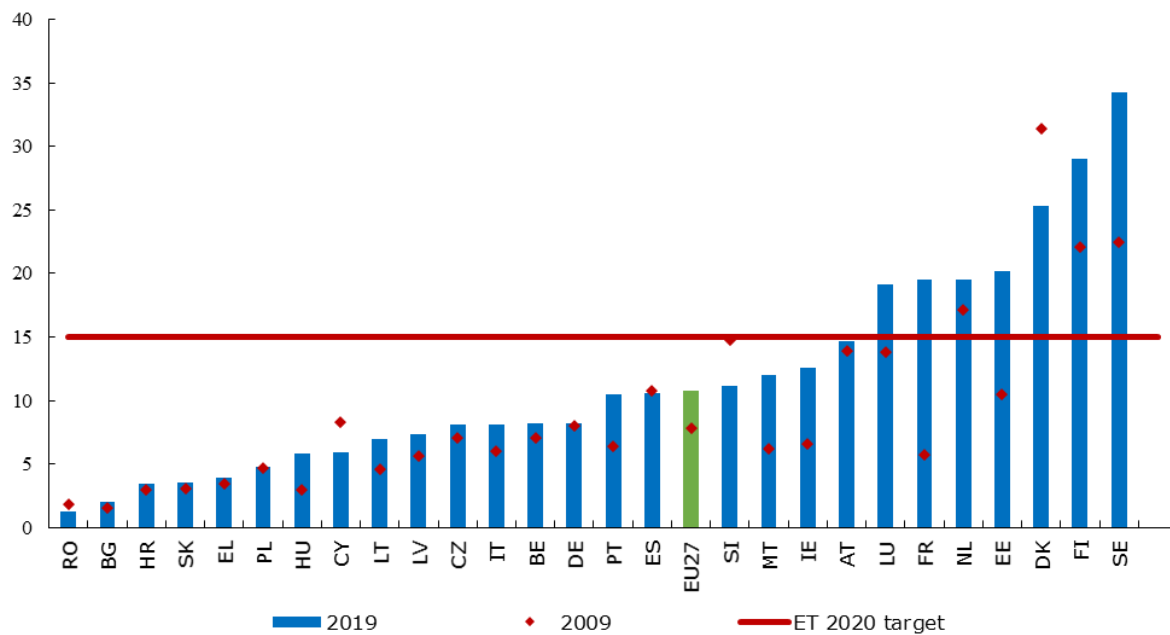
⁹⁹ MT, LU, IE ir FR taip pat labai padidėjo dalyvavimas, tačiau dėl šių šalių laiko eilučių pertrūkių jas sunku interpretuoti.

¹⁰⁰ Duomenys apie suaugusiųjų dalyvavimą mokymosi veikloje per pastaruosius 12 mėnesių bus žinomi nuo 2022 m. kas dvejus metus atliekant darbo jėgos tyrimą. Kol kas dalyvavimo lygį šiuo ilgesniu stebėjimo laikotarpiu galima vertinti pagal 2016 m. suaugusiųjų švietimo informaciją. Žr. 2020 m. švietimo ir mokymo stebėsenos biuletenį, skirtą diskusijai dėl ilgesnio ataskaitinio laikotarpio naudojimo suaugusiųjų mokymuisi įvertinti privalumus.

¹⁰¹ Į rodiklį įeina suaugusiųjų formalusis ir neformalusis mokymasis, išskyrus mokymą darbo dietoje. Išsamiau žr. Europos Komisijos dokumentą (2020) *European Skills Agenda - Background note on the skills objectives*. <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=22833&langId=en>.

31 diagrama: Suaugusiųjų dalyvavimas mokymosi veikloje yra menkas ir labai skiriasi įvairiose valstybėse narėse

Švietimo ir mokymo veikloje dalyvaujančių suaugusiųjų (25–64 metų amžiaus grupėje) dalis, 2009 ir 2019 m.

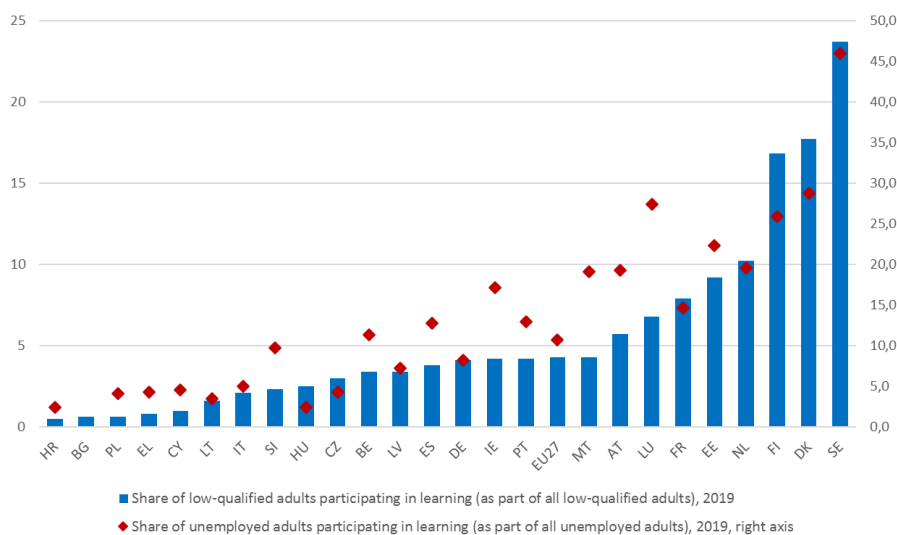
Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas, 2019 m., duomenų kodas internete [[trng_lfs_01](#)]. Pastaba. DK, IE, LU, SE, UK duomenų laiko eilutės yra su pertrūkiu 2007 m.; DE, EL, PL, SE, UK 2008 m.; EE, IE, EL, CY, LU 2009 m.; DE, NL, PL, RO 2010 m.; CZ, NL, PT, SK 2011 m.; CZ, FR, NL, PL 2013 m.; ES, FR 2014 m.; LU, HU 2015 m.; DK 2016 m. bei BE, IE ir MT 2017 m.; PL ir SE 2018 m.

Žemos kvalifikacijos ir darbo ieškantys asmenys yra politikos, kuria siekiama didinti bendrą dalyvavimą suaugusiųjų mokymosi veikloje, prioritetinės tikslinės grupės. Žemos kvalifikacijos darbuotojams ypač reikia kelti kvalifikaciją, kad jie galėtų visapusiškai dalyvauti visuomenės gyvenime ir darbo rinkoje. 2019 m. jų dalyvavimo mokymosi veikloje dalis per pastarąsias keturias savaites iki tyrimo svyravo nuo 0,5 proc. Kroatijoje iki beveik 23,7 proc. Švedijoje (ES 27 vidurkis – 4,3 proc., žr. 32 diagrama). Daugumoje šalių mokymosi veikloje dalyvauja mažiau nei 10 proc. žemos kvalifikacijos suaugusiųjų. Kita vertus, Suomijoje, Danijoje ir Švedijoje atitinkamai dalyvauja 16,8 proc., 17,7 proc. ir 23,7 proc., o tai rodo, kad aukštą dalyvavimo mokymosi veikloje lygį galima pasiekti ir tarp žemos kvalifikacijos suaugusiųjų. Antroji prioritetinė mokymosi tikslinė grupė yra darbo ieškantys asmenys, kuriems mokymas gali būti labai veiksmingas didinant perspektyvas darbo rinkoje ir užkertant kelią ilgalaikiam nedarbui¹⁰². Valstybėse narėse yra didelių skirtumų tarp bedarbių suaugusiųjų, kurie dalyvavo kokioje nors mokymo veikloje per paskutines keturias savaites iki tyrimo – nuo 2,4 proc. Kroatijoje iki beveik 46 proc. Švedijoje 2019 m. (ES 27 vidurkis – 10,7 proc.). Slovėnijoje, Vokietijoje, Latvijoje, Italijoje, Kipre, Čekijoje, Graikijoje, Lenkijoje, Lietuvoje, Kroatijoje, Rumunijoje, Slovakijoje ir Vengrijoje mokymosi veikloje dalyvauja mažiau nei 10 proc. bedarbių suaugusiųjų. Kita vertus, Danijoje, Liuksemburge ir Suomijoje jų dalyvavimas yra didelis, t. y. daugiau kaip 25 proc. 2020 m. Europos įgūdžių darbotvarkė siekiama užtikrinti, kad mokymosi veikloje dalyvautų gerokai daugiau žemos kvalifikacijos ir darbo ieškančių asmenų, ir visų pirma siūloma darbo ieškančių asmenų, neseniai įgijusių mokymosi patirties, dalyvavimo lygį iki 2025 m. ES 27 beveik padvigubinti iki 20 proc. (nuo 11 proc. 2016 m.)

¹⁰² Pavyzdžiui, žr. Card, Kluve and Weber (2018), „[What Works? A Meta Analysis of Recent Active Labor Market Program Evaluations](#)“, *Journal of the European Economic Association*.

32 diagrama: Nors tarp valstybių narių yra reikšmingų skirtumų, žemos kvalifikacijos ir bedarbiams suaugusiesiems kyla kliūčių dalyvauti mokymosi veikloje.

25–64 m. amžiaus suaugusiųjų, kurie turi žemą – ISCED 0–2 lygmens – kvalifikaciją (kaip visų žemos kvalifikacijos suaugusiųjų dalis), ir bedarbių (kaip visų bedarbių suaugusiųjų dalis, dešinė ašis), dalyvaujančių mokymosi procese, dalis, 2019 m.

Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas, 2019 m., duomenų kodas internete [[trng_lfse_03](#)]. Pastaba. RO ir SK duomenų nėra – tai rodo, kad besimokančiųjų skaičius šiose grupėse yra per mažas, kad būtų galima paskelbti patikimą rodiklį. Vis dėlto tai rodo labai mažą šios grupės dalyvavimo lygį. Kroatijos atveju naudojami 2018 m. duomenys, nes 2019 m. duomenų nėra. BG, HR, CY, LT, PL ir SI duomenys dėl tos pačios priežasties yra nepatikimi.

Šaltinis (dešinė ašis): Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas, 2019 m., duomenų kodas internete [[trng_lfse_02](#)]. Pastaba. BG, RO ir SK duomenų nėra – tai rodo, kad besimokančiųjų skaičius šiose grupėse yra per mažas, kad būtų galima paskelbti patikimą rodiklį. Vis dėlto tai rodo labai mažą šios grupės dalyvavimo lygį. HR, CY, LT, HU ir SI duomenys dėl tos pačios priežasties yra nepatikimi.

Didžiausia suaugusiųjų mokymosi dalis vyksta neformaliojo ar savaiminio mokymosi aplinkoje, ir plačiai sutariama dėl įgūdžių patvirtinimo aktualumo siekiant reaguoti į įgūdžių poreikius ir sumažinti įgūdžių trūkumą¹⁰³. Remiantis 2016 m. suaugusiųjų švietimo tyrimu (naujausiais turimais duomenimis), per 12 mėnesių iki tyrimo ES 27 42,1 proc. suaugusiųjų dalyvavo neformaliajame švietime ir tik 5,1 proc. dalyvavo formaliajame švietime. Tai pabrėžia, kad yra svarbus neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimas. 2020 m. liepos 1 d. paskelbtame Komisijos tarnybų darbiniam dokumente¹⁰⁴, kuriame vertinama 2012 m. Tarybos rekomendacija dėl neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo, nustatyta, kad, nepaisant akivaizdžios pažangos nuo rekomendacijos priėmimo, daugelis žmonių neturi galimybių pasinaudoti mokymosi rezultatų patvirtinimo galimybėmis. Patvirtinimo susitarimai jau galioja visose valstybėse narėse. Tačiau dauguma susitarimų taikomi tam tikri apribojimai (pvz., gali kreiptis tik darbo patirties turintys asmenys), daugelis jų nėra išsamūs (pvz., skirti tik profesinio mokymo kvalifikacijoms), o toje pačioje šalyje gali egzistuoti skirtingi susitarimai, kurie nėra suderinti. Kiekybinė informacija apie jų taikymą tebėra ribota ir fragmentiška. Europos patvirtinimo aprašo¹⁰⁵ atnaujinimai rodo, kad patvirtinimas iš esmės yra įtrauktas į nacionalines politikos darbotvarkes, o jo taikymas nuo 2012 m. pagerėjo, išskyrus kai kurias išimtis (33 diagrama). Yra tam tikrų išsivėpimo efekto apraiškų, nes kai kurie asmenys, pradėję patvirtinimo procedūrą, jos neužbaigia¹⁰⁶. Tiesą sakant, norint dalyvauti patvirtinimo procesuose, reikia rimto asmenų įsipareigojimo¹⁰⁷ ir aktyvios paramos, pvz., darbdaviui apmokant už laiką arba skiriant finansinę pagalbą. Šios aktyvios paramos formos nėra įprastos: atsakymai šios srities viešose konsultacijose rodo, kad tik vienas iš dešimties naudos iš patvirtinimo procesų gavėjų gavo tam tikrą paramą, kad galėtų dalyvauti rezultatų patvirtinimo procese¹⁰⁸.

¹⁰³ „Politikos formuotojai vis aiškiau suvokia, kad mokymasis ne klasėje ir kitoje formalioje aplinkoje yra didelis žmogiškojo kapitalo šaltinis“, EBPO (2018) leidinys *Education Working Paper No 180, Making skills transparent: recognising vocational skills acquired through work-based learning*, p. 11. Paskelbta adresu: <https://doi.org/10.1787/5830c400-en>.

¹⁰⁴ Komisijos tarnybų darbinis dokumentas SWD(2020)121 „2012 m. gruodžio 20 d. Tarybos rekomendacijos dėl neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo vertinimas“. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/!Uk64Pk>.

¹⁰⁵ Europos neformaliojo ir savaiminio mokymosi rezultatų patvirtinimo aprašas, paskelbtas Cedefop svetainėje, visų pirma 2016 ir 2018 m. atnaujinta informacija (paskelbta 2020 m.).

¹⁰⁶ [Tyrimas, atliktas remiant](#) 2012 m. gruodžio 20 d. Tarybos rekomendacijos dėl neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo vertinimą, 4.1.1.3 skirsnis, p. 40.

¹⁰⁷ Žr. OECD 2018, nurodyta pirmiau, p. 59.

¹⁰⁸ Žr. Komisijos tarnybų darbinio dokumento 2 priedo 17 klausimą.

33 diagrama: Daug asmenų negali naudotis mokymosi rezultatų patvirtinimo galimybėmis, o tarp valstybių narių yra didelių skirtumų.

Mokymosi rezultatų patvirtinimu besinaudojančių asmenų skaičiaus tendencija (2018 m., palyginti su 2016 m.)

BE	BG	CZ	DK	DE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LU	MT	NL	PL	PT	RO	SK	FI	SE
↑	↑	↔	↓	↔	↔	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↕	↑	↓	↑	↑	↑

↑ skaičiaus padidėjimas; ↓ skaičiaus sumažėjimas; ↔ nepakitęs skaičius; ↕ skaičiaus skirtumai įvairiuose sektoriuose

Šaltinis: CEDEFOP, 2016 ir 2018 m. Europos neformaliojo ir savaiminio mokymosi rezultatų patvirtinimo aprašas. Austrijos, Kroatijos, Estijos, Vengrijos, Lietuvos, Slovėnijos duomenų nėra.

COVID-19 pandemija didina kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo poreikį, tačiau be politinio atsako gali lemti mažesnę paslaugų teikimo lygį. COVID-19 nulemtas nuosmukis kai kuriems ekonomikos sektoriams darys neproporcingą poveikį ir kartu su skaitmenine ir žaliaja pertvarka sukurs naujų arba pakoreguotų įgūdžių poreikį. Jis taip pat sumažins alternatyvias laiko investavimo į mokymąsi išlaidas. Tačiau neseniai atliktoje analizėje¹⁰⁹ nustatyta, kad 2005–2019 m. ES 27 suaugusiųjų dalyvavimas mokymosi veikloje ekonomikos nuosmukių metu nepadidėjo. Vidurio ir Rytų Europos šalyse, kuriose dalyvavimo lygis ir taip yra žemas, suaugusiųjų mokymasis ekonomikos nuosmukių metu dar labiau sumažėjo. Tas pats pasakytina ir apie asmenis, kurie neturi darbo, o tai didėjančio nedarbo laikais gali reikšti spaudimą viešiesiems mokymo biudžetams. Vis dėlto iš analizės matyti, kad didesnės viešosios išlaidos mokymui yra susijusios su labiau anticikline suaugusiųjų mokymosi elgsena. Tai pabrėžia reformų ir viešųjų investicijų į suaugusiųjų mokymosi sistemas svarbą siekiant padidinti jų atsparumą ekonomikos nuosmukiams.

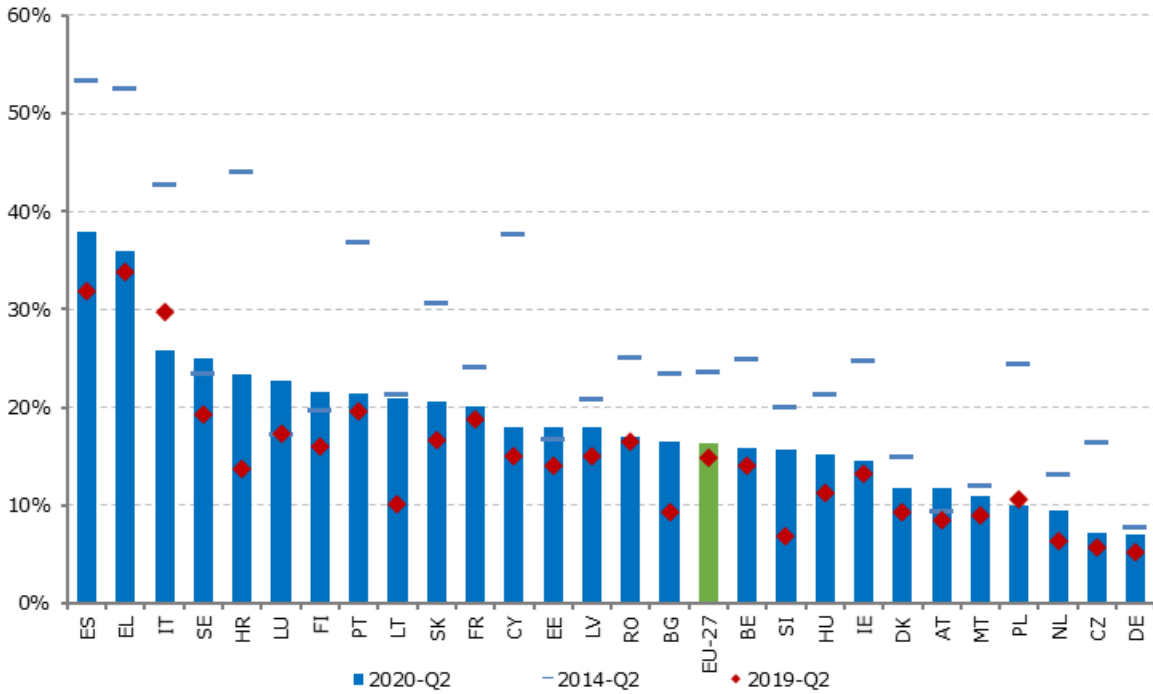
¹⁰⁹ Giorgio Di Pietro, Zbigniew Karpiński ir Federico Biagi (2020), *Adult learning participation and the business cycle*, Užimtumo, socialinių reikalų ir įtraukties GD užsakymu parengta Jungtinio tyrimų centro ataskaita (nepaskelbta). Marco Bertoni ir Giorgio Brunello (2020), *Skills Investment and the Business Cycle in Europe*, Europos švietimo ekonomikos ekspertų tinklo preliminarios ataskaitos projektas.

Dėl COVID-19 valstybės narės gali susidurti su potencialiai ilgalaikė jaunimo užimtumo krize, dėl kurios reikia imtis naujų politikos priemonių. Iki krizės – 2020 m. kovo mėn. – jaunimo nedarbo rodiklis ES 27 vidutiniškai pasiekė 15,2 proc. lygį, t. y. buvo 0,2 proc. punkto mažesnis, palyginti su 15,4 proc. 2019 m. kovo mėn. 2020 m. lapkričio mėn. šis rodiklis šoktelėjo iki 17,7 proc. Kalbant apie visą populiaciją, šis rodiklis kovo mėn. buvo 6,6 proc., o lapkričio mėn. – 7,5 proc. Nuo 2020 m. I ketv. iki II ketv. jaunimo nedarbas smarkiai išaugo penkiose valstybėse narėse (Estijoje 8,2 proc. punkto, Lietuvoje 6,1 proc. punkto, Liuksemburge 5,6 proc. punkto, Kroatijoje 5,5 proc. punkto, Bulgarijoje 5,3 proc. punkto). ES mastu 2020 m. III ketv. jaunimo nedarbas siekė 17,9 proc., palyginti su 7,4 proc. nuo visos populiacijos. Ankstesnės ekonomikos krizės patirtis kelia susirūpinimą. Nors iki COVID-19 krizės vidutinis jaunimo nedarbas ir toliau sparčiai mažėjo (žr. 34 diagrama), jo lygis visada buvo daugiau nei dvigubai didesnis už suaugusiųjų nedarbo lygį (6,7 proc. 2019 m.), o tai rodo struktūrinę problemą net jei nebūtų tolesnių sukrėtimų. Iki krizės, nors jaunimo nedarbo lygių dispersija laikui bėgant mažėjo, ji išliko didelė, o kai kuriose valstybėse narėse jaunimo nedarbas vis dar viršijo 30 proc. (Graikijoje – 35,2 proc.; Ispanijoje – 32,5 proc.). Ekonomikos atsigavimas ne visada garantavo kokybiškų darbo vietų kūrimą jaunimui – 2019 m. 14,6 proc. 15–24 m. amžiaus darbuotojų dirbo pagal terminuotas darbo sutartis, nes negalėjo susirasti nuolatinio darbo (palyginti su 7,2 proc. darbuotojais 25–64 m. amžiaus grupėje), o Ispanijoje, Portugalijoje, Kroatijoje ir Italijoje šis santykis buvo didesnis nei vienas iš trijų¹¹⁰. Siekdama spręsti COVID-19 sukeltas ir struktūrines problemas, 2020 m. liepos mėn. Komisija pasiūlė sustiprinti Jaunimo garantijų iniciatyvą. Naująja iniciatyva dalyvių amžius bus pailgintas iki 29 metų, daugiau dėmesio skiriama pažeidžiamoms grupėms, remiami žaliosios ir skaitmeninės pertvarkos įgūdžiai ir atnaujinamos konsultavimo, orientavimo ir mentorystės paslaugos.

¹¹⁰ Šaltinis: Eurostatas, duomenų kodas internete: LFSA_ETGAR).

34 diagrama: Jaunimo nedarbo lygis COVID-19 krizės metu išaugo, tačiau tebėra žemesnis nei 2014 m.

Jaunimo (15–24 m. amžiaus) nedarbo lygis, daugiamečių palyginimas – 2014 m., 2019 m. ir 2020 m. II ketv.

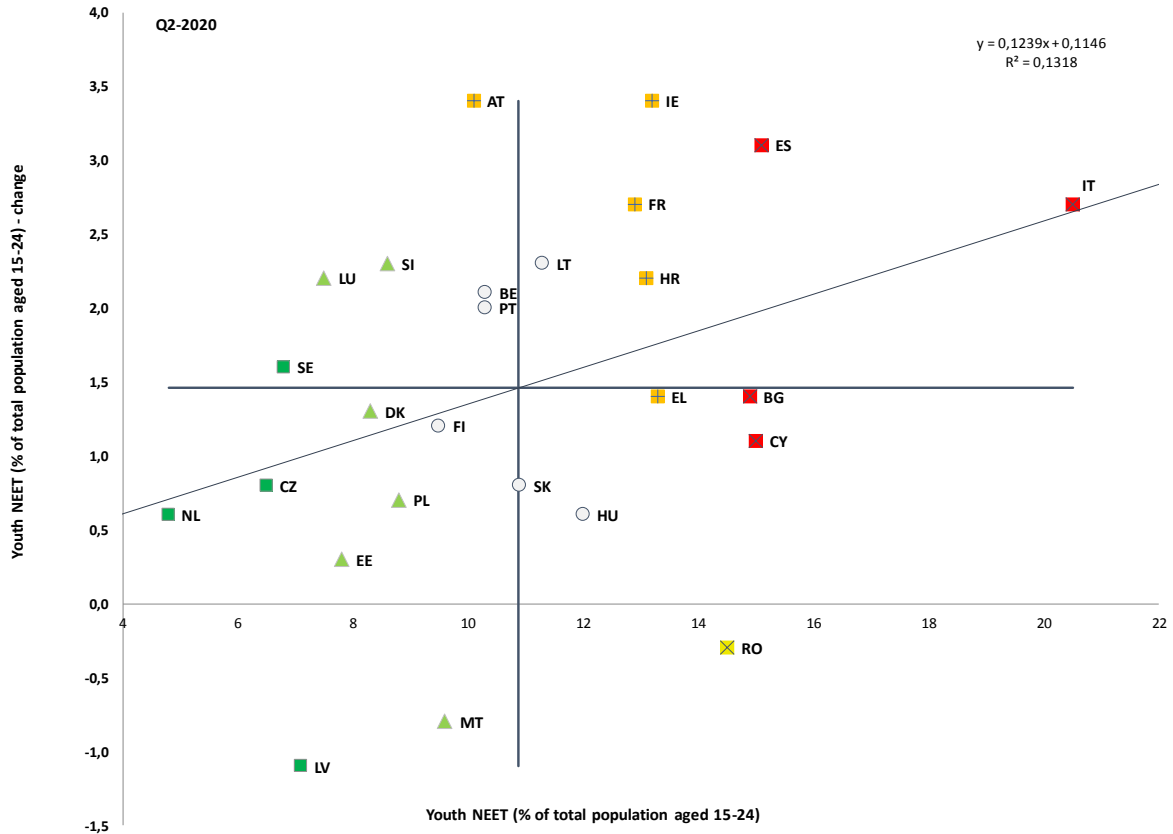
Šaltinis: Eurostatas, UOE, duomenų kodas internete: [[une_rt_q](#)].

COVID-19 sukeltas sukrėtimas pakeitė NEET jaunimo dalies mažėjimo tendenciją visose valstybėse narėse, išskyrus dvi. Prieš krizę valstybės narės darė stabilią pažangą mažindamos 15–24 m. amžiaus nesimokančio, nedirbančio ir mokymuose nedalyvaujančio jaunimo (NEET) dalį: nuo 2013 m. II ketv. iki 2019 m. II ketv. ši dalis sumažėjo nuo rekordiškai aukšto 13,1 proc. iki rekordiškai žemo 9,8 proc. lygio. Krizė staigiai pakeitė šią tendenciją: nuo 2019 m. II ketv. iki 2020 m. II ketv. ES 27 NEET dalis padidėjo 1,8 proc. punkto (nuo 9,8 proc. iki 11,6 proc.), tuomet nuo 2020 m. II ketv. iki 2020 m. III ketv. šiek tiek sumažėjo – iki 10,8 proc. Socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis (35 diagrama) rodo, kad NEET dalis 2020 m. II ketv., palyginti su tuo pačiu ankstesnių metų ketvirčiu, didėjo visose valstybėse narėse, išskyrus tris (Latvijoje ir Maltoje ji sumažėjo po 0,8 proc. punkto; Rumunijoje – 0,4 proc. punkto). Penkiose valstybėse narėse NEET dalis padidėjo daug daugiau nei vidutiniškai (Austrijoje, Airijoje, Ispanijoje, Italijoje ir Prancūzijoje), nors Austrijos NEET dalis išliko mažesnė už ES 27 vidurkį. Geriausių rezultatų pasiekta Nyderlanduose, Čekijoje ir Švedijoje. NEET dalies skirtumus iš dalies galėjo nulemti skirtingos visuomenės sveikatos priemonės, kurios galėjo padaryti poveikį sektorių, kuriuose dirba daugiausia jaunimo (pvz., apgyvendinimo bei maitinimo paslaugų ir mažmeninės prekybos sektorių), gyvybingumui. Apskritai COVID-19 poveikis neturi precedento: per 2020 m. I ir II ketv. užfiksuotas didžiausias ketvirtinis NEET dalies šuolis nuo 2006 m., kai Eurostatas pradėjo rinkti duomenis¹¹¹ (nuo 10,4 proc. iki 11,6 proc.). Nepaisant nedidelio atsigavimo 2020 m. III ketv., labai svarbu atidžiai stebėti padėtį ir nustatyti tikslines priemones NEET, pavyzdžiui, tokias kaip pasiūlytosios 2020 m. liepos mėn. sustiprintoje Jaunimo garantijų iniciatyvoje, patvirtintoje spalio mėn.

¹¹¹ [Eurostato analizė](#) parodė, kad COVID-19 krizės pradžioje jaunuoliai (15–24 m. amžiaus) vidutiniškai dažniau prarasdavo darbą visose ES valstybėse narėse, apie kurias turima duomenų (trūksta Vokietijos, Estijos, Kroatijos, Maltos duomenų).

35 diagrama: Daugelyje valstybių narių NEET jaunimo dalis padidėjo, o kai kurių šalių duomenys kelia susirūpinimą.

NEET jaunimo (15–24 m. amžiaus) dalis ir pokytis nuo 2019 m. II ketv. iki 2020 m. II ketv. (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis).

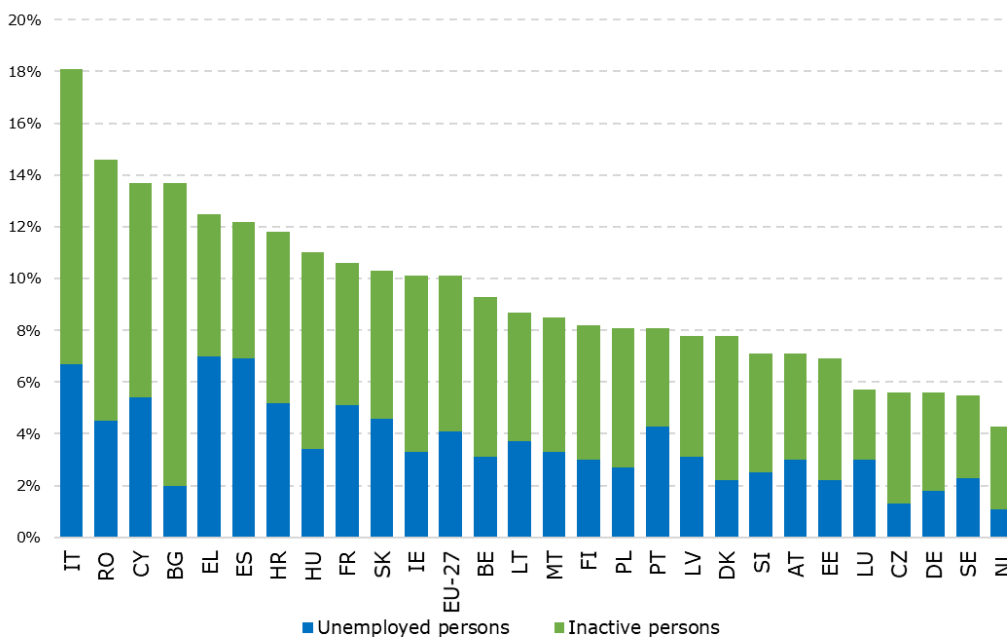

Šaltinis: Eurostatas. Laikotarpis: 2020 m. II ketv. lygiai ir metinis pokytis, palyginti su 2019 m. II ketv. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaškinimas pateiktas priede. Trūksta DE 2020 m. II ketv. duomenų.

NEET jaunimo dalies pokyčius ekonomikos nuosmukio metu daugiausia lėmė nedarbo padidėjimas, o ne neaktyvumas; pastarasis yra didelis iššūkis, nes ilgai gali labiau įsitvirtinti. Iki COVID-19 krizės buvo pastebima tendencija, kad mažėjantis jaunimo nedarbas atitiko neaktyvių NEET jaunuolių dalies padidėjimą¹¹² (2013 m. jie sudarė 46,9 proc. grupės, o 2019 m. – 59,4 proc.). Nuo 2019 m. neaktyvių NEET jaunuolių dalis buvo ypač didelė Bulgarijoje (85,4 proc.), Čekijoje (75,4 proc.), Nyderlanduose (74,4 proc.) ir Danijoje (72,7 proc.). Itin maža ji buvo Ispanijoje (43,8 proc.), Graikijoje (44,0 proc.), Portugalijoje (47,5 proc.) ir Liuksemburge (48,2 proc.). Tarp NEET merginų neaktyvumas yra dažnesnis nei nedarbas, o vyrų atveju neaktyvumas ir nedarbas yra maždaug tolygūs. Remiantis ankstesnės ekonomikos krizės patirtimi, tikėtina, kad darbo neturinčių NEET jaunuolių dalis gana sparčiai didės. Tikėtina, kad ekonomikai atsigavus neaktyvumo lygis ir vėl taps didžiausia su NEET jaunuoliais susijusia problema.

36 diagrama. Dauguma NEET jaunuolių yra neaktyvūs, tačiau skirtumai tarp valstybių narių yra gana dideli.

NEET jaunimo (15–24 metų amžiaus) sudėtis ES valstybėse narėse 2019 m. (proc.)

Šaltinis: Eurostatas, UOE, duomenų kodas internete: [[edat_lfse_20](#)].

¹¹² Neaktyvūs NEET jaunuoliai neieško darbo, pavyzdžiui, dėl ligos ar negalios, vaikų ar neveiksnių suaugusiųjų priežiūros pareigų ar kitų asmeninių ar šeiminių pareigų.

Labiau tikėtina, kad NEET jaunimo grupėje atsidurs migrantų kilmės jaunuoliai. Ne ES gimusių (15–24 metų amžiaus) jaunuolių grupėje NEET jaunimo dalis 2019 m. buvo 17,1 proc., o ES šalyje gimusių jaunuolių grupėje – 9,9 proc.¹¹³ Keliose valstybėse narėse, kaip antai Graikijoje, Slovėnijoje, Belgijoje, Vokietijoje, Austrijoje, Prancūzijoje, Maltoje ir Ispanijoje, šis skirtumas buvo didesnis kaip 10 proc. punktų. Be to, jaunų moterų migrančių padėtis vidutiniškai buvo prastesnė nei vyrų (NEET moterų dalis buvo 25,9 proc., taigi 13,2 proc. punkto daugiau, palyginti moterimis, kurioms ta šalis yra gimtoji). Kartu su ne ES gimusiais asmenimis, į šią padėtį taip pat dažniau patenka ES šalyje gimę migrantų kilmės asmenys: daugumoje ES valstybių narių jie nesimokė, nedirbo ir nedalyvavo mokymuose dažniau nei tie, kurių tėvai gimę toje šalyje. Šešiose valstybėse narėse (Belgijoje, Čekijoje, Prancūzijoje, Liuksemburge, Nyderlanduose ir Slovėnijoje) atotrūkis buvo ypač didelis (daugiau kaip 8 proc. punktai)¹¹⁴. Rizika, kad į šią grupę pateks migrantų kilmės ir menko išsilavinimo jaunuoliai, buvo ypač didelė. NEET romų jaunuolių dalis yra gerokai didesnė nei bendrosios populiacijos (52 proc. punktų skirtumas)¹¹⁵.

¹¹³ Eurostatas, [edat_lfse_28]

¹¹⁴ EBPO/ES (2018), *Settling In 2018: Indicators of immigrant integration (figure 7.19)*. Paskelbta adresu: <https://www.oecd.org/publications/indicators-of-immigrant-integration-2018-9789264307216-en.htm>

¹¹⁵ Komisijos tarnybų darbinio dokumento (2020) 530 final, pridedamo prie Komunikato dėl ES romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo strateginės programos, (COM(2020) 621 final), 2 priedas, remiantis FRA, ES MIDIS II 2016; FRA, RKP 2019 m.

Nepaisant COVID-19 krizės sukkelto darbuotojų užimtumo lygio kritimo, vyresnio amžiaus (55–64 m.) darbuotojų užimtumo lygis išliko didelis. Šios amžiaus grupės darbuotojų dalis 2020 m. II ketv. sudarė 59,2 proc. ir, palyginti su ankstesniu ketvirčiu, šiek tiek sumažėjo (0,5 proc.), o palyginti su tuo pačiu 2019 m. laikotarpiu – nepasikeitė. Vis dėlto jis pakilo iki 59,7 proc. III ketv. ir buvo aukštesnis nei prieš metus. Didelis 55–64 m. amžiaus asmenų aktyvumas darbo rinkoje¹¹⁶ pastaraisiais metais prisidėjo prie gerų ES rezultatų: nuo 2013 m. II ketv. iki 2020 m. II ketv. 55–64 m. amžiaus asmenų aktyvumo lygis padidėjo 9,3 proc. punkto, palyginti su 20–64 m. amžiaus grupės aktyvumo padidėjimu 0,7 proc. punkto. Vis dėlto reikia toliau stebėti vyresnio amžiaus darbuotojų padėtį darbo rinkoje. 2019 m. atliktoje ES apklausoje¹¹⁷, 47 proc. respondentų nurodė, kad amžius yra veiksnys, dėl kurio darbo ieškantys asmenys gali atsidurti nepalankioje padėtyje. Tai gali daryti neigiamą poveikį vyresnio amžiaus darbuotojams, netekusiems darbo dėl COVID-19 krizės, arba savo ruožtu lemti priverstinį ankstyvą išėjimą į pensiją. Stebėseną reikalinga visų pirma valstybėse narėse, kuriose nuo 2020 m. I ketv. iki III ketv. vyresnio amžiaus darbuotojų užimtumo lygis sumažėjo (labiausiai – keturiose šalyse: Maltoje 2,4 proc. punkto, Airijoje 1,1 proc. punkto, Latvijoje 0,8 proc. punkto, Lietuvoje 0,7 proc. punkto). Vyresnio amžiaus žmonių užimtumas taip pat galėtų padėti išlaikyti užimtumo augimą dar kelerius metus, net jei darbingo amžiaus gyventojų skaičius mažės. Ypač vyresnio amžiaus moterys vis dar turi didelį potencialą padidinti savo užimtumą (55–64 m. amžiaus moterų užimtumo lygis 2020 m. III ketv. buvo 53,4 proc., palyginti su 66,7 proc. vyrų užimtumu).

¹¹⁶ Aktyvumo lygis yra dirbančiųjų ir bedarbių dalyvavimo darbo rinkoje matas.

¹¹⁷ 2019 m. „Eurobarometro“ apklausa „Diskriminacija ES“.

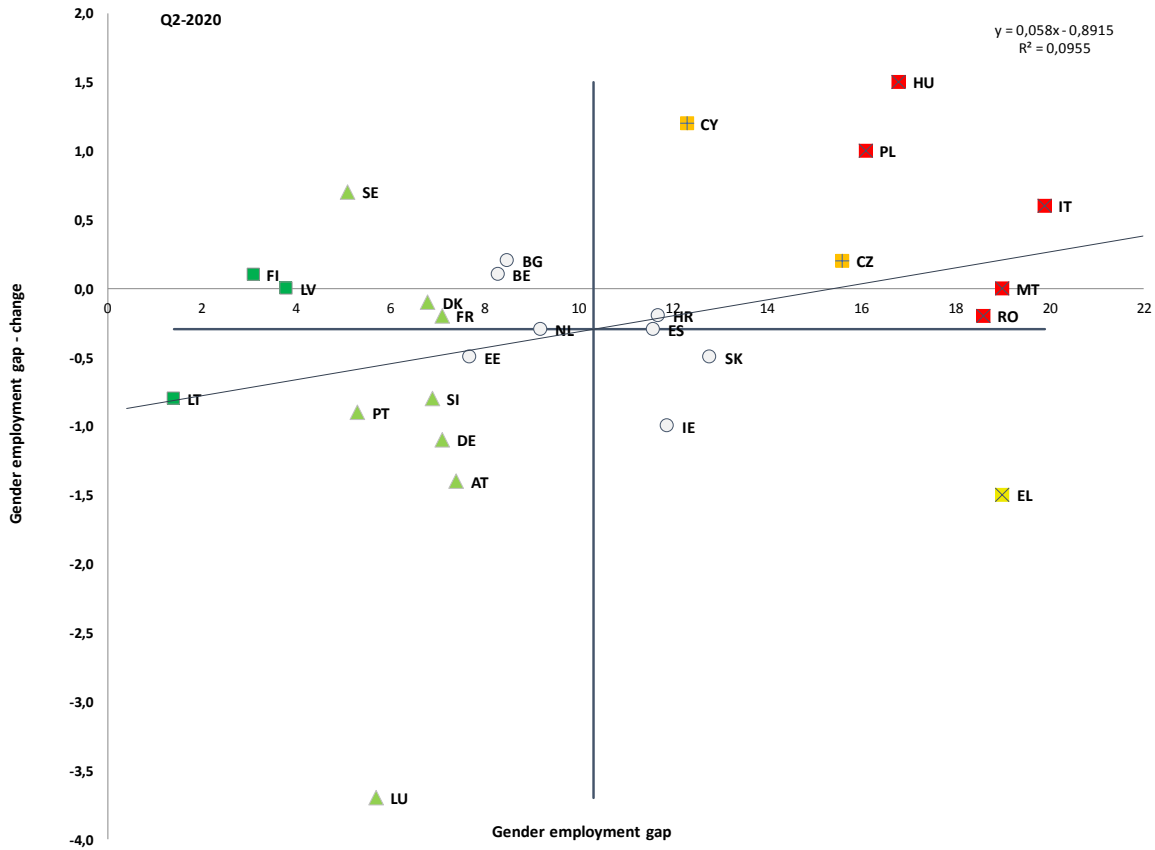
Po daugelį metų trukusio nuolatinio augimo, dėl krizės moterų užimtumo lygis

sumažėjo maždaug tokia pat apimtimi, kaip vyrų. Nuo 2019 m. II ketv. iki 2020 m. II ketv.

moterų (20–64 m.) užimtumo lygis sumažėjo 1,2 proc. punkto ir 2020 m. II ketv. ES 27 lygmeniu siekė 66,3 proc. Dėl šiek tiek didesnio vyrų užimtumo lygio sumažėjimo per tą patį laikotarpį (1,3 proc. punkto) šiek tiek pagerėjo socialinių rodiklių suvestinės esminis lyčių užimtumo skirtumo rodiklis (37 diagrama). Moterų užimtumo lygis nuo 2019 m. II ketv. iki 2020 m. II ketv. sumažėjo visose valstybėse narėse, išskyrus dvi (Kroatiją ir Liuksemburgą). Visų pirma, 3 proc. punktų ir didesnis sumažėjimas buvo užregistruotas Bulgarijoje ir Ispanijoje. Nepaisant 2,1 proc. punktų sumažėjimo, Švedijos rodiklis lieka geriausias – čia moterų užimtumas siekia 77,9 proc.; nedaug atsilieka Lietuva, Vokietija, Nyderlandai ir Latvija – čia jis viršija 75 proc. 2020 m. II ketv. mažiausias lyčių užimtumo lygio skirtumas buvo nustatytas Lietuvoje (1,4 proc. punkto), Suomijoje (3,1 proc. punkto), Latvijoje (3,8 proc. punktai) ir Švedijoje (5,1 proc. punkto). Kitame skalės gale – Italija (19,9 proc. punkto), Malta (19 proc. punkto), Graikija (19 proc. punkto) ir Rumunija (18,6 proc. punkto). Socialinių rodiklių suvestinėje padėtis visose šiose šalyse įvertinta kaip kritinė, išskyrus Graikiją, kurioje per metus skirtumui sumažėjus net 1,5 proc. punkto nustatyti prasti, bet gerėjantys rezultatai. Iš 37 diagrama matyti, kad šio rodiklio konvergencija nevyksta, nes keliose valstybėse narėse, kuriose vyrų ir moterų užimtumo lygio skirtumas iki tol buvo didelis ar artimas vidutiniam, padėtis 2020 m. pablogėjo. 2020 m. III ketv. lyčių užimtumo skirtumas tebebuvo stabilus ir sudarė 11,5 proc. punkto.

37 diagrama: Lyčių užimtumo lygio skirtumas tebėra didelis, o tarp valstybių narių yra nemažų skirtumų.

Lyčių užimtumo skirtumas ir metinis pokytis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)

Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Laikotarpis: 2020 m. II ketv. lygiai ir metinis pokytis, palyginti su 2019 m. II ketv. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaškinimas pateiktas priede.

Vyrų ir moterų užimtumo skirtumas etato ekvivalentais toliau didėjo. 2019 m. mažiau 20–64 m. amžiaus moterų nei vyrų ES dirbo visą darbo dieną (58,7 proc., palyginti su 76,1 proc.). 2019 m. lyčių užimtumo skirtumas etato ekvivalentais mažiausia buvo Lietuvoje, Suomijoje ir Latvijoje, didžiausia – Maltoje (24,3 proc. punkto), Italijoje (24,2 proc. punkto) ir Nyderlanduose (24,1 proc. punkto). Šie rezultatai yra susiję su dirbančiųjų ne visą darbo laiką dalimis. 2019 m. 29,4 proc. dirbančių moterų dirbo ne visą darbo laiką, palyginti su 7,8 proc. vyrų, o moterų, dirbančių ne visą darbo laiką ne savo noru, dalis buvo mažesnė nei vyrų (atitinkamai 23,5 proc., palyginti su 33 proc.). Moterų, dirbančių ne visą darbo laiką, dalis daugumoje Vidurio ir Rytų Europos valstybių narių (Bulgarijoje, Rumunijoje, Slovakijoje, Kroatijoje, Vengrijoje, Lietuvoje ir Lenkijoje) paprastai yra mažesnė nei 10 proc. O Nyderlanduose, nors pamažu mažėjo ketverius metus iš eilės, ji išliko didžiausia (73,4 proc.). Lanksti profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros politika gali turėti teigiamą poveikį tėvų ir globėjų dalyvavimui darbo rinkoje, tačiau ji taip pat gali prisidėti prie užimtumo skirtumų etato ekvivalentais didėjimo. Tai ypač akivaizdu valstybėse narėse, kuriose daug moterų dirba ne visą darbo laiką (pvz., Nyderlanduose, Austrijoje ir Vokietijoje), o didžiausi lyčių užimtumo skirtumai etato ekvivalentais yra Nyderlanduose. Neproporcingai didelė moterims tenkanti priežiūros pareigų dalis skatina šališkumą darbo rinkoje, kuris pasireiškia tokiomis lyčių nelygybės formomis kaip užimtumo, darbo užmokesčio ir pensijų skirtumai. Tai matyti iš to, kad, pavyzdžiui, lyčių nelygybė tarp bedarbių yra didžiausia 30–44 m. amžiaus (kai dažniausiai gimdoma) moterų grupėje¹¹⁸.

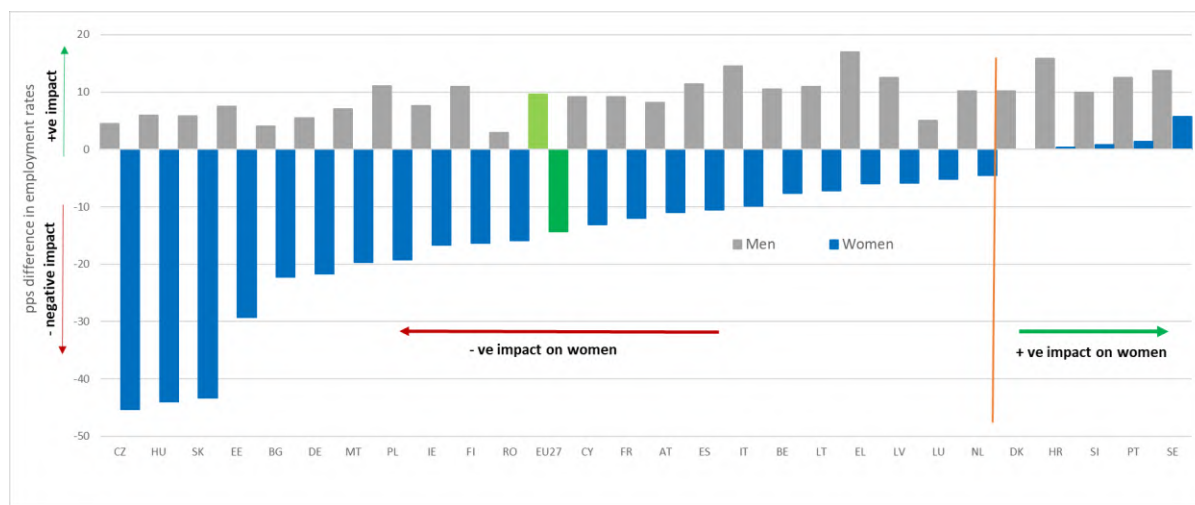
ES 27 moterų, kurios augina vaikus, užimtumas skiriasi labiau. Tėvystė ir motinystė visose valstybėse narėse didina lyčių užimtumo skirtumą. 2019 m. tarp abiejų lyčių tėvų (25–49 m.), auginančių bent vieną vaiką iki šešerių metų, vyrų užimtumo lygis padidėjo visose valstybėse narėse (9,6 proc. punkto ES lygmeniu), o moterų – sumažėjo daugumoje valstybių narių (14,3 proc. punkto ES lygmeniu). Išimtys yra Švedija, Portugalija, Slovėnija, Kroatija ir Danija, kuriose tai, kad moterys turi bent vieną vaiką iki šešerių metų, jų užimtumo lygį veikia teigiamai arba neutraliai. Čekijoje, Vengrijoje ir Slovakijoje neigiamas motinystės poveikis moterų, auginančių bent vieną vaiką iki šešerių metų, užimtumui yra ypač didelis (daugiau kaip 40 proc. punktu) (38 diagrama)¹¹⁹. Išsilavinimo lygis yra svarbus aiškinantis motinystės poveikį profesiniam užimtumui: žemos kvalifikacijos moterų, auginančių bent vieną vaiką iki šešerių metų, užimtumo lygis buvo tik 36,3 proc.

¹¹⁸ Bedarbiai, kaip aktyvių gyventojų (dirbančių ir ieškančių darbo) dalis.

¹¹⁹ Šis klausimas buvo išsamiai aptartas Europos Komisijos „2019 m. Europos užimtumo ir socialinės raidos metinėje apžvalgoje“, p. 130. Pateikiama: <https://europa.eu/!tN33hy>.

38 diagrama: Poveikis vyrų ir moterų, auginančių vaiką iki šešerių metų, užimtumui labai skiriasi; poveikis vyrų užimtumui yra teigiamas visose valstybėse narėse.

Tėvystės ir motinystės poveikis vyrų ir moterų (20–49 m.) užimtumui 2019 m.

Šaltinis: Eurostatas [[lfst_hheredch](#)]. Pastaba. Tėvystės ir motinystės poveikis užimtumui yra motinų ir tėvų, auginančių bent vieną vaiką iki šešerių metų, užimtumo lygio skirtumas proc. punktais.

Nuolatinį užimtumo skirtumą taip pat atspindi didelis vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas.

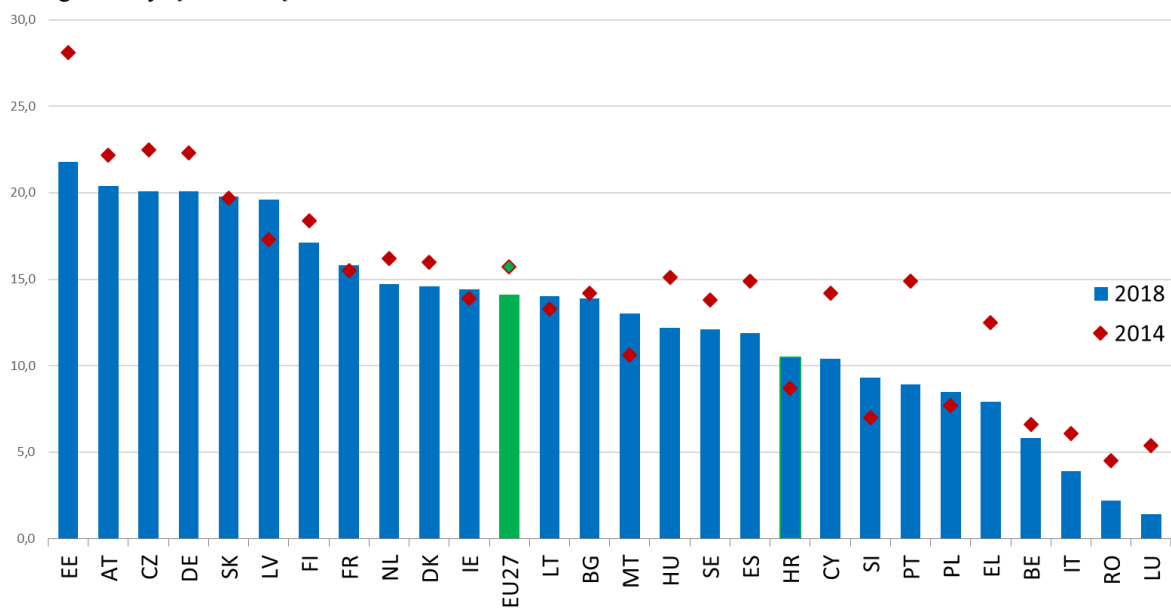
Nekoreguotas darbo užmokesčio skirtumas ES 27 iš esmės nesikeitė ir 2018 m. sudarė 14,1 proc. (nuo 2017 m. sumažėjo 0,4 proc. punkto). O moterų ir vyrų išsilavinimo skirtumas, priešingai, 2019 m. didėjo 30–34 m. moterų naudai, palyginti su vyrais (atitinkamai 45,6 proc. ir 35,1 proc.). COVID-19 pandemija dar labiau išryškino, kad neproporcingai daug moterų ir toliau dirba prasčiau apmokamuose sektoriuose ir verčiasi prasčiau apmokamomis profesijomis, o jų profesinis pasirinkimas yra ribojamas artimųjų priežiūros pareigų. Be to, tyrimas¹²⁰ rodo, kad tokie veiksniai, kaip patirties, išsilavinimo ir darbo sutarties tipų skirtumai, nulėmė mažiau nei trečdalį vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumo. Skirtumo dalį, kurią galima paaiškinti, daugiausia lėmė ekonominė veikla ir darbo laikas.

¹²⁰ D. Leythienne, P. Ronkowski, (2018) *A decomposition of the unadjusted gender pay gap using Structure of Earnings Survey data*, Statistical Working Papers, Eurostat. Pateikiama: <https://europa.eu/!pu34qq>.

Su nekoreguotu vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumu susiję valstybių skirtumai yra nemaži; o dėl jų gali atsirasti pensijų skirtumų. Estijoje, Austrijoje, Čekijoje ir Vokietijoje vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas tebėra didesnis nei 20 proc., mažiausias skirtumas (nuo 1 iki 4 proc.) fiksuojamas Rumunijoje, Liuksemburge ir Italijoje. Nuo 2014 m. padėtis labai pagerėjo Estijoje, Portugalijoje, Graikijoje ir Liuksemburge (atitinkamai 6,3 proc. punkto, 6 proc. punktais, 4,6 proc. punkto ir 4 proc. punktais), o Latvijoje, Maltoje ir Slovėnijoje vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas padidėjo daugiau nei 2 proc. punktais.

39 diagrama. Moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumas tebėra didelis.

Nekoreguotas vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas 2014 ir 2018 m.

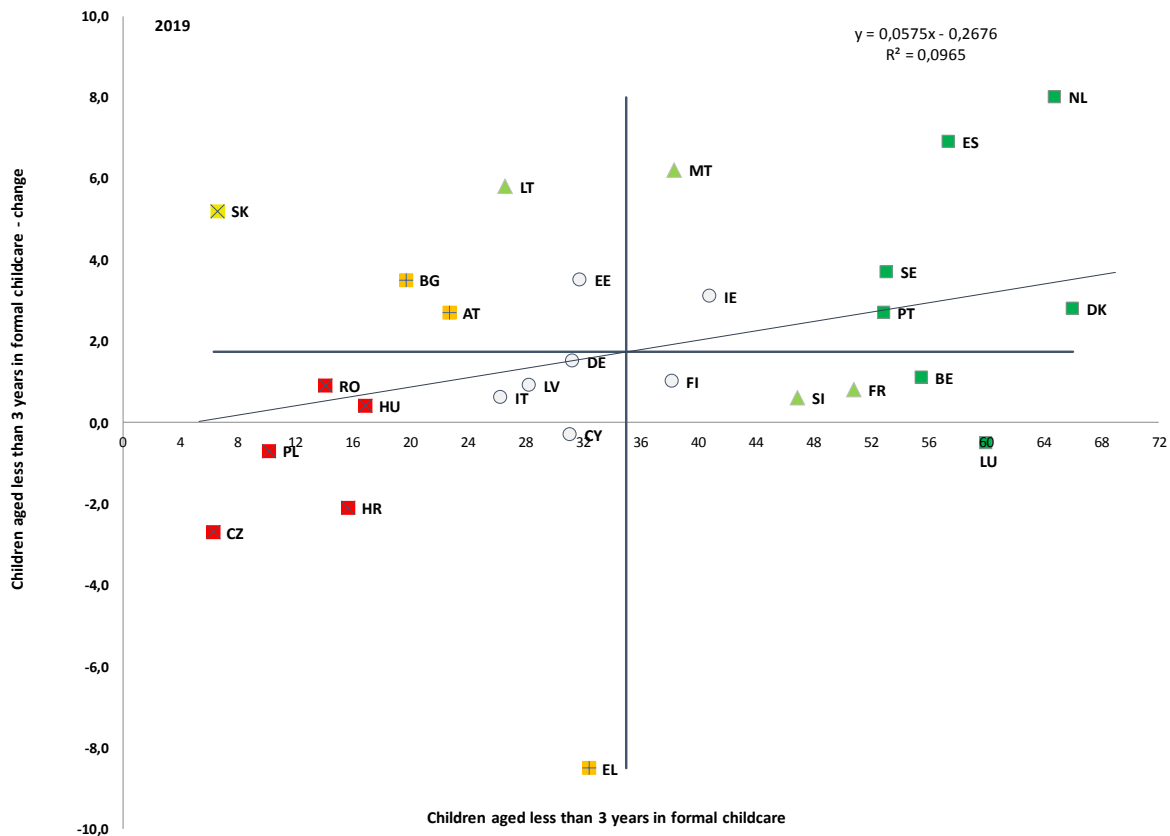
Šaltinis: Eurostatas. [SDG_05_20]. Pastaba. Nekoreguotas vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas – samdomųjų darbuotojų vyrų ir samdomųjų darbuotojų moterų vidutinio valandos darbo užmokesčio neatskaičius mokesčių skirtumas, išreikštas kaip samdomųjų darbuotojų vyrų vidutinio valandos darbo užmokesčio neatskaičius mokesčių procentinė dalis. IE 2018 m. duomenys pakeisti 2017 m. duomenimis. EL ir IT, taigi ir ES 27, skaičiavimai yra preliminarūs.

Moterų užimtumui didelę įtaką daro galimybė naudotis kokybiškais ir įperkamos ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros bei ilgalaikės priežiūros paslaugomis. Socialinių rodiklių suvestinės esminis vaikų priežiūros rodiklis rodo, kad 2019 m. ES 27 lygmeniu 35,5 proc. vaikų iki trejų metų lankė oficialias ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros įstaigas, o tai viršijo 33 proc. Barcelonos tikslą (40 diagrama). Tačiau tarp šalių vis dar yra skirtumų, o šis tikslas dar nepasiektas 15 valstybių narių. Socialinių rodiklių suvestinės analizėje nurodyta, kad Danijoje, Liuksemburge ir Ispanijoje vaikų iki trejų metų, lankančių oficialias ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros įstaigas dalis siekia 60 proc. ir daugiau, tačiau penkiose šalyse (Rumunijoje, Vengrijoje, Lenkijoje, Čekijoje, Kroatijoje¹²¹) padėtis yra kritinė. Nyderlanduose, Ispanijoje, Maltoje ir Lietuvoje užfiksuotas daug didesnis nei vidutinis pagerėjimas. Neteikiamos arba nepakankamos (darbo valandų atžvilgiu) ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros paslaugos yra susijusios su neigiamu motinystės poveikiu moterų užimtumui (38 diagrama). Nors netgi kelios valandos per savaitę, praleistos ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros įstaigoje, daro teigiamą poveikį vaikams jų socializacijos ir būsimo išsilavinimo atžvilgiu, siekiant sumažinti vyrų ir moterų užimtumo skirtumą labai svarbu, kad oficiali vaikų priežiūra būtų teikiama daugiau kaip 30 valandų per savaitę. Tai užtikrintų, kad vienas iš tėvų (paprastai motina) nebūtų priverstas dirbti ne visą darbo laiką, nes tai turi neigiamų pasekmių karjeros galimybėms ir viso gyvenimo pajamoms. Profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros politika, pavyzdžiui, lanksčios darbo sąlygos ar atostogų dėl šeiminių priežasčių galimybė, taip pat atlieka svarbų vaidmenį mažinant kliūtis priežiūros pareigų turintiems asmenims dalyvauti darbo rinkoje. Jei moterys ir vyrai šiomis priemonėmis naudotųsi subalansuotai, jos taip pat padėtų sumažinti lyčių nelygybę užimtumo srityje.

¹²¹ Slovakijoje taip pat labai mažas dalyvavimo lygis (1,4 proc.), remiantis 2018 m. duomenimis (2019 m. duomenų šio dokumento rengimo metu nebuvo).

40 diagrama: Tarp valstybių narių tebėra didelių galimybės naudotis vaikų priežiūros paslaugomis skirtumų.

Vaikai iki 3 metų, dalyvaujantys oficialios vaikų priežiūros programose, ir metinis pokytis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)

Šaltinis: Eurostatas, ES statistika apie pajamas ir gyvenimo sąlygas. Laikotarpis: 2019 m. lygiai ir metiniai pokyčiai, palyginti su 2018 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. BE duomenų eilutės yra su pertrūkiu. Paaškinimas pateiktas priede.

Mokesčių ir socialinių išmokų sistemos finansinės paskatos nedirbti mažina moterų

dalyvavimą darbo rinkoje. Jeigu pajamų mokestis mokamas ne nuo asmens pajamų, o nuo viso namų ūkio pajamų, gali atsirasti paskata antriesiems šeimoje uždirbantiems asmenims (daugiausia moterims) nedirbti apmokamo darbo (tai – vadinamieji neveiklumo spąstai). Kiti mokesčių ir socialinių išmokų sistemos aspektai, įskaitant atskaitymus pagal šeimos pajamas, išlaikoma sutuoktinį ir perleidžiamus atskaitymus, gali neskatinti darbo jėgos pasiūlos. Brangios priežiūros paslaugos taip pat prisideda prie vadinamųjų neveiklumo spąstų, ypač antriesiems šeimoje uždirbantiems asmenims ir mažas pajamas gaunančioms šeimoms. 2019 m. antrojo šeimoje uždirbančio asmens neveiklumo spąstai labiausiai reišėsi Prancūzijoje, Vokietijoje, Slovėnijoje ir Belgijoje. Mažo darbo užmokesčio spąstai labiausiai reišėsi Belgijoje, Nyderlanduose, Italijoje ir Vokietijoje¹²².

Nepaisant nuolatinių problemų, pastaruosius trejus metus iki COVID-19 krizės ne ES šalyse gimusių asmenų užimtumas nuolat didėjo. Darbą 2019 m. turėjo 64,2 proc. ne ES gimusių darbingo amžiaus (20–64 m.) asmenų – beveik 3 proc. punktais daugiau nei prieš dvejus metus (2017 m.). Tačiau jų užimtumas tebėra 10 proc. punktų mažesnis negu ES gimusių asmenų užimtumas (73,9 proc.). Kai kuriose valstybėse narėse (Švedijoje, Belgijoje, Nyderlanduose, Danijoje, Suomijoje, Prancūzijoje ir Vokietijoje) šis skirtumas 2019 m. buvo didesnis nei 15 proc. punktų. Žemesnis imigrantų užimtumo lygis iš dalies paaiškinamas tuo, kad ne ES gimusių žemo išsilavinimo asmenų dalis yra didesnė, palyginti su ES šalyje gimusiais asmenimis (ES 27 lygmeniu atitinkamai 38,5 proc. ir 19,6 proc. 25–64 m. amžiaus grupėje). Tačiau net ir aukšto išsilavinimo lygio ne ES šalyse gimę asmenys nepasiekia tokio užimtumo lygio, kaip ES šalyje gimę asmenys, taigi, migrantų įgūdžiai ir kvalifikacija vis dar nepakankamai išnaudojami¹²³. Ne ES gimusių moterų padėtis tebėra ypač nepalanki; jų užimtumo lygis 2019 m. buvo maždaug 54,6 proc., arba 14 proc. punktų žemesnis nei ES gimusių moterų užimtumo lygis¹²⁴. Tai rodo, kad taikydama tinkamas integracijos ir aktyvumo skatinimo priemones ES galėtų geriau išnaudoti ne ES gimusių asmenų talentą ir potencialą. Padėties pagerėjimą pastaraisiais metais ypač lėmė neseniai atvykusių imigrantų (ne ES gimusių asmenų, gyvenančių ES trumpiau nei 5 metus) aukštesnis užimtumo lygis.

¹²² Antrojo šeimos nario neveiklumo spąstai apskaičiuojami pagal ribinį taikomų mokesčių tarifą, taikomą antrojo poros nario, anksčiau gavusio socialinę paramą ir pradėjusio dirbti, darbo pajamoms. Žemo darbo užmokesčio spąstų rodiklis apskaičiuojamas bevaikai porai, kai antrojo šeimoje uždirbančio asmens darbo pajamos padidėja nuo 33 proc. iki 67 proc. vidutinio darbo užmokesčio ir kai pagrindinis šeimoje uždirbantis asmuo uždirba 100 proc. vidutinio darbo užmokesčio (Europos Komisijos mokesčių ir išmokų duomenų bazė).

¹²³ Eurofound (2019), *How your birthplace affects your workplace*, Europos Sąjungos leidinių biuras, Liuksemburgas.

¹²⁴ Šį lyčių skirtumą iš dalies galima paaiškinti tuo, kad ne ES gimusių moterų aktyvumo lygis yra gerokai mažesnis, ypač Belgijoje, Kroatijoje, Prancūzijoje ir Italijoje (užfiksuoti lygiai mažesni nei 60 proc., Eurostatas [lfsa_argacob]). Taip pat žr. JRC (2020) [Gaps in the EU Labour Market Participation Rates: an intersectional assessment of the role of gender and migrant status](#).

Yra duomenų, kad dėl COVID-19 krizės prognozuojamas užimtumo sumažėjimas labiau paveiks migrantus iš ES nepriklausančių šalių nei ES gimisius gyventojus¹²⁵. Iš duomenų matyti, kad dėl COVID-19 įvestas izoliavimas ir ekonomikos nuosmukis didesnę poveikį daro 20–64 m. amžiaus migrantų iš ES nepriklausančių šalių užimtumo lygiui (nuo 2019 m. II ketv. iki 2020 m. II ketv. jis sumažėjo nuo 64,4 iki 60,9 proc.), palyginti su ES gimusiais gyventojais¹²⁶. Dėl to lyginant 2019 ir 2020 m. II ketvirčius visos ES mastu vidutinis skirtumas padidėjo daugiau nei 2 proc. punktais, o tokiose šalyse kaip Ispanija, Lenkija ir Austrija – maždaug 4 proc. punktais ar daugiau¹²⁷. Taip yra dėl didesnės laikinųjų darbuotojų dalies tarp migrantų, trumpesnio stažo, mažesnės darbuotojų, dirbančių nuotolinio darbo ir (arba) viešojo sektoriaus darbo vietose, dalies, taip pat dėl didesnės jų dalies sektoriuose, kuriems nuosmukis gali turėti didesnę poveikį (apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veiklos, turizmo, paslaugų, statybos ir pan. sektoriuose).

Iš žemo neįgaliųjų užimtumo ir aktyvumo lygio galima spręsti, kad jų gebėjimų potencialas nerealizuojamas. 2018 m. neįgaliųjų užimtumo lygis ES 27 buvo 50,8 proc., o asmenų be negalios – 75 proc.¹²⁸. Neįgaliųjų užimtumo atotrūkis valstybėse narėse yra labai nevienodas¹²⁹ – nuo 15,2 proc. punkto Italijoje iki 40,3 proc. punkto Airijoje. Nepaisant nežymaus padidėjimo, tik 62,4 proc. neįgaliųjų ES 27 buvo ekonomiškai aktyvūs, o negalios neturinčių asmenų aktyvumas buvo 82,2 proc., ir iš to matyti, kad iš esmės nesumažėjo didelių kliūčių neįgaliesiems patekti į darbo rinką. Neįgalių moterų užimtumas (47,8 proc.) tebebuvo mažesnis nei neįgalių vyrų (54,3 proc.). 2019 m. neįgalieji dažniau negu asmenys be negalios susidūrė su dirbančiųjų skurdo rizika (ES vidurkis – atitinkamai 10,5 proc. ir 8,9 proc.)¹³⁰.

¹²⁵ Žr. EBPO, *What is the impact of the Covid 19 pandemic on immigrants and their children*, <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/what-is-the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-immigrants-and-their-children-e7cbb7de/>

¹²⁶ Eurostatas, [lfsq_ergacob]

¹²⁷ Šie skaičiai labai pakito 2020 m. III ketvirtyje, atspindėdami sezoninį migrantų darbo pobūdį, jų skirtingus vaidmenis nacionalinėse ekonomikose ir skirtingus šalių reagavimo į COVID-19 būdus. Pavyzdžiui, Lenkija užfiksavo 10,9 proc. migrantų iš ES nepriklausančių šalių užimtumo lygio šuolį.

¹²⁸ 2018 m. ES SPGS duomenys, kuriuos išanalizavo Europos neįgalumo ekspertizės (EDE) specialistai.

¹²⁹ Negalios paplitimas įvairiose valstybėse narėse taip pat nemažai skiriasi. Palyginti su 2018 m. (16–64 m. amžiaus grupės) ES 27 vidurkiu (24,7 proc.), jis yra mažas Maltoje (12 proc.), Airijoje (15,9 proc.) ir Bulgarijoje (16,8 proc.) – visose šiose šalyse užimtumo lygio skirtumas viršijo vidurkį.

¹³⁰ ES SPGS (2019), dirbančiųjų skurdo rizikos lygis [hlth_dpe050].

3.2.2 Priemonės, kurių ėmėsi valstybės narės

Tikslinė parama pažeidžiamoms grupėms yra būtina norint sumažinti mokyklos nebaigusių asmenų skaičių ir švietimo nelygybę bei skatinti dalyvavimą bendrojo ugdymo sistemoje.

Daugelis valstybių narių, formuodamos savo politiką, atsižvelgia į šiuos aspektus. Airijoje Nacionalinė specialiojo švietimo taryba (NCSE) pradėjo taikyti mokyklų įtraukties modelį siekdama remti įtraukujį švietimą bendrojo ugdymo pradinėse ir vidurinėse mokyklose bei stiprinti mokyklų pajėgumus integruoti papildomų poreikių turinčius moksleivius. Latvijoje siekiant įtraukiojo švietimo padaryta nemaža pažanga priimant teisės aktus dėl specialių švietimo programų, kurios turi būti įtraukiai įgyvendinamos įprastinėse mokyklose nuo 2020 m. rugsėjo mėn. Paramos priemonių, teikiamų švietimo procese, spektras buvo išplėstas atsižvelgiant į kiekvieno vaiko specialiuosius poreikius. Lenkijos vyriausybė inicijavo ir iki 2023 m. taikys sistemą, kuria siekiama padėti neįgaliems moksleiviams įsigyti vadovėlius ir ugdomąją / mokomąją medžiagą. Mokyklų administracijos Švedijoje rengia nacionalinius tikslus ir rodiklius, skirtus stebėti mokyklos veiklą ir didinti lygybę bei geriau suvokti mokyklų sėkmę lemiančius veiksnius, kurie vėliau bus naudojami vietos ir nacionaliniu lygmenimis kaip finansavimo skirstymo pagrindas.

COVID-19 krizė atskleidė mokyklų ir įvairių visuomenės grupių skaitmeninio pasirengimo skirtumą, dėl kurių gali padidėti su nepalankiomis socialinėmis ekonominėmis sąlygomis susijusi švietimo nelygybė. Valstybėse narėse mokytis nuotoliniu būdu pradėjo maždaug 58 mln. vaikų ir pažeidžiami vaikai akivaizdžiai atsidūrė nepalankioje padėtyje. Valstybės narės ėmėsi įvairių veiksmų siekdamas sušvelninti mokyklų uždarymo poveikį. Tokios šalys, kaip Bulgarija, Kipras, Prancūzija, Latvija, Lietuva, Malta, Austrija, Lenkija, Belgija, Rumunija ir Ispanija aprūpino, nors ir skirtingu mastu, palankių sąlygų neturinčius mokinius nuotoliniam mokymuisi reikalinga įranga (paprastais ar planšetiniais kompiuteriais, interneto ryšiu, SIM kortelėmis ir kt.). Valstybės narės išdalino pažeidžiamiesiems moksleiviams IT įrangos (Kroatijoje, Vokietijoje, Graikijoje, Airijoje, Lietuvoje, Maltoje, Lenkijoje), privačius asmenis skatino paaukoti kompiuterių (Belgijoje, Estijoje, Graikijoje, Ispanijoje) arba skyrė klases, kad moksleiviai galėtų ramiai ruošti namų darbus arba dalyvauti vaizdo konferencijose (Liuksemburge). Be to, 10 valstybių narių (Bulgarijoje, Estijoje, Suomijoje, Vengrijoje, Airijoje, Lietuvoje, Maltoje, Portugalijoje, Slovakijoje ir Ispanijoje) palankių sąlygų neturintys moksleiviai buvo ir toliau vienokia ar kitokia tvarka maitinami nemokamai. Kai kuriose valstybėse narėse (pvz., Prancūzijoje, Latvijoje, Liuksemburge, Portugalijoje) už šios problemos sprendimą atsako savivaldybės arba pačios mokyklos. Apskritai tokios neatidėliotinos priemonės neatitiko paklausos (pvz., Vengrijoje 20 proc. mokinių neturėjo galimybės naudotis skaitmeniniu švietimu arba tokia galimybė buvo ribota ir tai ribojo jų galimybes dalyvauti nuotoliniame mokymesi).

Valstybės narės priėmė skirtingas galimybių mokytis izoliavimo sąlygomis užtikrinimo strategijas. Graikija skubos tvarka priėmė teisės aktą, pagal kurį savivaldybės dėl sustabdytos veiklos sutaupytą sumą mokyklų uždarymo laikotarpiu gali panaudoti IRT įrangai įsigyti ir paskolinti ją socialiai remtiniams moksleiviams. Be to, Graikijoje, su privačių įmonių parama moksleiviams (daugiausia iš palankių sąlygų neturinčių grupių) ir mokytojams nuotolinio mokymo(si) tikslais buvo paskolinta daugiau nei 17 000 planšetinių ir knyginių kompiuterių. Panašių priemonių 2020 m. balandžio mėn. imtasi Airijoje – paskelbta, kad sukuriamas specialus 10 mln. EUR fondas technologijoms ir įtaisams įsigyti palankių sąlygų neturintiems pradinį ir vidurinių mokyklų moksleiviams, visų pirma iniciatyvai „Lygių galimybių sudarymas mokyklose“ (DEIS). Italijoje skirta 85 mln. EUR nuotoliniam mokymuisi remti, įskaitant skaitmeninių prietaisų įsigijimą. Nyderlandai skyrė maždaug 244 mln. EUR paramą, kuria siekiama užkirsti kelią mokymosi trukdžiams ir mokymosi atidėjimui. Rumunija patvirtino nacionalinę programą „Mokykla namie“ ir skyrė finansavimą iš vyriausybės tvarkomo Biudžeto rezervo fondo. Lenkijoje vyriausybė skyrė maždaug 81 mln. EUR vietos valdžios institucijoms, kad šios nupirktų IRT įrangą palankių sąlygų neturintiems moksleiviams bei mokykloms ir mokytojams pagal ERPF veiksmų programą „Skaitmeninė Lenkija“. Bendradarbiaudama su nevyriausybinėmis organizacijomis Slovakijos švietimo ministerija sukūrė nuotolinio mokymosi palaikymo svetainę. IT sektorius nemokamai padėjo mokykloms ir mokytojams programinės įrangos ir skaitmeninių sprendimų srityje. Kai kuriose valstybėse narėse, siekiant sumažinti poveikį kalbos mokymosi procesui, vasarą buvo taip pat organizuoti palankių sąlygų neturintiems vaikams skirti kalbos kursai. Pavyzdžiui, Austrijoje įgyvendinta dviejų savaičių vasaros mokyklos programa, kuri padėjo maždaug 24 000 pažeidžiamų moksleivių pagerinti kalbinius įgūdžius prieš rugsėjo mėn. vėl atsidarant mokykloms. O Bulgarijoje, vykdant Europos socialinio fondo bendrai finansuojamą projektą „Parama sėkmei“, moksleiviams, kurie negalėjo mokytis nuotoliniu būdu, buvo surengti atsilikimo mažinimo užsiėmimai. Slovakijoje ministerija skyrė 500 000 EUR vasaros mokyklų organizavimui, kad kompensuotų laikiną mokyklų uždarymą. Prancūzijoje praėjusią vasarą įgyvendinta programa „Mokymosi atostogos“, skirta vienam milijonui 6–16 m. amžiaus vaikų (200 mln. EUR).

Užtikrinti, kad kiekvienas moksleivis pasiektų tam tikrą bazinių įgūdžių, kaip antai skaitymo, matematikos ir gamtos mokslų, taip pat įgytų skaitmeninių įgūdžių – vienas svarbiausių ES prioritetų. Slovėnija priėmė *Nacionalinę skaitymo gebėjimų ugdymo strategiją iki 2030 m.*, kurioje nustatyti tikslai įvairioms amžiaus grupėms ir tikslinėms grupėms (pvz., iki 2030 m. 90 proc. penkiolikmečių turėtų bent bazinius įgūdžius pagal PISA, o 10 proc. – pasiektų aukščiausią lygį). 2020 m. sausio mėn. Italijos valdžios institucijos pristatė veiksmų planą, kurio tikslas – mažinti regionų kompetencijos lygių skirtumus (*Piano di intervento per la riduzione dei divari territoriali in istruzione*). Pagal jį bus nustatomos probleminės mokyklos penkiuose pietų regionuose (Kampanijoje, Kalabrijoje, Sicilijoje, Sardinijoje ir Apulijoje), kiekviename regione bus sukurta speciali darbo grupė, kuri siūlys tikslinius intervencinius veiksmus, pradedant paskutine pagrindinės mokyklos klase (8 klase). Lietuvoje 2021 m. bus vykdomas bandomasis naujos kompetencijomis grindžiamos mokymo programos projektas ir nuo 2022 m. programa bus įgyvendinama kartu taikant naujus ugdomojo vertinimo metodus. Siekiama įdiegti naujus pedagogikos metodus, kad būtų geriau tenkinami moksleivių mokymosi poreikiai ir jau pradinėje mokykloje gerinami jų skaitmeniniai įgūdžiai. Maltos pagrindinėse mokyklose įgyvendinta nauja nacionalinė iniciatyva „Mano kelionė. Pasiekimai einant skirtingais keliais“, kuria siekiama sukurti įtraukesnę ir į lygybę orientuotą mokymo programą. 2020 m. birželio mėn. Graikijoje buvo priimtas naujas mokyklų įstatymas, kuriame numatoma visais lygmenimis (įskaitant ikimokyklinį ugdymą ir priešmokyklinį) peržiūrėti mokymo programas ir vadovėlius siekiant ateityje skirti mažiau dėmesio turiniui ir daugiau – įgūdžių ugdymui keturiose pagrindinėse teminėse srityse: aplinkos, gerovės, kūrybiškumo ir pilietinio ugdymo. Taip pat tobulinamas skaitmeninis švietimas ir jau priešmokyklinio ugdymo lygmeniu pradedama mokytis užsienio kalbos (anglų kalbos). Nuo 2020–2021 m. Liuksemburge programavimu matematikos pamokose bus užsiimama ketvirtoje klasėje (10–11 m. amžiaus grupėje), o nuo 2021–2022 m. jis bus įtraukiamas į visų dalykų pamokas pirmoje – trečioje klasėje (4–9 m. amžiaus grupėje). Mokytojus apmokys ir jiems padės mokytojais specialistai, kuriuos numatoma priimti į darbą 2020 m. 2021–2022 m. vidurinėje mokykloje atsiras naujas dalykas – informatika, įskaitant programavimą ir informatinį mąstymą.

Parama mokytojams ir instruktoriams, kad jie galėtų ugdyti savo skaitmeninius įgūdžius ir pedagoginę kompetenciją ir mažinti skaitmeninę takoskyrą yra esminis dalykas siekiant visiems naudingo skaitmeninio švietimo. Daugelyje valstybių narių šioje srityje jau nustatytos veiksmingos politikos priemonės. 2019 m. Prancūzija paskelbė, kad IRT bus mokoma gimnazijos klasėse kaip mokytojų specialistų dėstomo dalyko, kad visi moksleiviai būtų skaitmeniniu požiūriu raštingi ir kad aukštojo mokslo sistemoje būtų daugiau IRT studentų (ir ypač studentėlių). Austrijoje buvo paskelbtas *8 punktų skaitmeninio mokymosi planas*, kurio tikslas – nuo 2020–2021 m. sukurti vieną prašymų teikimo ir moksleivių, mokytojų ir tėvų bendravimo portalą („*Digital Schule*“), parengti visus mokytojus užtikrinti mišrų ir nuotolinį mokymąsi jiems sudarant sustiprinto tęstinio profesinio tobulėjimo sąlygas, suteikti galimybę naudoti suderintą mokymosi ir mokymo medžiagą ir modernizuoti IT infrastruktūrą, kad visi moksleiviai galėtų naudotis skaitmeniniais prietaisais. Lenkijoje „*Lesson: Enter*“ yra didžiausias nacionalinis skaitmeninio švietimo projektas mokytojams ir mokykloms, remiamas ERPF veiksmų programos „Skaitmeninė Lenkija“ lėšomis. Jo pagrindinis tikslas – rengti ir skatinti mokytojus dažniau naudoti skaitmeninį turinį ir priemones. 2019–2023 m. turi būti apmokyta maždaug 15 proc. (arba 75 000) mokytojų. Kroatijos pagrindinėse mokyklose visi 5 ir 7 klasių moksleiviai gavo planšetinius kompiuterius, o mokyklos taip pat gavo po vieną planšetinį kompiuterį kas ketvirtam jaunesnių klasių moksleiviui darbui klasėje. Vidurinėse mokyklose planšetiniai kompiuteriai buvo išdalyti palankių sąlygų neturintiems moksleiviams. *E. mokyklų projekto* lėšomis mokyklos taip pat buvo aprūpintos klasės įranga (interaktyviosiomis lentomis, projektoriais, laboratorine įranga), o mokytojai – knyginiais kompiuteriais.

Prioritetais ir toliau lieka platesnis dalyvavimas tretinio mokslo sistemoje užtikrinant įtraukesnį ir lankstesnį mokymąsi ir studentams suteikiant darbo rinkai svarbių įgūdžių ir gebėjimų. 2020–2022 m. Suomijoje universitetams ir taikomųjų mokslų universitetams bus skirta daugiau nei 10 000 papildomų vietų siekiant padidinti išsilavinimo lygį ir spręsti ekspertų stokos problemą įvairiose srityse ir regionuose. Nuo 2020–2021 mokslo metų Bulgarija panaikino universiteto mokesčius naujiems stojantiejiems į aštuonias profesines specialybes pedagogikos ir gamtos mokslų srityse bei aštuonias saugomas specialybes. Pagal 2020 m. sausio mėn. priimtą teisės aktą Graikijos universitetų finansavimas iš dalies priklausys nuo veiklos rezultatų kriterijų (20 proc.), įskaitant tarptautinimą, absolventų patekimą į darbo rinką bei naujai įstojusiujų ir absolventų skaičių santykį. Lenkijoje doktorantūros studijų formulė buvo pakeista įvykdžius aukštojo mokslo ir mokslo reformą, patvirtintą 2018 m. (Įstatymas 2.0): dabar galimos tik dienos doktorantūros studijos ir visi doktorantūros studentai gauna stipendijas. Be to, doktorantai gali teikti paraišką Įgyvendinamajai doktorantūros programai, kuri suteikia galimybę įgyti patirties dvejopoje studijų programoje bendradarbiaujant su verslininkais. Airija pradėjo įgyvendinti *Klajoklių dalyvavimo aukštojo mokslo sistemoje didinimo veiksmų planą*, kad marginalizuotiems asmenims būtų teikiama daugiau galimybių studijuoti aukštojo mokslo įstaigose.

Valstybės narės patvirtino priemones trečiųjų šalių piliečių, migrantų kilmės vaikų ir kitų palankių sąlygų neturinčių moksleivių dalyvavimui ir išsilavinimui gerinti. Slovakijos švietimo, mokslo, mokslinių tyrimų ir sporto ministerija skyrė 48 000 EUR mažumų kilmės moksleivių rėmimo projektams. Slovėnijoje migrantų kilmės moksleiviams pirmaisiais jų dalyvavimo švietimo sistemoje metais slovėnų kalbos pamokų skaičius buvo padidintas nuo 35 iki bent 120 valandų vienam besimokančiajam. Vidurinio ugdymo sistemoje Švedijoje instituciškai dar labiau įtvirtinta visų moksleivių teisė turėti mentorių. Čekijoje parengta 2020 m. paramos užsieniečių ugdymui mokyklose programa, šios subsidijos tikslas – pritaikyti čekų kalbos dėstymą prie vaikų užsieniečių poreikių ir sudaryti jiems tinkamesnes mokymosi sąlygas. Pagal Belgijos *Švietimo kompetencijos paktą*, taikomą iki 2030 m., mokyklose plačiai taikomi nauji prancūzų kalbos mokymosi metodai, skirti naujai atvykusiems ir pažeidžiamiems moksleiviams. Maltoje taikomos įvadinės programos, skirtos naujai atvykusiems vaikams, kurie nemoka maltietiška ar angliškai, o valstybinės mokyklos yra įpareigosos įgyvendinti įtraukią 2019 m. sistemą. Kelios valstybės narės konkrečiai siekė padidinti vaikų, kurie yra trečiųjų šalių piliečiai, dalyvavimą ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros sistemoje. Pavyzdžiui, Bulgarijoje ir Prancūzijoje privalomasis mokyklinis amžius buvo sumažintas atitinkamai iki ketverių ir trejų metų siekiant geriau integruoti vaikus iš pažeidžiamų šeimų. Graikija laipsniškai plečia priešmokyklinio amžiaus vaikų, kurie privalo lankyti mokyklą, grupę į ją įtraukdama keturmečius (2020–2021 mokslo metais bus įtrauktos likusios 40 savivaldybių).

Kai kurios valstybės narės padidino finansinius išteklius švietimui remti, o tai gali būti naudinga ir migrantų kilmės vaikams. Prancūzijoje priešmokyklinio ir pradinio ugdymo stiprinimas ir nelygybės panaikinimas yra 2020 m. biudžeto prioritetai, privalomojo švietimo biudžetas buvo padidintas 991 mln. EUR. Airijoje ir toliau buvo dedamos pastangos teikti daugiau galimybių pažeidžiamoms grupėms studijuoti aukštojo mokslo įstaigose, be kita ko, skirta 27 mln. EUR 30 000 tokioms grupėms priklausančių studentų paremti. 2020 m. Švedija mokyklinio proceso organizatoriams suteikė 460 mln. EUR lygybės dotacijų, skirtų lygybės ir kokybės didinimo priemonėms. Lėšų skyrimas atitinka socioekonominį indeksą. Be to, 2019 m. liepos mėn. Švedija patvirtino naują garantiją, kurią taikant intervencinių priemonių dėl konkretaus asmens mokymosi imamasi anksčiau ir jis gali anksti sulaukti paramos. Danija investavo ir atidėjo 1,8 mlrd. DKK (238 mln. EUR), kad būtų daugiau pedagogų vietovėse, kuriose yra pažeidžiamų vaikų, ir kad 2018–2023 m. būtų keliama ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros pedagoginio personalo kvalifikacija. 2019 m. gruodžio mėn. Italija padidino metinio ikimokyklinio ugdymo įstaigų lankymo kupono, vadinamojo *Bonus Nido*, sumą mažas pajamas turinčioms šeimoms papildomai skirdama po 1 500 EUR.

Tebėra svarbu veiksmingai įgyvendinti teisės aktų pakeitimus, kuriais užtikrinama romų įtrauktis į švietimo sistemą. Kelios valstybės narės neseniai įgyvendino reformas ir sumažino privalomąjį ikimokyklinio ugdymo įstaigų lankymo amžių, tai gali būti naudinga palankių sąlygų neturintiems moksleiviams. Nors pozityvioji diskriminacija¹³¹ padėjo pagerinti romų dalyvavimą švietime, reikia vengti skirti specialias vietas romams, kurie atitinka bendruosius priėmimo kriterijus. Taikant aktyvias priemones, kurios yra reikalingos kovojant su mokyklų ir klasių segregacija, kartu reikia papildoma finansine ir specialistų parama skatinti romų vaikų integraciją įprastinėse mokyklose. Bulgarijoje privalomasis ikimokyklinio ugdymo įstaigų lankymo amžius neseniai sumažintas iki ketverių metų. Šiuo metu taikomos moksleiviams romams naudingos priemonės apima švietimo proceso tarpininkus, stipendijas, užklasinę veiklą, papildomas bulgarų kalbos pamokas, o kai kuriose vietovėse ir nemokamą transportą. Nuo 2018 m. Bulgarijos švietimo ir mokslo ministerija pradėjo skirti papildomą finansavimą mokykloms¹³², dirbančioms su pažeidžiamais vaikais ir (arba) esančioms kaimo vietovėse.

¹³¹ Europos Komisija (2020) Tarnybų darbinis dokumentas: analitinis dokumentas, pateikiamas kartu su ES romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo strateginiu planu.

¹³² Šios papildomos lėšos skiriamos pradinio ir pagrindinio ugdymo mokyklų mokiniams.

Skirtingos mokyklų rajonų taisyklės, autonomija ir dydis mažina galimą priemonių poveikį veiksmingai švietimo desegregacijai Vengrijoje¹³³. Po to, kai 2017 m. buvo iš dalies pakeisti *Vengrijos lygių galimybių* ir *Valstybinio švietimo įstatymai*, 2018 m. mokyklų rajonuose buvo įsteigtos kovos su segregacija pareigūnų pareigybės ir darbo grupės. Vis dėlto valstybinių ir bažnytinių mokyklų moksleivijos sudėtis vis dar skiriasi. Be to, 2020 m. liepos mėn. pakeitus *Valstybinio švietimo įstatymą* kyla pavojus, kad sumažės sankcijų dėl diskriminacijos švietimo srityje atgrasomasis poveikis. Rumunijoje, siekiant gerinti švietimo sistemą, įgyvendintos kelios programos ir priemonės, tačiau mokiniai romai vis dar susiduria su daugybe sunkumų ir yra reikšmingų skirtumų tarp kaimo ir miesto vietovių. Nacionalinė švietimo ministerija 2016 m. paskelbė naują pagrindinį įsakymą, kuriuo uždrausta segregacija mokyklose iki universitetinio lygmens, tačiau 2020 m. jis vis dar nebuvo neįgyvendintas. Tačiau segregacijos vidurinėse mokyklose stebėsenos metodika buvo patvirtinta ministro įsakymu tik 2020 m. pradžioje. Pirmasis stebėsenos metodikos bandomojo taikymo etapas vyks kai kuriose pradinėse ir vidurinėse mokyklose trijose apskrityse. Slovakijoje, kur neproporcingai didelė romų vaikų dalis vis dar patenka į specialiąsias mokyklas ar į klases vaikams su psichikos negalia, pradėtas įgyvendinti atnaujintas *Romų integracijos veiksmų planas*, tačiau rezultatai kol kas nežinomi. Be to, Slovakijoje priimtu dešimties metų Nacionaliniu švietimo plėtros planu irgi turėtų būti stengiamasi spręsti švietimo įtraukimo ir kokybės¹³⁴, taip pat ir romų vaikams, klausimus. Tai, kad nuo 2021 m. įvedamas privalomas vaikų darželio lankymas nuo penkerių metų ir kad panaikinama vadinamoji nulinė klasė, kurią daugiausia lanko romų vaikai, gali šiuo atžvilgiu turėti teigiamą poveikį, bet vis dar trūksta aktyvių desegregacijos priemonių.

¹³³ Europos Komisija (2020). 2020 m. Švietimo ir mokymo stebėsenos biuletenis. Vengrija <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/63aabc75-2496-11eb-9d7e-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-171316678>

¹³⁴ Nepaisant nedidelio romų lygybės švietime pagerėjimo, apie kurį praneša suinteresuotieji subjektai, visų pirma dėl ESF ir ERPF lėšų investavimo į įtraukų švietimą, pažanga nėra didelė. Todėl Europos Komisija 2019 m. paskelbė pagrįstą nuomonę, susijusią su Slovakijos atžvilgiu vykdoma pažeidimo tyrimo procedūra.

Dėl esamos įgūdžių stokos problemos masto reikia iš esmės keisti įgūdžių ugdymo politiką, kad ateityje būtų užtikrintas įtraukus ir tvarus atsigavimas ir augimas. Nacionalinės įgūdžių strategijos, grindžiamos veiksmingomis įgūdžių prognozėmis, turi tapti visuotinėmis ir padėti įgyvendinti visapusišką visus valdžios lygmenis apimančią su įgūdžių ugdymu susijusią požiūrį. Iki šiol nacionalines įgūdžių strategijas, EBPO teikiant techninę pagalbą, yra įsipareigojusios parengti dešimt valstybių narių¹³⁵. Lietuva taip pat neseniai pradėjo rengti įgūdžių strategiją. Portugalija, Slovėnija ir Latvija perėjo nuo diagnostikos prie veiksmų, ir daugiausia dėmesio skiria suaugusiųjų kvalifikacijos kėlimui¹³⁶. Vokietija savo nacionalinę įgūdžių strategiją patvirtino 2019 m¹³⁷. Be IRT įgūdžių tobulinimo programų, be kita ko, skirtų ir žemą kvalifikaciją turintiems darbo ieškantiems asmenims¹³⁸, Latvija imasi veiksmų gerinti savo darbo jėgos skaitmeninius įgūdžius, įskaitant pasitelkdama būsimas Skaitmeninės pertvarkos gaires, paremtas EBPO skaitmeninės transformacijos apžvalgos „Skaitmeninis pasirinkimas“ (angl. *Going Digital*) rezultatais¹³⁹. 2020 m. Europos įgūdžių darbotvarkėje siūlomas Įgūdžių paktas (1 veiksmas) siekiant sutelkti ir skatinti investicijas į įgūdžių tobulinimą ir perkvalifikavimą, padėti visoms valstybėms narėms parengti išsamias nacionalines įgūdžių strategijas (3 veiksmas), be kita ko, tobulinant su įgūdžiais susijusios informacijos rinkimą (2 veiksmas). Priklausomai nuo nacionalinių prioritetų, valstybės narės, atsižvelgdamos į 2016 m. Tarybos rekomendaciją dėl įgūdžių tobulinimo krypčių, gali skirti ypatingą dėmesį tokiems sunkumams, kaip konkrečių įgūdžių spragų šalinimas, mokymosi visą gyvenimą skatinimas arba politikos, skirtos konkrečiai menkų įgūdžių suaugusiųjų poreikiams, rengimas ir įgyvendinimas.

¹³⁵ Ispanija, Portugalija, Italija, Slovėnija, Slovakija, Belgija (Flandrija), Latvija ir Lenkija su ES finansine parama, taip pat Austrija ir Nyderlandai be ES paramos.

¹³⁶ Žr. EBPO interneto svetainę dėl nacionalinių įgūdžių strategijų:
<http://www.oecd.org/skills/buildingeffectiveskillsstrategiesatnationalandlocallevels.htm>.

¹³⁷ Plg. [specialų puslapį](#) Federalinės Darbo ir socialinių reikalų ministerijos svetainėje.

¹³⁸ EBPO (2019), *Evaluating Latvia's Active Labour Market Policies, Connecting People with Jobs*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/6037200a-en>.

¹³⁹ EBPO (2021). <https://www.oecd.org/latvia/going-digital-in-latvia-8eec1828-en.htm>

Žalioji ir skaitmeninė pertvarka kelia sunkumų, bet atveria ir galimybių, kuriomis Europa turi būti pasiruošusi pasinaudoti. Tam pasiekti reikia atitinkamų įgūdžių ugdymo visais lygiais: visi turi turėti gebėti vykdyti kasdienę veiklą taip, kad ji nekenktų aplinkai, bei gyventi ir dirbti vis labiau skaitmenizuotoje visuomenėje. Kita vertus, įmonėms ir įstaigoms reikia žmonių, turinčių tinkamus įgūdžius, kad būtų tenkinami su žaliaja ir skaitmenine pertvarka susiję poreikiai. Daugeliu Europos įgūdžių darbotvarkės veiksnių – pradedant Įgūdžių paktu ir baigiant patobulintu su įgūdžiais susijusios informacijos rinkimu ir su mikrokredencialais susijusių standartų rengimu – bus prisidedama prie šiai dvejopai pertvarkai reikalingų įgūdžių ugdymo. Siekiant patikslinti terminą „žalieji įgūdžiai“ Įgūdžių darbotvarkėje numatoma parengti suderintą žaliosios pertvarkos įgūdžių taksonomiją ir pagrindinių darbo rinkai aktualių įgūdžių rinkinį. Kartu su veiksmais, susijusiais su Europos švietimo erdve, siekiama parengti rodiklių rinkinį ir sukurti Europos kompetencijos sistemą švietimo klimato kaitos ir darnaus vystymosi klausimais srityje. Skaitmeniniai įgūdžiai ir su jais susiję darbo rinkos poreikiai suprantami aiškiau. Be to, kad būtina skubiai didinti IRT specialistų rezervą ir stiprinti IRT profesijos pripažinimą, Įgūdžių darbotvarkėje numatomi visų pirma du veiksmai: reaguoti į MVĮ poreikius rengiant intensyviuos skaitmeninių įgūdžių kursus, kad jų darbuotojai įgytų tinkamo lygio skaitmeninę kompetenciją, ir padėti darbuotojams tobulinti skaitmeninius įgūdžius rengiant IRT įgūdžiams atgaivinti skirtus mokymus. Be to, naująją Skaitmeninės Europos programą bus remiamas puikių mokymo galimybių sudarymas tokiose skaitmeninėse srityse, kaip dirbtinis intelektas ir kibernetinis saugumas, kad ES būtų rengiami ir pritraukiami geriausi specialistai.

Darbo rinkai svarbūs įgūdžiai turi būti ugdomi kartu tinkamai juos pripažįstant ir naudojant.

Tinkamai suteikiamos ir patikimos kvalifikacijos tebėra pagrindinė žmonių įgūdžių pripažinimo priemonė. Jų skaidrumas yra itin svarbus norint remti laisvą besimokančių asmenų ir darbuotojų judėjimą vidaus rinkoje. Visos valstybės narės, išskyrus Ispaniją, susiejo savo nacionalines kvalifikacijų sandaras su Europos kvalifikacijų sandara (EKS) ir dauguma (išskyrus Bulgariją ir Kroatiją) savo kvalifikacijos dokumentuose ar prieduose nurodo EKS lygį, tad kvalifikacijos yra aiškesnės ir jas lengviau palyginti. Be to, skiriant dėmesį mokymosi rezultatams, yra lengviau susieti formalias kvalifikacijas su įgūdžių, įgytų ne pagal formaliojo švietimo programas, patvirtinimu ir su kitomis naujomis pažangiomis įgūdžių pripažinimo formomis. Tai gali būti mikrokredencialai, galintys atlikti svarbų vaidmenį užtikrinant, kad pirminis ir tęstinis švietimas ir mokymas būtų lankstesni ir atliepiantys atsirandančius poreikius. Taip gali būti sudaromos galimybės žmonėms dalyvauti trumpalaikėse tikslinėse kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo programose, ypač vertingose asmenims, kuriems reikia pakeisti profesiją ar pereiti į kitą sektorių. Siekiant užtikrinti, kad pokyčiai vyktų nuosekliai, 2020 m. Įgūdžių darbotvarkėje ir Europos švietimo erdvėje numatoma sukurti Europos mikrokredencialų sistemą (10 veiksmas), užtikrinant minimalius sutartinius kokybės ir skaidrumo standartus.

Mikrokredencialai taip pat gali būti vertingi siekiant pripažinti ir patvirtinti įgūdžius, įgytus ne formaliojo švietimo ir mokymo sistemoje, taikant tinkamą 2012 m. Tarybos rekomendacijoje dėl mokymosi patvirtinimo nustatytą patvirtinimo procesą¹⁴⁰. Įvertinus rekomendacijos įgyvendinimą¹⁴¹ paaiškėjo, kad visos valstybės narės ėmėsi veiksmų siekdamos įgyvendinti jos principus. 23 valstybėse narėse atliekant patvirtinimą daugelis (o 13 šalių – visos) kvalifikacijų gali būti įtrauktos į nacionalinę kvalifikacijų sandarą, 22 valstybėse narėse gali būti formalizuoti tam tikrai kvalifikacijai įgyti reikalingi kreditai, o 17 valstybių narių galima dalyvauti formaliojo švietimo programose su teise nedalyvauti tam tikrose tos programos dalyse. Tačiau dauguma patvirtinimo procedūrų nėra išsamios ir ne visi gali jomis pasinaudoti. Pagrindinė vertinimo išvada – atliekant pakeitimus reikėtų visų pirma užtikrinti, kad patvirtinimo procedūromis galėtų naudotis visi ir kad būtų aktyviai padedama asmenims mokymosi rezultatų patvirtinimo procese. Aštuoniose valstybėse narėse (Belgijoje (Flandrijoje), Danijoje, Suomijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Portugalijoje, Liuksemburge ir Švedijoje) patvirtinimo procedūros jau taikomos visose švietimo ir mokymo srityse ir darbo rinkoje, bet vis dar yra tam tikrų naudojimosi jomis apribojimų. Perspektyvi priemonė užtikrinti didesnę prieigą, jeigu tai tinkamai koordinuojama, – suteikti daugiau patvirtinimo galimybių, tiesiogiai nesusijusių su formaliojo švietimu ir mokymu. 2018 m. patvirtinimas buvo užtikrintas įgyvendinant darbo rinkos reformas 17 šalių (Austrijoje, Belgijoje, Kroatijoje, Kipre, Čekijoje, Danijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Airijoje, Italijoje, Liuksemburge, Maltoje, Nyderlanduose, Lenkijoje, Portugalijoje, Slovakijoje, Švedijoje), kur svarbų vaidmenį neretai atliko valstybinės užimtumo sistemos, o 19 šalių (Austrijoje, Belgijoje, Kroatijoje, Kipre, Čekijoje, Danijoje, Suomijoje, Vokietijoje, Vengrijoje, Airijoje, Italijoje, Latvijoje, Liuksemburge, Nyderlanduose, Lenkijoje, Portugalijoje, Slovėnijoje, Ispanijoje, Švedijoje) patvirtinimo galimybes užtikrina trečiojo sektoriaus organizacijos.

¹⁴⁰ Žr. 2012 m. gruodžio 22 d. Tarybos rekomendaciją dėl neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo. Pateikiama: <https://europa.eu/ljk88yN>.

¹⁴¹ 2020 m. liepos 1 d. Komisijos tarnybų darbinis dokumentas SWD(2020) 121.

COVID-19 krizė dar labiau išryškino profesinio orientavimo visą gyvenimą svarbą siekiant visą gyvenimą valdyti karjerą, įskaitant poreikį užtikrinti didesnę valstybinių užimtumo tarnybų (VUT) ir socialinių partnerių vaidmenį bei parengti geresnę mokymosi rezultatų patvirtinimo tvarką. Reaguojant į krizę bus sparčiau eksperimentuojama su novatoriškais orientavimo metodais ir priemonėmis ir jos bus sparčiau integruojamos, be kita ko, pasitelkiant informacines ir ryšių technologijas ir įtraukiant daugiau suinteresuotųjų subjektų¹⁴². VUT atlieka svarbų vaidmenį įgyvendinant Italijos iniciatyvą, pagal kurią teikiama įgūdžių profiliavimo ir dokumentavimo galimybė ir teikiama prie asmens poreikių pritaikyta profesinio orientavimo parama. Belgijoje Flandrijos VUT išduoda darbuotojams profesinio orientavimo kuponus, kuriuos jie gali panaudoti įvairiuose savo karjeros etapuose. Suomijoje ankstesnio mokymosi patvirtinimas ir profesinis orientavimas įtraukiami į suaugusiesiems siūlomus asmeninius mokymosi planus. Prancūzijos individualių mokymo sąskaitų sistema yra skirta padėti suaugusiesiems naudotis profesinio orientavimo galimybėmis ir įgūdžių ugdymo programomis; 2020 m. Įgūdžių darbotvarkėje siūloma apsvastyti galimybę plačiau integruoti šią nacionalinę praktiką (9 veiksmas). Čekijos VUT parengė perdarbinimo projektą, kurį vykdant suaktyvinama mokymo veikla siekiant padidinti darbuotojų, kuriems gresia atleidimas iš darbo dėl COVID-19 krizės, įsidarbinamumą (3,6 mlrd. CZK, 130 mln. EUR).

¹⁴² Žr. *Lifelong guidance policy and practice in the EU: trends, challenges and opportunities*, European Commission 2020. Pateikiama: <https://europa.eu/VY66fy>.

Profesinis rengimas ir mokymas yra itin svarbus siekiant ugdyti darbo rinkai svarbius įgūdžius, bet jį reikia pritaikyti atsižvelgiant į žaliąją ir skaitmeninę pertvarką ir COVID-19 keliamus iššūkius. Siekiant patenkinti sparčiai kintančius darbo rinkos poreikius ir norint tobulinti įgūdžius reikia, kad įvairūs suinteresuotieji subjektai sėkmingai bendradarbiautų. Įgūdžių paktu (Europos įgūdžių darbotvarkės 1 veiksmas) bus skatinamos didelio masto daugelio viešųjų ir privačiųjų suinteresuotųjų subjektų partnerystės svarbiausiose pramonės ekosistemose siekiant sutelkti žinias ir išteklius, kaip antai mokymo priemonės ir finansavimą, kad būtų imamasi konkrečių kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo veiksmų prisiimant aiškius įsipareigojimus. Mokymosi darbo vietoje ir pameistrystės programomis gali būti užtikrinami glaudžiausi švietimo ir darbo rinkos ryšiai. Taigi sustiprintas Europos pameistrystės aljansas¹⁴³ toliau remia nacionalines koalicijas ir MVĮ ir didina socialinių partnerių dalyvavimą. Siekiant sudaryti palankesnes sąlygas valstybių narių reformoms pasiūlyme dėl Tarybos rekomendacijos dėl profesinio rengimo ir mokymo (4 veiksmas) siūlomi veiksmingo profesinio rengimo ir mokymo valdymo principai, glaudesni ryšiai su į ateitį orientuotomis ekonomikos strategijomis, lanksčios tobulėjimo galimybės, lygios galimybės ir kokybės užtikrinimas. Valstybės narės aktyviai modernizuoja savo profesinio rengimo ir mokymo sistemas ir pameistrystės programas; 25 iš jų dalyvauja pameistrystės rėmimo paslaugų lyginamojo mokymosi veikloje. Be to, reaguodamos į COVID-19 krizę dar kelios valstybės narės investavo finansinius išteklius, kad ir toliau užtikrintų pameistrystės pasiūlą: Vokietija pradėjo 500 mln. EUR programą, kad paremtų MVĮ mokėdama joms vienkartinę 2 000 EUR išmoką už kiekvieną naujai sudarytą mokymo sutartį ir po 3 000 EUR už naujas papildomas mokymo sutartis. Austrijos įmonės gauna 2 000 EUR premiją už kiekvieną naują pameistrį – taip siekiama išsaugoti maždaug 10 000 pameistrystės vietų, kurioms gresia pavojus išnykti. Airija įgyvendino 3 000 EUR išmoką darbdaviams už kiekvieno naujo pameistrio registraciją, ir to rezultatas buvo žymus metinių registracijų augimas. Tebevykdoma Pameistrystės paskatų programa, kurios pagrindas yra Airijos liepos mėn. darbo vietų paskatų paketas. Danijoje pagal trišalį susitarimą persiunčiamas Darbdavių švietimo dotacijos (AUB) lėšų perteklius siekiant pameistrystei taikyti darbo užmokesčio subsidijavimo sistemą. Prancūzija sukūrė 2 mlrd. EUR valstybės paramos programą pameistriams samdyti. Lietuvoje darbdaviams, kurie įdarbina VUT nukreiptus asmenis pagal pameistrystės sutartis, teikiamos kompensacijos dalis padidėjo nuo 40 iki 70 proc. sutarties vertės. Finansavimas taip pat buvo padidintas profesiniam rengimui siekiant suteikti kvalifikacijas ar gebėjimus, nurodytas didelės pridėtinės vertės kvalifikacijų sąrašė.

¹⁴³ Sustiprintas Europos pameistrystės aljansas yra vienas iš ramsčių, įtvirtintų Komisijos komunikate „Jaunimo užimtumo rėmimas. Tiltas jaunajai kartai į darbo rinką“ (COM(2020) 276 final). Pateikiamas <https://europa.eu/VK79Vc>.

Valstybės narės yra įsipareigojusios siekti bendrų politikos tikslų, apibrėžtų Tarybos rezoliucijoje dėl Europos suaugusiųjų mokymosi darbotvarkės (2011 m.), kuri yra didesnės bendradarbiavimo švietimo ir mokymo srityje sistemos dalis („ET 2020“). Europos Komisijos darbo grupė suaugusiųjų mokymosi klausimais įvertino pažangą keturiose 2019 m. Europos suaugusiųjų mokymosi darbotvarkės prioritetinėse srityse (valdymo, pasiūlos ir įgyvendinimo, prieigos ir kokybės)¹⁴⁴. Kalbant apie teigiamus dalykus, vis daugiau dėmesio politikos formuotojai skiria suaugusiųjų mokymuisi ir ši tendencija plinta dar sparčiau dėl iššūkių, susijusių su kintančiu darbo pobūdžiu, automatizavimu ir demografiniais pokyčiais. Keliose valstybėse narėse yra priimtos priemonės, kuriomis siekiama sustiprinti suaugusiųjų mokymosi valdymą, visų pirma atnaujinant ir patobulinant teisės aktus ir sukuriant geresnius koordinavimo mechanizmus. Europos finansavimas atlieka svarbų vaidmenį remiant suaugusiųjų mokymąsi daugelyje šalių, visų pirma taikant priemones, kuriomis įgyvendinamos įgūdžių tobulinimo kryptys¹⁴⁵. Iš darbo grupės surinktų duomenų matyti, kad yra du tarpusavyje susiję iššūkiai – užtikrinti visiems suaugusiesiems vienodas galimybes mokytis ir remti pažeidžiamas grupes, patyrusias COVID-19 poveikį. Be to, suaugusiųjų mokymosi srities darbuotojų profesionalizacijos galimybės vis dar ribotos.

¹⁴⁴ Europos Komisija (2019), *Achievements under the Renewed European Agenda for Adult Learning*, Europos Sąjungos leidinių biuras. Pateikiama: <https://europa.eu/!Up64bh>.

¹⁴⁵ Europos Komisija (2019), Tarybos rekomendacija dėl įgūdžių tobulinimo kryptių – naujų galimybių suaugusiesiems. Įgyvendinimo priemonių vertinimas, SWD(2019) 89. Pateikiamas <https://europa.eu/!Wh39md>.

Pripažindamos savo suaugusiųjų mokymosi sistemų iššūkius, valstybės narės ėmėsi kelių iniciatyvų 2019 m. antrąjį pusmetį ir 2020 m. Suaugusiųjų teisė mokytis visą gyvenimą pripažįstama pagal Europos socialinių teisių ramstį kaip būdas įgyti visaverčiam dalyvavimui visuomenėje ir sėkmingam prisitaikymui prie darbo permainų reikalingus įgūdžius. Kelios valstybės narės priėmė priemones, kuriomis siekiama remti žemos kvalifikacijos ar bedarbių suaugusiųjų kvalifikacijos kėlimą. Nuo 2019 m. rugsėjo mėn. Suomija vykdė parlamentinę tęstinio mokymosi reformą siekdama parengti išsamią politiką, kurioje dėmesys sutelkiamas į profesinį tobulėjimą ir švietimą per visą profesinį gyvenimą. Vykdamas projektą „Upskilling CZ“ remiamas įgaliotų NKS įstaigų tinklas siekiant organizuoti ir rengti egzaminus, kuriuos išlaikius suteikiama NKS 3 ir 4 lygmens pripažinta profesinė kvalifikacija. Bulgarijoje parengtas projektas „operation Skills“, kurio tikslas – sudaryti galimybę darbdaviams įmonėse mokyti ir darbuotojus, ir neseniai priimtus į darbą bedarbius. Pasitelkiant skirtą 17 mln. EUR biudžetą galimybė įgyti profesinę kvalifikaciją, bendrąsias kompetencijas ir užbaigti specialųjį mokymą turėtų būti suteikta bent 5 500 asmenų. Danijoje pasiektas politinis susitarimas skirti 102 mln. DKK (13,7 mln. EUR) žemos kvalifikacijos darbuotojų kvalifikacijos kėlimui, kad jie įgytų reikiamų gebėjimų ir galėtų pereiti į kvalifikuoto darbo vietas. Kipre, Italijoje ir Latvijoje neseniai pradėtos taikyti bedarbių rėmimo priemonės. Latvijoje buvo padidinta suaugusiųjų mokymosi paslaugų pasiūla dirbantiesiems, įskaitant nuotolinį mokymąsi, studijų modulius ir kursus universitetuose ir kolegijose. Taip pat padidinta parama darbuotojams, kad jiems būtų kompensuojamos kelionės į mokymo vietą išlaidos.

Valstybės narės taip pat remia galimybę asmenims pasirinkti mokymą, atitinkantį jų individualius mokymosi pageidavimus ir poreikius. 2019 m. Prancūzija priėmė potvarkius, kuriais įgyvendinamas 2018 m. įstatymas dėl laisvės pasirinkti būsimą karjerą, pagal kurį darbuotojai ir darbo ieškantys asmenys turi galimybę mokytis ir naudoti asmeninę mokymo sąskaitą. Nyderlandai nuo 2020 m. pradėjo taikyti *SLIM sistemą*, kuri yra MVĮ mokymosi ir tobulėjimo skatinimo sistema. Be to, tikimasi, kad nuo 2022 m. įsigalios naujasis STAP finansavimo mechanizmas dalyvavimui darbo rinkoje skatinti. Jį taikant bus teikiama galimybė visiems su Nyderlandų darbo rinka susijusiems asmenims mokytis siekiant tobulėti ir didinti savo įsidarbinamumą. Austrija planuoja pagal susitarimą su socialiniais partneriais sukurti vadinamąją mokymosi sąskaitą („Bildungskonto“), kurią naudojant bus finansuojamas profesinis perorientavimas, mokymas ir tolesnis švietimas. Švedijoje bus 700 mln. SEK (68,2 mln. EUR) padidintos investicijos į regioninį suaugusiųjų profesinį rengimą. 2020 m. valstybė panaikino savivaldybėms keliamą bendro finansavimo reikalavimą ir papildomai finansuos 1 500 vietų ir skirs atitinkamą studijų paramą.

2013 m. Jaunimo garantijų iniciatyva suteikė galimybių jaunimui ir veiksmingai paskatino struktūrines reformas ir inovacijas. Taigi dauguma valstybinių užimtumo tarnybų (VUT) patobulino savo paslaugas ir dabar jas siūlo jaunimui¹⁴⁶. Per septynerius metus iki COVID-19 pandemijos visoje ES buvo maždaug 1,7 mln. mažiau nesimokančių ir nedirbančių jaunuolių (NEET) nei dabar¹⁴⁷. Nors gerėjanti makroekonominė aplinka, žinoma, atliko tam tikrą vaidmenį, iš duomenų matyti, kad Jaunimo garantijų iniciatyva padarė didžiulį perversmą. Daugiau nei 24 mln. jaunuolių, užsiregistravusių Jaunimo garantijų iniciatyvos programose, gavo darbo pasiūlymą, tęsė mokslus, tapo pameistrais ir stažuotojais. Vis dėlto prognozuojama NEET jaunimo, per metus užsiregistravusio dalyvauti šiose programose, dalis daugelyje valstybių narių vis dar nesiekia 50 proc.¹⁴⁸. Iki COVID-19 pandemijos Jaunimo garantijų iniciatyvos politikos priemonės buvo tikslingiau orientuojamos į tam tikras pažeidžiamas grupes. 2020 m. liepos mėn. Komisija pasiūlė sustiprinti Jaunimo garantijų iniciatyvą ir taip pat įtraukti 15–29 m. amžiaus asmenis (anksčiau įtraukti asmenys tik iki 25 m.), kad iniciatyva būtų įtraukesnė, kad būtų sustiprintas ryšys su žaliaja ir skaitmenine pertvarka ir kad būtų teikiamos konsultavimo, orientavimo ir mentorystės paslaugos.

¹⁴⁶ Nors už bendrą nacionalinių ar regioninių Jaunimo garantijų iniciatyvos programų valdymą gali būti atsakinga tam tikra ministerija, kito lygmens valdžios institucija arba valstybinė užimtumo tarnyba (VUT), paprastai būtent pastaroji užtikrina Jaunimo garantijų iniciatyvos programų įgyvendinimą vietoje, registruoja jaunuolius ir teikia konkrečias užimtumo paslaugas. Žr. 2019 m. ataskaitą dėl VUT užtikrinamo Jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo (pateikiama <https://europa.eu/!rR34MQ>) ir 2018 m. VUT pajėgumų vertinimo ataskaitą (pateikiama <https://europa.eu/!Xg73Ux>).

¹⁴⁷ Eurostato duomenys dėl 15–24 m. amžiaus grupės, 2013–2019 m., remiantis 27 ES valstybių narių vidurkiu. Daugeliui valstybių narių (žr. 2.2 skirsnį) nustačius didesnę – 15–29 m. – amžiaus intervalą sumažėjimas absoliučiaisiais skaičiais sudaro maždaug 3,2 mln.

¹⁴⁸ Ribota jos aprėptis daugelyje šalių tikriausiai sietina su kintančia NEET populiacijos sudėtimi (mažesnę viso NEET jaunimo dalį sudaro bedarbiai) ir su NEET jaunuolių skaičiaus mažėjimu.

Prieš pandemiją valstybės narės pradėjo tobulinti informavimo veiklą ir skatinti sunkiausiai pasiekiamų jaunuolių aktyvumą, kartu stiprindamos lyčių aspektą įvairiose iniciatyvose.

Graikija priėmė bandomąją programą, pagal kurią numatoma skirti laikiną verslumo paramą 3 000 bedarbių jaunuolių (18–29 m. amžiaus). Parama apima verslo planų vertinimą ir konsultavimą bei 2 500 jaunųjų verslininkų subsidijavimo programą. Pastarojoje dėmesys sutelkiamas, visų pirma, į jaunas moteris (bent 60 proc. vietų), suma sudaro 10 000 EUR per 12 mėnesių arba 17 000 EUR per 18 mėnesių. Austrija planavo reformuoti savo *Arbeitsmarktservice* siekdama tvariau mažinti nedarbą. Numatomos priemonės yra susijusios, visų pirma, su lyčių stereotipais, neįgaliaisiais ir ilgalaikiais bedarbiais, siekiama didinti veiksmingumą sukuriant vieno langelio sistemas darbo ieškantiems asmenims. Austrija taip pat planavo išsamiai pertvarkyti savo pameistrystės sistemą siekdama ją modernizuoti ir stiprinti savo pajėgumus padėti pažeidžiamoms grupėms, kaip antai specialiųjų poreikių turintiems jaunuoliams, mokyklos nebaigusiems asmenims ir prieglobsčio prašytojams. Vokietijos VUT taiko priemonę, skirtą švietimo ir profesinio orientavimo srities darbuotojams, kad jie galėtų greičiau nustatyti jaunuolius, kuriems kyla rizika nebaigti mokyklos, ir pasiūlyti jiems veiksmingas konsultavimo ir paramos priemones. Federalinės užimtumo tarnybos kolegija (*Hochschule*) atsako už pameistrystės programų nebaigimo prevenciją. Flandrijos vyriausybė ir socialiniai partneriai pasirašė ketinimų deklaraciją, kuria siekia suaktyvinti neaktyvius asmenis, ypač NEET jaunimą, ir kurią žadama įgyvendinti glaudžiai bendradarbiaujant su federaline socialinės apsaugos sistema (pvz., RIZIV) ir socialinės integracijos tarnybomis (OCMW).

COVID-19 sukelta ekonomikos krizė padarė didelį neigiamą poveikį jaunuoliams ir jie tapo prioritetine remtina grupe visose valstybėse narėse. Prancūzija paskelbė, kad papildomai įsteigs 300 000 *contrats d'insertion professionnelle* (subsidijuojamų darbo vietų), kad padėtų jauniems žmonėms integruotis į darbo rinką. Taip pat buvo patvirtinta subsidija iki 4 000 EUR įmonėms, kurios įdarbina jaunos iki 26 m. amžiaus darbuotojus už dvigubai didesnę nei minimalų darbo užmokestį, nuo 2020 m. rugpjūčio iki 2021 m. sausio mėn., siekiant pagerinti jų galimybes patekti į darbo rinką. Belgija penkiais mėnesiais pailgino bedarbio pašalpos (*inschakelingsuitkering*) mokėjimo darbo ieškantiems abiturientams trukmę. Latvijoje nedirbantys dieninių studijų studentai turi galimybę savo universitete ar kolegijoje dalyvauti skaitmeninių bei mokslinių tyrimų ir organizacinių įgūdžių tobulinimo programose. Šioje priemonėje dalyvaujantiems studentams bus mokama 10 EUR stipendija už kiekvieną dalyvavimo dieną (maždaug 200 EUR per mėnesį). Latvijoje taip pat numatyta laikina paramos bedarbiams išmoka, skirta jauniems absolventams ir mokama iš viso keturis mėnesius, bet tik iki 2020 m. gruodžio 31 d.: 500 EUR per mėnesį pirmuosius du mėnesius ir 375 EUR per mėnesį kitus du mėnesius. Lietuvoje galimybė gauti „darbo paieškos išmoką“ (200 EUR asmenims, kurie negauna bedarbio pašalpos, arba 42 EUR ją gaunantiems asmenims) buvo išplėsta apimant studentus ir asmenis, kurie anksčiau neatitiko reikalavimų bedarbio pašalpai gauti. Ši išmoka mokama ne ilgesnį kaip 6 mėnesių laikotarpį ir ne ilgiau kaip iki 2020 m. gruodžio 31 d.

Valstybėse narėse priimtose priemonėse, kuriomis siekiama padidinti dalyvavimą ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros sistemoje ir pagerinti jos kokybę, nes tai yra itin svarbu ruošiant vaikus sėkmingam gyvenimui. Bulgarija ir Belgija sumažino privalomą ikimokyklinio ugdymo įstaigų lankymo amžių atitinkamai nuo penkerių iki ketverių ir nuo šešerių iki penkerių metų. Kroatijoje statoma ar renovuojama beveik 500 vaikų darželių, daugelis – miestuose, kuriuose mažiau nei 5 000 gyventojų. Be to, vietos valdžios institucijoms skirta 1,8 mln. EUR dotacija, kuria siekiama užtikrinti daugiau galimybių dalyvauti ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros sistemoje ir gerinti jos kokybę. Airija 2019 m. lapkričio mėn. pradėjo įgyvendinti nacionalinę vaikų priežiūros sistemą, kurią taikant šeimoms, kurių patvirtintos namų ūkio pajamos per metus neviršija 60 000 EUR, skiriamos nuo pajamų priklausančios subsidijos vaikų priežiūros ne ikimokyklinio ar mokyklinio ugdymo valandomis išlaidoms padengti. Tikslas – visoms šeimoms užtikrinti kokybišką, prieinamą ir įperkamą ikimokyklinį ugdymą ir priežiūrą bei popamokinę priežiūrą ir pirmaisiais etapais numatoma, kad bus registruojama po 70 000–80 000 vaikų per metus. Be to, Airijos nacionalinės valdžios institucijos priėmė *Darbo jėgos plėtros planą* (2020–2028 m.), kurio tikslas – populiarinti karjerą ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros srityje nustatant kvalifikacijos reikalavimus, karjeros sandarą ir galimybes tapti vadovais. Italijoje 1 500 EUR metinio ikimokyklinio ugdymo kupono (*Bonus Nido*) suma mažas pajamas turinčioms šeimoms buvo padvigubinta – iki 3 000 EUR. Nyderlanduose nuo 2020 m. biudžetas ikimokykliniam ugdymui ir priežiūrai ir su vaikais susijęs biudžetas vidutines pajamas gaunantiems tėvams remti bus padidintas beveik 500 mln. EUR. Šeimos, turinčios daugiau nei du vaikus, nuo 2021 m. pradedant nuo trečiojo vaiko papildomai gaus 617 EUR per metus už vaiką – tai gerokai daugiau nei šiuo metu. Teisė gauti išmoką ikimokykliniam ugdymui ir priežiūrai taip pat išplečiama ir dabar suteikiama namų ūkiams, kuriuose vienas partneris dirba, o kitam reikia ilgalaikės priežiūros. Pagal Maltos 2019 m. *Švietimo aktą* siekiant pagerinti sektoriaus kokybę buvo sugriežtinti minimalieji ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros srities specialistų stojimo į bakaluro studijas reikalavimai. Vengrijoje į darbo rinką grįžtantys tėvai nuo 2019 m. rugsėjo mėn. gauna mėnesinę maždaug 112 EUR paramą, kad galėtų leisti savo vaikus į šeimyninius lopšelius, darbovietės lopšelius, taip pat darželius ir mažus darželius, kurie nepriklauso vietos savivaldybės kompetencijai.

Daugelyje valstybių narių reaguojant į COVID-19 krizę nustatytos laikinos priemonės, taikomos tėvams ir artimuosius prižiūrintiems asmenims. Tokios laikinos priemonės buvo, pavyzdžiui, priimtos Čekijoje siekiant paremti tėvus skiriant jiems priežiūros namuose išmoką už jaunesnius nei 13 m. vaikus ar neįgalų globėją turinčius vaikus tol, kol buvo uždarytos mokyklos. Savarankiškai dirbantys asmenys, kuriems teko likti namie su 6–13 m. vaikais, kovo mėn. taip pat gavo 424 CZK dienai (16 EUR dienai), o balandžio mėn. – 500 CZK dienai (18 EUR dienai) paramą. Lietuvoje buvo nustatytos naujos socialinės apsaugos nuostatos dirbantiems tėvams ir pagyvenusius ar neįgalius asmenis prižiūrintiems asmenims (daugiausia moterims): uždarius mokyklas ir nutraukus priežiūros paslaugų teikimą, jiems buvo mokama 65,9 proc. deklaruotų pajamų dydžio ligos išmoka. Prancūzijoje per nepaprastosios sanitarinės padėties laikotarpį ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros paslaugos buvo užtikrintos svarbiausiems darbuotojams ir buvo padidinti individualių paslaugų pajėgumai iki šešių vaikų vienu metu. Italijoje šeimoms buvo siūlomas 1 200 EUR kuponas, o sveikatos priežiūros darbuotojams jo suma buvo didesnė ir siekė 2 000 EUR.

Per COVID nepaprastosios padėties laikotarpį atostogos dėl šeiminių priežasčių buvo pagrindinė profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros užtikrinimo priemonė.

Reaguodama į krizę Belgija sukūrė specialią su COVID-19 susijusią vaiko priežiūros atostogų sistemą (ne visą darbo laiką), kad dirbantys tėvai (turintys jaunesnių nei 12 m. vaikų) galėtų per pandemijos laikotarpį derinti darbą ir priežiūrą. Nuo 2020 m. gegužės iki rugsėjo mėn. darbuotojai galėjo sumažinti savo darbo laiką¹⁴⁹. Kadangi reikalavimus atitinka ir tik vieną mėnesį dirbę asmenys, o išmoka yra 25 proc. didesnė nei pagal ankstesnį modelį, šiuo pasiūlymu ėmė naudotis ne tik motinos, bet ir tėvai. Italijoje jaunesnių nei 12 m. vaikų turintys darbuotojai iki liepos mėn. pabaigos galėjo pasiimti iki 30 dienų vaiko priežiūros atostogas ir gauti pusę darbo užmokesčio. Šeimos, kurių ekvivalentinės pajamos neviršija 40 000 EUR, gauna atostogų mokesčio kreditą. Kipre (jaunesnių nei 15 m. vaikų turintiems) tėvams, negalintiems dirbti nuotoliniu būdu dėl ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros įstaigų ir mokyklų uždarymo, atsižvelgiant į jų darbo užmokestį, buvo suteiktos mokamos specialios atostogos. Liuksemburge privačiajame sektoriuje ir savarankiškai dirbantiems asmenims, kurie buvo priversti nutraukti darbą, kad galėtų rūpintis neįgaliu ar nuo jų priklausomu pagyvenusiu asmeniu savo namų ūkyje dėl įstaigų uždarymo, numatytos mokamos atostogos dėl šeiminių priežasčių. Tėvai, kuriems dėl ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros įstaigų ir mokyklų uždarymo reikėjo rūpintis vaikais (jaunesniais nei 13 m.), tam tikromis sąlygomis galėjo pasiimti atostogas dėl šeiminių priežasčių. Rumunijoje per švietimo įstaigų uždarymo laikotarpį, dėl nepalankių meteorologinių sąlygų ar kitų ekstremalių situacijų, kaip antai COVID-19 pandemijos, buvo leidžiama pasiimti mokamus laisvadienius. Išmoka yra 75 proc. bazinės algos ir iki 75 proc. vidutinio bendrojo nacionalinio atlyginimo (t. y. 5 429 RON arba 1 115 EUR). Nesimokančių mokykloje vaikų ar neįgalių suaugusiųjų, kuriems reikia priežiūros, tėvai arba teisiniai atstovai taip pat gauna mokamus laisvadienius. Ispanijoje darbuotojams leidžiama lanksčiai pritaikyti ar sumažinti savo darbo valandas (iki 100 proc.), atitinkamai sumažinant atlyginimą, jeigu dėl pandemijos jie turi priežiūros pareigų. Bulgarijoje siekiant kuo labiau sumažinti neigiamą pandemijos poveikį leidžiamų nemokamų atostogų trukmė buvo padidinta nuo 30 iki 60 dienų.

¹⁴⁹ Tėvai gali susimažinti darbo laiką 20 proc. (jeigu dirba visą darbo laiką) arba 50 proc. (jeigu dirba visą darbo laiką arba 75 proc. darbo laiko). Be to, nuo 2020 m. liepos mėn. vieniši tėvai ir neįgalių vaikų tėvai gali susimažinti darbo laiką iki nulio.

Valstybėse narėse vis dažniau taikomos nuolatinės atostogų dėl šeiminių priežasčių priemonės. Tai galėtų iš dalies atitikti 2019 m. priimtą Direktyvą dėl tėvų ir prižiūrinčiųjų asmenų profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros¹⁵⁰. Čekijoje vaiko priežiūros pašalpa padidėjo iki 300 000 CZK (11 300 EUR, gimus dvyniams ar daugiau vaikų – 50 proc. daugiau). Jaunesniems nei 2 m. vaikams, dalyvaujantiems ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros sistemoje, skirta mėnesinė riba buvo padidinta nuo 46 iki 92 valandų, o vaiko priežiūros išmokos riba sveikatos draudimo neturintiems tėvams padidinta iki 10 000 CZK (376 EUR). Italijoje vaiko priežiūros atostogų trukmė buvo padidinta nuo penkių iki septynių dienų, tad politika buvo labiau suderinta su Direktyva dėl tėvų ir prižiūrinčiųjų asmenų profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros, kurioje numatytos 14 dienų mokamos vaiko priežiūros atostogos. Lietuvoje teise į 30 dienų vaiko priežiūros atostogą galima pasinaudoti ne per tris mėnesius po vaiko gimimo, kaip anksčiau, o per metus. Nyderlanduose nuo 2020 m. liepos 1 d. tėvas arba antrasis iš tėvų gali pasiimti iki penkių savaitių papildomų atostogų per pirmuosius šešis mėnesius po vaiko gimimo. Darbdaviai gali kreiptis į darbuotojų draudimo tarnybą dėl darbuotojams skirtos atostogų išmokos, sudarančios iki 70 proc. dienos darbo užmokesčio (ne daugiau nei 70 proc. didžiausio dienos darbo užmokesčio).

Kai kuriose valstybėse narėse reaguojant į COVID-19 krizę buvo pradėtos taikyti lanksčios darbo sąlygos. Maltoje sukurta sistema, kuria siekiama paremti darbdavius ir savarankiškai dirbančius asmenis, jiems kompensuojant 45 proc. tinkamų finansuoti išlaidų iki 500 EUR už kiekvieną nuotolinio darbo susitarimą ir 4 000 EUR kiekvienai įmonei už nuotolinio darbo technologijas. Slovakijoje priimtose priemonėse, pagal kurias darbdaviams ir darbuotojams leidžiama tarpusavyje susitarti dėl darbo iš namų sistemos. Čekija darbo kodekse įtvirtino galimybę dalytis darbo vieta, kad darbuotojai galėtų geriau derinti profesinį ir asmeninį gyvenimą. Dalijimasis darbo vieta turėtų padėti darbdaviams siūlyti kai kuriems darbuotojams trumpesnę darbo laiką kaip pasitraukimo iš darbo rinkos alternatyvą, visų pirma dėl priežiūros pareigų šeimoje. Pakeitimas įsigaliojo 2021 m. sausio mėn.

¹⁵⁰ 2019 m. birželio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/1158 dėl tėvų ir prižiūrinčiųjų asmenų profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros, kuria panaikinama Tarybos direktyva 2010/18/ES.

Keliose valstybėse narėse priimtos priemonės, kuriomis siekiama mažinti vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumą. Čekijoje rengiamas vienodo darbo užmokesčio veiksmų planas, kuriame bus pasiūlytos konkrečios priemonės vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumui mažinti. Pagrindiniai dalyvaujantys subjektai – Valstybinė darbo inspekcija (SLIO), Valstybinio teisių kontrolieriaus tarnyba, užimtumo tarnyba, socialiniai partneriai ir tam tikri viešojo ir privačiojo sektorių darbdaviai. Estijoje vykdomas bandomasis projektas taikant skatinamąsias priemones, kad IRT sektoriuje studijuotų ir dirbtų daugiau moterų. Prancūzijoje nustatytas indeksas, kurį taikant padidės daugialypės darbo užmokesčio nelygybės matomumas įmonėse, kuriose dirba daugiau nei 50 darbuotojų. Ispanijoje spalio mėn. priėmus du potvarkius visi darbdaviai privalo registruoti vidutinį vyrų ir moterų darbo užmokesčių, o įmonės, kuriose dirba daugiau nei 50 darbuotojų, turi derėtis su darbuotojų atstovais dėl lygybės planų. Komisija planuoja pasiūlyti direktyvą dėl darbo užmokesčio skaidrumo priemonių siekiant užtikrinti, kad darbuotojai turėtų daugiau galimybių susipažinti su informacija apie darbo užmokesčių, būtų didinamas informuotumas apie diskriminaciją ir būtų lengviau užtikrinti vienodą užmokesčių.

Siekiant remti moterų užimtumą įgyvendinama aktyvi darbo rinkos politika ir teikiamos tikslinės paslaugos. Austrija, teikdama skaitmenizacijos, švietimo ir mokymo paslaugas, ketina suteikti daugiau galimybių moterims kaimo vietovėse. Graikija planuoja kelias moterų užimtumo rėmimo programas, kaip antai „*Advanced Skills 4 Women*“ (IRT mokymo programa nedirbančioms moterims); „*Nedirbančių moterų konsultavimo paramą, mokymą ir sertifikavimą kūrybos sektoriuje*“; ir įgūdžių įgijimo programą nedirbančioms moterims iki 29 metų. Ispanijoje priimtas naujas teisės aktas siekiant apsaugoti moteris, paveiktas darbo vietų praradimo moterų dominuojamuose mažų garantijų darbo sektoriuose. Pagal bendrojo socialinės apsaugos režimo specialiąją namų ūkių darbuotojų sistemą namų ūkių darbuotojams, visiškai ar iš dalies netekusiems darbo per pandemiją ir negaunantiems bedarbio pašalpos, skirta speciali subsidija (70 proc. darbo užmokesčio).

Valstybėse narėse pradėtos taikyti kelios priemonės, kuriomis siekiama skatinti neįgaliųjų užimtumą, įskaitant laikinas neigiamo COVID-19 krizės poveikio mažinimo priemones. Taikant naująjį Bulgarijos neįgalių asmenų įstatymą įgyvendinama naujoji nacionalinė neįgaliųjų užimtumo programa, kuria siekiama sukurti jiems tinkamas darbo sąlygas. Liuksemburge priimtas įstatymas, kuriuo siekiama sudaryti daugiau galimybių patekti į įprastą darbo rinką (privatųjį sektorių) ir užtikrinti nuolatinį neįgaliųjų ar išoriškai pergrupuojamų asmenų užimtumą. Tai pasiekama imantis papildomų priemonių (iki 150 valandų už sutartį arba aktyvi darbo rinkos politika bent 12 mėnesių ir 300 valandų, jei viršijami 24 mėnesiai) vadovaujant įtraukties į darbo rinką specialistui. Maltoje 2020 m. kovo 9 d.–birželio 5 d. buvo teikiama laikina parama privačiajame sektoriuje dirbantiems neįgaliesiems, kurie buvo užregistruoti „Jobsplus“ (VUT) ir per COVID-19 krizę sveikatos ir saugos sumetimais pageidavo likti namuose. Reaguodama į COVID-19, nuo 2020 m. balandžio mėn. Lenkija padidino bendro finansavimo dalį darbo užmokesčiui, mokamam neįgaliesiems darbuotojams, kurie klasifikuojami kaip turintys sunkų ar vidutinį neįgalumą. Užmokesčio priedo suma taip pat buvo padidinta neįgaliesiems darbuotojams, sergantiems tam tikromis ligomis (pvz., psichikos liga, intelekto sutrikimu, autizmo spektro sutrikimu ar epilepsija, taip pat akliesiems). Dar iki COVID-19 pandemijos Suomijoje pradėta įgyvendinti darbingumo programa, skirta dalinį darbingumą turintiems asmenims, pagal kurią 2020–2022 m. bus skirta 33 mln. EUR. Programoje numatytos asmenų darbingumo nustatymo priemonės ir priemonės, kuriomis siekiama padėti darbo ieškantiems asmenims gauti jiems reikalingas paramos paslaugas. Ji yra glaudžiai susijusi su 2020–2022 m. vykdoma Ateities sveikatos ir socialinių paslaugų centrų programa. Programoje taip pat numatyta, kad siekdamas tobulinti siūlomas paslaugas VUT priims į darbą daugiau darbingumo vertinimo koordinatorių. Prancūzija įgyvendino laikiną paramą įdarbinimui siekiant remti asmenų su negalia užimtumą krizės laikotarpiu ir skatinti keisti mąstyseną.

Kai kuriose valstybėse narėse imtasi veiksmų siekiant paremti trečiųjų šalių piliečių integraciją į darbo rinką, neretai kartu siūlant kalbų mokymo paslaugas. Keliose valstybėse narėse buvo patvirtinti ar peržiūrėti veiksmų planai ir (arba) strategijos siekiant dėti daugiau pastangų darbo rinkos integracijos srityje. Kai kurios valstybės narės taip pat išplėtė savo siūlomų integracijos priemonių pasirinkimą ir padidino privalomą dalyvavimą kalbos ir integracijos kursuose. Portugalijoje priimtas potvarkis pradėti naują portugalų kalbos kursų programą, pritaikytą prie migrantų reikiui, taip siekiant skatinti socialinę įtrauktį ir sanglaudą. Vokietijoje parengtos gairės, kuriomis siekiama padėti įmonėms praktiškai integruoti pabėgėlius vykdant jiems priimti skirtus bandomuosius projektus ir teikti visapusišką individualią paramą pabėgėlių integracijai. 2019 m. po kelerių metų bandomojo projekto visoje Austrijoje buvo įgyvendintas *supraregioninis pameistrystės projektas*. Juo siekiama mažinti laisvų pameistrystės vietų ir nedirbančių jaunuolių skaičiaus atotrūkį, ypatingą dėmesį skiriant pabėgėliams. Čekijoje 2019 m. gruodžio mėn. priimtas naujas integracijos veiksmų planas. Kipre 2019 m. viduryje taip pat pristatytas naujas 2020–2022 m. migrantų integracijos veiksmų planas, o Slovėnijoje priimta nauja migracijos strategija (2019 m. liepos mėn.).

Kai kurios valstybės narės ėmėsi suaugusiųjų įgūdžių tobulinimo ir perkvalifikavimo priemonių, neretai skirtų trečiųjų šalių piliečiams kaip vienai iš tikslinių grupių. Pavyzdžiui, Švedijoje numatomos naujos investicijos (150 mln. SEK, t. y. maždaug 14,6 mln. EUR) į vadinamąsias žaliąsias darbo vietas, skirtas nuo darbo rinkos nutolusiems asmenims, įskaitant migrantus. Belgijoje Valonijos vyriausybė pasiūlė naują darbuotojų rėmimo ir orientavimo sistemą siekdama gerinti jų įgūdžius arba nukreipti juos į sektorius, kuriose trūksta darbuotojų, daugiausia dėmesio skiriant vyresnio amžiaus darbuotojams ir darbą praradantiems asmenims, o Flandrija planuoja dar aktyviau didinti raštingumą ir ugdyti skaičiavimo įgūdžius bei kurti naują mokymosi visą gyvenimą platformą. Galiausiai Austrijoje ir toliau įgyvendinama suaugusiųjų švietimo iniciatyva (*Initiative Erwachsenenbildung*), kuria siekiama teikti daugiau galimybių palankių socialinių ekonominių sąlygų neturintiems suaugusiesiems mokytis ir pasiekti aukštesnį išsilavinimo lygį, itin daug dėmesio skiriant migrantų kilmės suaugusiesiems. Italija inicijavo Naujų įgūdžių fondą (*Fondo Nuove Competenze*) siekdama tobulinti darbo jėgos įgūdžius ir ją perkvalifikuoti, ypač daug dėmesio skiriant žaliems ir skaitmeniniams įgūdžiams.

Valstybės narės taip pat pradėjo reformas, kuriomis siekiama pripažinti ir (arba) patvirtinti trečiųjų šalių piliečių kvalifikacijas ar įgūdžius. Pavyzdžiui, Vokietijoje 2020 m. vasario mėn. prie Federalinės užimtumo tarnybos įsteigtas naujas Profesijų pripažinimo paslaugų centras¹⁵¹. Ši naujoji tarnyba vykdo veiklą visoje šalyje padėdama tiems, kas užsienyje siekia kvalifikacijų ar įgūdžių pripažinimo. Vokietijos akte dėl deportavimo laikinojo sustabdymo mokymo ir užimtumo tikslais taip pat įtvirtinta galimybė gauti dvejų metų trukmės leidimą gyventi šalyje, jei sėkmingai baigiama profesinio rengimo ar mokymo programa arba dirbama 30 mėnesių. Suomijoje parengtos naujos gairės, kaip vertinti įgūdžius ir gebėjimą dirbti, o ekonomikos reikalų ir užimtumo ministerija siūlo padidinti bendrą migrantų integracijos biudžetą (įskaitant įgūdžių nustatymą) 3 mln. EUR.

¹⁵¹ *Zentrale Servicestelle Berufsankennung (ZSBA): <https://www.ankennung-in-deutschland.de/html/de/pro/zsba.php>.*

Kai kurios valstybės narės ėmėsi priemonių siekdamas palengvinti darbuotojų migrantų iš trečiųjų šalių priėmimą, visų pirma aukštos kvalifikacijos darbuotojų ir tų, kurie užpildo trūkstamų profesijų darbo vietas. Airijoje, remiantis 2018 m. Leidimų dirbti taisyklėmis (su pakeitimais), paskelbta naujausia ypatingos svarbos įgūdžių ir profesijų, kuriomis verstis neišduodamas darbo leidimas, sąrašų redakcija, įsigaliojusi nuo 2020 m. sausio mėn., kuria siekiama spręsti neatidėliotinas darbo jėgos trūkumo problemas tokiuose svarbiuose sektoriuose, kaip apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektorius, statybų, sveikatos priežiūros ir krovinių vežimo keliais sektorius¹⁵². 2019 m. Prancūzijos vyriausybė paskelbė, kad remdamasi pirmąja regioninių profesijų, kurių darbuotojų trūksta, sąrašų redakcija (nuo 2008 m.), ji įgyvendins profesionalią imigracijos politiką pagal veiklos sektorius. Siekiant valdyti padidėjusius darbo jėgos imigracijos srautus Lietuvoje 2019 m. liepos mėn. buvo nustatytos kvotos trečiųjų šalių darbuotojams, atvykstantiems dirbti sektoriuose, kuriuose trūksta darbuotojų, o pirmąjį profesijų sąrašą numatoma sudaryti 2021 m. 2019 m. rugsėjo mėn. Čekijoje nustatytos naujos metinės kvotos prašymams gauti darbuotojo kortelę ir ilgalaikėms darbo vizoms ir priimtos trys naujos darbo jėgos migracijos programos. Latvijoje 2019 m. liepos 1 d. įsigaliojo Imigracijos įstatymo pakeitimai, pagal kuriuos darbdaviai gali priimti į darbą ilgalaikę vizą turinčius trečiųjų šalių piliečius, tam tikrais atvejais panaikinus minimalųjį laikotarpį, per kurį reikia pateikti prašymą dėl laisvos darbo vietos, ir reikalavimą skelbti apie laisvą darbo vietą. Suomijoje išplėsta horizontalioji darbo jėgos migracijos programa „Talent Boost“ padidinus jos mastą ir skiriant daugiau dėmesio imigracijai ir tarptautinių studentų ir tyrėjų integracijai. Pagal programą bus imamos priemonės siekiant paspartinti leidimų gyventi darbo tikslais išdavimo procesą ir sudaryti palankesnes sąlygas studentams ir tyrėjams atvykti į Suomiją ir joje pasilikti.

¹⁵² Žr. sąrašą <https://dbei.gov.ie/en/What-We-Do/Workplace-and-Skills/Employment-Permits/Employment-Permit-Eligibility/Ineligible-Categories-of-Employment/>.

Dėl COVID-19 krizės daugelis valstybių narių apribojo judėjimo laisvę tiek iš išorės, tiek ES viduje ir dėl to kai kuriose srityse, kaip antai žemės ūkio ir sveikatos priežiūros sektoriuose, ėmė trūkti darbo jėgos. Siekdamas patenkinti darbo jėgos poreikius tokios šalys, kaip Belgija, Austrija, Vokietija, Graikija, Ispanija, Suomija, Prancūzija, Italija ir Slovėnija, paspartino (sezoninių) darbo vizų išdavimą ir (arba) pratęsė jų galiojimą tam tikriems žemės ūkio darbuotojams ir (arba) sveikatos priežiūros specialistams¹⁵³. Kalbant konkrečiai apie sveikatos priežiūros sektorių, Airijoje teisėtai gyvenantys trečiųjų šalių piliečiai, neturintys galimybės patekti į darbo rinką, galėjo atsiliiepti į nacionalinį kvietimą sveikatos priežiūros specialistams ir pateikti prašymą dėl statuso pakeitimo, kad galėtų dirbti sveikatos priežiūros srityje. Prancūzijoje įgyvendinta speciali ir supaprastinta procedūra ES nepriklausančioje valstybėje išduotą diplomą turintiems gydytojams iš trečiųjų šalių, kurie padėjo kovoti su nepaprastąja padėtimi sveikatos srityje. Graikija pritaikė lanksčias taisykles dėl dokumentų neturinčių trečiųjų šalių piliečių leidimų gyventi, kad jie galėtų dirbti išimtinai žemės ūkio sektoriuje. Ispanijoje teisėti migrantai, turintys leidimus gyventi, kurių galiojimo laikas baigėsi kovo 14 d. – rugsėjo 30 d., taip pat galėjo teisėtai dirbti ūkininkams. Ispanija taip pat užtikrino didesnę sezoninių darbuotojų apsaugą ir dėl galimybės naudotis laikinomis bedarbiams skirtomis sistemomis (ERTE), ir dėl galimybės gauti bedarbio pašalpas. Čekijoje imtasi priemonių, kuriomis siekiama padėti trečiųjų šalių piliečiams, kuriems kyla pavojus netekti darbo, susisiekti su naujų darbuotojų ieškančiais darbdaviais, visų pirma žemės ūkio sektoriuje. Suomijoje ir Belgijoje pritaikytos laikinos nukrypti leidžiančios nuostatos dėl prieglobsčio prašytojų teisės dirbti. Be to, Suomijoje iš dalies pakeistas Užsieniečių įstatymas ir Sezoninių darbuotojų įstatymas ir šalyje jau gyvenantiems trečiosios šalies piliečiams leista pakeisti darbdavį ar sektorių neteikiant prašymo pratęsti ar gauti naują leidimą. Kai kuriose šalyse išimties tvarka panaikintas draudimas tam tikrų kategorijų asmenims atvykti (pavyzdžiui, Liuksemburge, kuriame draudimas nebuvo taikomas tyrėjams ir ekspertams, teikiantiems rekomendacijas dėl COVID-19 pandemijos) ir sezoniniams darbuotojams.

¹⁵³ Taip pat žr. EMN/OECD (2020). *Maintaining labour migration in essential sectors in times of pandemic*. EMN-OECD Inform. Briuselis, Europos migracijos tinklas. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/00_eu_inform3_labour_migration_2020_en.pdf.

3.3 7 gairė. Darbo rinkų veikimo ir socialinio dialogo veiksmingumo gerinimas

Šiame skirsnyje apžvelgiama, kaip įgyvendinama 7-oji užimtumo gairė, pagal kurią valstybėms narėms rekomenduojama gerinti darbo rinkos veikimą ir socialinio dialogo veiksmingumą. Tai apima lankstumo ir užimtumo garantijų pusiausvyrą darbo rinkos politikoje, darbo rinkos segmentacijos prevenciją, kovą su nedeklaruojamu darbu ir skatinimą pereiti prie neterminuotų sutarčių, valstybinių užimtumo tarnybų darbo aprėpties užtikrinimą ir aktyvios darbo rinkos politikos veiksmingumą, adekvačias bedarbių pašalpas ir darbuotojų ir besimokančių asmenų judumo skatinimą. Remiantis esama nacionaline praktika, taip pat aptariamas socialinio dialogo skatinimas ir pilietinės visuomenės dalyvavimas. 3.3.2 skirsnyje aprašomos politikos priemonės, valstybių narių taikomos šiose srityse.

3.3.1 Pagrindiniai rodikliai

Prasidėjus COVID-19 krizei išryškėjo atskirų asmenų darbo sąlygų skirtumai ir neigiamos darbo rinkos segmentacijos pasekmės. Laikinas darbas ir darbas ne visą darbo laiką ne savo noru, nors apskritai ir mažėjo, kai kuriose valstybėse narėse vis dar nėra retas reiškinys. Darbo rinkos dualumas turi neigiamų pasekmių poveikį patiriantiems darbuotojams, visų pirma jaunimui ir pažeidžiamiems asmenims. Tai tapo akivaizdu dabartinėmis sąlygomis: nors geresnes darbo ir saugumo perspektyvas turinčios darbo jėgos segmentas buvo geriau apsaugotas nuo COVID-19 krizės poveikio, asmenims, turintiems mažesnes garantijas ar dirbantiems mažiau pritaikomomis darbo sąlygomis ir (arba) turintiems mažiau galimybių naudotis socialine apsauga, padarytas didesnis poveikis¹⁵⁴. Grupėms, gaunančioms mažesnes darbo pajamas (visų pirma laikiniams darbuotojams, bedarbiams jaunuoliams ir žemos kvalifikacijos darbuotojams), ir toliau yra didesnė tikimybė netekti pajamų ir darbo. Apskritai svarbu, kad valstybės narės vengtų blogai suformuluotą taisyklių, kuriomis kliudoma kurti darbo vietas, ir užtikrintų, kad laikinosios darbo vietos būtų atspirties taškas pereinant į darbo sutartimi geriau apsaugotą darbo vietą. Pastangos šioje srityje yra remiamos pagal du Europos socialinių teisių ramsčio principus. Visų pirma 5 principu (*saugus ir lankstus užimtumas*) ir 7 principu (*informavimas apie įdarbinimo sąlygas ir apsauga atleidimo atveju*) siekiama užtikrinti vienodą požiūrį į darbuotojus, nepriklausomai nuo darbo santykių pobūdžio.

¹⁵⁴ Europos Komisijos Jungtinis tyrimų centras (2020), *The impact of COVID confinement measures on EU labour market*, Informaciniai pranešimai mokslo politikai klausimais, pateikiama <https://europa.eu/!QK78dV>; Eurostato eksperimentinė analizė (2020), *COVID-19 labour effects across the income distribution*, pateikiama <https://europa.eu/!nV98vQ>.

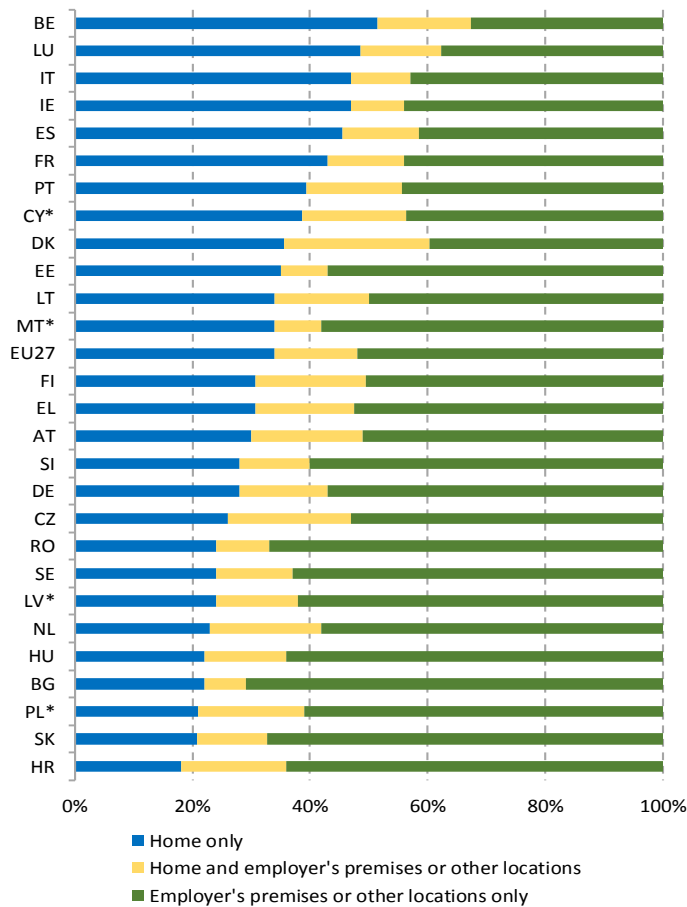
Lankstus darbas pasitelkiant informacines ir ryšių technologijas (IRT), ypač nuotolinis darbas, tapo pagrindiniu besikeičiančių darbo modelių ir būdų elementu. Dėl nepaprastosios padėties sveikatos srityje kilo diskusija dėl lanksčių darbo sąlygų išplėtimo naudojant IRT. Tai gali turėti akivaizdžios naudos žmonių profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyrai, nes taip jiems suteikiama galimybė pritaikyti darbo laiką ir vietą prie savo reikmių. Tačiau net užtikrinus aukštą lankstumo ir autonomijos lygį gali išaugti darbo intensyvumas. Atsižvelgiant į tai, keliose valstybėse narėse ir ES lygmeniu pradėta diskusija dėl darbo laiko reguliavimo, kai dirbama nuotoliniu būdu¹⁵⁵. Be to, darbo aplinka, kurioje intensyviai naudojamosi IRT, gali kelti riziką darbuotojų sveikatai.

IRT grindžiamo darbo srityje taip pat svarbūs su darbo vietų kokybe susiję klausimai. Kai kurie darbuotojai sugeba pasinaudoti didesniu lankstumu ir aukštesniu autonomijos lygiu, kurie yra būdingi IRT grindžiamam darbui, bet maždaug ketvirtadalis darbuotojų (24 proc.) IRT grindžiamo darbo aplinkoje dirba mažų garantijų sąlygomis (pvz., jie dažniau dirba pagal terminuotą darbo sutartį, dažniau gauna mažas pajamas, darbo vieta nėra apsaugota ir trūksta mokymosi galimybių). Savarankiškai dirbantys asmenys, dirbantys IRT grindžiamą darbą, taip pat dažniau gali atsidurti tokioje padėtyje.

¹⁵⁵ Išsamiau žr. EUROFOUND (2020), *Telework and ICT-based mobile work: Flexible working in the digital age*, Naujų užimtumo formų serija, Europos Sąjungos leidinių biuras, Liuksemburgas.

41 diagrama. Dėl pandemijos smarkiai išaugo nuotolinis darbas.

- Darbuotojų darbo vieta COVID-19 asmenų judumo apribojimų metu (pagal valstybę narę, %)

Šaltinis: EUROFOUND (2020), *Living, working and COVID-19*, COVID-19 serija, Europos Sąjungos leidinių biuras, Liuksemburgas. Pastaba. 2020 m. spalio mėn. CY, LV, MT ir PL duomenų patikimumas menkas (*). ES 27 – 27 valstybių narių svertinis vidurkis. Aiškinti šiuos rezultatus reikia apdairiai, nes į imtį įtrauktų darbuotojų pasiskirstymas pagal sektorius daro poveikį nuotolinio darbo pasiskirstymui pagal šalį.

Daugeliui žmonių, kurie anksčiau turėjo nedaug nuotolinio darbo patirties ar visai jos neturėjo, dabar toks darbas tapo įprastiniu. Darbo jėgos tyrimo duomenimis¹⁵⁶, 2019 m. tik 5,5 proc. visų dirbančių asmenų (20–64 m. amžiaus grupėje) 27 ES valstybėse narėse reguliariai dirbo iš namų. Daugiausia tokių asmenų užregistruota Nyderlanduose (15 proc.), Suomijoje (14,5 proc.), Liuksemburge (11,5 proc.) ir Austrijoje (10,2 proc.). Nors pastaraisiais metais stebima nedidelio didėjimo tendencija, darbas iš namų buvo beveik išimtis Bulgarijoje, Rumunijoje, Vengrijoje, Kipre, Kroatijoje ir Graikijoje, kur 2019 m. tokių asmenų dalis sudarė mažiau ar apie 2 proc. visų dirbančių asmenų. 2020 m. įvedus asmenų judumo apribojimus ir socialinių kontaktų ribojimo priemones, kurių imtasi siekiant kovoti su pandemija, padėtis pasikeitė. Neseniai atliktame EUROFOUND e. tyrime pateikiamos svarbios įžvalgos apie tokį darbo modelių pokytį¹⁵⁷.

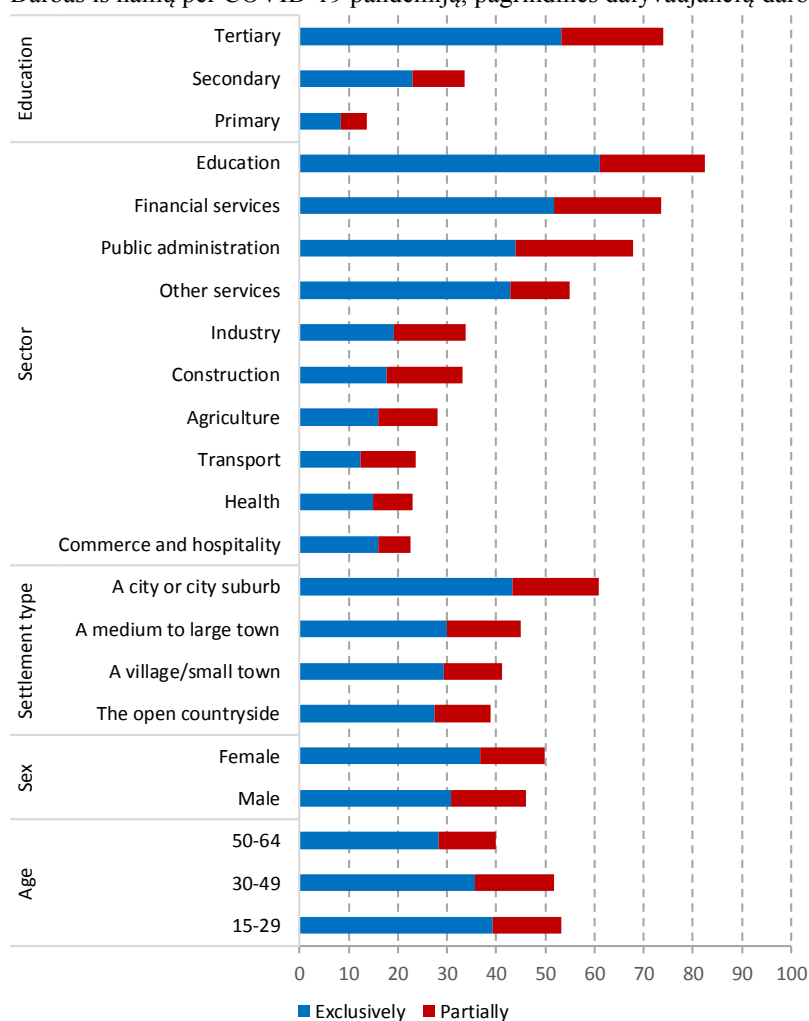
¹⁵⁶ Europos Komisija (2020), *EU Labour Force Survey ad hoc module 2019 on work organisation and working time arrangements*, Eurostatas, Kokybės vertinimo ataskaita. Pateikiama: <https://europa.eu/!Fq97qU>.

¹⁵⁷ Pastaba. EUROFOUND e. tyrimas *Living, working and COVID-19* – tai internetinė priemonė, padedanti greitai surinkti informaciją iš vyresnių nei 18 m. asmenų, galinčių prisijungti prie interneto, taikant netikimybinės imties metodą. E. tyrimas buvo atliktas dviem etapais, 2020 m. balandžio ir liepos mėn. Buvo užpildyta iš viso 91 753 klausimynai, iš jų 87 477 – apklausiant 27 ES valstybėse narėse gyvenančius asmenis.

41 diagrama rodo didžiulius pandemijos metu deklaruotų darbo vietų skirtumus tarp valstybių narių. Respondentų, kurie pažymėjo, kad per COVID-19 pandemiją dirba tik iš namų, dalis įvairuoja nuo maždaug 20 proc. Bulgarijoje, Kroatijoje, Vengrijoje, Lenkijoje ir Slovakijoje iki daugiau nei 40 proc. Prancūzijoje, Ispanijoje, Italijoje ir Airijoje ir daugiau nei 50 proc. Belgijoje. Išsamią jautrių profesijų (t. y. tokių, kuriomis verčiantis daug kontaktuojama su žmonėmis ir atliekamos užduotys, kurių neįmanoma atlikti nuotoliniu būdu) analizę ES valstybėse narėse galima rasti 2020 m. darbo rinkos ir darbo užmokesčio raidos leidinyje¹⁵⁸.

42 diagrama. Nuotolinis darbas labiau būdingas tam tikroms sritims ir sektoriams.

Darbas iš namų per COVID-19 pandemiją, pagrindinės dalyvaujančių darbuotojų charakteristikos (ES 27, proc.)

Šaltinis: EUROFOUND (2020), e. tyrimas *Living, working and COVID-19*.

¹⁵⁸ Europos Komisija (2020), *Labour Market and Wage Developments in Europe*, 2020 m. metinė apžvalga. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras.

Remiantis tyrimo duomenimis, iš namų daugiausia dirbo miestų gyventojai, paslaugų sektoriaus biurų tarnautojai ir tretinį išsilavinimą turintys asmenys. Iš namų dirbo net 74 proc. tretinį išsilavinimą turinčių darbuotojų, palyginti su 34 proc. vidurinį išsilavinimą turinčių asmenų ir 14 proc. pradinį išsilavinimą turinčių asmenų. Kaip buvo galima tikėtis, esama svarbių darbo iš namų paplitimo skirtumų pagal sektorius: daugiausia iš namų dirbama daugumoje paslaugų sektorių (visų pirma, švietimo, finansų ir viešojo administravimo), o mažiausia – pirminės grandies sektoriuose, kaip antai sveikatos priežiūros, transporto ir žemės ūkio sektoriuose, ir visuose sektoriuose, kuriuose taikomi specialūs apribojimai, kaip antai mažmeninės prekybos bei apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuose. Dažniau iš namų dirba miestuose gyvenantys darbuotojai, palyginti su tais, kurie gyvena kaimo ar mažiau apgyvendintose vietovėse. Kad dirba iš namų, nurodė santykinai daugiau moterų nei vyrų. Jaunesni darbuotojai taip pat dažniau dirba nuotoliniu būdu nei kitų amžiaus grupių atstovai. Šios tendencijos atitinka ES tyrimo dėl IRT naudojimo duomenis¹⁵⁹.

Iš paskutinio COLLEEM II internetinio tyrimo duomenų, surinktų iki pandemijos, matyti, kad darbas skaitmeninėse platformose vis dar ribotas, tačiau plintantis reiškinys.¹⁶⁰ Tik nedidelė dalis (maždaug 1,4 proc.) 2018 m. apklaustų darbingo amžiaus gyventojų valstybėse narėse vykdydami pagrindinę veiklą teikė paslaugas per skaitmenines platformas (0,9 proc. punkto mažiau nei 2017 m.). Tačiau asmenų, teigusių, kad tokias paslaugas teikė užsiimdami nepagrindine veikla, procentinė dalis yra didesnė (4,1 proc. visų respondentų; 0,5 proc. punkto daugiau nei 2017 m.), nors tarp valstybių narių esama didelių skirtumų. Darbas skaitmeninėse platformose ir toliau pasižymi įvairiarūšiškumu, platformų darbuotojų darbo sąlygos, statusas ir pajamos labai priklauso nuo atliekamų užduočių rūšies, verslo modelio ir platformos valdymo mechanizmų. Tačiau turimi įverčiai yra svarbūs analizuojant darbo skaitmeninėse platformose svarbą valstybėse narėse ir susijusius darbo kokybės aspektus¹⁶¹.

¹⁵⁹ M. Sosterio et al. (2020), *Teleworkability and the COVID-19 crisis: a new digital divide?*, Europos Komisija, 2020, JRC121193. Pateikiama <https://europa.eu/!PR73qN>.

¹⁶⁰ Urzi Brancati, C., et al. (2019), *New evidence on platform workers in Europe. Results from the second COLLEEM survey*. Pateikiama <https://europa.eu/!qQ33cP>. Pastaba. COLLEEM II tyrimu pratęstas ir išplėstas darbas, atliktas per ankstesnį COLLEEM (bendradarbiaujamosios ekonomikos ir užimtumo) tyrimą. COLLEEM II yra apklausa internetu (panelinis tyrimas) dėl skaitmeninių platformų, atlikta Užimtumo, socialinių reikalų ir įtraukties GD užsakymu ir koordinuota JRC. Ji atlikta 15-oje ES valstybių narių: CZ, DE, ES, FI, FR, HR, HU, IE, IT, LT, NL, PT, RO, SE, SK ir UK.

¹⁶¹ Daugiau informacijos apie darbą skaitmeninėse platformose žr. 2020 m. bendrą užimtumo ataskaitą ir atitinkamus duomenų šaltinius.

COVID-19 pandemija paveikė skaitmeninių platformų ekonomiką keliose valstybėse narėse.

Kai kurios platformos greitai pritaikė savo verslo modelius, kad išplėstų siūlomas paslaugas ir įtrauktų papildomus produktus ar paslaugas, įskaitant sveikatos priežiūrą. Galimas daiktas, kad tai padėjo sudaryti palankesnes sąlygas tiekti būtiniausias prekes, kuo labiau sumažinti tiekimo grandinės sutrikimų riziką ir remti darbo vietų išlaikymą. Tačiau per pandemiją labiau išryškėjo su sveikata ir sauga susijusi rizika ir nuogąstavimai dėl didelio darbo intensyvumo. Kitose platformose, kuriose neretai teikiamos judumo ir namų ūkių paslaugos, veiklos mastas staigiai sumažėjo dėl nustatytų judumo apribojimų ir socialinių kontaktų ribojimo priemonių. EUROFOUND duomenimis¹⁶², prasidėjus pandemijai darbo skaitmeninėse platformose paklausa padidėjo Belgijoje, Kroatijoje, Čekijoje, Estijoje, Prancūzijoje, Graikijoje, Lietuvoje, Maltoje, Nyderlanduose, Portugalijoje, Slovėnijoje ir Ispanijoje. Šiose ir kitose valstybėse narėse platformose imtasi priemonių siekiant teikti darbuotojams rekomendacijas dėl sveikatos ir saugos darbe, remti pajamas ir taikyti sutarčių garantijas nebuvimo darbe ir prastovos laikotarpiams kompensuoti. Tačiau veikiausiai reikės toliau įdėmiai stebėti tokių priemonių poveikį platformų darbuotojams aprėpties ir adekvatumo požiūriu.

¹⁶² EUROFOUND (2020), *Platform economy: Developments in the COVID-19 crisis*.

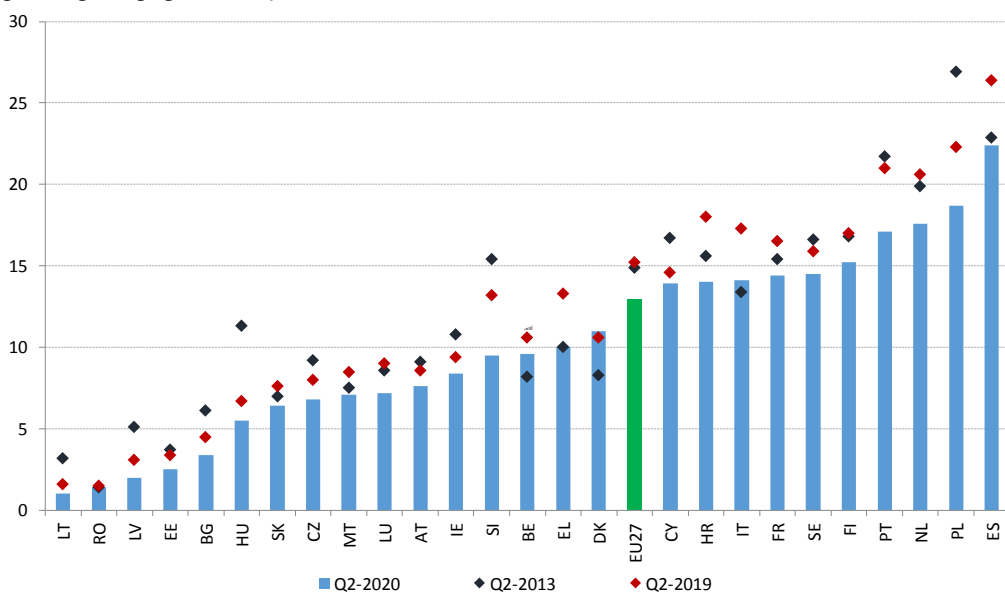
Darbo rinkos segmentacija¹⁶³, kalbant apie laikinųjų darbuotojų dalį, dabartinėmis krizės aplinkybėmis gali būti dar vienas pažeidžiamumo šaltinis¹⁶⁴. Kaip akcentuojama 2020 m. bendroje užimtumo ataskaitoje, darbo rinkos segmentacija gali turėti tokių svarbių ekonominių ir socialinių pasekmių, kaip ribotas išteklių paskirstymo veiksmingumas, mažesnės pajamos, menkas našumo augimas ir žmogiškojo kapitalo vystymas, didesnė skurdo rizika, nelygybė ar mažesnis socialinis judumas. 27 ES valstybėse narėse terminuotų darbo sutarčių dalis, palyginti su bendru darbuotojų (15–64 m. segmentas) skaičiumi, per praėjusius dešimt metų buvo vidutiniškai apie 15 proc., nors tarp valstybių narių buvo nemažų skirtumų. Valstybių narių, kurioms teko mažiausia ir didžiausia dalys, atotrūkis 2019 m. sudarė 25 proc. punktus; tendencija buvo mažėjanti: nuo didžiausios – 31 proc. punkto – vertės 2005 m., ir 2020 m II ketv. duomenimis sudarė 21,6 proc. punkto, nors šiek tiek padidėjo 2020 m. III ketv. – 22,5 proc. punkto. Laikinių darbuotojų (15–64 m., pakoreguota pagal sezoną) dalis 27 ES valstybėse narėse per 2020 m. II ketv. gerokai sumažėjo (2,2 proc. punkto), palyginti su 2019 m. II ketv. Tai leidžia manyti, kad dėl ekonominio sukrėtimo darbo dažniausiai netenkama, kai nepratęsimos terminuotos darbo sutartys, o taikant sutrumpinto darbo laiko tvarką ir atleidimo iš darbo apribojimus darbo vietas išsaugoti labiau pavyko nuolatinių darbuotojų grupėje. Tačiau šis skirtumas yra mažiau akivaizdus 2020 m. III ketv., lyginant su 2019 m. III ketv. (1,7 proc. punkto). Kai kuriose valstybėse narėse, kaip antai Ispanijoje, Kroatijoje, Lenkijoje, Portugalijoje ir Slovėnijoje, pastebėta, kad nuo 2019 m. II ketv. iki 2020 m. II ketv. laikinųjų darbuotojų dalis sumažėjo daugiau nei 3,5 proc. punkto, o jų bendra dalis kai kuriose šalyse išlieka didelė (daugiau nei 15 proc.). 2020 m. II ketv. septyniose valstybėse narėse (Švedijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Kroatijoje, Kipre, Danijoje ir Graikijoje) ta dalis vis dar sudaro nuo 10 iki 15 proc., o mažiausia dalis užregistruota Lietuvoje, Rumunijoje, Latvijoje, Estijoje ir Bulgarijoje, kuriose ji neviršija 5 proc.

¹⁶³ Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) duomenimis, tai darbo rinkos suskirstymas į atskiras rinkos dalis ar segmentus, kuriems būdingos skirtingos charakteristikos ir elgsenos taisyklės, kaip antai sutartimi įforminti susitarimai, vykdymo užtikrinimo lygmuo arba suinteresuotų darbuotojų rūšys. Nagrinėjant šią temą siekiama nustatyti pagrindinius darbo rinkos segmentus, judėjimo tarp jų mastą ir pasekmes lygybei ir darbo rinkos veiksmingumui, kad būtų galima įveikti neigiamas šio reiškinio pasekmes.

¹⁶⁴ 2020 m. bendroje užimtumo ataskaitoje pateikta išsami su darbo rinkos segmentacija susijusių klausimų analizė ir įžvalgos iš EUROFOUND dokumento (2019) *Labour market segmentation: Piloting new empirical and policy analyses*, Europos Sąjungos leidinių biuras, Liuksemburgas.

43 diagrama. Laikinojo įdarbinimo mastas keliose valstybėse narėse tebėra problema.

Laikinių darbuotojų dalis, palyginti su bendru darbuotojų skaičiumi (15–64 m. amžiaus grupėje), ketvirčių duomenys, pakoreguoti pagal sezoną.

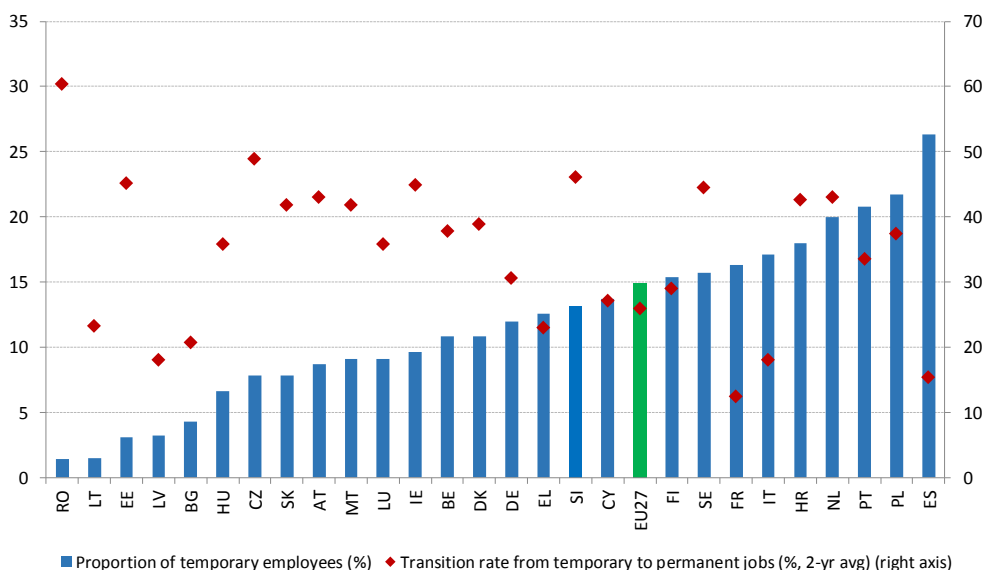

Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Pastaba. Naujausių DE ketvirčių duomenų nėra.

Moterims, jaunesniems darbuotojams ir ne ES gimusiems darbuotojams tenka didesnė tikimybė dirbti laikinąjį darbą nei kitoms gyventojų grupėms. Per 2020 m. II ketv. (15–64 m. amžiaus) moterų, dirbančių pagal laikinas sutartis, dalis 27 ES valstybėse narėse buvo 13,6 proc., palyginti su 12,4 proc. vyrų, t. y. ir vyrų ir moterų grupėse per 2019 m. II ketv. – 2020 m. II ketv. nustatytas 2,2 proc. punkto sumažėjimas (2019 m. metiniai duomenys: 15,5 proc. moterų ir 14,4 proc. vyrų ir pastaraisiais metais skirtumas išliko iš esmės nepakitęs). Daugiausia pagal laikinąsias sutartis dirbančių moterų (15–64 m.) iš visų darbuotojų skaičiaus buvo Ispanijoje (27,3 proc. 2019 m.; 24,6 proc. 2020 m. II ketv.), Lenkijoje (atitinkamai 22,9 proc. ir 19,8 proc.), Nyderlanduose (atitinkamai 21,2 proc. ir 18,3 proc.) ir Portugalijoje (atitinkamai 21,1 proc. ir 17,3 proc.). 2019 m. jaunų (15–24 m. amžiaus) darbuotojų, dirbančių pagal laikinas sutartis, dalis buvo daug didesnė: 49,6 proc. (45,4 proc. 2020 m. II ketv.), palyginti su 12,7 proc. (11,1 proc. 2020 m. II ketv.) 25–54 m. amžiaus grupėje ir 6,8 proc. (5,7 proc. 2020 m. II ketv.) 55–64 m. amžiaus grupėje. Laikinojo įdarbinimo dalis taip pat buvo daug didesnė ne ES gimusių darbuotojų atveju (22 proc.), palyginti su ES gimusiais darbuotojais (13 proc.); itin didelis skirtumas (daugiau nei 20 proc. punktų) nustatytas Lenkijoje ir Kipre ir gana didelis (maždaug 10–15 proc. punktų) – Švedijoje, Ispanijoje ir Graikijoje.

44 diagrama: Užtikrinant, kad laikinos sutartys būtų atspirties taškas pereinant į nuolatinę darbo vietą, prisidedama prie įtraukaus augimo.

Perėjimo į nuolatinę darbo vietą lygis (2018 ir 2019 m. vidurkiai) ir laikinųjų darbuotojų dalis, palyginti su visais 15–64 m. darbuotojais (2019 m.).

Šaltinis: Eurostatas, darbo jėgos tyrimas, ES statistika apie pajamas ir gyvenimo sąlygas.

Pastaba. LV perėjimo į nuolatinę darbo vietą duomenys yra 2017 m. duomenys, SK – 2016 m. duomenys.

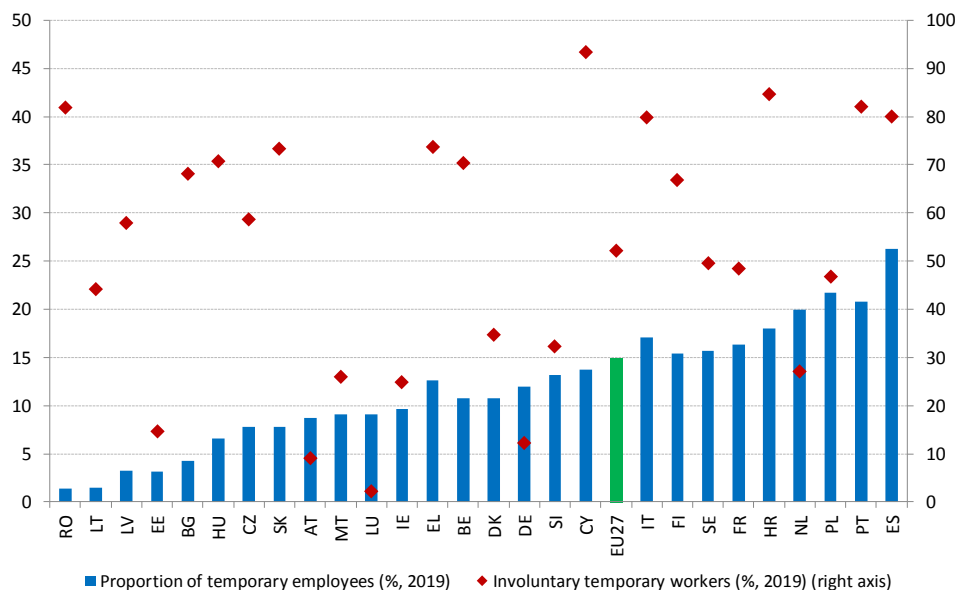
Įtraukiam augimui būtina užtikrinti, kad laikinos sutartys būtų atspirties taškas pereinant į nuolatinę darbo vietą ir netaptų karjeros akliaviete. Kai laikinųjų darbuotojų dalis yra didelė, o perėjimas nuo laikinojo prie nuolatinio įsidarbinimo – menkas, tai gali būti darbo rinkos dualumo ženklas.

44 diagrama parodyti perėjimo nuo laikinojo prie nuolatinio įsidarbinimo lygiai (2018 ir 2019 m. vidurkiai), palyginti su naujausiais metiniais laikinųjų darbuotojų kaip visų darbuotojų (15–64 m. amžiaus) dalies duomenimis. Trijose šalyse (Ispanijoje, Prancūzijoje ir Italijoje) laikinojo įdarbinimo lygis yra aukštas (aukštesnis nei 12,8 proc. ES vidurkis 2019 m.), o nuo terminuotų prie neterminuotų darbo sutarčių pereinama nedažnai (mažiau nei 20 proc.). Kitose šalyse, tokiose kaip Lenkija, Nyderlandai ar Portugalija, laikinojo įdarbinimo lygiai yra gana aukšti, tačiau prie neterminuoto įdarbinimo pereinama dažniau (daugiau nei 30 proc.). Kita vertus, Rumunijoje, Estijoje, Čekijoje, Slovakijoje ir Austrijoje stebimas žemas laikinojo įdarbinimo lygis ir palyginti aukštas perėjimo prie darbo pagal neterminuotas darbo sutartis lygis (daugiau nei 30 proc.).

Nesavanoriškas laikinasis įdarbinimas kai kuriose valstybėse narėse išlieka gana didelis. Kai kuriose valstybėse narėse pagal terminuotas sutartis dirbama daugiausia dėl to, kad nepavyksta susirasti nuolatinio darbo. Ne savo noru laikinai dirbančių asmenų dalis, palyginti su bendru darbuotojų skaičiumi 27 ES valstybėse narėse, pastaraisiais metais lėtai, bet stabiliai mažėjo: nuo 56,2 proc. 2016 m. iki 52,1 proc. 2019 m., nors tarp valstybių narių esama didelių skirtumų (žr. 45 diagrama). Tokiose šalyse kaip Kroatija, Portugalija, Rumunija, Ispanija ir Italija maždaug 80 proc. ar daugiau laikinųjų darbuotojų (15–64 m.) nurodo, kad yra patekę į šią padėtį todėl, kad negali susirasti nuolatinio darbo. Kipre, nepaisant to, kad laikinųjų darbuotojų dalis (13,9 proc. 2020 m. II ketv.) beveik atitinka ES vidurkį, ne savo noru laikinai dirbančiais laikomi 93,4 proc. darbuotojų, palyginti su 52,1 proc. ES vidurkiu. Mažiausia ne savo noru laikinai dirbančių darbuotojų dalis (mažesnė nei 15 proc.) nustatyta Liuksemburge, Austrijoje ir Vokietijoje.

45 diagrama: Asmenų, laikomų laikinai dirbančiais ne savo noru, dalis kai kuriose valstybėse narėse tebėra didelė.

Darbuotojai, laikinai dirbantys ne savo noru, kaip bendro laikinųjų darbuotojų skaičiaus dalis (2019 m.) ir laikinieji darbuotojai kaip bendro visų darbuotojų skaičiaus dalis (2019 m.).

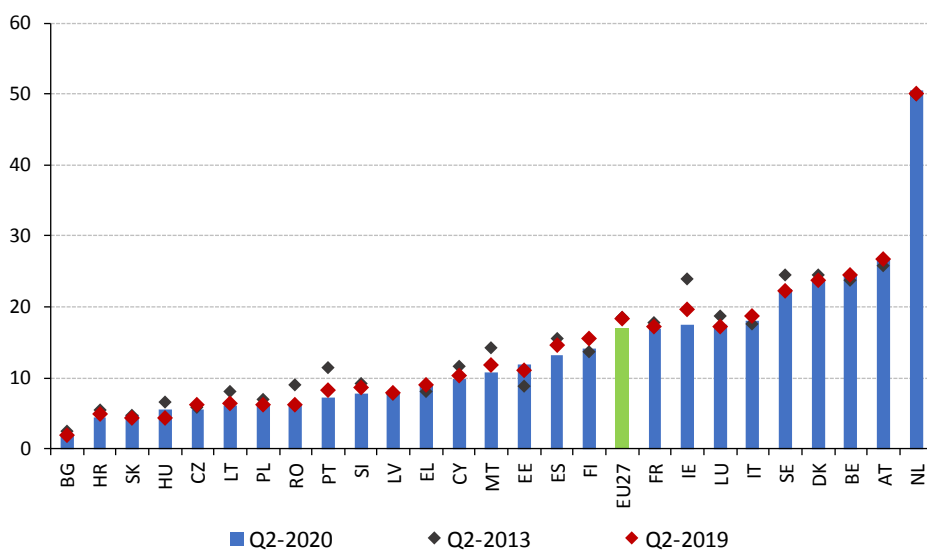

Šaltinis: Eurostatas, darbo jėgos tyrimas, ES statistika apie pajamas ir gyvenimo sąlygas.
Pastaba. EE laikinojo įdarbinimo ne savo noru duomenys – 2018 m.

Darbo ne visą darbo laiką dalis pastaruoju metu sumažėjo, bet daug darbuotojų ir toliau dirba ne visą darbo laiką ne savo noru. Ne visą darbo laiką dirbančių darbuotojų dalis (15–64 m., pakoreguota pagal sezoną) 27 ES valstybėse narėse 2020 m. II ketv. sudarė 17 proc. arba 1,4 proc. punkto mažiau nei 2019 m. II ketv. Kalbant apie pokyčius per ketvirtį, Vengrijoje, Estijoje ir Nyderlanduose buvo neseniai užregistruotas darbo ne visą darbo laiką padidėjimas (tarp 1,1 ir 0,5 proc. punkto per 2020 m. II ketv., palyginti su tuo pačiu 2019 m. ketvirčiu), o Portugalijoje, Slovėnijoje, Ispanijoje, Suomijoje ir Airijoje ta dalis gerokai sumažėjo (tarp –2,3 ir –1 proc. punkto) (žr. 46 diagrama). 2020 m. II ketv. ne visą darbo laiką dirbančių darbuotojų dalis yra 20 proc. ar didesnė penkiose valstybėse narėse (Nyderlanduose, Austrijoje, Belgijoje, Danijoje ir Švedijoje), dar trijose (Bulgarijoje, Slovakijoje ir Kroatijoje) nesiekia 5 proc. Iki pandemijos darbo ne visą darbo laiką ne savo noru dalis, palyginti su bendru užimtumu lygiu (15–64 m. amžiaus grupėje), palaipsniui mažėjo: nuo 32 proc. 2014 m. iki 25,8 proc. 2019 m. Tačiau ji skirtingose valstybėse narėse gerokai įvairuoja (maždaug 62 proc. punktų skirtumas tarp mažiausio ir didžiausio lygių 2019 m.): Graikija, Italija, Kipras ir Rumunija nurodo, kad jų rodiklis viršija 55 proc., kitos šalys (Belgija, Čekija, Estija, Malta, Nyderlandai, Austrija ir Slovėnija) – kad jis yra mažesnis nei 5 proc. Remiantis šiais duomenimis dar negalima daryti išvados, ar dėl šios krizės ne savo noru ne visą darbo laiką dirbančių asmenų dalis vėl padidės.

46 diagrama: Darbo ne visą darbo laiką dalis ilgainiui beveik nekito, nors kai kuriose valstybėse narėse esama nemenkų skirtumų.

Darbo ne visą darbo laiką dalis, palyginti su bendru užimtumu (15–64 m. amžiaus grupėje), ketvirčių duomenys, pakoreguoti pagal sezoną.

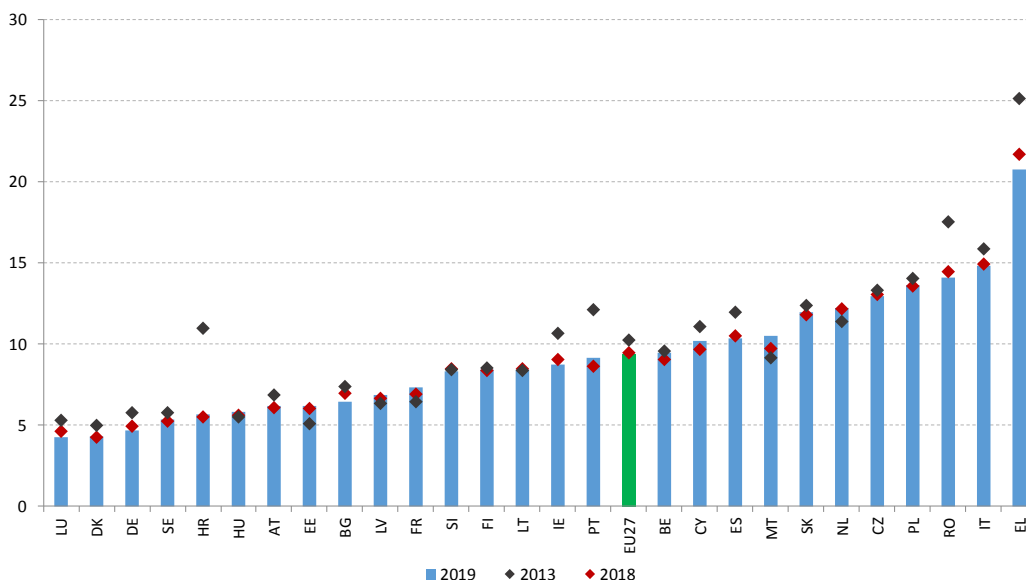

Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Pastaba. Naujausių DE ketvirčių duomenų nėra.

Savarankiškai dirbančių asmenų (vadinamųjų savarankiškų darbuotojų) statusas ir toliau yra plačiai paplitęs. Iki pandemijos 20–64 m. savarankiškai dirbančių darbuotojų dalis, palyginti su bendru užimtumu, daugumoje valstybių narių buvo gana stabili ar šiek tiek mažėjo, nors tarp valstybių ir sektorių buvo didelių skirtumų (žr. 3.1 skirsnį). Savarankiškas darbas paprastai pasirenkamas savo noru ir laikomas teigiama verslumo dvasios išraiška. Tačiau juo taip pat gali būti slepiami priklausomi darbo santykiai (vis tik sunku įvertinti ekonominę ir organizacinę priklausomumą, remiantis palyginamais Eurostato statistiniais duomenimis)¹⁶⁵. 2019 m. savarankiškai dirbančių asmenų, nesamdančių kitų darbuotojų, dalis sudarė 9,4 proc. visų ES dirbančių asmenų. Aukščiausias savarankiško darbo lygis nustatytas Graikijoje, Italijoje ir Rumunijoje (daugiau nei 14 proc.), po jų rikiuojasi Lenkija, Čekija, Nyderlandai ir Slovakija – tarp 12 ir 13,6 proc. (žr. 47 diagrama). O tokiose valstybėse narėse, kaip Liuksemburgas, Danija, Vokietija, Švedija, Kroatija ir Vengrija, lygis yra artimas 5 proc. ar žemesnis. Maltoje, Nyderlanduose, Kipre ir Portugalijoje 2019 m., palyginti su ankstesniais metais, savarankiškai dirbančių darbuotojų, nesamdančių kitų darbuotojų, dalis padidėjo (0,5 proc. punkto ar daugiau), o Graikijoje ir Bulgarijoje per tą patį laikotarpį sumažėjo bent 0,5 proc. punkto. Dabartinėmis aplinkybėmis užtikrinus, kad visi, įskaitant savarankiškai dirbančiuosius, turėtų galimybę naudotis socialinės apsaugos priemonėmis, būtų galima sumažinti netikrumą ir pagerinti darbo rinkos sąlygas.

47 diagrama: Kai kuriose valstybėse narėse savarankiškų darbuotojų skaičius yra didelis, nors ir mažėja, ir turi būti įdėmiai stebimas, kad būtų išvengta fiktyvaus savarankiško darbo atveju.

Savarankiškai dirbantys asmenys, nesamdantys kitų darbuotojų, kaip proc. visų darbuotojų dalis

Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas (EMPL GD skaičiavimai).

¹⁶⁵ Daugiau informacijos žr. 2020 m. bendrą užimtumo ataskaitą ir 2017 m. Eurostato *ad hoc* modulį dėl savarankiško darbo.

COVID-19 padarė didelį poveikį nedeklaruojamą darbą dirbantiems asmenims.

Nedeklaruojamas darbas ir toliau ES kelia didelių sunkumų; jis gali būti įvairių formų, pradedant darbu neturint dokumentų ir baigiant mažesnio darbo valandų skaičiaus registravimu, atlyginimais vokeliuose ir fiktyviu savarankišku darbu. Specialios „Eurobarometro“ apklausos duomenimis, 33 proc. europiečių teigia pažįstantys žmogų, kuris dirba nedeklaruojamą darbą, o 10 proc. pažymi, kad praėjusiais metais įsigijo su nedeklaruojamu darbu susijusių prekių ar paslaugų. Pandemija padarė didelį poveikį daugumai ekonomikos sektorių visoje ES, įskaitant tuos, kuriuose tradiciškai dirba daug nedeklaruojamų darbuotojų, neretai turinčių ribotas galimybes naudotis socialinės apsaugos sistema ir labiau rizikuojančių netekti pajamų ir darbo. Dėl to darbo inspekcijoms kyla naujų uždavinių, joms tenka pritaikyti savo darbo metodus ir prioritetus atsižvelgiant į pandemiją. Pagal Europos socialinių teisių ramstį pasitelkiant Europos platformą, skirtą bendradarbiavimui sprendžiant nedeklaruojamo darbo problemą gerinti, buvo imtasi veiksmų reaguojant į neatidėliotinus iššūkius, kad būtų skatinamas perėjimas nuo nedeklaruojamo prie deklaruojamo daro (išsamesnę informaciją žr. 3.3.2 skirsnyje).

Tinkamai parengtais užimtumo apsaugos teisės aktais galima sudaryti palankesnes sąlygas darbo rinkos prisitaikymui ir struktūriniais pokyčiams apsaugant darbuotojus nuo ekonominių sukrėtimų ir skatinant sklandų judėjimą darbo rinkoje. Dalyvaujant socialiniams partneriams taip pat remiama stabili aplinka, kurioje žmonės ir įmonės vartoja ir investuoja pasitikėdami.

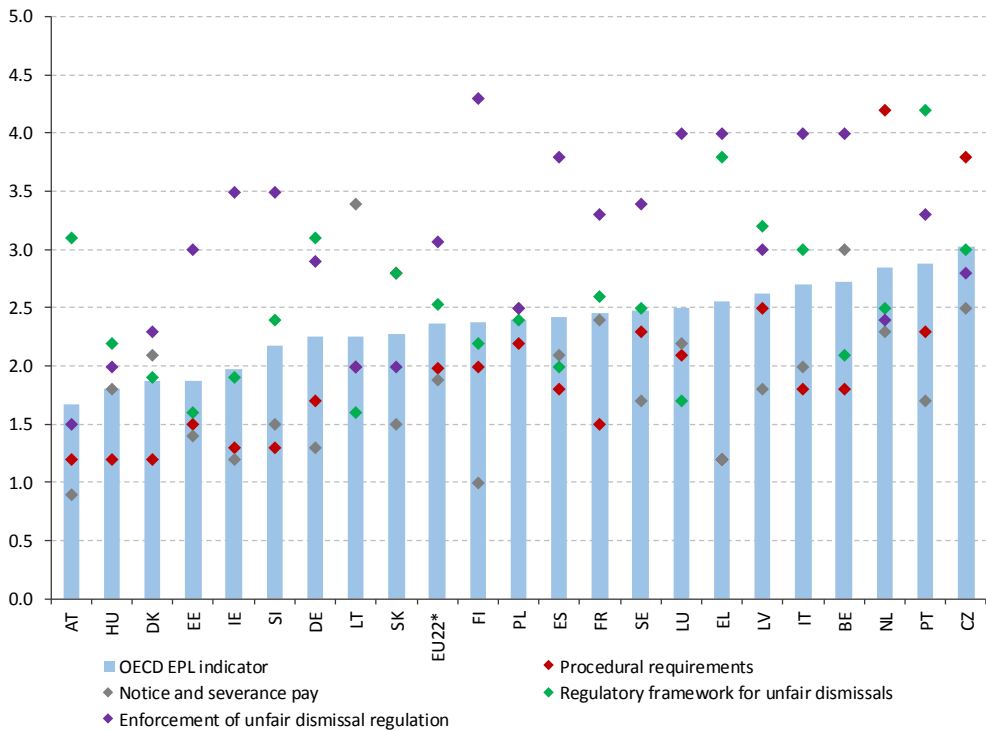
48 diagrama pateikiami pagrindiniai atnaujinti 2020 m. EBPO užimtumo apsaugos rodikliai, susiję su dalyvaujančiosiomis valstybėmis narėmis¹⁶⁶. Nors šių rodiklių norminė vertė yra ribota, jais akcentuojama įvairiose šalyse taikomų modelių įvairovė (kaip matyti iš bendro rodiklio ir kiekvieno subrodiklio skirtumų) ir galima stebėti jų raidą. Be to, santykis tarp užimtumo apsaugos teisės aktų, reglamentuojančių nuolatinių darbuotojų veiklą, ir tokių teisės aktų, reglamentuojančių laikinųjų darbuotojų veiklą, gali padėti suprasti darbo rinkos segmentacijos priežastis. Dalyvaujančiųjų valstybių narių vidutinis balų skaičius bendro EBPO užimtumo apsaugos teisės aktų (EPL) rodiklio 0–6 balų skalėje yra 2. Kai kurių valstybių narių, kaip antai Danijos, Estijos, Vengrijos, Airijos ir Austrijos, bendras EPL rodiklio balas yra mažesnis nei 2 ir tai reiškia, kad darbo rinka reguliuojama lanksčiau; kitose valstybėse narėse, kaip antai Belgijoje, Čekijoje, Italijoje, Latvijoje, Nyderlanduose ir Portugalijoje, EPL rodiklis yra 2,5–3 ir tai reiškia, kad darbo rinkų reguliavimas yra griežtesnis. Likusių vienuolikos valstybių narių rodiklio vertės yra vidutinės – nuo 2 iki 2,5. Apskritai 2008–2019 m. ataskaitiniu laikotarpiu kai kuriose valstybėse narėse, kaip antai Nyderlanduose, Čekijoje ir Airijoje, rodiklio vertės padidėjo, vadinasi, reguliavimas sugriežtėjo (rodiklio vertės padidėjo 0,4 punkto ar daugiau) (žr.

¹⁶⁶ EBPO užimtumo apsaugos teisės aktų (EPL) nuolatinių darbuotojų atleidimo rodiklių vertės yra nuo 0 iki 6. Vertinamos keturių bendrų kategorijų nacionalinės teisės aktų nuostatos dėl nuolatinių darbuotojų atleidimo: i) procedūriniai reikalavimai; ii) įspėjimas ir išeitinė išmoka; iii) neteisingo atleidimo iš darbo reglamentavimo sistema; iv) nuostatų dėl neteisingo atleidimo iš darbo vykdymo užtikrinimas. EBPO EPL rodiklį sudaro keturių balų vidurkis. Ji atlikta 22-ose ES valstybėse narėse: BE, CZ, DK, DE, EE, IE, EL, ES, FR, IT, LU, HU, LV, LT, NL, AT, PL, PT, SI, SK, FI ir SE. Šaltinis: <http://oe.cd/epl>.

49 diagrama). Kita vertus, tokiose šalyse, kaip Austrija, Graikija, Slovėnija, Vokietija ir Liuksemburgas, bendrojo rodiklio vertė sumažėjo maždaug 0,8 punkto ar daugiau ir tai byloja apie perėjimą prie lankstesnio reguliavimo.

48 diagrama: Valstybėse narėse taikomi skirtingi užimtumo apsaugos teisės aktai

EBPO rodikliai: pavienių nuolatinių darbuotojų atleidimo iš darbo atvejų reguliavimo griežtumas, 2019 m.

(*) ES 22 – 22 valstybių narių, analizuojamų EBPO EPL duomenų bazėje, vidutinis įvertinimas.

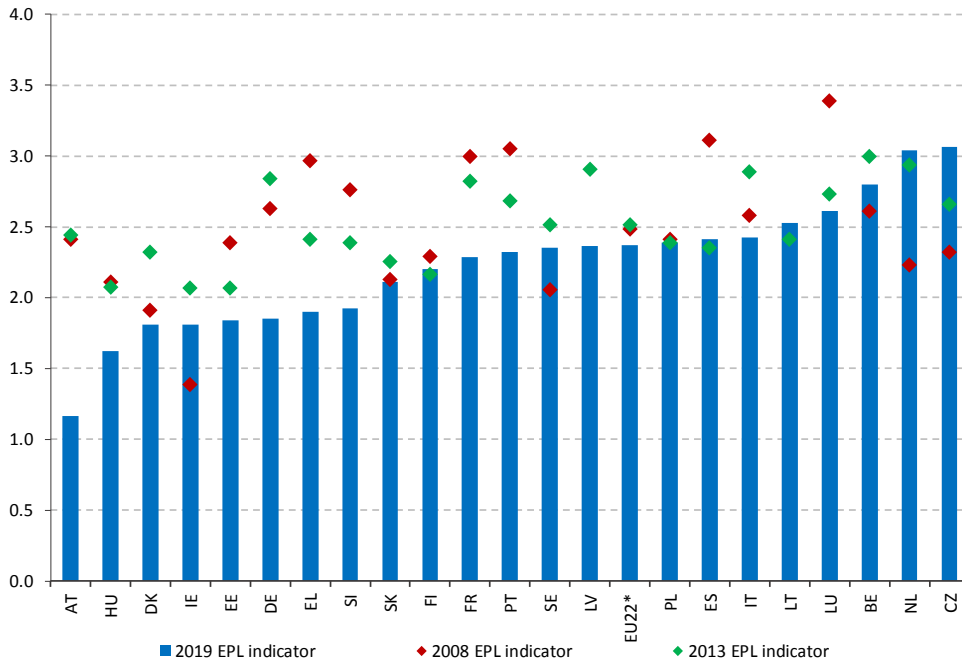
Šaltinis: EBPO užimtumo apsaugos teisės aktų rodikliai.

Sutarčių skirtumai, susiję su procedūriniais reikalavimais, įdarbinimo ir atleidimo iš darbo išlaidomis ir neteisingo atleidimo iš darbo reguliavimu, gali daryti poveikį darbdavių samdos preferencijoms ir darbuotojų darbo vietos garantijoms. Analizuojant procedūrinius reikalavimus 22 ES valstybių narių vidutinis balas¹⁶⁷ yra 2; šešių valstybių narių (Austrijos, Vengrijos, Danijos, Graikijos, Airijos ir Slovėnijos) rodiklio vertės yra mažesnės nei 1,3, o trijų (Slovakijos, Čekijos ir Nyderlandų) – didesnės nei 2,8. Įspėjimo apie atleidimą laikotarpio trukmė ir išėtinės išmokos suma vertinamos palyginti nedideliu vidutiniu balu (1,9), o skirtumas tarp didžiausios vertės (3,4 Lietuvoje) ir mažiausios vertės (0,9 Austrijoje) sudaro 2,5 proc. punkto. Darbdavių taikomus samdymo modelius veikia ir skirtumai, susiję su neteisingo atleidimo iš darbo ar kompensacijų ginčo atveju (t. y. neteisingo atleidimo iš darbo nuostatų vykdymo užtikrinimo išlaidos sumokant išėtinę išmoką, jeigu teismas nusprendė, kad atleidimas iš darbo buvo neteisingas) reglamentavimo sistema. 22 ES valstybių narių vidurkis vertinant neteisingo atleidimo iš darbo nuostatų vykdymo užtikrinimą yra 3,1, o skirtumas tarp mažiausio balo (Austrijoje, Slovakijoje, Vengrijoje ir Lietuvoje) ir didžiausio balo (Suomijoje, Belgijoje, Liuksemburge, Italijoje ir Graikijoje) yra 2,8 proc. punkto.

¹⁶⁷ Šis balas – nesvertinis 22 ES valstybių narių, dalyvaujančių sudarant EBPO užimtumo apsaugos rodiklius, nurodytų verčių vidurkis. Kiekvienais metais rodikliu vertinamas sausio 1 d. galiojantis reglamentavimas. Išsamiau žr. www.oecd.org/employment/protectionanalysis.

49 diagrama: Kai kuriose valstybėse narėse užimtumo apsaugos teisės aktai ilgainiui labai pasikeitė.

EBPO rodikliai: užimtumo apsaugos griežtumas, individualus ir kolektyvinis atleidimas iš darbo (nuolatinės darbo sutartys), 2019, 2013 ir 2008 m. duomenys

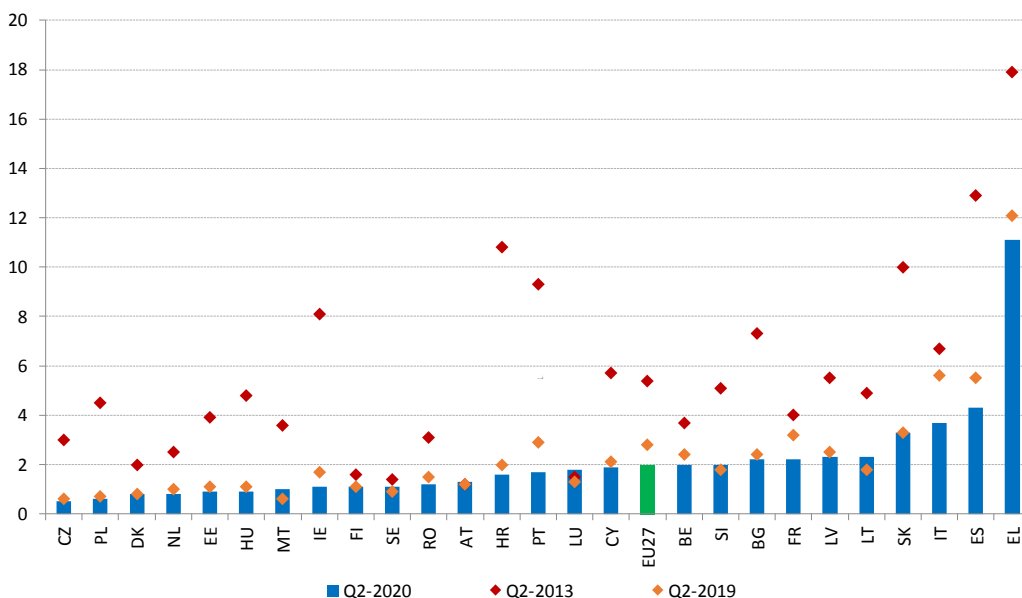
(*) ES 22 – 22 valstybių narių, analizuojamų EBPO EPL duomenų bazėje, vidutinis įvertinimas.

Šaltinis: EBPO užimtumo apsaugos teisės aktų rodikliai, paskelbti 2009, 2014 ir 2020 m. Pastaba. 2008 m. LV ir LT EPL verčių (paskelbtų 2009 m.) nėra.

Užimtumo pagal laikinas darbo sutartis apsaugos teisės aktų griežtumas ilgainiui taip pat keitėsi. Apskritai, užimtumo apsaugos teisės aktų griežtumo (t. y. samdymo reguliavimo griežtumo) rodiklis vertinant pagal laikinas darbo sutartis dirbančius darbuotojus sumažėjo nuo 1,85 2000 m. iki 1,78 2008 m. (t. y. samdymo pagal laikinas darbo sutartis sąlygos per tą laiką tapo mažiau griežtos), o vėliau padidėjo (nuo 1,78 2008 m. iki 1,84 2019 m.) ir beveik sugrįžo prie 2000 m. lygio. Tačiau tarp valstybių narių yra didelių skirtumų, susijusių su užimtumo pagal laikinas darbo sutartis apsaugos griežtumu: rodiklio vertės yra nuo 1 Airijoje, Švedijoje ir Latvijoje iki daugiau nei 3 Estijoje, Prancūzijoje, Italijoje ir Liuksemburge. 2000–2019 m. bendras rodiklis laipsniškai mažėjo (tai reiškia, kad mažėjo griežtumas) Švedijoje, Vokietijoje, Portugalijoje, Graikijoje ir Ispanijoje. Kita vertus, Slovakijoje, Lenkijoje, Čekijoje ir Vengrijoje rodiklio vertė šiek tiek padidėjo (tai reiškia, kad reglamentavimas sugriežtėjo).

50 diagrama: Ilgalaikis nedarbas mažėja, tačiau kai kuriose Pietų ir Rytų Europos šalyse tebėra didelis.

Ilgalaikis nedarbas (15–74 m. amžiaus grupėje) kaip aktyvių gyventojų procentinė dalis, ketvirčių duomenys, pakoreguoti pagal sezoną

Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Pastaba. Naujausių DE ketvirčių duomenų nėra.

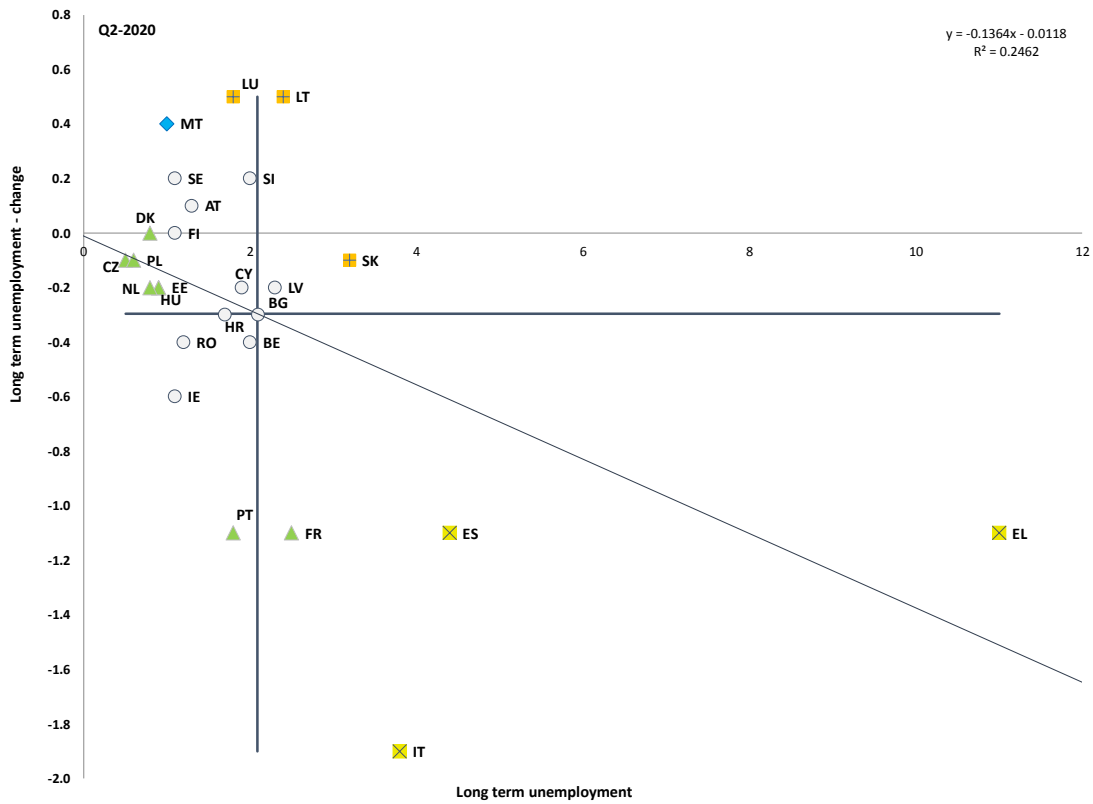
Nepaisant didelio pagerėjimo pastaraisiais metais, ilgalaikis nedarbas kai kuriose valstybėse narėse tebėra didelis. 50 diagrama parodytas tam tikrų metų II ketv. ilgalaikio nedarbo lygis (t. y. ilgiau nei vienus metus nedirbančių asmenų skaičiaus ir aktyvių gyventojų skaičiaus santykis, pakoreguotas pagal sezoną; manoma, kad jis gerai parodo aktyvios darbo rinkos politikos veiksmingumą)¹⁶⁸. 27 ES valstybėse narėse pastaraisiais metais stebimas laipsniškas vidutinio ilgalaikio nedarbo lygio mažėjimas nuo 5,4 proc. 2013 m. II ketv. iki 2,1 proc. 2020 m. II ketv. (arba nuo 5,5 proc. 2014 m. iki 2,8 proc. 2019 m. metine išraiška). Tačiau ilgalaikio nedarbo paplitimas valstybėse narėse vis dar labai įvairuoja: 2020 m. II ketv. rodiklis svyruoja nuo 0,5 proc. Čekijoje, 0,6 proc. Lenkijoje arba 0,8 proc. Nyderlanduose iki 3,8 proc. Italijoje ir 4,4 proc. Ispanijoje. Kai kurios kitos valstybės narės rodo aukštesnius nei ES vidurkis (2 proc. 2020 m. II ketv.) skaičius: įskaitant Slovakiją (3,2 proc. 2020 m. II ketv.), Prancūziją (2,5 proc.), Lietuvą (2,4 proc.) ir Latviją (2,3 proc.). Daugumoje valstybių narių ilgalaikio nedarbo skaičiai apskritai išaugo 2020 m. III ketv., palyginus su 2020 m. II ketv. Nepaisant to, pagerėjimas 2020 m. II ketv., palyginti su ankstesniais metais, yra reikšmingas (daugiau nei 1,2 proc. punkto) Italijoje, Ispanijoje ir Portugalijoje. Kita vertus, Lietuvoje ir Liuksemburge ilgalaikio nedarbo lygis, palyginti su 2019 m. II ketv., gerokai pakilo (daugiau nei 0,5 proc. punkto) (51 diagrama). Yra didelių ilgalaikio nedarbo lygio skirtumų tarp regionų (4 priedas). Šešiose valstybėse narėse ilgalaikio nedarbo lygis bent viename regione viršija 5 proc.

2016 m. Tarybos rekomendacija dėl ilgalaikių bedarbių integracijos į darbo rinką vis dar aktuali formuojant politiką žalingam krizės poveikiui sušvelninti. Dėl COVID-19 pandemijos išaugus nedarbui kiek vėliau (tarkim, po metų) tikriausiai padidės ir ilgalaikis nedarbas, o paramos ilgalaikiams bedarbiams kokybė valstybėse narėse vis dar labai skiriasi. Įgyvendinant dabartinę aktyvią darbo rinkos politiką galima didinti tikslinį informavimą, gerinti valstybinių užimtumo tarnybų atliekamo vertinimo kokybę ir stiprinti bendradarbiavimą su darbdaviais. Kai kuriose šalyse valstybinių užimtumo tarnybų ir socialinių tarnybų veiklos koordinavimas taip pat kelia sunkumų, neretai dėl ribotų pajėgumų, strateginio požiūrio ir politinių įsipareigojimų siekiant užtikrinti institucinius ar teisėkūros pokyčius stokos.

¹⁶⁸ Užimtumo komitetas susitarė naudoti ilgalaikio nedarbo lygį kaip socialinių rodiklių suvestinės esminį rodiklį, pagal kurį stebima aktyvi parama užimtumui.

51 diagrama: Sunkumai, su kuriais susiduria ilgalaikiai bedarbiai, kad grįžtų į darbą, dėl pandemijos gali dar labiau paaštrėti.

Ilgalaikio nedarbo lygis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)

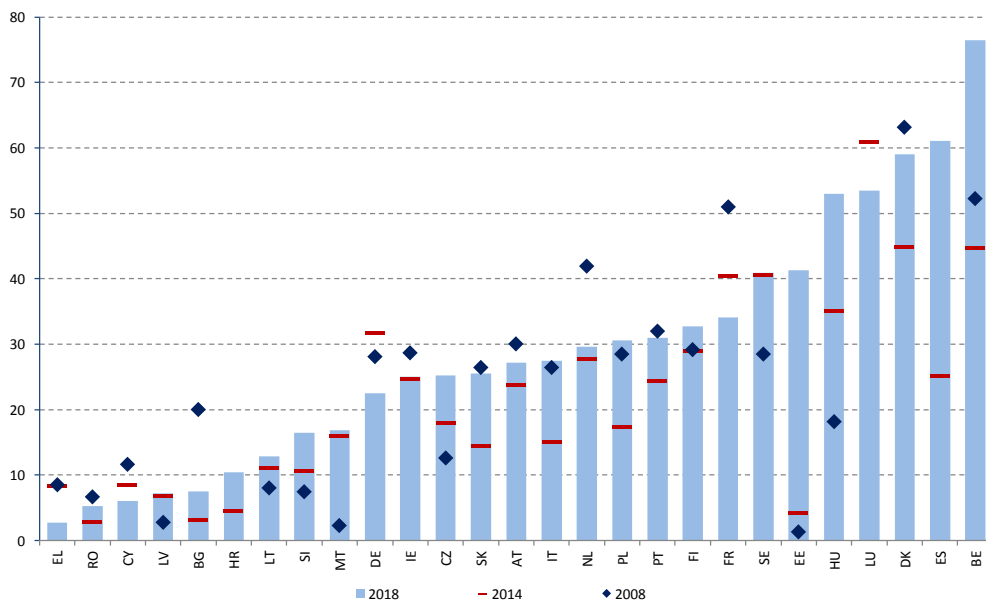

Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Laikotarpis: 2020 m. lygiai ir ketvirčių pokyčiai, palyginti su 2019 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede.

Valstybės narės į krizę žengė turėdamos labai nevienodą dalyvavimo aktyvioje darbo rinkos politikoje lygį. Šalyse esama didelių skirtumų, susijusių su aktyvumo didinimo priemonių taikymu, be kita ko, su ilgalaikio nedarbo dalimi (žr. 52 diagrama)¹⁶⁹. Nuo 2014 m. keliose valstybėse narėse (kaip antai Lietuvoje, Slovėnijoje, Maltoje, Slovakijoje, Italijoje ir Lenkijoje) užregistruoti mažesni nei 30 proc. dalyvavimo lygiai, nors pastaraisiais metais yra teigiamų pokyčių. Keliose šalyse, įskaitant Graikiją, Rumuniją, Kiprą, Latviją, Bulgariją ir Kroatiją, ir investicijos, ir dalyvavimas aktyvioje darbo rinkos politikoje išlieka menki palyginti su vidurkiu (10 proc. ar mažesnis dalyvavimas ir mažiau nei 0,2 proc. BVP sudarančios išlaidos). Valstybėse narėse, kuriose dar iki sveikatos krizės dalyvavimo lygis buvo žemas, papildomai ir tikslingai investuojant į aktyvią darbo rinkos politiką būtų galima priartinti visus prie darbo rinkos ir užtikrinti, kad atsigavimas būtų įtraukus.

52 diagrama: Yra didelių naudojimosi aktyvios darbo rinkos politikos priemonėmis skirtumų.

Naudojimas aktyvios darbo rinkos politikos priemonėmis (iš 100 norinčių dirbti asmenų)

Šaltinis: Eurostatas, Darbo rinkos politikos duomenų bazė.

Pastaba. CZ ir EL duomenys – 2017 m., o ne 2018 m.

¹⁶⁹ Vis dėlto šį rodiklį reikėtų aiškinti atsargiai, nes juo matuojamas tik pats naudojimas darbo rinkos politikos priemonėmis, o ne jų veiksmingumas, be to, kai kuriose šalyse dėl duomenų rinkimo proceso ypatumų trūksta statistinio duomenų patikimumo.

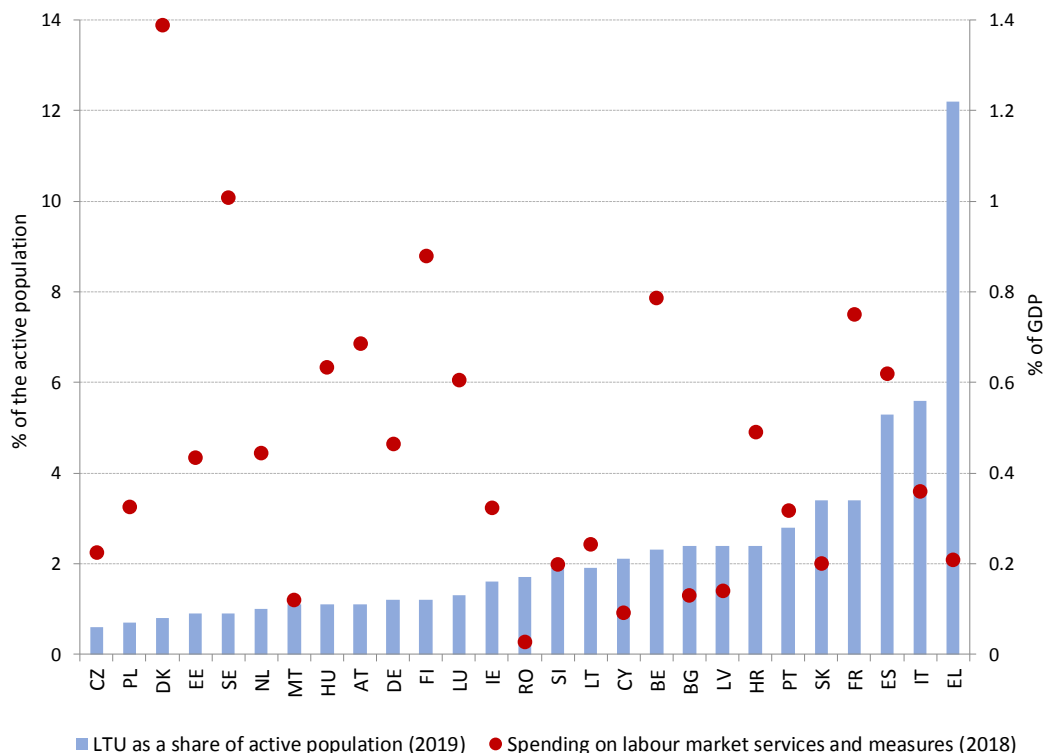
Stiprindamos ryšius tarp aktyvios darbo rinkos politikos ir įgūdžių ugdymo valstybės narės gali užtikrinti, kad darbo rinkos reformos būtų veiksmingesnės, ir skatinti įtrauką ir tvarų atsigavimą. Norint užtikrinti tvarų kokybiškų darbo vietų kūrimą reikia sėkmingai vykdyti tikslinę ir pritaikomą aktyvią darbo rinkos politiką, sutelkiant dėmesį į investicijas į visų amžiaus grupių atstovų perkvalifikavimą ir kvalifikacijos kėlimą. Taip bus remiamas įtraukesnis atsigavimas, visų pirma pažeidžiamų asmenų atveju. Europos struktūriniai ir investicijų fondai (ESI fondai) atlieka svarbų vaidmenį skatinant partnerystę, suburiančią daugelį įvairių subjektų, ir dalijantis su aktyvia darbo rinkos politika susijusia informacija ir geriausia patirtimi. Dabar valstybės narės galės naudoti įvairias priemones, įskaitant naująją Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę¹⁷⁰, siekdamas skatinti įgūdžių ugdymą visais lygmenimis, visų pirma įgyvendinant pavyzdinę perkvalifikavimo ir kvalifikacijos kėlimo iniciatyvą. Norint užtikrinti veiksmingą įgyvendinimą bus itin svarbus tvirtas koordinavimas ir aiškiai apibrėžti tikslai, reformos, investicijos ir priemonės šiems tikslams pasiekti bei įvairūs finansiniai įnašai¹⁷¹.

¹⁷⁰ COM(2020) 408 final. *Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo nustatoma ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonė*. Pateikiama <https://europa.eu/fp38Ng>.

¹⁷¹ COM(2020) 575 final. *2021 m. metinė tvaraus augimo strategija*. Pateikiama: <https://europa.eu/DY66vx>.

53 diagrama. Įvairiose valstybėse narėse išlaidos darbo rinkos paslaugoms ir priemonėms labai skiriasi ir neretai neturi tiesioginio ryšio su nedarbo lygiu.

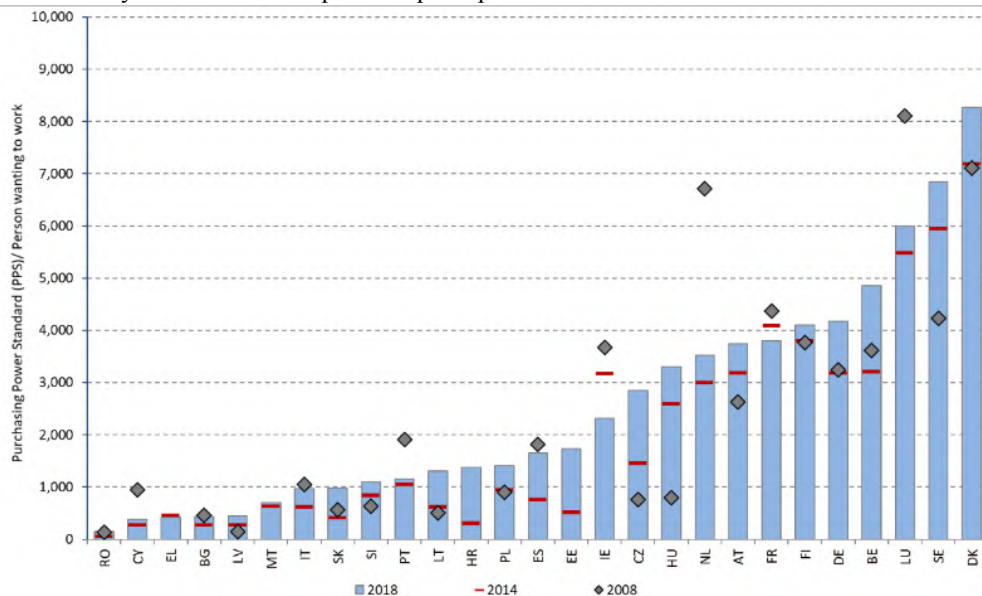
Išlaidos darbo rinkos paslaugoms ir priemonėms (2018 m.) ir ilgalaikių bedarbių dalis (2019 m.)

Šaltinis: Darbo rinkos politikos duomenų bazė ir Darbo jėgos tyrimas.

54 diagrama. Daugelio valstybių narių išlaidos darbo rinkos paslaugoms ir priemonėms ilginiui gerokai pasikeitė.

Išlaidos aktyviai darbo rinkos politikai proc. punktais vienam norinčiam dirbti asmeniui

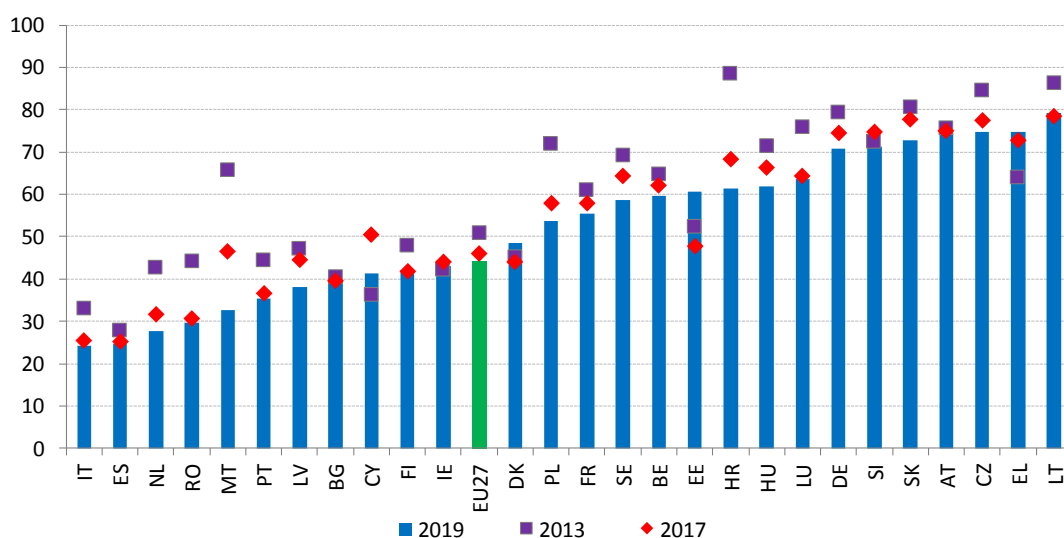

Šaltinis: Darbo rinkos politikos duomenų bazė. Pastaba. BG, DK ir IT išlaidų aktyviai darbo rinkos politikai duomenys – 2017 m.

Valstybinės užimtumo tarnybos (VUT) atlieka svarbų vaidmenį apribojant krizės poveikį ir remiant asmenis, susiduriančius su užimtumo kliūtimis. 55 diagrama parodyta, kokia dalis bedarbių, ieškodami darbo, naudojami VUT paslaugomis. 2019 m. tarp valstybių narių būta didelių skirtumų: rodikliai įvairuoja nuo 30 proc. Italijoje, Ispanijoje, Nyderlanduose ir Rumunijoje iki 75 proc. Lietuvoje, Graikijoje, Čekijoje, Austrijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje ir Vokietijoje. 27 ES valstybėse narėse vidutinė bedarbių, kurie naudojami VUT paslaugomis, dalis laipsniškai mažėja nuo 50,8 proc. 2013 m. iki 44,2 proc. 2019 m., nors kai kuriose valstybėse narėse per tą laikotarpį užregistruotas reikšmingas padidėjimas (Graikijoje – 10,7 proc. punkto, Estijoje – 8,4 proc. punkto, Kipre – 5 proc. punktais, Danijoje – 3,3 proc. punkto). Tarp prašančiųjų VUT pagalbos neproporcingai daug jaunų, žemos kvalifikacijos ir vyresnio amžiaus darbo ieškančių asmenų; tikėtina, kad krizės sąlygomis tokia tendencija tęsis.

55 diagrama: Naudojimas VUT paslaugomis valstybėse narėse ilginiui įvairuoja.

Bedarbių, kurie ieškodami darbo naudojami valstybinių užimtumo tarnybų paslaugomis, dalis, 2013, 2017 ir 2019 m. duomenys

Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas.

Valstybinės užimtumo tarnybos, siekdamos susitvarkyti su staigiu darbo ieškančių asmenų skaičiaus padidėjimu ir padėti tiems asmenims pakeisti profesiją ar sektorių, taiko ne tik tradicinius darbo metodus^{172,173}. Kadangi vis dažniau reikia teikti paramą nuotoliniu būdu, reikia daugiau investuoti į šiuolaikines technologijas bei interneto platformas ir ugdyti darbuotojų IRT įgūdžius. Be to, norint tinkamai ir veiksmingai patenkinti darbo ieškančių asmenų ir darbdavių poreikius galbūt reikės didinti tam tikrų paslaugų teikimo pajėgumus, kad tos paslaugos būtų labiau pritaikytos prie asmens poreikių ir veiksmingesnės. Be pagalbos ir konsultavimo ieškant darbo, jį susirasti galėtų padėti patobulintos darbo ieškantiems asmenims skirtos profiliavimo priemonės, kad paslaugos konkrečioms grupėms būtų tikslingesnės ir būtų atsižvelgiama į individualius poreikius.

Su darbo paieška susijusi elgsena valstybėse narėse nevienoda. 27 ES valstybėse narėse vidutiniškai 68,1 proc. respondentų teigia, kad ieškodami darbo pasitelkia savo socialinius ryšius (pvz., kreipiasi į draugus, giminaičius ir profesines sąjungas), taip pat tiesiogiai teikia prašymus darbdaviams (56,6 proc.), prašo valstybinių užimtumo tarnybų pagalbos (44,2 proc.) ir kreipiasi į privačias įdarbinimo agentūras (21 proc.) (žr. 56 diagrama). Nacionaliniu lygmeniu nėra aišku, kodėl renkamasi vienus ar kitus darbo paieškos būdus. Tačiau valstybėms narėms, kuriose valstybinių užimtumo tarnybų (VUT) paslaugomis naudojamos mažai, taip pat būdingas aktyvesnis neformaliųjų būdų naudojimas, kai naudojamos socialiniais ryšiais ar kreipiamasi tiesiogiai į darbdavius. Į privačias įdarbinimo agentūras dėl darbo paieškos kreipiasi vidutiniškai 21 proc. darbo ieškančių asmenų, valstybėse narėse jų dalis svyruoja nuo 2,3 proc. iki 42,2 proc. Esant toms pačioms sąlygoms, darbo ieškantiems asmenims VUT teikiamos pagalbos veiksmingumas tradiciškai vertinamas atsižvelgiant į tokius veiksnius, kaip pajėgumai (susiję su išlaidomis ir darbuotojais), skaitmeninės ir technologinės integracijos lygis bei partnerystės ryšių lygis ir mastas. Tie patys veiksniai šiuo metu yra labai naudingi padedant greitai pertvarkyti VUT, kad jos galėtų įveikti pandemijos sukeltus trikdžius, ir patenkinti poreikį tobulinti darbo paieškos paslaugas (TDO, 2020¹⁷⁴).

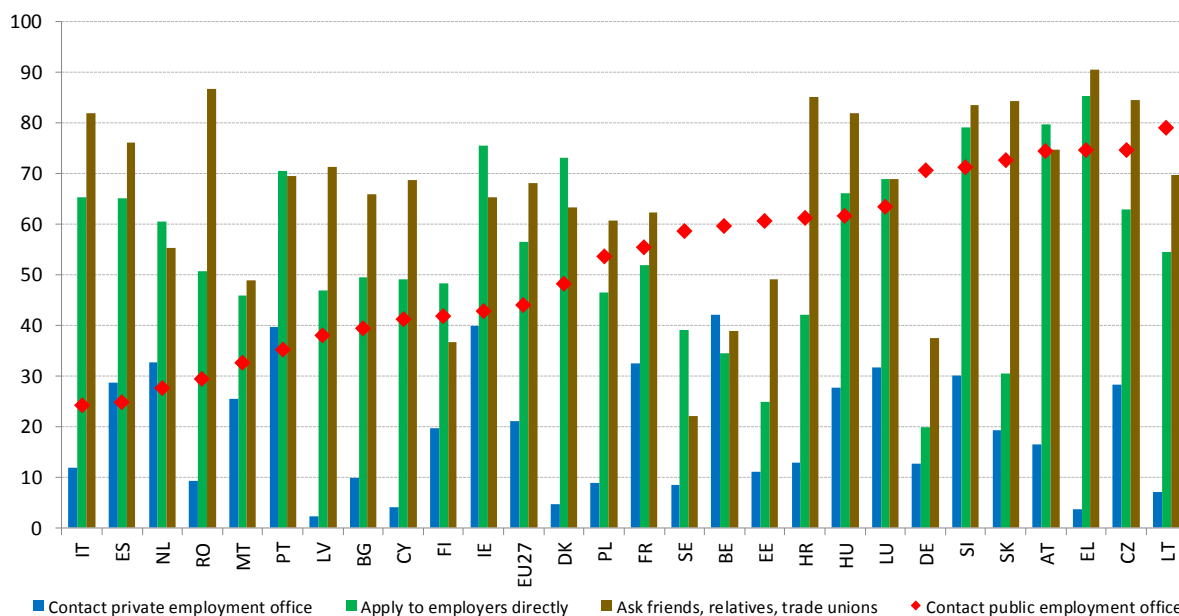
¹⁷² EBPO (2020). *Public employment services in the frontline for employees, jobseekers and employers*.

¹⁷³ Europos Komisija (2020). *PES measures and activities responding to COVID-19*, Europos valstybinių užimtumo tarnybų tinklas, apklausa grindžiamas tyrimas, 2020 m. birželio mėn.

¹⁷⁴ Avila, Z., & Mattozzi, G. (2020), *COVID-19: public employment services and labour market policy responses*. Tarptautinė darbo organizacija, TDO informacinis dokumentas.

56 diagrama. Naudojimas VUT paslaugomis ieškant darbo įvairiose valstybėse narėse labai skiriasi.

Bedarbių, besinaudojančių tam tikrais darbo paieškos metodais, dalis (2019 m.)

Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas.

Išmokų mokėjimo trukmė, dydis ir reikalavimų atitiktis – patys svarbiausi bedarbio pašalpų sistemų aspektai, galintys padėti sušvelninti socialinį ir ekonominį krizės poveikį.

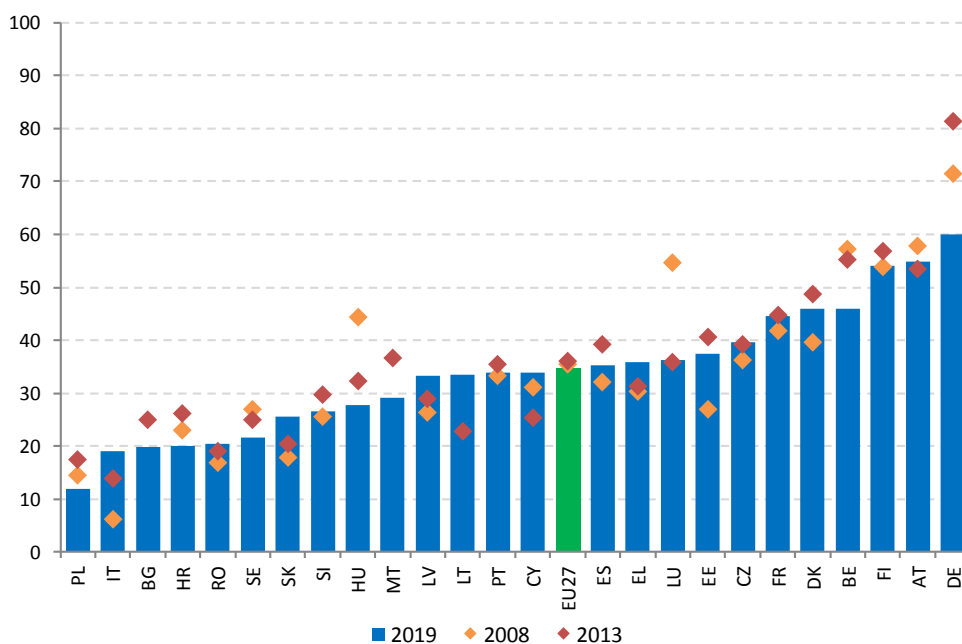
Pereinamaisiais laikotarpiais labai svarbi parama darbo ieškantiems asmenims yra visiems darbuotojams prieinamos pagrįstą laikotarpį mokamos adekvačios bedarbio pašalpos ir kartu taikomos veiksmingos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės. Dabartinėmis aplinkybėmis ypatingą dėmesį reikia skirti asmenims, kurių darbo stažas yra trumpas ar su pertraukomis, nes bedarbio pašalpų sistemos jiems neretai mažiau taikomos. Kelios valstybės narės per šią krizę sustiprino savo sistemas. Bendroje užimtumo ataskaitoje pateikta lyginamoji analizė grindžiama Užimtumo komiteto (EMCO) suderinta lyginamąja bedarbio pašalpų ir aktyvios darbo rinkos politikos priemonių sistema. Šios analizės teiginiai apskritai paėmus tebegalioja. Šiame skirsnyje pateikta naujausia informacija, visų pirma apie politikos svertų rodiklius¹⁷⁵.

¹⁷⁵ Išsamiau žr. Europos Komisijos (2020) dokumentą *Employment and Social developments in Europe. Quarterly review*, 2020 m. birželio mėn. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras.

Iki COVID-19 krizės bedarbio pašalpas ES vidutiniškai gavo maždaug trečdalis trumpalaikių bedarbių. Bedarbio pašalpą gaunančių trumpalaikių bedarbių (t. y. asmenų, kurie neturi darbo mažiau nei 12 mėnesių) dalis pastaraisiais metais išlieka stabili, padėtis šalyse beveik nesikeičia (žr. 57 diagramą). Didžiausia bedarbio pašalpų mokėjimo aprėptis (virš 50 proc.) nustatyta Vokietijoje, Austrijoje ir Suomijoje, nuo jų nedaug atsilieka Belgija, Danija ir Prancūzija. Kitame skalės gale mažiausia bedarbio pašalpų mokėjimo aprėptis nustatyta Lenkijoje (12 proc.), panašiai yra Italijoje ir Kroatijoje, – jose šis rodiklis yra apie 20 proc. Tokius skirtumus tarp šalių galima paaikškinti skirtinga bedarbio pašalpų sistemų struktūra, visų pirma kalbant apie reikalavimų atitikties sąlygas, didžiausią mokėjimo trukmę, darbo paieškos reikalavimų griežtumą ir sutapimą su kitomis socialinės apsaugos priemonėmis.

57 diagrama. Trumpalaikių bedarbių, kuriems mokamos bedarbio pašalpos, dalis valstybėse narėse labai skiriasi.

Bedarbio pašalpos mokėjimas trumpalaikiams bedarbiams (15–64 m.)

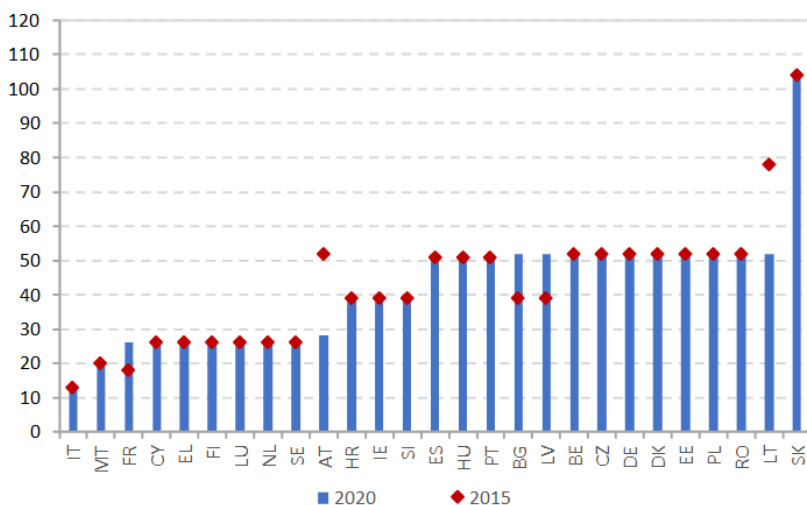
Šaltinis: Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Pastaba. Airijos ir Nyderlandų duomenų nėra. BG ir RO duomenys yra 2018 m.

Visose valstybėse narėse, išskyrus vieną, norint gauti bedarbio pašalpą pakanka būti išdirbus vienus metus, bet teisės į šią pašalpą laikotarpiai labai skiriasi. Vienas iš pagrindinių reikalavimų atitikties nustatymo parametru – darbuotojams taikomas privalomas minimalusis įmokų mokėjimo laikotarpis, kad jie įgytų teisę į bedarbio pašalpą. Maždaug pusėje valstybių narių norint įgyti teisę į pašalpą reikia turėti vienų metų darbo stažą (58 diagrama). Šis reikalavimas griežtesnis tik Slovakijoje (dvejų metų darbo stažas per pastaruosius ketverius metus). Likusiose šalyse minimalusis privalomas laikotarpis yra šeši arba devyni mėnesiai. Jis trumpiausias Italijoje – ten norint gauti pašalpą pakanka būti mokėjus darbo draudimo įmokas 13 savaitių. Tačiau esant tokiam trumpam draudimo įmokų mokėjimo laikotarpiui teisė įgyjama 6,5 savaitės (nes pašalpos mokėjimo laikotarpio trukmė yra 50 proc. draudimo įmokų mokėjimo laikotarpio trukmės ir pašalpa ilgiausiai gali būti mokama dvejus metus). Trumpesni laikotarpiai, per kuriuos įgyjama teisė į pašalpą, reiškia, kad darbuotojams su trumpu ar pertraukiamu stažu gauti bedarbio pašalpą yra lengviau, tačiau tai gali savo ruožtu skatinti nereikalingą ir didelę darbuotojų kaitą. Kaip parodyta

59 diagrama, po vienu metų darbo atleisti darbuotojai turi teisę gauti pašalpą labai skirtingos trukmės laikotarpį, priklausomai nuo šalies. Daugumoje valstybių narių pašalpą galima gauti ne ilgiau nei šešis mėnesius. Graikijoje ir Liuksemburge šio laikotarpio trukmė yra lygiai 12 mėnesių, o Belgijoje, Danijoje ir Prancūzijoje – daugiau nei vieni metai. Išskyrus Slovakiją (ten vienu metų darbo stažą turintis asmuo neturi teisės į pašalpą), mažiausia laikotarpio trukmė (tik penkios savaitės) nustatyta Vengrijoje.

58 diagrama. Maždaug pusėje valstybių narių įmokų mokėjimo laikotarpis norint įgyti teisę į bedarbio pašalpą yra vieni metai (52 savaitės).

Teisę į išmokas suteikiančio laikotarpio trukmė 2020 m. (savaitėmis)

Šaltinis: MISSOC (tarpusavio informavimo apie socialinę apsaugą sistemos) duomenų bazė (2015 m. sausio mėn. ir 2020 m. sausio mėn.). Pastaba. Maltoje minimalusis teisės į pašalpą suteikimo kriterijus – 50 savaičių mokėtos socialinio draudimo įmokos, iš kurių ne mažiau kaip 20 sumokėta arba įskaityta per praėjusius dvejus kalendorinius metus; Airijoje nuo asmens stažo pradžios turi būti sumokėtos bent 104 savaitinės įmokos. Grafikas neatspindi teisę į pašalpą suteikiančių laikotarpių pokyčių po 2020 m. sausio mėn.

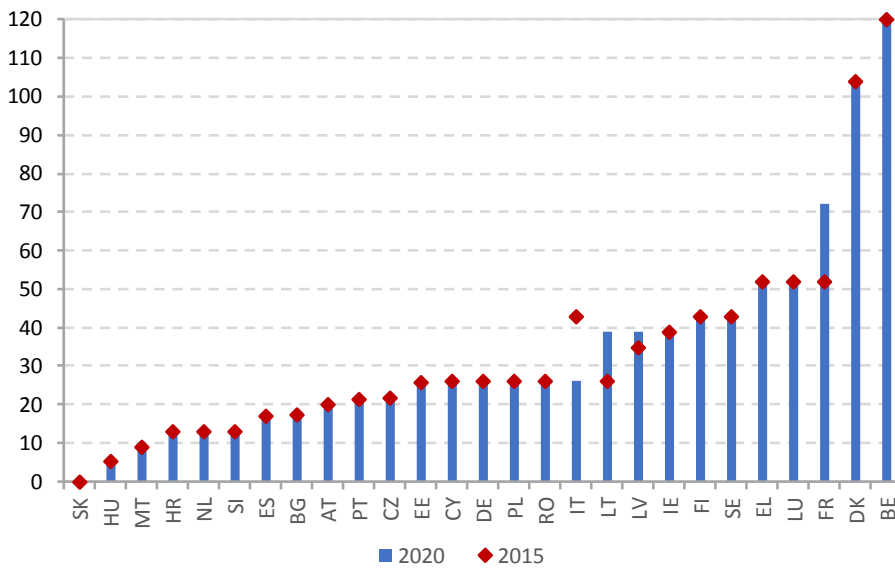
Bedarbio pašalpų adekvatumas valstybėse narėse labai skiriasi. Grynosios pajamų pakeitimo normos nedarbo laikotarpio pradžioje¹⁷⁶ mažas pajamas gaunantiems asmenims (t. y. kurių ankstesnės pajamos sudaro 67 proc. vidutinio darbo užmokesčio), kurie paprastai yra pagrindiniai bedarbio pašalpos gavėjai, įvairuoja nuo 20 proc. Vengrijoje iki 90 proc. Belgijoje, o daugumoje šalių – 60–80 proc. (žr. 60 diagrama). Gaunama pajamų parama (per skirtingus nedarbo laikotarpius) paprastai ilgainiui mažėja, nes pašalpos suma po tam tikro laiko sumažinama arba nedarbo draudimo sistemą pakeičia pagalbos bedarbiams sistema. Todėl grynosios pajamų pakeitimo normos 2-ąjį nedarbo mėnesį paprastai yra didesnės, palyginti su 12-uju mėnesiu¹⁷⁷. Didžiausi 2-ojo ir 12-ojo mėnesių grynujų pajamų pakeitimo normų skirtumai nustatyti penkiose valstybėse narėse (Kipre, Nyderlanduose, Italijoje, Portugalijoje ir Bulgarijoje).

¹⁷⁶ Grynosios pajamų pakeitimo normos parodo nedarbo draudimo išmokų kaip pajamų pakeitimo normos adekvatumą. Grynoji pajamų pakeitimo norma paprastai apibrėžiama kaip grynujų pajamų neturint darbo (paprastai bedarbio pašalpų, jeigu nėra darbo, arba materialine padėtimi grindžiamų išmokų, jeigu mokama socialinė parama), padalytų iš grynujų pajamų dirbant, santykis.

¹⁷⁷ Malta yra vienintelė šalis, kurioje grynosios pajamų pakeitimo normos yra didesnės 12-ąjį nedarbo mėnesį nei 2-ąjį, nes pagalba bedarbiams (vienintelė pagalba, kurią gali gauti 12 mėnesių nedirbę asmenys) yra didesnė nei nedarbo draudimas.

59 diagrama. Bedarbio pašalpos mokėjimo laikotarpio trukmė (jeigu darbuotojas yra mokėjęs įmokas vienus metus) ES labai įvairuoja.

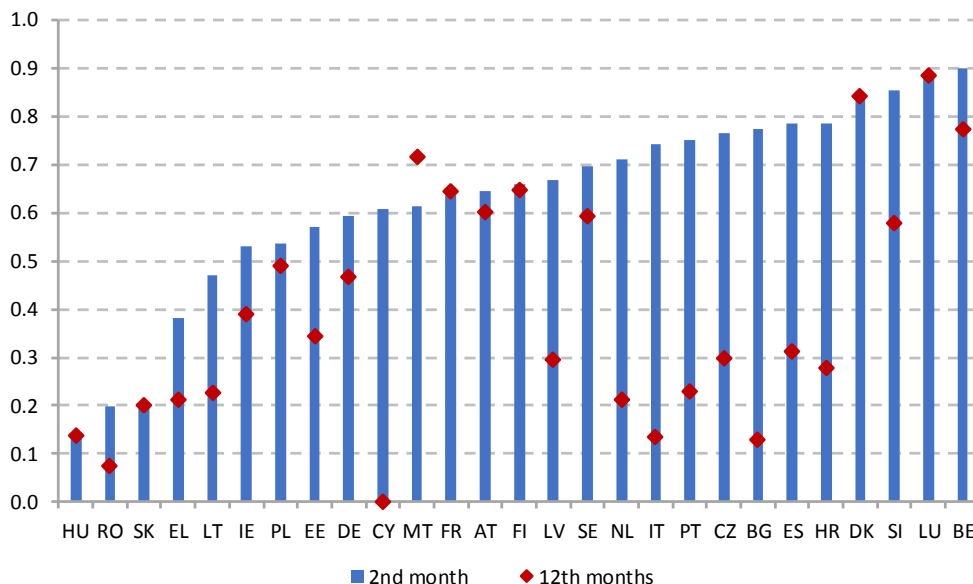
Didžiausia pašalpos mokėjimo laikotarpio trukmė savaitėmis sukaupus vienų metų darbo stažą, 2015 ir 2020 m.

Šaltinis: MISSOC duomenų bazė (2015 m. sausio mėn. ir 2020 m. sausio mėn.). Pastaba. Belgijoje pašalpos mokėjimo laikotarpis yra neterminuotas. Kipre skaičiuojama, kad savaitę sudaro 6 darbo dienos per savaitę. Airijoje pašalpa mokama 39 savaites (234 dienas) tik asmenims, sumokėjusiems 260 arba daugiau savaitinių socialinio draudimo įmokų nuo atlyginimo. Slovakijoje asmuo, sukaupęs vienų metų darbo stažą, bedarbio pašalpos negali gauti (būtina per paskutiniuosius ketverius metus būti sumokėjęs nedarbo draudimo įmokų už bent dvejus metus). Lenkijoje laikotarpio trukmė priklauso nuo regiono nedarbo lygio, palyginti su nacionaliniu vidurkiu. Grafikas neatspindi laikotarpių trukmės pokyčių po 2020 m. sausio mėn. Italijos atveju 2015 m. nurodyti duomenys yra iš laikotarpio iki naujo teisės akto dėl bedarbio pašalpų priėmimo 2015 m. gegužės mėn.

60 diagrama. ES ryškėja dideli su pašalpų dydžiais susiję skirtumai.

Grynoji pajamų pakeitimo norma 2-ąjį ir 12-ąjį nedarbo mėnesį, mokant bedarbio pašalpą nuo 67 proc. vidutinio darbo užmokesčio (2019 m.)

Šaltinis: Europos Komisija pagal EBPO mokesčių ir išmokų duomenų bazę.

Pastaba. Rodiklis skaičiuojamas vienam vaikų neturinčiam 20 m. amžiaus asmeniui su nedideliu (vienų metų) darbo stažą. Įtrauktos įvairios pajamų sudedamosios dalys, bedarbio pašalpos ir kitos išmokos (kaip antai socialinės paramos išmokos ir išmokos būstui).

Iki pandemijos judumas ES viduje nuolat augo. 2019 m. 7,3 mln. 20–64 m. amžiaus ES piliečių (išskyrus Jungtinę Karalystę) vykdė veiklą ne savo pilietybės valstybėje narėje. Be to, dar maždaug 7 mln. asmenų 27 ES valstybėse narėse gyveno kitoje valstybėje narėje, bet joje nedirbo (pvz., neaktyvūs šeimos nariai, studentai ir pensininkai). 2019 m. maždaug 1,9 mln. asmenų (įskaitant ELPA šalis) buvo tarpvalstybiniai darbuotojai ir buvo užregistruota maždaug 3 mln. darbuotojų komandiravimo atvejų. Šį judėjimo ES viduje srautą papildė 17 mln. ES nepriklausančių šalių piliečių, apsigyvenusių ES. Visi išvardyti asmenys sudarė maždaug 10 proc. ES gyventojų. Prasidėjus COVID-19 pandemijai kilo tam tikrų sunkumų, susijusių su naudojimosi darbuotojų judėjimo laisve. Didžiausią poveikį patyrė, be kita ko, tarpvalstybiniai darbuotojai ir trumpalaikiai mobilieji darbuotojai, pavyzdžiui, sezoniniai darbuotojai ir komandiruoti darbuotojai. Europos Komisija parengė gaires ir praktines rekomendacijas siekdama užtikrinti, kad mobilieji darbuotojai ES viduje, visų pirma dirbantys ypatingos svarbos darbą, galėtų pasiekti savo darbo vietą¹⁷⁸. Valstybės narės turėtų keistis informacija ir sukurti konkrečias procedūras, kad užtikrintų sklandų trumpalaikių mobiliųjų darbuotojų (pvz., sezoninių darbuotojų) judėjimą, siekdamas geriau reaguoti į darbo jėgos trūkumą ir su krize susijusius poreikius. Be to, reikėtų tobulinti darbo teisės ir socialinės apsaugos srities informacijos teikimą tarpvalstybiniams darbuotojams ir trumpalaikiams mobiliesiems darbuotojams; be to, valstybės narės ir regioninės valdžios institucijos turėtų mažinti teisinės ir administracinės kliūtis.

Mobili yra didelė besimokančiųjų ES dalis. Švietimas be sienų prisideda prie pavienių besimokančių asmenų asmeninio tobulėjimo bei išsilavinimo ir padeda gerinti švietimo aplinką, kurioje mokomasi. 2018 m. 13,5 proc. aukštųjų mokyklų absolventų ES turėjo mobilumo patirties (t. y. jie dalį studijų ar visas studijas praleido užsienyje). Didžiausia išvažiuojamojo tretinio mokslo įstaigų absolventų mobilumo dalis ES buvo Kipre, Vokietijoje, Suomijoje, Liuksemburge ir Nyderlanduose. 2018 m. didžiausios įvažiuojamojo absolventų mobilumo dalys nustatytos Liuksemburge (24,2 proc.), Nyderlanduose (18,8 proc.), Austrijoje (16,0 proc.) ir Danijoje (15,1 proc.).

¹⁷⁸ C/2020/2051. Komisijos komunikatas „Darbuotojų naudojimosi laisvo judėjimo teise COVID-19 protrūkio metu gairės“ (2020/C 102 I/03).

Socialinis dialogas yra vienas svarbiausių darbo santykių veiksmų ir svarbus ekonomikos atsigrąvą ir socialinį atsparumą skatinantis elementas. Jis apima visas derybas ir konsultacijas tarp darbdavių ir darbuotojų asociacijų ir vyriausybių atstovų siekiant sukurti saugią darbo aplinką, tinkamas darbo sąlygas ir atsparias darbo rinkas. Laiku vykdomas ir veiksmingas socialinis dialogas yra būtinas norint didinti valstybių atsakomybę už reformas ir užtikrinti ilgalaikę reformų sėkmę. Ir 7-ojoje užimtumo gairėje, ir Europos socialinių teisių ramsčio dokumentuose akcentuojama, kaip svarbu užtikrinti pakankamą socialinių partnerių dalyvavimą formuojant ir įgyvendinant atitinkamas reformas ir politikos priemones.

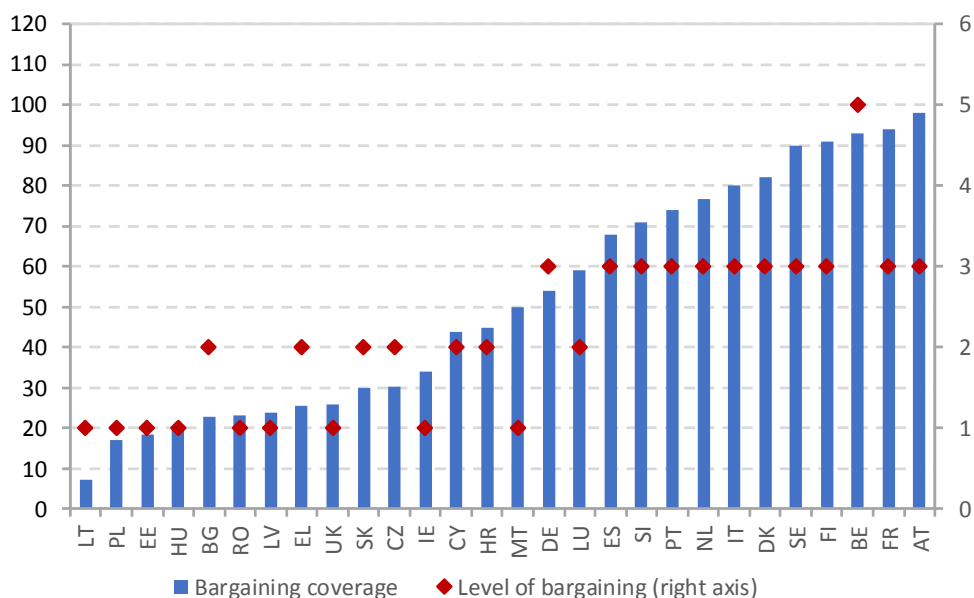
Remdamosi nacionaline praktika valstybės narės gali ir toliau remti socialinį dialogą užtikrindamos didesnius socialinių partnerių veiklos pajėgumus. Kaip nurodyta paskutinėje bendroje užimtumo ataskaitoje, narystės profesinėse sąjungose skaičiai pastaraisiais metais vidutiniškai mažėjo visoje Europoje. Tačiau profesinių sąjungų narių skaičius nėra vienintelis jų pajėgumo telkti darbuotojus požymis. Tam tikrą vaidmenį gali atlikti ir tokie aspektai, kaip kolektyvinių derybų aprėptis¹⁷⁹ (t. y. darbuotojų, įtrauktų į kolektyvinių derybų dėl darbo užmokesčio sutartis, dalis, neįskaitant sektorių ar profesijų, kurių atstovai neturi teisės derėtis) ir lygis profesinių sąjungų aplinkoje. Per pastaruosius dešimtmečius kolektyvinių derybų aprėptis sumažėjo,¹⁸⁰ bet kai kuriose valstybėse narėse jos išlieka vienu iš pagrindinių darbo rinkos institutų visų lygmenų darbo užmokesčiui nustatyti. Komisijos pasiūlymu dėl deramo minimaliojo darbo užmokesčio (2020/0310 (COD)) siekiama skatinti kolektyvines derybas dėl darbo užmokesčio visose valstybėse narėse.

¹⁷⁹ Kolektyvinių derybų aprėptis yra vienas iš rodiklių, kuriais galima geriausiai apibūdinti kolektyvinių derybų paplitimą valstybėje narėje. Vis dėlto yra keli svarbūs statistiniai ir konceptualūs trūkumai, dėl kurių ribojamas jų reprezentatyvumas ir palyginamumas, visų pirma bandant analizuoti jų funkcionalumą. Vertinant įvairius kolektyvinių derybų aspektus reikia tiksliai iširti funkcinę sistemą ir esamus rodiklius, kad būtų galima įvertinti jų ekonominius ir socialinius rezultatus.

¹⁸⁰ Europos Komisija (2020), „Europos užimtumo ir socialinės raidos metinė apžvalga“, 2020 m. rugsėjo mėn. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras.

61 diagrama. Kolektyvinių derybų aprėptis ir lygis valstybėse narėse skiriasi.

Kolektyvinių derybų aprėptis ir lygis (naujausi turimi metiniai duomenys)

Šaltinis: Institucinių profesinių sąjungų ypatumų, darbo užmokesčio nustatymo, valstybės kišimosi ir socialinių paktų duomenų bazė (ICTWSS). Naudotas tas šaltinis, kuriame pateikti naujesni valstybės narės duomenys. Pastaba. Pateikti duomenys: AT, DE, FR, IT, LT, NL – 2018 m.; ES, HR, HU, IE, LU – 2017 m.; BE, BG, CY, CZ, DK, EL, FI, MT, PT, RO, SE, SI – 2016 m.; EE, PL – 2015 m. Dominuojantis derybų lygis: 5 = daugiausia vyksta centriniu ar tarpšakiniu lygmeniu, centriniu lygmeniu nustatomos privalomos normos ar raginimai, kurių reikia laikytis derantis dėl susitarimų žemesniais lygmenimis; 4 = tarpiniu lygmeniu arba centrinio ir sektoriaus lygmens derybos pakaitomis; 3 = daugiausia sektoriaus ar šakos lygmeniu; 2 = tarpiniu lygmeniu arba sektoriaus ar įmonės lygmens derybos pakaitomis; 1 = daugiausia vietos ar įmonės lygmeniu. Pateikti 2018 m. duomenys, išskyrus DE, SE, SI, SK – 2017 m.

Socialiniai partneriai gali pateikti svarbių duomenų vyriausybės numatomoms iniciatyvoms, kad būtų galima sušvelninti staiga nutrauktos ekonominės veiklos poveikį arba atsižvelgti į naujus technologijų pokyčius. Jie atlieka itin svarbų vaidmenį darbo santykių valdymo srityje ir gali padėti remti darbo rinką pereinamuoju laikotarpiu, kad ji būtų tvari ir teisinga.

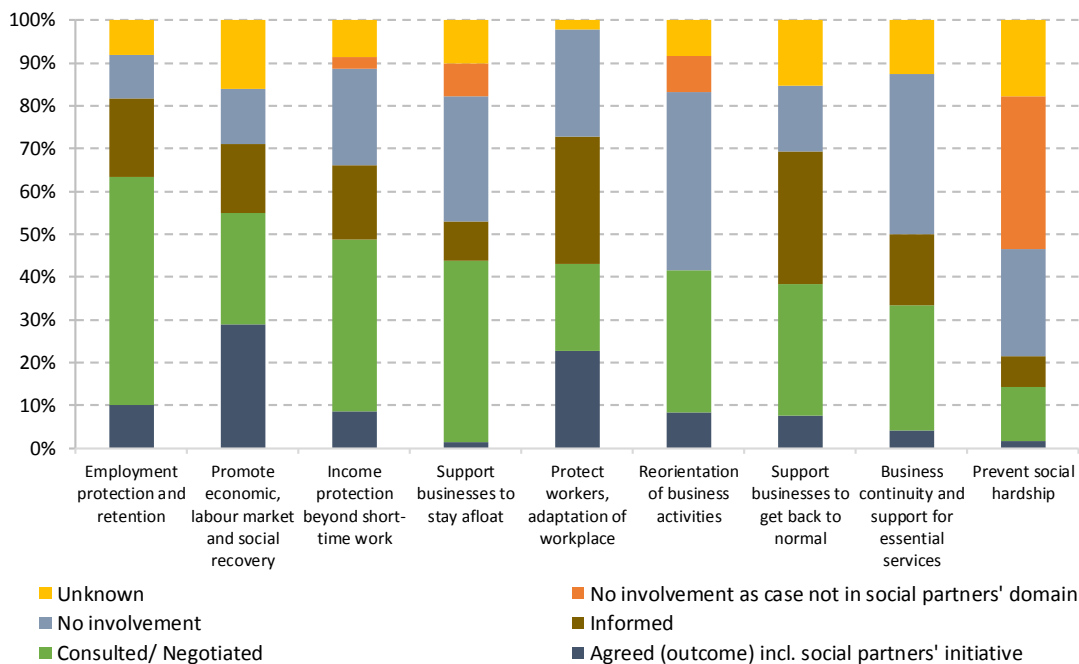
Socialinis dialogas yra svarbus pagrindas deryboms dėl tiesioginio socialinio ir ekonominio atsako į COVID-19 krizę, įskaitant derybas dėl pirminės grandies ir ypatingos svarbos darbuotojų sveikatos, pajamų ir darbo vietų apsaugos priemonių. Socialiniai partneriai taip pat gali derėtis dėl galiojančių susitarimų sparčių pakeitimų, kaip antai dėl sutrumpinto darbo laiko tvarkos pratęsimo ar procedūrų supaprastinimo siekiant skatinti nuotolinį darbą ir apskritai IRT pagrindu vykdomą mobilųjį darbą. EUROFOUND duomenimis¹⁸¹, maždaug 40 proc. užregistruotų atvejų, kai 2020 m. balandžio–spalio mėn. vyriausybė priėmė teisės aktus ar parengė kitus neprivalomus dokumentus reaguodama į COVID-19 krizę, dalyvavo ir socialiniai partneriai (t. y. su jais buvo konsultuojamasi ar deramasi arba jie galiausiai pritarė tai priemonei).

¹⁸¹ EUROFOUND COVID-19 ES politikos stebėsenos duomenų bazėje apibūdinamos politikos priemonės, kolektyvinės sutartys ir įmonių praktika, kurias įgyvendina vyriausybės, socialiniai partneriai ir kiti subjektai siekdami sumažinti socialinį ir ekonominį krizės poveikį. 2020 m. spalio 8 d. duomenų bazėje buvo iš viso 564 atvejai, susiję su teisės aktais ar neprivalomais dokumentais, patenkančiais į socialinių partnerių veiklos sritį.

62 diagrama parodyta, kaip toks dalyvavimas įvairuoja priklausomai nuo teminės srities. Socialiniai partneriai daugiausia dalyvauja vykdant veiksmus, susijusius su užimtumo apsauga ir darbo vietų išsaugojimu, įskaitant visų pirma sutrumpinto darbo laiko tvarką ir kitas pajamų apsaugos priemones. Jie taip pat aktyviai dalyvavo įgyvendinant priemones, kuriomis skatinamas atsigavimas, įskaitant pajamų, gaunamų ne tik už sutrumpintą darbo laiką dirbamą darbą, apsaugą ir paramą įmonėms. Mažiausiai dalyvauta vykdant veiklos tęstinumo rėmimo priemones ir užkertant kelią socialiniams sunkumams.

62 diagrama. Socialinių partnerių dalyvavimas įvairuoja priklausomai nuo teminės srities.

Socialinių partnerių dalyvavimas formuojant reagavimo į krizę politikos priemones

Šaltinis: EUROFOUND (2020), COVID-19 ES politikos stebėsenos duomenų bazė.

Nepaisant pastarojo meto pažangos visoje ES, vis dar yra neišnaudoto potencialo įtraukiant socialinius partnerius į politikos ir reformų kūrimą ir įgyvendinimą. COVID-19 krizė daugumoje valstybių narių daro spaudimą politinių ir teisėkūros sprendimų priėmimo procedūroms. Tokiomis precedento neturinčiomis aplinkybėmis daugelis valstybių narių neeilines neatidėliotinas priemones arba skubias teisėkūros procedūras patvirtino ne visuomet įtraukdamas socialinius partnerius. Buvo pranešta apie tam tikrus aktyvesnio konsultavimosi su socialiniais partneriais požymius kai kuriose valstybėse narėse, kuriose socialinių partnerių įtraukimas tradiciškai būdavo nedidelis, būtent – Lenkijoje, Rumunijoje ir Vengrijoje. Tačiau praktinio veikimo požiūriu vis dar susiduriama su dideliais struktūriniais iššūkiais, susijusiais su socialinio dialogo funkcionavimu. Bendrą pažangą ir esamus iššūkius 2018 m. ir 2019 m. rudenį išnagrinėjo ir įvertino Užimtumo komitetas. 2020 m. konkrečioms šalims skirtose rekomendacijose akcentuojamas nepakankamas socialinių partnerių dalyvavimas trijose minėtose valstybėse narėse. Siekiant užtikrinti, kad ekonomikai atsigaunant būtų skatinamos kokybiškos darbo vietos bei saugios ir teisingos darbo sąlygos, itin svarbu, kad valstybės narės bendrame politikos dialoge su socialiniais partneriais dalyvautų, be kita ko, rengdamos ir įgyvendindamos savo ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planus¹⁸².

Konsultuojantis su pilietinės visuomenės organizacijomis galima sulaukti vertingų įžvalgų ir paramos rengiant ir įgyvendinant politiką. Pilietinės visuomenės organizacijos (PVO) užėmė priešakines pozicijas padedant mažinti pandemijos poveikį Europoje. Pavyzdžiui, jos neretai veikia kaip paramos tinklas valstybėse narėse teikiant socialines ir priežiūros paslaugas. Kaip pabrėžiama 2020 m. spalio mėn. patvirtintose peržiūrėtose užimtumo gairėse¹⁸³, kai aktualu, remdamosi esama nacionaline praktika valstybės narės turėtų atsižvelgti į atitinkamų pilietinės visuomenės organizacijų patirtį užimtumo ir socialiniais klausimais. PVO gali atlikti svarbų vaidmenį skubiai ir atsakingai įgyvendinant išimtinės priemones, reformas ir investicijas, kuriomis siekiama remti ekonomikos atsigavimą ir socialinį atsparumą. Pastangos užtikrinti įtraukesnį ir tvaresnį ekonomikos gaivinimą taip pat priklauso nuo nacionalinių valdžios institucijų ir PVO dalyvavimo ir bendradarbiavimo.

¹⁸² COM(2020) 575 final. 2021 m. metinė tvaraus augimo strategija.

¹⁸³ 2020 m. spalio 13 d. Tarybos sprendimas (ES) 2020/1512 dėl valstybių narių užimtumo politikos gairių.

3.3.2 Priemonės, kurių ėmėsi valstybės narės

Dėl naujausių darbo rinkos pokyčių kai kurioms valstybėms narėms teko pritaikyti darbo sąlygas ypatingą dėmesį skiriant pažeidžiamų darbuotojų apsaugai. 2020 m. kovo mėn.

Ispanijoje buvo nustatytas laikinas draudimas atleisti iš darbo dėl objektyvių priežasčių ir stabdyti laikinas sutartis, pagal kurias taikoma sutrumpinto darbo laiko tvarka, kad paveiktų darbuotojų sutartys nebaigtų galioti per darbo ribojimo laikotarpį. Italijoje priimta priemonė, pagal kurią buvo uždrausta atleisti darbuotojus per 5 mėnesių laikotarpį nuo 2020 m. vasario 23 d. Belgijoje priimta laikina priemonė, pagal kurią ypatingos svarbos sektoriuose galima sudaryti trumpalaikes terminuotas darbo sutartis vieną po kitos neviršijant didžiausio 3 mėnesių laikotarpio. Be to, siekdama išspręsti darbo jėgos trūkumo problemą sektoriuose, kuriuose dirba daug studentų, Belgijos vyriausybė nustatė iki 2020 m. pabaigos galiojančią laikiną nukrypti leidžiančią nuostatą dėl didžiausio studentų darbo valandų skaičiaus (475 per metus). 2020 m. kovo mėn. priėmusi Nepaprastosios padėties aktą Suomija pailgino visų sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų sektorių darbuotojams (įskaitant gelbėjimo ir avarines tarnybas) taikomą įspėjimo apie atleidimą iš darbo laikotarpį, kad išspręstų galimo darbo jėgos trūkumo problemą ypatingos svarbos ir gyvybių gelbėjimo sektoriuose. Vykdydama bendrąsias reformas, kad įveiktų struktūrinius sunkumus, 2019 m. Portugalija priėmė priemones, kuriomis siekė užtikrinti laikinųjų darbuotojų teises į kompensaciją už sutarties nutraukimą, ir ėmėsi veiksmų dėl labai trumpos trukmės sutarčių (pvz., pratęsė didžiausią trukmę nuo 15 iki 35 dienų) ir nereguliaraus darbo sutarčių (pvz., sumažino mažiausią laikotarpį nuo 6 iki 5 mėnesių). Papildoma priemone „CONVERTE+“ remiamas terminuotų darbo sutarčių pavertimas nuolatinėmis darbo sutartimis teikiant darbdaviams finansinę pagalbą (sudarantią 4 grynuosius atlyginimus pagal neterminuotą sutartį, iki 439 EUR ribos). Numatomas 10 proc. papildymas, jeigu pakeitimas atliekamas nepalankių ekonominių sąlygų teritorijose arba yra susijęs su pažeidžiamoje padėtyje esančiais asmenimis, įskaitant neįgaliuosius.

Kitose valstybėse narėse siūlomos naujos ar iš dalies pakeistos darbo laiko taisyklės siekiant reaguoti į esamus, naujus ir atsirandančius iššūkius darbo rinkoje. Suomijoje 2020 m. kovo–birželio mėn. priimta laikina nukrypti leidžianti nuostata dėl to, kad reikia gauti darbuotojų sutikimą dirbti viršvalandžius, užtikrinti reguliarius poilsio laikotarpius ir išlaikyti visas kasmetinių atostogų teises visiems sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų sektorių darbuotojams, įskaitant darbuotojus, dirbančius reagavimo į nelaimės centruose. Ispanijoje 2020 m. kovo mėn. priimta laikina priemonė, pagal kurią pirmenybė teikiama nuotoliniam darbui ir teisei pritaikyti arba sumažinti darbo laiką atsižvelgiant į pandemijos poveikį. Prancūzijoje 2020 m. balandžio mėn. priimti keli valstybės tarnautojų (išskyrus mokytojus) darbo teisės pakeitimai siekiant suderinti darbo tvarką (t. y. darbo laiką, darbą namuose, mokamas atostogas ir poilsio dienas) su privačiojo sektoriaus darbuotojams nustatyta tvarka. Vengrijoje priimtas potvarkis, kuriuo siekiama užtikrinti didesnę darbo laiko ir organizavimo lankstumą. Belgijoje laikinai atnaujintas užimtumo apsaugos teisės aktas siekiant padidinti sezoninio darbo dienų skaičių ir supaprastinti laikino nuolatinių darbuotojų komandiravimo iš jų įmonių į įdarbinančias įmones ypatingos svarbos sektoriais laikomuose sektoriuose tvarką. Suomijoje priimtas naujas įstatymas, kuriuo nustatoma darbo laiko reguliavimo tvarka visuose sektoriuose. Įstatymas įsigaliojo nuo 2020 m. sausio mėn. ir jame yra nuostatų dėl darbo valandų bankų, kurie leis darbuotojams taupyti darbo valandas, prisidurti jas prie kasmetinių atostogų ar gauti pinigines išmokas mainais už atostogas. O štai Portugalijoje nuo 2020 m. spalio mėn. panaikinus darbo valandų skaičiavimą pagal individualų darbdavio ir darbuotojo susitarimą darbo valandų reguliavimas gali tapti griežtesnis.

Nacionalinio lygmens nuostatų, susijusių su nuotoliniu darbu ir IRT grindžiamu mobiliuoju darbu, turinys ir aprėptis yra nevienodi. Kai kuriose valstybėse narėse taikomas bendras požiūris į nuotolinio darbo reglamentavimą, tiesiogiai jo nesusiejant su profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyra (pvz., Vokietijoje). Kitose šalyse nuotolinis darbas reglamentuojamas taip, kad būtų skatinama profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyra, bet nekalbama apie galimą neigiamą lankstaus IRT grindžiamo darbo poveikį (pvz., Lietuvoje, Maltoje, Lenkijoje, Portugalijoje ir Rumunijoje). Ispanijoje 2020 m. rugsėjo mėn. buvo priimtas naujas įstatymas, kuriuo siekiama reglamentuoti struktūrinį nuotolinį darbą (t. y. kai bent 30 proc. darbo laiko dirbama nuotoliniu būdu). Darbdaviai privalo kompensuoti darbuotojų patiriamas išlaidas ir užtikrinti vienodą požiūrį ir galimybes visiems. Dar keliose valstybėse narėse priimti teisės aktai, kuriais skatinamas IRT naudojimas lankstaus darbo modeliams palaikyti ir kartu darbo laikas aiškiai atskiriamas nuo nedarbo laiko. Kitose šalyse su profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyra susiję klausimai reglamentuojami organizuojant įmonės ar sektoriaus lygmens kolektyvines derybas, remiantis esama nacionaline praktika.

Dabartinėmis aplinkybėmis keliose valstybėse narėse buvo atnaujintos ir sugriežtintos taisyklės, kuriomis siekiama užtikrinti adekvačią darbuotojų sveikatą ir saugą. Kartu su socialiniais partneriais Italija 2020 m. kovo mėn. priėmė bendrą protokolą, kuriame apibrėžiamos visiems darbuotojams skirtos tinkamo sveikatos apsaugos lygio užtikrinimo priemonės. Patvirtinus šią priemonę buvo numatytas 50 mln. EUR biudžetas asmens apsaugos priemonėms ir įrangai įsigyti. Be to, 2020 m. įmonės turi galimybę gauti mokesčių kreditą, kad finansuotų iki 60 proc. (arba 60 000 EUR) savo sveikatos ir saugos priemonių. Balandžio mėn. Lietuvoje buvo atnaujintas Užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas, kad būtų padidintas valstybės lėšomis apdraustų asmenų ratas ir geriau apdrausta su pandemija ir kitomis sunkiomis ligomis susijusi rizika. Rumunijoje 2020 m. gegužės mėn. buvo priimtos gairės ir priemonės, kuriomis reglamentuojamas darbdavių ir darbuotojų grįžimas į darbą. Tikimasi, kad jos virs konkretesniais sektoriaus ar įmonės lygmens protokolais, kad būtų galima nustatyti ir pašalinti arba kontroliuoti su darbu susijusius pavojus. Estijoje birželio mėn. iš dalies pakeistas Darbuotojų sveikatos ir saugos aktas siekiant tiksliau apibrėžti terminą „darbdavys“, kad būtų užtikrinta, kad darbo inspekcijos galėtų skirti baudas įmonėms, kurios nesilaiko darbuotojų sveikatos ir saugos standartų, be kita ko, susijusių su darbo įranga ir rizikos veiksnių prevencija. 2020 m. liepos mėn. priimdama didesnę teisės aktų rinkinį Portugalija patvirtino gaires ir laikinas priemones, kuriomis remiamas darbuotojams skirtų sveikatos kontrolės prietaisų įsigijimas.

Keliose valstybėse narėse įvairiais būdais buvo tęsiamas užimtumo apsaugos teisės aktų modernizavimo procesas siekiant kovoti su darbo rinkos segmentacija. 2019 m. spalio mėn. vykdydama didesnio masto reformą Graikija patvirtino ne visą darbo laiką dirbančių darbuotojų apsaugos stiprinimo priemonę, papildomus reikalavimus dėl raštiškų sutarčių ir viršvalandžių reguliavimą siekdama užkirsti kelią piktnaudžiavimui tokiomis sutartimis (po kuriomis, kaip manoma, neretai slepiamas nedeklaruojamas darbas visą darbo laiką). Remiantis ta pačia reforma registracijos sistema „ERGANI II“ bus išplėsta, kad būtų apimamos papildomos nestandartinio užimtumo formos. Kartu bus kuriama nauja skaitmeninė platforma, kurioje bus veiksmingai registruojamas darbo laikas. 2019 m. spalio mėn. Portugalija peržiūrėjo savo darbo kodeksą, kad nustatytų griežtesnes terminuotų darbo sutarčių naudojimo sąlygas, užtikrintų socialinę apsaugą ir atgrasytų nuo nedeklaruojamo darbo. Konkrečiau kalbant, šiomis priemonėmis siekiama sumažinti didžiausią terminuotų darbo sutarčių trukmę (nuo 3 iki 2 metų) ir apriboti priėmimą į nuolatinės darbo vietas pagal terminuotas darbo sutartis ir laikinų sutarčių pratęsimą (pvz., galima pratęsti ne daugiau kaip 6 kartus). 2020 m. sausio mėn. Nyderlanduose įsigaliojo nauja priemonė, kuria siekiama pagerinti neterminuotų ir terminuotų darbo sutarčių pusiausvyrą užtikrinant, kad būtų paprasčiau priimti į darbą nuolatinius darbuotojus, ir sumažinant samdos pagal terminuotas darbo sutartis patrauklumą. Estijoje sugriežtintos priemonės siekiant geriau apsaugoti komandiruočių ir panašiomis sąlygomis dirbančių darbuotojų, įdarbinamų per laikinojo įdarbinimo įmones, teises.

Kai kurios valstybės narės ir toliau kovoja su nedeklaruojamu darbu ir stiprina darbo inspekcijas imdamosi papildomų priemonių ir pasitelkdamos papildomus išteklius.

Graikijoje 2019 m. spalio mėn. pradėta tolesnė veikla, susijusi su 2017–2019 m. veiksmų planu dėl kovos su nedeklaruojamu darbu. Graikijos valdžios institucijos taip pat sukūrė naują įmonių, kurioms yra skirta baudų už įdarbintus ir nedeklaruotus darbuotojus, e. registrą, netrukus bus parengtas reikalavimus atitinkančių įmonių e. sąrašas. Taip pat numatoma parengti naują darbo inspekcijų etikos kodeksą, modernizuoti esamą rizikos analizės sistemą ir siūlyti darbo inspekcijoms intensyvesnio mokymo galimybes, atitinkančias geriausią ES praktiką. Italijoje vyriausybė padidino kovos su neteisėtu darbu ir išnaudojimu žemės ūkio sektoriuje išteklius iš viso 31 mln. EUR, iš dalies gaunant paramą iš Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondo. Be to, 2020 m. gegužės mėn. Italijoje imtasi veiksmų siekiant įteisinti užsienio piliečių užimtumo statusą ir išduoti jiems laikinus leidimus gyventi. Ši priemonė skirta konkrečioms ekonomikos sektoriams, kuriuose daug nedeklaruojamo darbo atvejų, tokiems kaip žemės ūkio, asmeninių ir namų ūkių paslaugų sektoriai. Ispanijoje siekiant veiksmingiau išsiaiškinti, kurie prašymai, susiję su užimtumo rėmimo sistemomis, yra nesąžiningi, imta naudotis duomenų gavybos ir patikros metodais. Aktyvesnė prevencija yra dar vienas svarbus aspektas kai kurioms šalims, kaip antai Bulgarijai, Portugalijai ir Slovakijai, kuriant naujas informavimo paslaugas darbuotojams ir įmonėms vykdant Europos masto kampaniją #EU4FairWork.

Valstybės narės iš dalies keičia esamas sistemas arba kuria naujas aktyvios darbo rinkos politikos sistemas, kad geriau reaguotų į naujas darbo rinkos sąlygas, itin daug dėmesio skiriant ilgalaikiams bedarbiams ir kitoms pažeidžiamoms grupėms. Naudodamosi Europos socialinio fondo (ESF) parama, Bulgarijos valstybinės užimtumo tarnybos (VUT) užbaigia 2018 m. pradėtą darbo vietų projektą, skirtą ilgalaikiams bedarbiams ir neaktyviems asmenims. Belgijoje Valonijos regione įgyvendinama nauja paramos sistema, specialiai pritaikyta darbo ieškančių asmenų poreikiams. Ypatingas dėmesys skiriamas pažeidžiamoms grupėms (pvz., žemos kvalifikacijos darbuotojams, ilgalaikiams bedarbiams ir migrantų kilmės asmenims). Čekijoje 2020 m. kovo mėn. priimtomis priemonėmis siekiama padidinti darbo biurų prieinamumą: konsultacijai dėl darbo paieškos leidžiama registruotis internetu ir atšaukiama darbo ieškančių asmenų pareiga būti užsiregistravusiems nuolatinėje gyvenamojoje vietoje. Estijoje 2020 m. balandžio mėn. priėmus naują priemonę padaugėjo galimybių bedarbiams konsultuotis su VUT virtualiai, be kita ko, naudojant IT priemones, kaip antai „Skype“. Prancūzijoje įgyvendinant didelio masto reformą, 2019 m. gruodžio mėn. pasirašytu vyriausybės, VUT ir nacionalinės užimtumo pramonės ir prekybos sektoriuose profesinės sąjungos UNEDIC trišaliu susitarimu siekiama geriau orientuoti registruotus bedarbius ir ypač pažeidžiamoje padėtyje esančius asmenis. Vokietijoje kovo–birželio mėn. priimtos kelios pagalbos pažeidžiamoms grupėms priemonės. Tokioms grupėms taip pat skirtos bendros darbo rinkos priemonės, įskaitant konsultavimo paslaugas ir mokymą, siekiant geriau patenkinti darbo rinkos poreikius. 2020 m. balandžio mėn. Lenkija nustatė laikiną paramą bedarbiams arba asmenims, kuriems kyla rizika prarasti darbą. Pagal šią sistemą bendrai finansuojami veiksmai, kuriais siekiama padidinti naudos gavėjų įsidarbinamumą ir paskatinti jų judėjimą darbo rinkoje, įskaitant darbo vietos keitimą.

Valstybės narės imasi papildomų priemonių siekdamos teikti prie asmens poreikių geriau pritaikytą paramą ir geriau integruoti ilgalaikiams bedarbiams skirtas paslaugas. Vykdydama didesnio masto reformą Prancūzija priėmė priemones, kuriomis siekiama stiprinti bendradarbiavimą su darbdaviais, geriau vertinti įvairius valstybinių užimtumo tarnybų poreikius ir geriau orientuoti darbo ieškančius asmenis, visų pirma ilgalaikius bedarbius. Šiuo metu planuojama priimti teisės aktų pakeitimus siekiant apsaugoti darbuotojus nuo nedarbo rizikos taikant ankstyvojo nustatymo mechanizmus. Imdamasi bendrų reagavimo į krizę priemonių Graikija 2020 m. birželio mėn. patvirtino 36 500 vietų, užpildomų pasirašant 8 mėnesių trukmės darbo sutartis, viešajame sektoriuje (viešųjų darbų programa / „Kinofelis“), įskaitant 150 mokymo valandų ir įgytų įgūdžių sertifikavimą. Suomija imasi priemonių siekdama teikti darbo ieškantiems ir jį keičiantiems asmenims tinkamas VUT paslaugas, geriau atitinkančias asmeninius poreikius. Kipre nustatytos įvairios skatinamosios priemonės naujai įdarbintų ilgalaikių bedarbių mokymui darbo vietoje. 2019 m. 92 buvę ilgalaikiai bedarbiai pasinaudojo šia tiksline sistema, iki 2020 m. pabaigos planuojama pritraukti 300 dalyvių.

Dabartinėmis aplinkybėmis valstybės narės ėmėsi priemonių (daugiausia laikinų), kad sustiprintų savo bedarbio pašalpų sistemas. Kovo mėn. Danija pratęsė bedarbio pašalpų ir ligos išmokų mokėjimo laikotarpio trukmę iki 2020 m. birželio mėn. ir sušvelnino sąlygas asmenims, kurie jau gauna bedarbio pašalpą ir ligos išmokas. Estijoje 2020 m. birželio mėn. priimtose priemonės, kuriomis siekiama padidinti bedarbio pašalpas ir sustiprinti socialinės apsaugos priemones. Be kita ko, nuo 2020 m. rugsėjo mėn. padidinama nedarbo draudimo išmoka (nuo 50 proc. iki 60 proc. ką tik darbo netekusio asmens ankstesnio darbo užmokesčio), o nuo 2021 m. sausio mėn. padidinama bedarbio pašalpa (nuo 35 proc. iki 50 proc. šių metų minimaliojo mėnesinio darbo užmokesčio, arba 292 EUR). Šios priemonės buvo patvirtintos 2019 m. gruodžio mėn. priėmus sprendimą kasmet didinti nedarbo draudimo išmoką. Naujas 2020 m. minimalusis mėnesio tarifas padidintas iki 279 EUR (už 31 dieną), palyginti su 258 EUR 2019 m. Kovo mėn. Maltoje nustatyta laikina bedarbio pašalpa (siekianti 800 EUR), mokama visiems asmenims, netekusiems darbo dėl sveikatos krizės. Vykdydama didesnio masto reformą Švedija 2020 m. balandžio mėn. priėmė kelias priemones, kuriomis siekiama laikinai sustiprinti bedarbio pašalpų sistemą, įskaitant reikalavimų, susijusių su galimybėmis naudotis nedarbo draudimo fondu ir iš šio fondo mokamomis sumomis, sušvelninimą (t. y. minimaliųjų sumų padidinimą). Nuo 2020 m. spalio mėn. Bulgarijoje 30 proc. padidinta minimali dienos išmoka, o mokėjimo trukmė pratęsta nuo 4 iki 7 mėnesių teisės aktuose apibrėžtais atvejais. Liuksemburgas patvirtino automatinį bedarbio pašalpos pratęsimą per krizės laikotarpį siekdamas remti gavėjus, kurių pašalpos baigtų galioti sveikatos krizės metu. Reaguodamos į COVID-19 protrūkį, Graikija ir Prancūzija pailgino teisės gauti bedarbio pašalpą laikotarpį. Slovakija 2020 m. balandžio–rugsėjo mėn. padarė tą patį gavėjų, kurių gaunamos paramos laikotarpis baigiasi sveikatos krizės metu, atžvilgiu. 2020 m. liepos mėn. Portugalija pratęsė socialinės bedarbio pašalpos mokėjimo laikotarpį iki metų pabaigos. Pasitaręs su socialiniais partneriais, Kipras balandžio mėn. patvirtino specialią laikiną sistemą, kad paremtų bedarbius, nebegalinčius gauti įprastų bedarbio pašalpų. Nustatyta suma – 360–500 EUR per mėnesį, ji bus taikoma iki 2020 m. gruodžio mėn. Balandžio mėn. Latvija patvirtino pagalbos bedarbiams išmoką (180 EUR per mėnesį), skiriamą 4 mėnesius asmenims, nebegalintiems gauti bedarbio pašalpos. Ši išmoka bus taikoma iki 2020 m. pabaigos. Kovo mėn. Prancūzijoje priimtose skubios pajamų pakeitimo priemonės, kuriomis siekiama padėti darbo ieškantiems asmenims, kurių teisės gauti išmokas laikotarpis artėja prie pabaigos.

Kovo mėn. Italija skyrė 10 mlrd. EUR savo socialinės apsaugos sistemai (*Cassa Integrazione*) sustiprinti, taip siekdama palaikyti asmenų, kuriems krizė padarė didžiausią poveikį, užimtumo ir pajamų lygį. Jeigu bedarbis neturi teisės gauti pirmiau nurodytos socialinės išmokos (sudaranti 600 EUR per mėnesį), jo bedarbio pašalpos mokėjimo laikotarpis (jeigu jis baigiasi anksčiau nei 2020 m. gegužės 1 d.) automatiškai pratęsiamas laikotarpiui iki 2 mėnesių. Suomija, koordinuodama savo veiksmus su socialiniais partneriais, 2020 m. balandžio mėn. patvirtino laikinus Apsaugos nuo nedarbo akto pakeitimus sutrumpindama darbo stažą, reikalaujamą norint įgyti teisę gauti su pajamomis siejamą bedarbio pašalpą vietoj bazinės bedarbio pašalpos (34 EUR už darbo dieną). Papildomomis laikinomis nukrypti leidžiančiomis nuostatomis siekiama teikti didesnę laikiną paramą, jei asmuo priima darbo pasiūlymą, visų pirma žemės ūkio ir miškų sektoriuose. Lietuvoje bedarbio statusą turinčiam asmeniui, kuris nedalyvauja aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse, gali būti skirta darbo paieškos išmoka (200 EUR bedarbio pašalpos negaunantiems bedarbiams arba 42 EUR ją gaunantiems). Išmokos gali būti mokamos ilgiausiai 6 mėnesių laikotarpį, bet ne ilgiau kaip iki 2020 m. gruodžio 31 d.

Kai kuriomis priemonėmis, priimtomis siekiant sustiprinti bedarbio pašalpų sistemas, siekiama pagerinti konkrečią tam tikrų grupių padėtį. Belgija 2020 m. kovo mėn. trimis mėnesiais padidino bedarbio pašalpos mokėjimo darbo ieškantiems abiturientams laikotarpio trukmę. Priėmus šią laikiną priemonę, taip pat buvo laikinai išaldytas proporcingas bedarbio pašalpų mažinimas (t. y. laipsniškas pašalpos sumos mažinimas) pradedant nuo 2020 m. balandžio mėn. ir iki krizės pabaigos. Prancūzijoje buvo išplėstas teisės gauti bedarbio pašalpą ir su ja susijusių teisių laikotarpis įtraukiant papildomų kategorijų darbuotojus (be kita ko, sezoninius darbuotojus ir savarankiškai dirbančio asmens įdarbintus darbuotojus). Įgyvendinant didelio masto reformą Prancūzijoje taip pat pakeista sutrumpinto darbo laiko sistema siekiant prisitaikyti prie neigiamų pandemijos pasekmių tam tikroms grupėms (pvz., vaikų priežiūros darbuotojams, namų ūkių darbuotojams, laikiniams ir nereguliariai pagal trumpalaikes darbo sutartis dirbantiems darbuotojams, laisvai samdomiems darbuotojams ir sezoniniams darbuotojams) ir tam tikriems sektoriams. Balandžio mėn. Latvija išplėtė bedarbio pašalpų aprėptį iki 2020 m. pabaigos įtraukdama pandemijos paveiktus savarankiškai dirbančius asmenis ir labai mažų įmonių savininkus. Kovo mėn. Ispanija priėmė išimtinės priemonės, kuriomis siekta užtikrinti laikiną pajamų paramą konkrečioms pandemijos poveikį patyrusioms grupėms. Visų pirma šios priemonės skirtos laikiniams darbuotojams arba namų ūkių darbuotojams, kurių darbas visiškai ar iš dalies nutrūko (įskaitant tai, kad pasibaigė darbo sutartis) ir kurie negali gauti įprastos bedarbio pašalpos. Suomijoje taip pat priimta tikslinė priemonė, kuria siekiama užtikrinti, kad bedarbio pašalpos būtų mokamos nelaukiant sprendimo, avansu, šešis mėnesius vietoj įprasto dviejų mėnesių laikotarpio.

Pastaraisiais metais valstybės narės peržiūrėjo būtinąjį darbo stažą, kurio reikia bedarbio pašalpai gauti, kad būtų užtikrinta tinkama aktyvių darbo rinkos priemonių ir sąlygų pusiausvyra. Lietuvoje būtinasis darbo stažas norint įgyti teisę į bedarbio pašalpą 2017 m. buvo sumažintas nuo 18 iki 12 mėnesių, tačiau jis buvo padidintas nuo 9 iki 12 mėnesių Bulgarijoje (per pastaruosius 18 mėnesių) ir Latvijoje atitinkamai 2018 m. ir 2020 m. 2020 m. Latvija taip pat sumažino bedarbio pašalpų sumas ir jų mokėjimo trukmę nuo 9 iki 8 mėnesių. Austrijoje privalomas 52 savaičių draudimo įmokų mokėjimo laikotarpis (per pastaruosius 24 mėnesius) norint pirmą kartą pateikti prašymą, bet tas laikotarpis sumažinamas iki 28 savaičių teikiant paskesnius prašymus ir iki 26 savaičių (per pastaruosius 12 mėnesių) jaunesniems nei 25 metų amžiaus darbuotojams. Galiausiai, įgyvendinant didelio masto bedarbio pašalpų sistemos reformą, nuo 2019 m. lapkričio mėn. Prancūzijoje minimalus būtinasis darbo stažas buvo padidintas nuo 4 iki 6 mėnesių ir kartu pailginta teisės gauti pašalpą galiojimo trukmė. Tačiau, siekiant atsizvelgti į krizės kontekstą, šis laikotarpis iki 2021 m. vasario mėn. buvo laikinai sumažintas iki pradžioje buvusių keturių mėnesių.

Daugelyje valstybių narių socialiniai partneriai įnešė svariausią indėlį padėdami politikos formuotojams užimtumo apsaugos ir darbo vietų išsaugojimo srityje.¹⁸⁴ Socialinių partnerių dalyvavimas prasidėjus pandemijai yra aktyviausias valstybėse narėse, kuriose yra gerai išvystytos socialinio dialogo struktūros. 2020 m. kovo mėn. Danijos vyriausybė ir socialiniai partneriai pasiekė trišalį susitarimą dėl darbo vietų išsaugojimo rėmimo. Panašūs susitarimai dėl užimtumo apsaugos ir pajamų rėmimo pasiekti Austrijoje, kartu įgyvendinant nuotolinio darbo priemones pradėjus taikyti su sveikata susijusius apribojimus. Ispanijoje pagal trišalius susitarimus darbo vietų išsaugojimo sistemos pratęstos bent iki 2021 m. sausio mėn., be to, priimtas naujas nuotolinio darbo įstatymas. Vokietijoje keliuose sektoriuose, kaip antai chemijos pramonėje ir viešajame sektoriuje, sudaryti trišaliai susitarimai dėl užimtumo ir pajamų apsaugos. Prancūzijoje ir Italijoje socialiniai partneriai parengė saugos protokolus, kuriais siekiama užtikrinti visų darbuotojų sveikatą ir saugą darbo vietoje. Kipre 2020 m. pradėtas naujas bandomasis konsultavimo projektas siekiant padidinti proceso veiksmingumą ir sudaryti palankesnes sąlygas teikti pastabas pradiniame nacionalinės reformų programos (NRP) rengimo etape. Lietuvoje buvo sukurtas naujas dvišalis organas, kurio tikslas – skatinti socialinių partnerių pajėgumų didinimą ir didinti jų dalyvavimą Europos semestro procese. Taip pat reikėtų pažymėti vertingą socialinių partnerių indėlį į naujausias ES iniciatyvas, pavyzdžiui, Naująją įgūdžių darbotvarkę ir Minimaliojo darbo užmokesčio iniciatyvą¹⁸⁵.

¹⁸⁴ EUROFOUND (2020), *Involvement of national social partners in policymaking* – 2019, Europos Sąjungos leidinių biuras, Liuksemburgas.

¹⁸⁵ Pasibaigus šios ataskaitos rengimo terminui buvo numatoma organizuoti papildomus konsultacinius susitikimus dėl kitų politikos iniciatyvų, kaip antai vaiko garantijų sistemos ir darbo skaitmeninėse platformose.

Socialinių partnerių dalyvavimo rėmimas valstybėse narėse vystėsi įvairiopai. Prancūzijoje nuo 2020 m. sausio mėn. galioja teisinis reikalavimas kiekvienoje įmonėje, kurioje dirba daugiau nei vienuolika darbuotojų, įsteigti socialinių ir ekonomikos reikalų komitetą. Šios priemonės tikslas – pakeisti tris iki šiol buvusius socialinio dialogo organus ir decentralizuoti derybas iki įmonės lygmens. Portugalijoje priimta priemone nustatomi tam tikri reikalavimai, įgyvendintini prieš nutraukiant kolektyvines sutartis, įskaitant nutraukimo motyvus ir argumentaciją. Bet kuri dalyvaujanti šalis gali kreiptis į darbo bylų teismą, kad šis priimtų arbitražinį sprendimą. 2020 m. birželio mėn. Estija pakoregavo Profesinių sąjungų įstatymą tiksliau apibrėždama terminą „darbdavys“, siekdama užtikrinti, kad darbo inspekcijos galėtų skirti baudas, jei vykdomi veiksmai, kuriais trukdoma dalyvauti su profesinėmis sąjungomis susijusioje veikloje. Ispanijoje 2020 m. liepos mėn. nacionalinė vyriausybė ir profesinių sąjungų ir darbdavių asociacijos pasirašė susitarimą vėl pradėti trišales apskritojo stalo diskusijas, skirtas derėtis dėl pagrindinių užimtumo ir socialinių reformų. Nuo 2019 m. kovo mėn. su tomis apskritojo stalo diskusijomis susijęs darbas buvo sustabdytas. Lenkijoje priėmus naujas nuostatas vyriausybei suteikti įgaliojimai tam tikromis aplinkybėmis atleisti iš pareigų Socialinio dialogo tarybos narius. Šios nuostatos galiojo 2020 m. kovo–gruodžio mėn. ir sudarė prielaidas potencialiam socialinių partnerių autonomijos silpninimui ir nukrypimui nuo Europos socialinių teisių ramsčio 8-ojo principo.

Iš reakcijos į ekstremaliąją sveikatos situaciją matomas glaudesnio nacionalinių valdžios institucijų ir socialinių partnerių bendradarbiavimo formuojant ir įgyvendinant politiką ir reformas potencialas. EUROFOUND apklausoje¹⁸⁶ socialiniai partneriai įvertino, kad taikomų nacionalinių procedūrų ir valdymo struktūrų, skirtų aptarti nacionalinę reformų programą (NRP), kokybė yra panaši į ankstesniais metais galiojusių procedūrų ir struktūrų kokybę. Iš padarytų išvadų matyti, kad konkrečios NRP aptarimo procedūros pakeistos tik keliose šalyse (pvz., Belgijoje). Tačiau jos taip pat suponuoja, kad 2020 m. socialinių partnerių dalyvavimas apskritai yra mažesnis, nei turėtų būti pagal įprastus kokybės standartus, visų pirma dėl ribotų konsultacijų ir informacijos mainų kai kuriose valstybėse narėse. Iš tų pačių išvadų matyti, kad apskritai socialiniai partneriai yra patenkinti NRP politikos turiniu net tose valstybėse narėse, kuriose jų dalyvavimas Europos semestro procese nėra visiškai institucionalizuotas. Tik keliose šalyse profesinės sąjungos gana neigiamai įvertino šių dokumentų turinį. Apskritai tokią teigiamą grįžtamąją informaciją galima iš dalies paaiškinti tuo, kad kai kuriose valstybėse narėse socialiniai partneriai dalyvavo formuojant pagrindines nacionalinio lygmens politikos atsakomąsias priemones.

¹⁸⁶ Šaltinis: EUROFOUND (2020), *National social partners and policymaking during the health crisis*, Europos Sąjungos leidinių biuras, Liuksemburgas.

3.4. 8 gairė. Lygių galimybių visiems skatinimas, socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu

Šiame skirsnyje apžvelgiama, kaip įgyvendinama 8-oji užimtumo gairė, pagal kurią valstybėms narėms rekomenduojama skatinti lygias galimybes, kovoti su skurdu ir socialine atskirtimi.

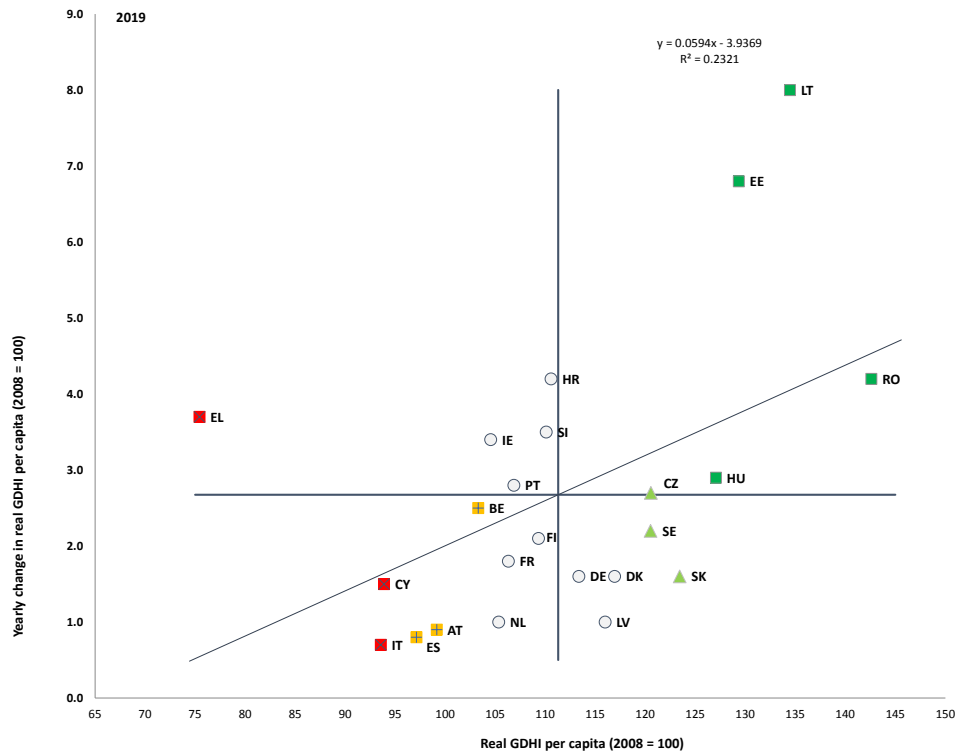
3.4.2 skirsnyje pateikiama informacijos apie valstybių narių politikos priemones, susijusias su socialinės apsaugos sistemomis, įskaitant minimalių pajamų garantijas, išmokas šeimoms, aprūpinimo būstu politiką, pensijas, ilgalaikę priežiūrą, sveikatos priežiūrą ir neįgaliųjų įtrauktį.

3.4.1 Pagrindiniai rodikliai

Pastaraisiais metais iki COVID-19 krizės pradžios stebėta teigiama ekonomikos dinamika buvo stabili ir bendros disponuojamosios namų ūkių pajamos (GDHI) didėjo visose 27 ES valstybėse narėse. 2019 m. namų ūkių pajamos visoje Europoje augo dėl didesnių darbo pajamų ir apskritai didėjant bendroms disponuojamosioms pajamoms vienam gyventojui. Vis dėlto realiojo GDHI augimo greitis valstybėse narėse buvo skirtingas. Dauguma Vidurio ir Rytų Europos šalių ir toliau vykdė konvergencijos procesą, dėl kurio GDHI didėjo labiau nei vidutiniškai. Kita vertus, šalyse, kuriose namų ūkių pajamos po 2008 m. krizės sumažėjo labiausiai, augimas ir toliau buvo vangus, nors pažymėtina išimtis – Graikija. GDHI vienam gyventojui penkiose valstybėse narėse (Kipre, Italijoje, Ispanijoje, Austrijoje ir Graikijoje) vis dar buvo mažesnės nei prieš 2008–2009 m. nuosmukį.

63 diagrama. Realiosios namų ūkių pajamos iki COVID-19 krizės pradžios vis dar augo, bet augimo greitis valstybėse narėse labai skiriasi.

Realiosios bendros disponuojamosios namų ūkių pajamos vienam gyventojui (2008 m. = 100) ir metinis pokytis (Socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)

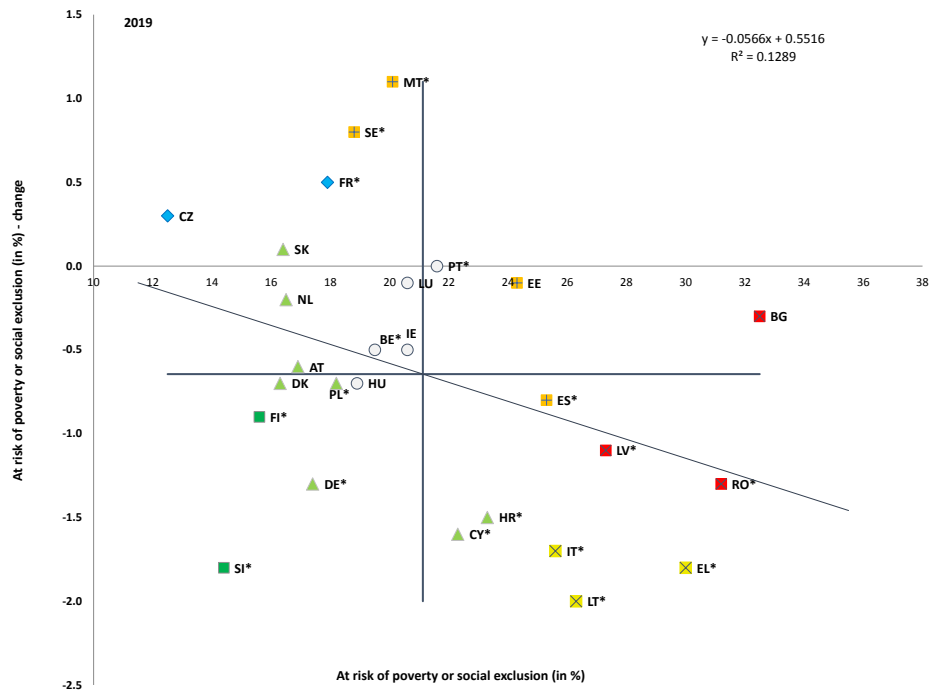
Šaltinis: Eurostatas, nacionalinės sąskaitos [nasq_10_nf_tr ir namq_10_gdp], vidaus skaičiavimai. Realiųjų GDHI vienam gyventojui indeksas 2008 m. = 100. Laikotarpis: 2019 m. lygiai ir metiniai pokyčiai, palyginti su 2018 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaškinimas pateiktas priede. 2021 m. sausio 11 d. nebuvo BG ir MT duomenų.

Asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis (AROPE), dalis mažėjo septintus metus iš eilės iki COVID-19 krizės pradžios, bet šalyse, kuriose lygiai buvo didesni, tempas ėmė lėtėti. 2019 m. asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis (AROPE), dalis 27 ES valstybėse narėse sumažėjo dar 0,7 proc. punkto, palyginti su 2018 m., iki 20,9 proc. (arba 3,39 mln. žmonių mažiau nei 2018 m.). Tam tikra konvergencija buvo stebima visoje ES (žr. 64 diagrama), tačiau tempas buvo lėtesnis, nes kai kuriose šalyse, kuriose buvo didžiausi lygiai, padėtis gerėjo lėčiau nei ankstesniais metais. Visų pirma Bulgarijoje AROPE lygis buvo tik 0,5 proc. punkto mažesnis nei 2018 m., palyginti su daug didesniu mažėjimu ankstesniais metais (kai bendras sumažėjimas, palyginti su 2012 m. piku, sudarė 16,8 proc. punkto). Panašiai Rumunijoje AROPE lygis sumažėjo 1,3 proc. punkto nuo 2018 m. (–12 proc. punktų nuo 2012 m.), o Latvijoje jis sumažėjo 1,1 proc. punkto (–8,9 proc. punkto nuo 2012 m.). Didžiausias pagerėjimas nustatytas Lietuvoje (–2 proc. punktai), Graikijoje (–1,8 proc. punkto), Italijoje (–1,7 proc. punkto), Kipre (–1,6 proc. punkto) ir Kroatijoje (–1,5 proc. punkto). Nepaisant tokio pagerėjimo, rodikliai visose šiose valstybėse narėse viršija ES vidurkį. Kalbant apie šalis, kurių rodikliai neviršija ES vidurkio, padėtis gerokai pagerėjo Slovėnijoje (–1,8 proc. punkto) ir Vokietijoje (–1,3 proc. punkto), o pablogėjo Maltoje (+1,1 proc. punkto) ir Prancūzijoje (+0,5 proc. punkto)¹⁸⁷. Kai kuriose valstybėse narėse nustatyta reikšmingų AROPE lygių skirtumų tarp regionų (4 priedas).

¹⁸⁷ Rengiant šią ataskaitą nebuvo duomenų apie metinių pokyčių statistinį reikšmingumą.

64 diagrama. Asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, dalis daugumoje valstybių narių sumažėjo.

Skurdo ar socialinės atskirties riziką patiriančių gyventojų proc. dalis 2019 m. ir pokytis, palyginti su ankstesniais metais (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)

Šaltinis: Eurostatas, ES statistika apie pajamas ir gyvenimo sąlygas. Laikotarpis: 2019 m. lygiai ir metiniai pokyčiai, palyginti su 2018 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede. BE duomenų eilutės yra su pertrūkiu. Statistiškai svarbūs pokyčiai pažymėti žvaigždute (*).

Vaikų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis (AROPE), dalis mažėjo kelerius pastaruosius metus iki COVID-19 krizės. 2019 m. bendras AROPE lygis 27 ES valstybėse narėse vaikų atveju buvo 22,2 proc., palyginti su 21,3 proc. darbingo amžiaus (18–64 m.) asmenų grupėje ir 18,5 proc. pagyvenusių asmenų (65 m. ar vyresnių) grupėje¹⁸⁸. Apskritai didžiausi lygiai užregistruoti Rumunijoje (35,8 proc.), Bulgarijoje (33,9 proc.), Graikijoje (30,5 proc.) ir Ispanijoje (30,3 proc.). 2018–2019 m. vaikų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, skaičius 27 ES valstybėse narėse sumažėjo 993 000, t. y. 4 proc. Santykinis sumažėjimas buvo didžiausias Latvijoje (15,0 proc.), Kroatijoje (14,7 proc.) ir Danijoje (14,2 proc.). Kitame skalės gale vaikų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, skaičius padidėjo 14,5 proc. Švedijoje (AROPE lygis dėl to pakilo 2,5 proc. punkto) ir 1,9 proc. Ispanijoje (AROPE lygis dėl to pakilo 0,8 proc. punkto). Turtingiausiose šalyse (pvz., Liuksemburge, Švedijoje ar Suomijoje) gyvenimas žemiau skurdo ribos pagal skurdo rizikos lygio rodiklį nebūtinai suponuoja materialinį ir socialinį nepriteklių. Kita vertus, skurdesnėse šalyse daugelis vaikų gyvena patirdami materialinį nepriteklių, net jeigu jų šeimos pajamos yra virš skurdo ribos pagal skurdo rizikos rodiklį. Skurstantys ar socialiai atskirti vaikai, palyginti su geresnėmis sąlygomis augančiais bendraamžiais, dažnai prasčiau mokosi, jų sveikatos būklė yra blogesnė, o suaugus jiems sunkiau realizuoti visą savo potencialą. Pagrindinis vaikų skurdo veiksnys yra tėvų padėtis darbo rinkoje, o ją savo ruožtu daugiausia lemia tėvų išsilavinimas ir namų ūkio sudėtis. Kai kuriose valstybėse narėse vaikų, kuriuos augina vienas iš tėvų ar kurie auga šeimose, turinčiose daugiau nei tris vaikus, arba kurie yra migrantų ar romų kilmės asmenys, AROPE lygis yra iki trijų kartų didesnis nei kitų vaikų. Tokios nepalankios sąlygos neretai susiklosto tuo pačiu metu.

Skurdas arba socialinė atskirtis labiau gresia ne ES gimusiems asmenims. 2019 m. ne ES gimusių asmenų (18 m. amžiaus ar vyresnių) AROPE lygis buvo beveik dvigubai aukštesnis nei ES šalyje gimusių asmenų (atitinkamai 38 proc. ir 19,6 proc.), t. y. skirtumas buvo beveik 18,4 proc. punktu. Pastaraisiais metais tas skirtumas išliko stabilus ir buvo apie 19,5 proc. punkto. Kai kuriose valstybėse narėse jis ypač didelis: Švedijoje, Belgijoje ir Graikijoje – beveik 30 proc. punktu. Ne ES gimę asmenys neretai patiria ir dirbančiųjų skurdą. 2019 m. atitinkamas lygis sudarė 21,2 proc., palyginti su 7,9 proc. ES šalyje gimusių asmenų grupėje. ES lygmeniu dviejų grupių skirtumas yra stabilus, bet kai kuriose valstybėse narėse, visų pirma Ispanijoje, Liuksemburge ir Švedijoje, išlieka didelis.

¹⁸⁸ Pažymėtina, kad vieno AROPE komponento (gyvenimas mažo darbo intensyvumo namų ūkyje) duomenys apima tik jaunesnius nei 60 metų amžiaus asmenis. Dėl to yra ribotos galimybės palyginti jaunesnių ir vyresnių nei 60 metų amžiaus asmenų AROPE lygius.

Gyventojų, kuriems gresia skurdas (AROP), dalis iki COVID-19 krizės pradžios buvo iš esmės stabili. 27 ES valstybėse narėse asmenų, kuriems gresia skurdas, skaičius sumažėjo 1,4 mln.; 2019 m. ši dalis šiek tiek sumažėjo iki 16,5 proc. (nuo 16,8 proc. 2018 m.); žr. 65 diagramos viršutinę dalį. Rumunijoje, Latvijoje, Bulgarijoje, Estijoje, Ispanijoje, Lietuvoje ir Italijoje¹⁸⁹ padėtis ir toliau buvo daug prastesnė už vidurkį – visose šiose šalyse rodiklis viršijo 20 proc. Skurdo rizikos lygis sumažėjo Lietuvoje (–2,3 proc. punkto), Slovėnijoje (–1,3 proc. punkto), Vokietijoje (–1,2 proc. punkto) ir Kroatijoje (–1 proc. punktu). Galima teigti, kad, po ilgalaikio rodiklio didėjimo padėčiai šiek tiek pagerėjus, šiuo metu vidutinis skurdo rizikos lygis išlieka stabilus ir grįžo prie 2010 m. lygio. Tačiau tokį bendrą stabilumą lėmė sudėtiniai pokyčiai, o jie valstybių narių lygmeniu gerokai skiriasi. Kai kuriose valstybėse narėse stebimas smarkus pablogėjimas (Estijoje, Liuksemburge, Nyderlanduose, Švedijoje ir Rumunijoje – 2 proc. punktais ar daugiau), bet kai kur padėtis gerėja (Kroatijoje, Graikijoje ir Lenkijoje – daugiau nei 2 proc. punktais). Iš naujausių įverčių, apskaičiuotų remiantis Eurostato išankstiniais įverčiais, matyti, kad 2019 m. daugumoje šalių didelių pokyčių nebus¹⁹⁰. Visų pirma galima tikėtis, kad skurdo rizikos lygis didės Slovėnijoje ir Švedijoje, o Kipre, Vokietijoje, Graikijoje, Ispanijoje ir Rumunijoje – sumažės. Rengiant šią ataskaitą Eurostato išankstinių įverčių dėl 2020 m. pajamų (kad būtų matyti krizės poveikis) dar nebuvo.

Dėl COVID-19 krizės su skurdu susiję sunkumai greičiausiai dar labiau išryškės. Jungtinio tyrimų centro¹⁹¹ neseniai atliktame tyrime buvo įvertintas pandemijos poveikis namų ūkių pajamoms ir reaguojant į krizę priimtų fiskalinės politikos priemonių švelninantis poveikis. Skurdo rizikos lygis ES vidutiniškai padidėtų vos 0,1 proc. punkto, atspindėdamas automatinio stabilizavimo poveikį, kurį daro socialinės apsaugos ir įtraukties sistemos, ir įgyvendinamų papildomų priemonių poveikį. Dėl COVID-19 krizės labai sumažėjus skurdo ribai, nustatytasis skurdo rizikos lygis¹⁹² padidėtų 1,7 proc. punkto. Skurdo lygis būtų didelis, virš 2 proc. punktų, tokiose šalyse kaip Vengrija, Slovakija, Ispanija, Švedija, Lietuva ir Čekija. Skurdas didės maždaug tokiu pat mastu, kaip buvo 2008 m. ir 2009 m. dėl finansų krizės.

¹⁸⁹ Remiamasi 2018 m. duomenimis, nes rengiant ataskaitą 2019 m. duomenų nebuvo.

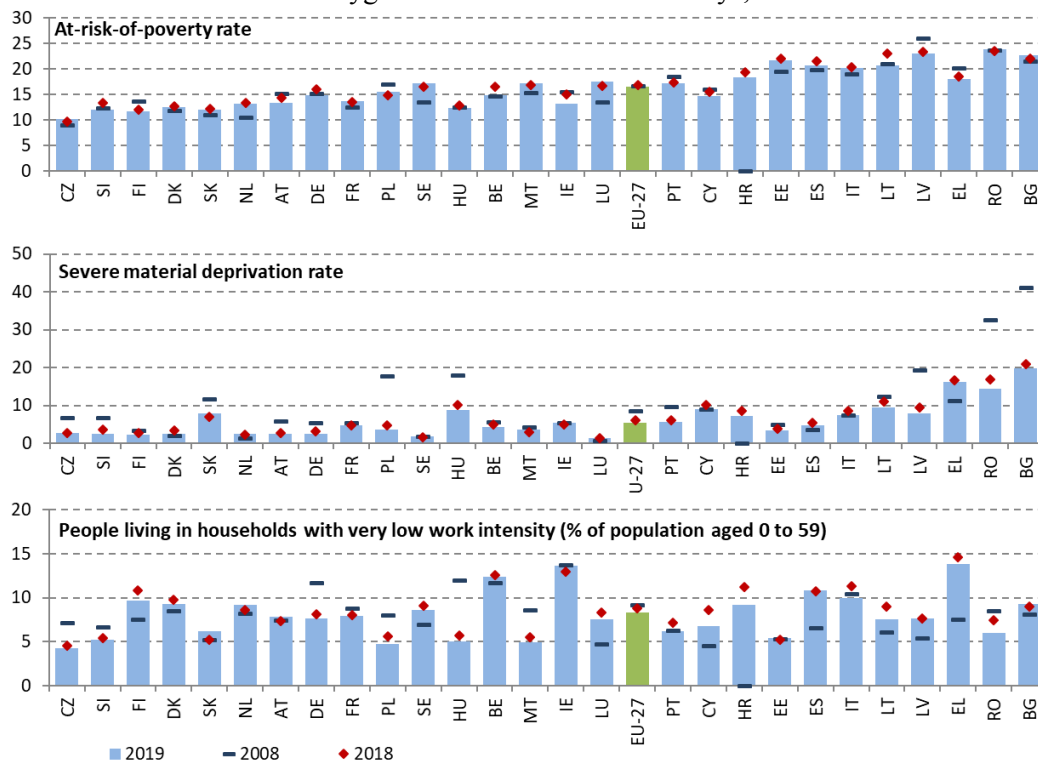
¹⁹⁰ Eurostato išankstiniai įverčiai dėl 2019 m. pajamų. Pateikiama: <https://europa.eu/!px93hB>.

¹⁹¹ [Almeida et al. \(2020\). Households' income and the cushioning effect of fiscal policy measures during the Great Lockdown, JRC Working Papers on Taxation and Structural Reforms No 06/2020.](#) Pateikiama: kartu su informaciniu pranešimu <https://europa.eu/!JU66Gc>.

¹⁹² Šiuo atveju, užuot naudojus 2020 m. skurdo ribos įvertį, skurdo riba susiejama su 2019 m. EUROMOD bazinio lygio scenarijaus modeliavimu. Žr. 9 diagramą ataskaitos 17 p.

65 diagrama. Padėtis toliau gerėja, ypač vertinant didelį materialinį nepriteklį ir asmenis, gyvenančius namų ūkiuose, kuriuose beveik nė vienas narys neturi darbo.

Skurdo ar socialinės atskirties rizikos lygio rodiklio sudedamosios dalys, ES 27

Šaltinis: Eurostatas, ES statistika apie pajamas ir gyvenimo sąlygas. Pastaba. Rodikliai išdėstyti eilės tvarka pagal 2019 m. AROPE lygį. Atsižvelgiant į turimus duomenis, į 2008 m. ES suvestinius rodiklius įtraukiama UK, bet neįtraukiama HR. Duomenų eilučių pertrūkiai BE atveju 2019 m. ir BG, DK, EE, LU ir NL atveju – keliais ankstesniais metais.

Su materialiniu nepriteklumi susijusi padėtis iki pandemijos toliau gerėjo beveik visose šalyse. 2019 m. 27 ES valstybėse narėse per metus iš didelio materialinio nepritekliaus išsivadavo beveik 3 mln. žmonių, o tokioje padėtyje esančių gyventojų buvo 5,4 proc., t. y. 0,5 proc. punkto mažiau nei 2018 m. – žr.

65 diagrama vidurinę dalį. Su materialiniu nepriteklumi susijęs pagerėjimas toliau lėmė AROPE rodiklio gerėjimą, visų pirma dėl šio rodiklio mažėjimo Rumunijoje, Lenkijoje, Vokietijoje ir Ispanijoje. Tad, palyginti su 2012 m. (kai šis rodiklis buvo rekordiškai aukštas), didelį materialinį nepriteklių patiria per 20 mln. žmonių mažiau. Tačiau atrodo, kad teigiama tendencija, jei ir yra, kai kuriose šalyse, kur šis rodiklis didžiausias, silpnėja (Bulgarijoje, Latvijoje, Lietuvoje ir Graikijoje). Vis dėlto materialinis ir socialinis nepriteklis¹⁹³ (t. y. patikslintas rodiklis, į kurį įtraukiama įvairesnių ir su socialiniais aspektais susijusių veiksnių) šiose šalyse sparčiai mažėjo, išskyrus Bulgariją – joje nustatytas pagerėjimas buvo nedidelis.

Teigiama darbo rinkos dinamika prisidėjo prie tolesnio asmenų, gyvenančių namų ūkyje, kuriame beveik nė vienas narys neturi darbo, dalies mažėjimo iki COVID-19 krizės. 2019 m. bendra asmenų, gyvenančių namų ūkyje, kuriame beveik nė vienas narys neturi darbo, dalis 27 ES valstybėse narėse buvo 8,3 proc. ir palaipsniui mažėjo, palyginti su ankstesniais metais – žr.

¹⁹³ Asmuo laikomas patiriančiu materialinį ir socialinį nepriteklių, jeigu ne savo noru neturi penkių ar daugiau dalykų, kurių trūkumas reiškia nepriteklių, iš 13 (vietoje 9 – didelio materialinio nepritekliaus atveju). Tai dalykai, susiję su socialine veikla (laisvalaikiu, internetu, susitikimais su draugais ir (arba) šeima, kišenpinigiais). Nuo 2014 m. renkami duomenys apie septynis naujus dalykus – vieną namų ūkio lygmeniu ir šešis asmeniniu lygmeniu kiekvienam 16 m. amžiaus ar vyresniam namų ūkio nariui.

65 diagrama apatinę dalį. Bendra tendencija buvo teigiama ar stabili beveik visose valstybėse narėse (išimtyms buvo tik Slovakija, Nyderlandai ir Austrija), bet dėl COVID-19 krizės nulemtu padidėjusio nedarbo ir sumažėjusio dirbtų valandų skaičiaus, kaip aprašyta 3.1 skyriuje, ši tendencija tikriausiai pakryps priešinga kryptimi.

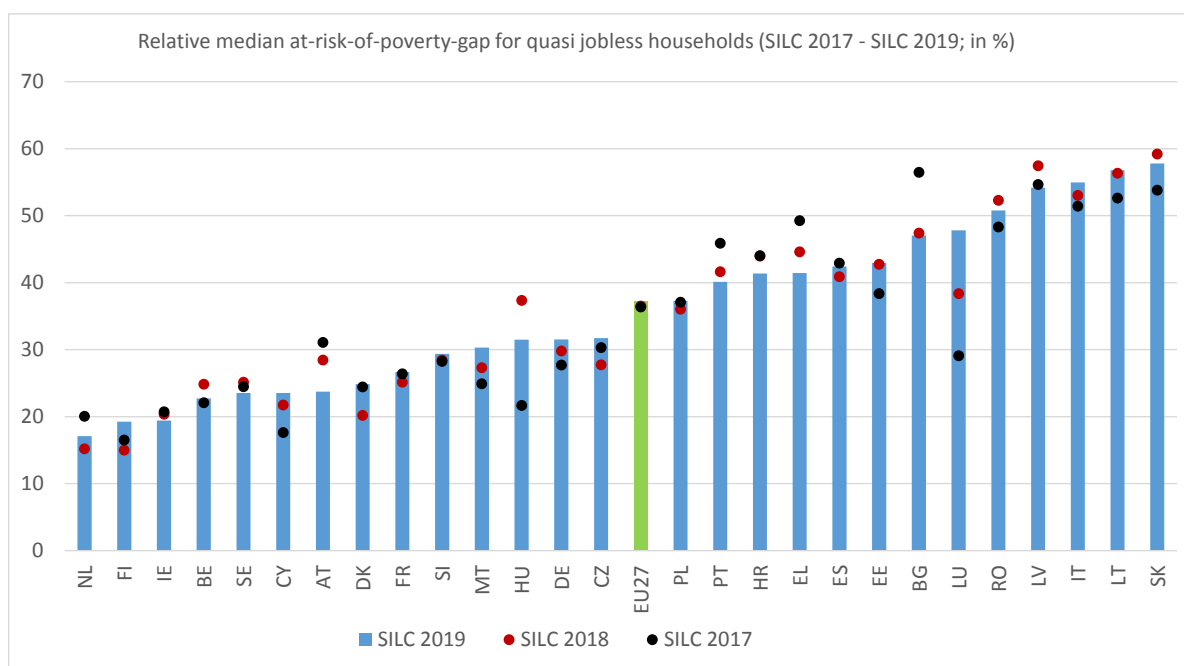
Dirbančiųjų skurdo lygis 2019 m. išliko aukštas ir stabilus, nepaisant kelių reikšmingo sumažėjimo atvejų. Po 2016 m. pasiekto didžiausio 9,8 proc. lygio 27 ES valstybėse narėse dirbančiųjų skurdo lygis tebelieka aukštas – 9 proc. (šiek tiek žemesnis nei 2018 m. – 9,3 proc.; taip pat žr. 3.1.1 skyrių). Itin didelis dirbančiųjų skurdas yra Rumunijoje (15,4 proc.), Ispanijoje (12,8 proc.), Italijoje (11,8 proc.) ir Liuksemburge (12 proc.). Pastaraisiais metais galima stebėti pagerėjimą kai kuriose valstybėse narėse (–1,5 proc. punkto Slovėnijoje, –1,1 proc. punkto Bulgarijoje ir Vokietijoje, –0,8 proc. punkto Graikijoje). Asmenys, dirbantys pagal darbo ne visą darbo laiką sutartis, dažniau patiria dirbančiųjų skurdą (iš viso 15,1 proc. 27 ES valstybėse narėse), bet kai kuriose šalyse su didele skurdo rizika susiduria ir visą darbo laiką dirbantys asmenys. Tai ypač pasakytina apie Rumuniją (12,3 proc.), Ispaniją (10,7 proc.) ir Liuksemburgą (10 proc.).

Skurdo gilumas 2019 m. liko nepakitęs, nepaisant to, kad pajamų lygis apskritai pakilo.

Skurdo gylis perteikia asmenų, kuriems gresia skurdas, pajamų medianos nuotolį nuo skurdo ribos. 2019 m. tas gylis 27 ES valstybėse narėse buvo 24,5 proc., beveik toks pat kaip 2018 m. Tarp šalių, kuriose skurdo gylis yra didžiausias (daugiau nei 25 proc. Rumunijoje, Italijoje, Ispanijoje, Vengrijoje, Latvijoje, Bulgarijoje, Graikijoje, Kroatijoje ir Lietuvoje¹⁹⁴), šis rodiklis 2019 m. pagerėjo tik Rumunijoje, Lietuvoje ir Graikijoje. Vengrijoje skurdo gylis padidėjo 4,8 proc. punkto. Jis taip pat padidėjo šalyse, kuriose jis nesiekia vidurkio (Austrijoje – +2,2 proc. punkto, Švedijoje – +1,8 proc. punkto ir Vokietijoje – +1,2 proc. punkto). Daugeliu atvejų skurdo gilumas reikšmingai nesumažėjo, nors bendra socialinė ir ekonominė padėtis iki pandemijos gerėjo.

66 diagrama. Namų ūkių, kuriuose beveik nė vienas narys neturi darbo, santykinio skurdo rizikos gylio mediana

Namų ūkių, kuriuose beveik nė vienas narys neturi darbo, santykinio skurdo rizikos gylio mediana, 2017–2019 m.

Šaltinis: Eurostato skaičiavimai ir SPGS mikroduomenys. 2019 m. BE duomenų eilutės yra su pertrūkiu.

¹⁹⁴ Į šią grupę taip pat patenka Italija ir Slovakija, jų atveju remiamasi 2018 m. duomenimis.

Asmenų, gyvenančių namų ūkiuose, kuriuose beveik nė vienas narys neturi darbo, skurdas yra gilesnis, palyginti su kitų grupių asmenimis. 27 ES valstybėse narėse darbingo amžiaus (18–64 m.) gyventojų, gyvenančių namų ūkiuose, kuriuose (beveik) nė vienas narys neturi darbo¹⁹⁵, skurdo gylis 2019 m. padidėjo iki 37,3 proc. (36,5 proc. 2018 m.). Nepaisant tam tikro pagerėjimo didžiausi skurdo gylio rodikliai vis dar registruojami Slovakijoje, Lietuvoje, Italijoje, Latvijoje ir Rumunijoje (66 diagrama). Nyderlanduose, Suomijoje ir Airijoje šis rodiklis yra mažesnis nei 20 proc. Didžiausias padidėjimas nustatytas Liuksemburge (+9,4 proc. punkto). Toks aukštas lygis byloja apie menką pašalpų adekvatumą ir aprėptį, nes jos nepadedą veiksmingai sumažinti skurdo gylio.

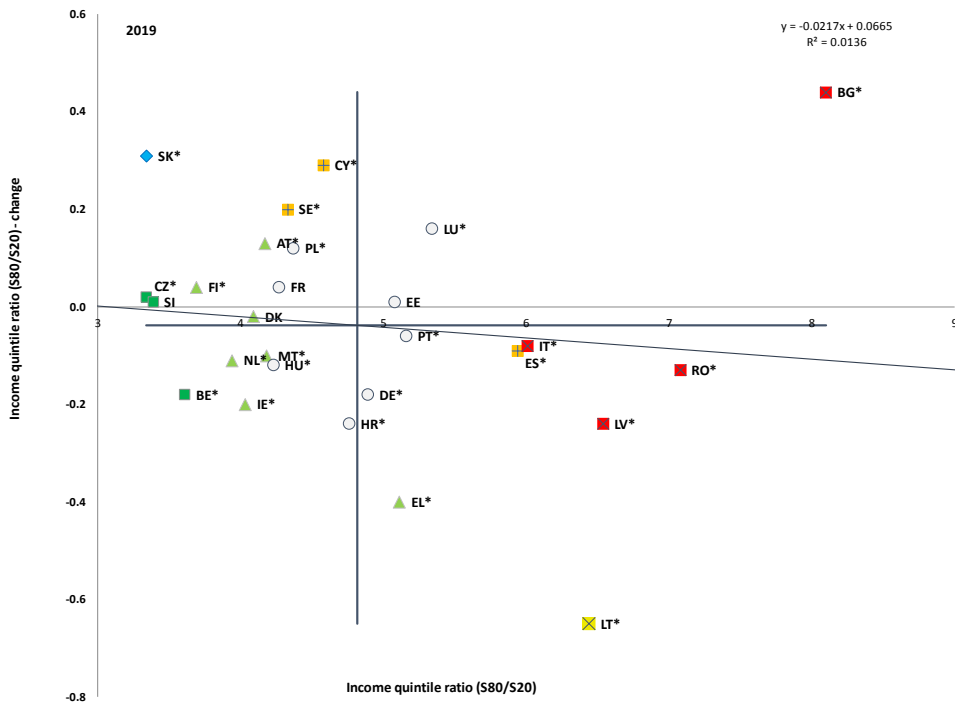
Neįgaliesiems skurdas arba socialinė atskirtis gresia daug dažniau negu asmenims be negalios. 2019 m. skurdą ar socialinę atskirtį 27 ES valstybėse narėse patyrė 28,4 proc. neįgaliųjų, palyginti su 18,4 proc. asmenų, neturinčių negalios, taigi, skirtumas sudaro 10 proc. punktų. Labai svarbus veiksnys, nuo kurio tai priklauso, yra negalios sunkumas: skurdas ar socialinė atskirtis grėsė 34,7 proc. sunkią negalią turinčių (16 m. amžiaus ar vyresnių) asmenų ir 26 proc. vidutinę negalią turinčių asmenų¹⁹⁶.

¹⁹⁵ Rodiklis apskaičiuojamas kaip procentais išreiškiamas skirtumas tarp skurdo rizikos ribos ir asmenų, gyvenančių žemiau skurdo rizikos ribos ir labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose, ekvivalentinių grynųjų pajamų medianos. Ši riba yra 60 proc. visų šalių, o ne visos ES, gyventojų ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų medianos.

¹⁹⁶ ES SPGS (2019 m.) duomenys: asmenys, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, pagal neįgalumo lygį, lytį ir amžių [hlth_dpe010].

67 diagrama. Pajamų nelygybė apskritai šiek tiek sumažėjo, nors kai kuriose valstybėse narėse truputį padidėjo.

Pajamų kvintilio dalies santykis ir metinis pokytis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)

Šaltinis: Eurostatas, ES statistika apie pajamas ir gyvenimo sąlygas. Laikotarpis: 2019 m. lygiai ir metiniai pokyčiai, palyginti su 2018 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede. BE duomenų eilutės yra su pertrūkiu. Statistiškai svarbūs pokyčiai pažymėti žvaigždute (*).

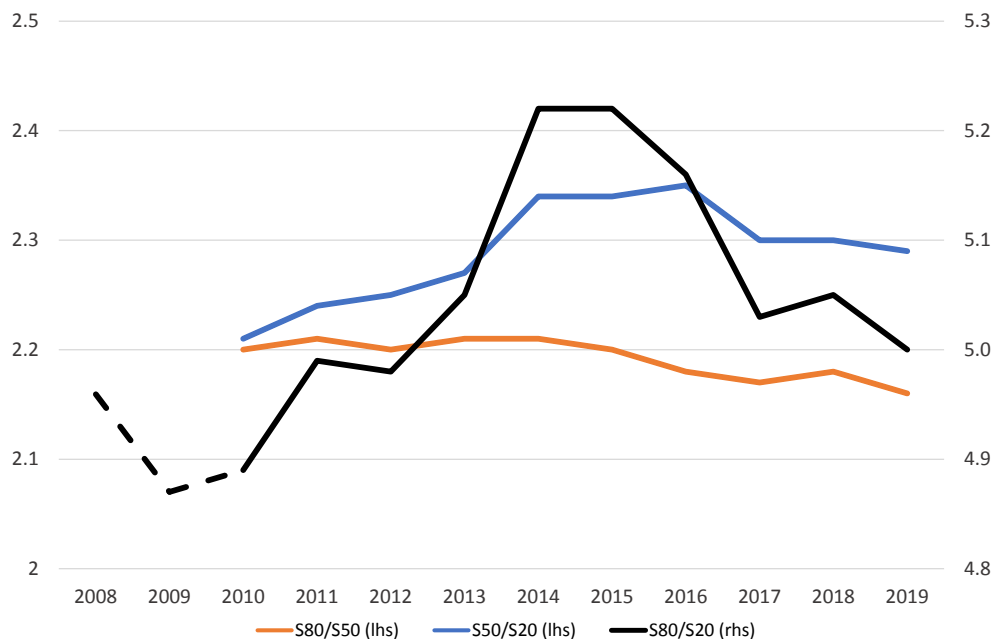
Nors bendra pajamų nelygė ir toliau vidutiniškai šiek tiek mažėjo, jos dinamika suponuoja, kad valstybių narių konvergencija silpnėjo jau iki COVID-19 krizės. 2019 m. 27 ES valstybėse narėse pajamos viršutinėje 20 proc. pajamų paskirstymo dalyje buvo beveik penkis kartus didesnės nei apatinėje 20 proc. pajamų paskirstymo dalyje; tai šiek tiek mažiau nei praėjusiais metais (5,05). Bulgarijoje ir Rumunijoje šis pajamų nelygės rodiklis išliko didelis – gerokai didesnis nei 7 (abiem atvejais – kritinė padėtis, remiantis Socialinių rodiklių suvestinės metodika – žr. 67 diagrama.). Pagerėjimas buvo ribotas, ypač šalyse, kuriose pajamų nelygės lygiai yra didžiausi. Vis dėlto nelygė gerokai sumažėjo Lietuvoje („prasti, bet gerėjantys rezultatai“) ir Graikijoje (geresni už vidurkį rezultatai dėl neseniai padarytos pažangos). Sumažėjimas taip pat nustatytas Vokietijoje. Apskritai konvergencija tarp šalių yra ribota, išskyrus Bulgariją – ji dėl didelio pajamų kvintilio dalies santykio padidėjimo (+0,44) yra išimtis. Remiantis preliminariais Jungtinio tyrimų centro įverčiais¹⁹⁷, politikos priemonėmis būtų galima iš esmės pažaboti 2020 m. COVID-19 pandemijos poveikį – didėjančią nelygę. Vien COVID-19 krizė galėtų sukelti smarkų nelygės padidėjimą (+3,3 proc. Gini koeficiento), tačiau ėmusios politikos priemonių nelygę būtų galima sumažinti 1 proc. Pavyzdžiui, dėl 2008–2009 m. krizės pajamų nelygė buvo truputį sumažėjusi.

Bendrą pajamų nelygės padidėjimą per pastarąjį dešimtmetį lėmė nelygės padidėjimas pajamų paskirstymo skalės apačioje. Viso pajamų paskirstymo nelygė gali būti padalyta į viršutinę ir apatinę skalės dalis. Pajamų kvintilio dalies santykiu S50/S20 matuojamas pajamų dalies medianos ir pajamų paskirstymo apatinės 20 proc. dalies santykis. Ši reikšmė 2019 m. buvo 2,29, t. y. beveik nepakito, palyginti su 2018 m. (2,3). Ekonomikai atsigaunant buvo stebimas tolesnis mažėjimas po 2016 m. piko (2,36), bet bendras nuo 2010 m. stebimas padidėjimas (nuo 2,21) jo negalėjo visiškai kompensuoti – žr. 68 diagrama, kurioje paaiškinamas bendras pajamų nelygės padidėjimas per dešimtmetį. Panašiai santykiu S80/S50 pamatuojama nelygė viršutinėje pajamų paskirstymo dalyje. Šis rodiklis per dešimtmetį faktiškai išliko iš esmės stabilus ir net truputį sumažėjo (nuo 2,2 iki 2,17).

¹⁹⁷ Žr. [Almeida et al. \(2020\)](#), kaip nurodyta pirmiau.

68 diagrama. Per pastarąjį dešimtmetį nelygė pajamų paskirstymo skalės apatinėje dalyje padidėjo.

Pastarojo dešimtmečio pajamų nelygės tendencijos

Šaltinis – Eurostato skaičiavimai, SPGS duomenys.

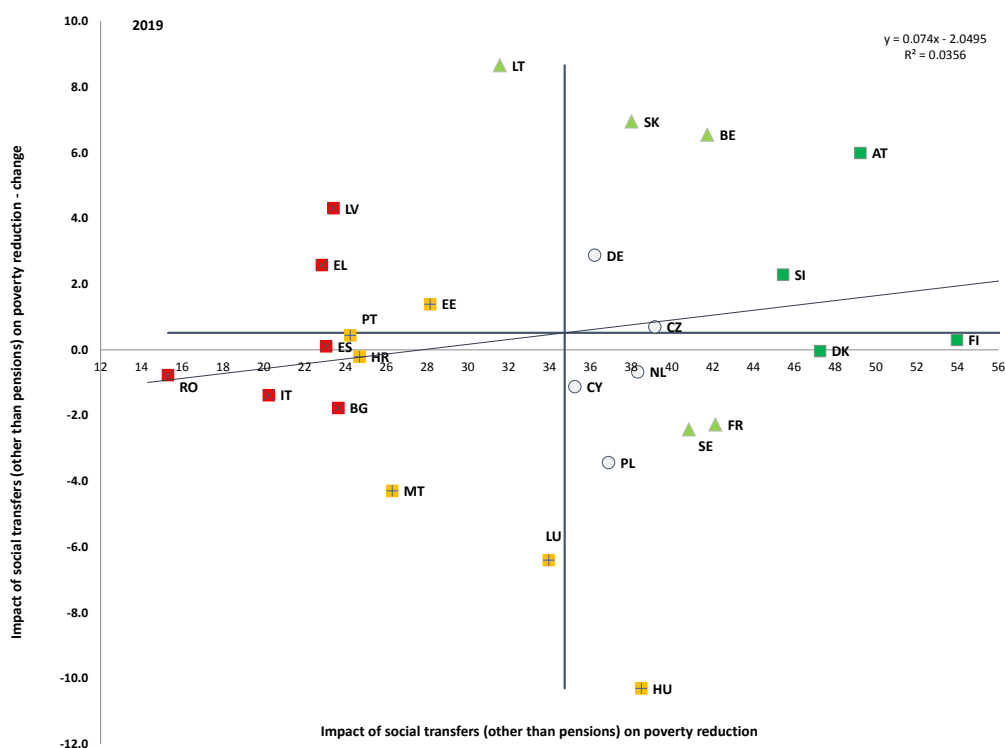
Apatinės 40 proc. gyventojų dalies pajamos ir toliau didėjo šiek tiek sparčiau nei vidutiniškai.

Apatinės 40 proc. pajamų paskirstymo dalies namų ūkių pajamų dalis lėtai didėjo iki 2019 m., šiek tiek gerėjant su kitomis pajamų nelygės dalimis susijusiai padėčiai. 2019 m. ES vidurkis pasiekė 21,4 proc., palyginti su 21,19 proc. 2018 m. (nuo mažiausio 20,9 proc. lygio 2014 ir 2015 m.). Apatinės 40 proc. paskirstymo dalies namų ūkių pajamų dalis labiausiai padidėjo Vokietijoje, Graikijoje, Lietuvoje ir Vengrijoje, o sumažėjo – Bulgarijoje, Liuksemburge, Lenkijoje ir Švedijoje.

Iki 2017 m. (naujausi turimi duomenys) socialinės apsaugos išlaidos ES ir toliau didėjo beveik visose valstybėse narėse. Daugiausia padidintos išlaidos, skirtos senatvės pensijoms ir sveikatos poreikiams¹⁹⁸. 2012–2017 m. socialinių išlaidų padidėjimą iš esmės lėmė toliau didėjančios su senatve susijusios išlaidos (kurias iš dalies lėmė demografiniai veiksniai), išskyrus Graikiją, ir išlaidos sveikatos priežiūrai. Kita vertus, su nedarbu susijusios išlaidos po 2010 m. stabilizavosi ir nuo 2014 m. mažėjo, kai ekonominė aplinka gerėjo. Išlaidos šeimoms, būstui ir kovai su socialine atskirtimi nuo 2013 m. šiek tiek padidėjo. Su ligomis ir negalia susijusios išlaidos sudarė gana didelę bendro išlaidų augimo dalį daugumoje valstybių narių, išskyrus Graikiją ir Lenkiją; ten jos sumažėjo.

69 diagrama. Socialinių išmokų poveikis skurdo mažinimui kai kuriose valstybėse narėse silpnėja.

Socialinių pervedimų (išskyrus pensijas) poveikis skurdo mažinimui ir metinis pokytis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis).

Šaltinis: Eurostatas, ES statistika apie pajamas ir gyvenimo sąlygas. Laikotarpis: 2019 m. lygiai ir metiniai pokyčiai, palyginti su 2018 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaškinimas pateiktas priede. 2019 m. BE duomenų eilutės yra su pertrūkiu.

¹⁹⁸ Žr. p. 33 Europos Komisijos dokumente (2020) *Employment and Social Developments in Europe. Annual Review 2020*. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras. Pateikiama: <https://europa.eu/!MM76mf>.

Nors socialinių pervedimų (išskyrus pensijas) poveikis skurdui išlieka stabilus, tarp valstybių narių vis dar yra didelių su lygiais ir dinamika susijusių skirtumų. Apskritai šis rodiklis 2019 m. 27 ES valstybėse narėse išliko stabilus, palyginti su ankstesniais metais (32,38 proc., palyginti su 32,8 proc. 2018 m.). Tačiau veiklos rezultatai ir dinamika labai skiriasi – žr. 69 diagrama. Geriausių rezultatų pasiekė Suomija, Austrija, Danija ir Slovėnija (daugiau nei 45 proc.), o prasčiausių – ir toliau Rumunija, Graikija, Ispanija, Bulgarija ir Portugalija; jose šis rodiklis yra maždaug 24 proc. ar mažesnis. Lietuvoje ir Latvijoje, kurių rodikliai yra atitinkamai mažesni nei ES vidurkis ir jam artimi, padėtis iš esmės pagerėjo (atitinkamai +8,7 proc. punkto ir +4,3 proc. punkto), o Liuksemburge, Maltoje ir ypač Vengrijoje nustatytas didelis sumažėjimas (atitinkamai 6,4 proc. punkto, 4,3 proc. punkto ir 10,3 proc. punkto). Iš grafiko nematyti aiškaus lygių ir pokyčių ryšio.

COVID-19 krizė aiškiai priminė, kokia svarbi yra socialinė apsauga. Socialinio draudimo mechanizmai gali padėti sustabdyti pandemijos kreivės kilimą leidžiant darbuotojams prireikus likti namuose. Jie taip pat gali sušvelninti sulėtėjusios ekonominės veiklos ekonominį ir socialinį poveikį ir kartu padėti darbuotojams vykstant žaliajai ir skaitmeninei pertvarkai. Tačiau nestandartinių užimtumo formų darbuotojai ir savarankiškai dirbantys asmenys šiais mechanizmais pasinaudoti gali ne visuomet. Be to, pandemijos metu jie gali būti nepakankami ar neadekvatūs.

Nepaisant valdžios institucijų taikytų darbo vietų apsaugos priemonių (pvz., sutrumpinto darbo laiko tvarkos), iki 2020 m. vasaros buvo požymių, kad bedarbio pašalpos gavėjų skaičius gerokai didėja (taip pat žr. 3.3 skyrių). Naujausius duomenis pateikusių šalių santykinis bedarbio pašalpų gavėjų skaičiaus padidėjimas nuo 2020 m. vasario mėn. buvo ypač didelis (daugiau nei 50 proc.) Austrijoje, Estijoje, Ispanijoje, Vengrijoje, Maltoje ir Slovakijoje¹⁹⁹. Kita vertus, šiuo etapu negalima padaryti beveik jokių išvadų dėl kintančių tendencijų, susijusių su socialinės paramos išmokų ir neįgalumo pašalpų gavėjų skaičiumi, nes remiantis turimais duomenimis nėra jokių tiesioginių aiškių požymių, kad gavėjų skaičius didėtų.

¹⁹⁹ Žr. 2020 m. SPC metinę socialinės apsaugos rodiklių (SARA) ir socialinės apsaugos politikos pokyčių apžvalgą. Pateikiama: <https://europa.eu/!FN69gB>.

Iš galimybės naudotis socialinės apsaugos priemonėmis stebėsenos sistemos matyti, kad savarankiškai dirbančių asmenų ir nestandartinių užimtumo formų darbuotojų apsaugoje vis dar yra didelių spragų. Keturiose valstybėse narėse kai kurių grupių savarankiškai dirbantys asmenys negali gauti ligos išmokų, vienuolikoje valstybių narių – apsidrausti nuo nedarbo, devyniose valstybėse narėse – apsidrausti nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų. Iš stebėsenos ataskaitos matyti, kad galimybės naudotis socialinės apsaugos priemonėmis taip pat gali būti labiau ribotos tam tikrų nestandartinių užimtumo formų darbuotojų atveju. Tokios spragos gali būti susijusios su atsitiktiniu darbu, darbu pagal iškvietimą, darbu pagal trumpalaikes terminuotas darbo sutartis, sezoniniu darbu, pameistryste ar stažuote. Nestandartinio darbo formų pavyzdžiai konkrečiose šalyse: smulkus darbas Vokietijoje, darbo sutartys pagal civilinę teisę Lenkijoje, susitarimai dėl darbo atlikimo Čekijoje, nereguliarių pajamų darbo susitarimai Slovakijoje, namų ūkio darbuotojai Ispanijoje, supaprastintos sutartys Vengrijoje. Tokios sutartys sudaro gana nemažą darbo rinkos dalį.

Nors formaliai nestandartiniais darbuotojams ir savarankiškai dirbantiems asmenims yra socialinės apsaugos priemonės yra taikomos, kai kurie iš jų gali *de facto* turėti ribotas galimybes naudotis socialine apsauga. Ribotos galimybės reiškia, kad šie darbuotojai negali sukaupti pakankamai adekvačių teisių ir prireikus jomis pasinaudoti. Tarp kliūčių – minimalieji būtinojo darbo stažo reikalavimai, laukimo laikotarpiai ir nepakankamas socialinės apsaugos teisių perkeliamumas. Socialinės apsaugos teisės ne visada išsaugomos, kaupiamos ir (arba) perkeliamos, kai asmenys pakeičia statusą darbo rinkoje. Kintant darbo pasauliui, toks lankstumas tampa dar svarbesnis ir perkeliamumo stoka gali trukdyti darbo rinkos dinamizmui ir atitikčiai darbo rinkos poreikiams. Keliose valstybėse narėse reguliavimo stoka, didelės sąnaudos ir nevienodos taisyklės skirtingoms sistemoms gali būti kliūtis norint pereiti iš vieno sektoriaus į kitą arba pakeisti užimtumo formą. Galiausiai daugelyje šalių skaidrios informacijos apie socialinės apsaugos teises trūkumas neleidžia žmonėms priimti informacija pagrįstų sprendimų.

Laikinosios priemonės nepanaikina poreikio išplėsti socialinės apsaugos sistemą, kad ji aprėptų ir tuos, kuriems ji taikoma nenuosekliai. Dauguma priemonių, kurių imtasi COVID-19 krizės pradžioje, buvo pristatytos kaip laikino pobūdžio priemonės. Ekonomikai atsigauvant reikia nuolat dėti pastangas siekiant išlaikyti ir sustiprinti socialinę apsaugą visiems, įskaitant savarankiškai dirbančius asmenis. Reaguojant į krizę, savarankiškai dirbančių asmenų ir nestandartinių darbuotojų apsauga turėtų būti toliau struktūriškai tobulinama, laikantis Rekomendacijos dėl socialinės apsaugos galimybių.

Minimalių pajamų sistemų adekvatumas, palyginti su skurdo ribomis ir mažas pajamas uždirbančių asmenų pajamomis, mažėjo beveik visose valstybėse narėse. Minimalių pajamų išmokų adekvatumą galima stebėti²⁰⁰ tiek lyginant išmokų gavėjų pajamas su nacionaline skurdo riba, tiek su mažą darbo užmokestį uždirbančio asmens pajamomis²⁰¹. Toks palyginimas parodo atitinkamai pajamų poveikį skurdo mažinimui ir aktyvumo skatinimo aspektą bei galimą atgrasomąjį sistemų poveikį. Remiantis naujausiais turimais pajamų duomenimis (2018 m.), minimalių pajamų sistemų adekvatumas 27 ES valstybėse narėse sumažėjo ir tai reiškia, kad minimalių pajamų išmokų gavėjų pajamos atsilieka nuo bendros pajamų raidos iki COVID-19 krizės vykusio ekonomikos augimo sąlygomis. Nors toks adekvatumo sumažėjimas yra visuotinis, lyginant su mažą darbo užmokestį uždirbančio asmens pajamomis, kai kuriose šalyse sumažėjimas yra didesnis (Estijoje –18,2 proc. punkto, Čekijoje –7 proc. punktais, Liuksemburge –5,8 proc. punkto). Tik dviejose šalyse minimalių pajamų adekvatumas yra artimas skurdo ribai (Airijoje ir Nyderlanduose), o Rumunijoje, Bulgarijoje, Vengrijoje, Italijoje²⁰², Čekijoje ir Slovakijoje jis sudaro mažiau nei trečdalį skurdo ribos.

²⁰⁰ Remiantis suderinta minimalių pajamų lyginamosios analizės sistemos metodika, žr. 2019 m. ir 2020 m. bendras užimtumo ataskaitas.

²⁰¹ Asmuo, uždirbantis mažą darbo užmokestį, atliekant šią lyginamąją analizę apibrėžiamas kaip asmuo, uždirbantis 50 proc. vidutinio tos šalies darbo užmokesčio (neatskaičius mokesčių).

²⁰² Vertinama sistema – įtraukių pajamų sistema, taikyta prieš pradedant taikyti 2019 m. priimtą ir šiuo metu galiojančią piliečių pajamų sistemą (*Reddito di cittadinanza*).

70 diagrama. Paramos, kuria garantuojamos minimalios pajamos, adekvatumas įvairiose valstybėse narėse gerokai įvairuoja.

Garantuotų minimalių pajamų gavėjų grynosios pajamos, išreikštos kaip skurdo rizikos ribos proc. (trejų metų vidurkis) ir mažą darbo užmokestį uždirbančio asmens pajamų proc. (2018 pajamų metais)

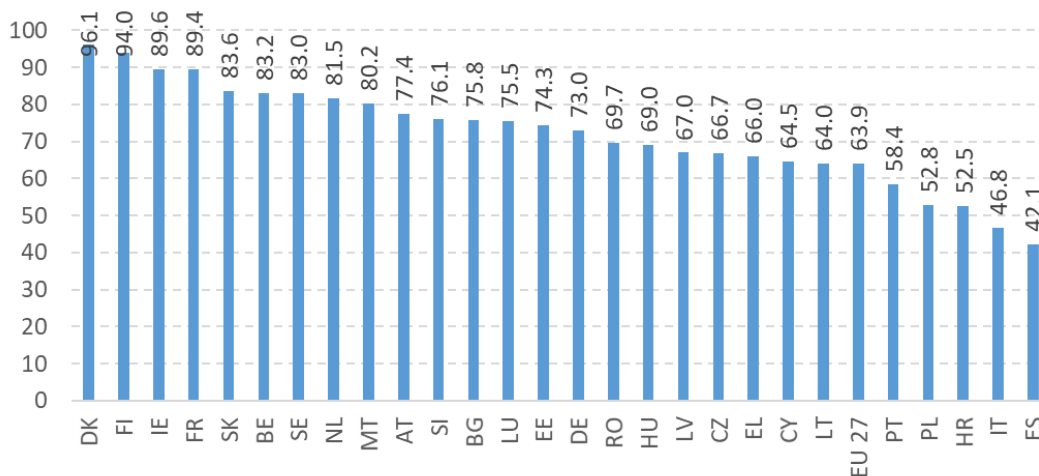
Šaltinis: Eurostatas, EBPO.

Pastabos. Duomenys šioje diagramoje parodo vieno asmens, neturinčio vaikų, padėti. Minimalių pajamų gavėjo grynosios pajamos gali apimti ne tik minimalias pajamas, bet ir kitų rūšių išmokas (pvz., būsto pašalpas). Mažą darbo užmokestį uždirbančiu asmeniu laikomas 50 proc. vidutinio darbo užmokesčio uždirbantis ir visą darbo laiką dirbantis asmuo. BE duomenų eilutės yra su pertrūkiu.

Prieš prasidedant pandemijai socialinių išmokų aprėptis skurdesnių asmenų grupėje buvo iš esmės stabili. Išmokų gavėjų dalis skaičiuojama kaip darbingo amžiaus (18–59 m.) asmenų, gaunančių bet kokias išmokas (išskyrus senatvės išmokas), dalis visoje skurdo riziką patiriančių gyventojų populiacijoje. Šis rodiklis smarkiai įvairuoja: nuo 42,1 proc. Ispanijoje iki 96,1 proc. Danijoje, o 27 ES valstybių narių vidurkis yra 63,9 proc., šiek tiek (2 proc. punktais) mažesnis, palyginti su praėjusiais metais.

71 diagrama. Keliose valstybėse narėse daug gyventojų, kuriems gresia skurdo rizika, negauna jokių išmokų.

Išmokų gavėjų (18–59 m. amžiaus asmenų, gaunančių bet kokias socialines išmokas, išskyrus senatvės išmokas) dalis visoje skurdo riziką patiriančių gyventojų populiacijoje, 2018 m.

Šaltinis – savarankiški skaičiavimai remiantis ESTAT SPGS duomenimis.

Nepajėgumas šildyti namų mažėja, tačiau įvairiose šalyse labai skiriasi. Šis energijos nepritekliaus aspektas vidutiniškai sumažėjo nuo 11,2 proc. piko 2012 m. iki 6,9 proc. 2019 m. Gyventojų, negalinčių patenkinti savo būsto šildymo poreikių, proc. dalis smarkiai sumažėjo (5 proc. punktais ar daugiau) Maltoje, Bulgarijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Vengrijoje, Kipre, Graikijoje, Lenkijoje, Portugalijoje, Italijoje ir Rumunijoje ir padidėjo 2,3 proc. punkto Slovakijoje ir 1,8 proc. punkto Liuksemburge. 27 ES valstybėse narėse poveikį pajuto 18,8 proc. asmenų, kuriems gresia skurdas (palyginti su 5 proc. asmenų, gyvenančių namų ūkiuose, kurių pajamos sudaro 60 proc. ar daugiau ekvivalentinių pajamų medianos). Vienišiemis 65 m. ar vyresniems asmenims (10,2 proc.) arba vienišiemis tėvams (10,5 proc.) kilo didesnė rizika nei visiems kitiems gyventojams. Neseniai priimtoje Komisijos rekomendacijoje dėl energijos nepritekliaus²⁰³ pateikiamos gairės ir patikslinama, kas ES laikoma energijos nepriteklumi, kartu pristatant valstybių narių nacionalinius energetikos ir klimato sričių veiksmų planus ir Komisijos atliktus jų vertinimus.

²⁰³ C(2020) 9600 final.

Pensijų adekvatumas 2019 m. šiek tiek sumažėjo. 65 m. ir vyresnių asmenų AROPE lygis 27 ES valstybėse narėse šiek tiek pakilo – nuo 18,4 proc. 2018 m. iki 18,5 proc. 2019 m., tačiau vis tiek išlieka gerokai žemesnis nei 2008 m. (23,3 proc.). Lyčių skirtumai išlieka dideli (16,1 proc. tarp vyresnio amžiaus vyrų, 21 proc. tarp vyresnio amžiaus moterų). Skirtingose valstybėse narėse šis rodiklis labai įvairuoja: nuo 9,6 proc. Liuksemburge iki 47,1 proc. Bulgarijoje. AROPE lygio kilimą pirmiausia lėmė santykinis skurdas, nes skurdo riba padidėjo visose 27 šalyse, išskyrus Švediją. Priešingai, didelio materialinio nepritekliaus lygis toliau mažėjo: sumažėjęs nuo 7,5 proc. 2008 m. iki 4,7 proc. 2018 m., jis 2019 m. vėl smuko iki 4,4 proc. Bendras pajamų pakeitimo pensijomis santykis²⁰⁴ taip pat šiek tiek sumažėjo: nuo 58 proc. 2018 m. iki 57 proc. 2019 m.; tai rodo, kad pensijų išmokos, palyginti su paskutiniu profesinės veiklos etapu uždirbtomis pajamomis, sumažėjo. Vis dėlto jis išlieka didesnis nei 2008 m. (52 proc.). Lyčių skirtumas (moterims vidutiniškai būdingas mažesnis pajamų pakeitimo pensijomis santykis) sumažėjo nuo 5 iki 4 proc. punktų ir nuo 2008 m. buvo iš esmės pastovus, nepaisant to, kad moterų užimtumas santykinai padidėjo.

Vyrų ir moterų pensijų skirtumas ir toliau pamažu mažėja. Vyrų ir moterų pensijų skirtumas²⁰⁵ nuo 2010 m. mažėja maždaug 1 proc. punktu per metus ir 2018 m. sudarė 29,1 proc. (65–74 m. amžiaus grupėje). Iš naujų 2019 m. duomenų matyti, kad vyrų ir moterų pensijų skirtumas buvo didžiausias Liuksemburge, Maltoje, Nyderlanduose (daugiau nei 40 proc.), Austrijoje, Kipre (kiek daugiau nei 35 proc.), o mažiausias (mažiau nei 10 proc.) – Estijoje (0,2 proc.), Danijoje (6,7 proc.) ir Slovėnijoje (9,4 proc.).

COVID-19 pandemija dar labiau išryškino pagyvenusių asmenų priežiūros poreikius. Nuo COVID-19 protrūkio pradžios penktadalis 50 m. amžiaus ir vyresnių asmenų, kuriems reikia priežiūros, patyrė, kad tapo sunkiau gauti jiems reikalingą priežiūrą²⁰⁶; taip yra dėl to, kad juos prižiūrintys asmenys negalėjo jų pasiekti, arba dėl to, kad jie nebegalėjo įpirkti priežiūros paslaugų.

²⁰⁴ Bendras pajamų pakeitimo pensijomis santykis yra 65–74 m. amžiaus gyventojų bendrų individualių pajamų mediana, palyginti su 50–59 m. amžiaus gyventojų bendrų individualių darbo pajamų mediana, neįtraukiant kitų socialinių išmokų.

²⁰⁵ Vyrų ir moterų pensijų skirtumas – tai skirtumas procentais tarp visų į tyrimą įtrauktų moterų vidutinės individualios senatvės pensijos ir palyginamos grupės vyrų vidutinės individualios senatvės pensijos.

²⁰⁶ SHARE tyrimo 8-asis etapas, preliminarūs rezultatai.

Būsto įperkamumas Europos namų ūkiams 2019 m. toliau gerėjo, bet tarp valstybių narių yra nemenkų skirtumų. 2019 m. 9,4 proc. 27 ES valstybių narių gyventojų gyveno namų ūkiuose, kuriuose 40 proc. ar daugiau ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų išleidžiama būstui (per didelių išlaidų būstui rodiklis). Šis rodiklis buvo didžiausias Graikijoje (36,2 proc.), po jos eina Bulgarija ir Danija (daugiau nei 15 proc.), o mažiausias – Suomijoje, Maltoje ir Kipre (mažiau nei 4 proc. gyventojų). Gyventojų, kuriems gresia skurdas, grupėje per didelių išlaidų būstui rodiklis buvo gerokai didesnis (35 proc. 2019 m.) ir tarp valstybių narių yra didelių skirtumų. Graikijoje per dideles išlaidas būstui patiria 88 proc. gyventojų, kuriems gresia skurdas, Danijoje – 74 proc., o Bulgarijoje ir Vokietijoje – 48 proc. Kita vertus, Lietuvoje, Latvijoje, Suomijoje, Estijoje, Kipre ir Maltoje mažiau nei 20 proc. gyventojų, kuriems gresia skurdas, būstui išleidžia 40 proc. ar daugiau disponuojamųjų pajamų. Apskritai nuomininkai, kurie būstą nuomoja privačiojoje rinkoje arba mažesnėmis kainomis, yra labiau priklausomi nuo būsto įperkamumo nei hipoteką turintys savininkai. Per didelių išlaidų būstui rodiklis didesnis buvo miestuose (11,9 proc.) nei kaimo vietovėse (6,8 proc.).

Per pastarąjį dešimtmetį būsto kokybė pagerėjo, bet vis tiek 4 proc. 27 ES valstybių narių gyventojų gyveno perpildytame būste ar nekokybiškame būste. Tokios problemos – vonios ar tualetų nebuvimas, kiauras būsto stogas arba pernelyg tamsiu laikomas būstas. Perpildymas ar nekokybiškas būstas neproporcingai dažnas asmenų, kuriems gresia skurdas, grupėje ir tarp nuomininkų, ypač subsidijuojamos būsto nuomos rinkoje. Ne ES gimę asmenys 2019 m. taip pat patyrė daugiau su galimybe gauti deramą būstą susijusių sunkumų: daug jų gyveno perpildytame būste (27,6 proc., palyginti su 14,2 proc. ES šalyje gimusių asmenų grupėje) ir patyrė per dideles išlaidas būstui (19,1 proc., palyginti su 8,8 proc. ES šalyje gimusių asmenų grupėje).

Benamystė daugumoje Europos Sąjungos valstybių narių per pastarąjį dešimtmetį nuolat didėjo. Skaičiuojama, kad ES kasnakt gatvėje arba susiklosčius ypatingai padėčiai skiriamame būste ar laikiname būste nakvoja bent 700 000 žmonių – tai 70 proc. daugiau nei prieš dešimt metų²⁰⁷. Be to, benamystės rizika kyla įvairiose visuomenės grupėse. 1993–2017 m. Švedijoje moterų dalis benamių populiacijoje padidėjo nuo 17 iki 38 proc. Nyderlanduose 2009–2018 m. benamių jaunuolių skaičius padidėjo daugiau nei trigubai: nuo 4 000 iki 12 600. Be to, benamių populiacijoje neproporcingai daug pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų. Vokietijoje šeimos su vaikais sudaro 27,2 proc. benamių pabėgėlių, palyginti su 13 proc. likusioje benamių populiacijoje. Barselonoje 52,3 proc. benamių yra trečiųjų šalių piliečiai. Graikijoje 51 proc. iš 3 774 nelydimų nepilnamečių yra benamiai. Benamiai asmenys taip pat susiduria su nelygybe sveikatos srityje: dideli lėtinių psichikos ir fizinės sveikatos sutrikimų rodikliai, piktnaudžiavimo narkotikais problemos ir mažesnė tikėtina gyvenimo trukmė.

Dėl COVID-19 krizės valstybių narių sveikatos priežiūros sistemos patyrė precedento neturintį spaudimą. Be spaudimo valstybių narių reagavimo į krizę pajėgumams, padidėjo esami struktūriniai sunkumai, susiję su sveikatos priežiūros sistemų veiksmingumu, prieinamumu ir atsparumu. Jie, pavyzdžiui, susiję su nepakankamu sveikatos investicijų finansavimu (įskaitant investicijas į pasirengimo krizei ir reagavimo į ją priemones), ribotu priežiūros koordinavimu ir integravimu, prasta pirmine sveikatos priežiūra, neišnykstančiomis kliūtėmis norint pasinaudoti sveikatos priežiūros paslaugomis ir nepatenkintais medicininės priežiūros poreikiais. Tokių sunkumų patiria daugiausia pažeidžiamiausi asmenys, visų pirma dėl didelių mokėjimų savo lėšomis.

²⁰⁷ FEANTSA (2020 m.), *Fifth overview of housing exclusion in Europe*.

Gyventojų, kurie nurodo turį, jų vertinimu, nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių, dalis valstybėse narėse vis dar labai įvairuoja, kalbant tiek apie lygį, tiek apie pokyčius.

Priešingai nei ankstesniais metais, 2019 m. atsiranda neigiama koreliacija tarp nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių lygio ir pokyčių, o tai reiškia, kad rodiklis paskutiniu laikotarpiu santykinai labiau sumažėjo tose šalyse, kuriose nepatenkintų (kaip suvokiama) poreikių yra daugiausia (72 diagrama). Kai kuriose valstybėse sunkumų tebekelia sveikatos priežiūros paslaugų kaina ir laukimo laikas. Vidutinė ES gyventojų, kurie patys nurodė turintys dėl per didelės kainos, per ilgo laukimo laiko ar atstumo nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių, dalis 2019 m. išliko beveik stabili ir vidutiniškai sudarė 1,7 proc. (1,8 proc. 2018 m.). Ši dalis vis dar viršijo 5 proc. Estijoje ir Graikijoje, o Rumunijoje ir Suomijoje – beveik pasiekė šią ribą. Pastebimiausias padidėjimas 2019 m. nustatytas Danijoje – ten lygis išaugo iki 1,8 proc., priartėdamas prie ES vidurkio. Neįgaliųjų, kurie patys nurodė turintys nepatenkintų medicininės apžiūros poreikių, dalis 2019 m. buvo didesnė ir siekė 4,2 proc., palyginti su 1 proc. neturinčių negalios asmenų grupėje. Ypač nepalankioje padėtyje yra sunkią negalią turintys asmenys (5,6 proc.)²⁰⁸.

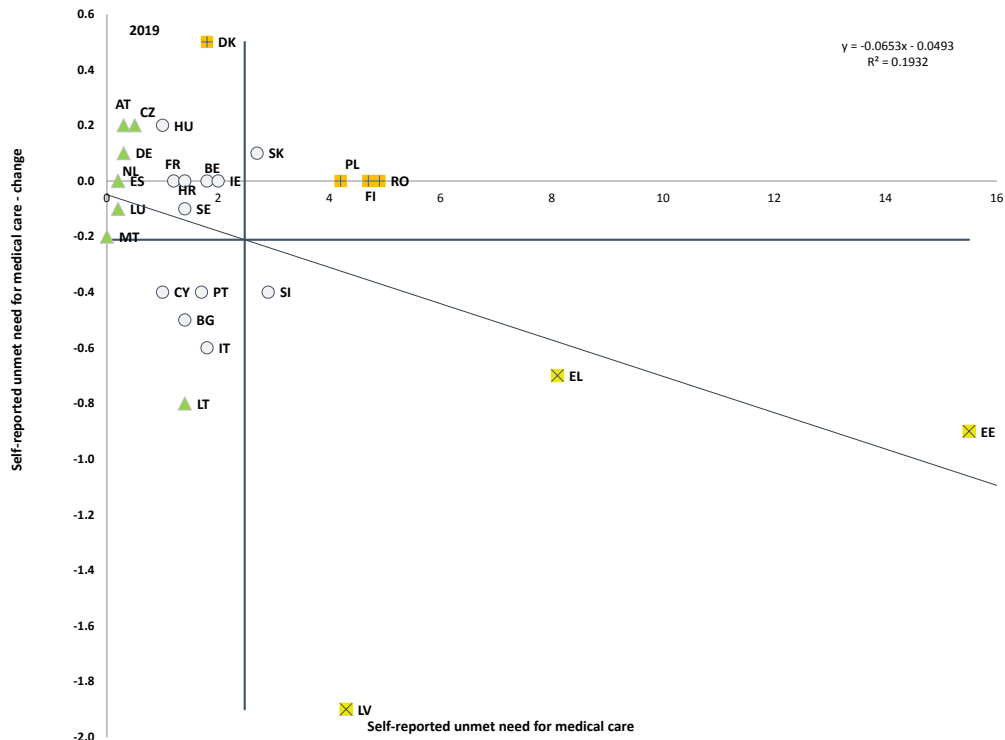
Kai kuriose šalyse galimybių naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis problemas galima paaiškinti pajamų lygiu ar aktyvumo statusu. Nors daugumoje šalių reikšmingų skirtumų pagal aktyvumo statusą nėra (

²⁰⁸ ES SPGS 2019 m. lentelė [HLTH_DH030].

73 diagrama), kai kuriose iš jų bedarbiai (Estijoje ir Graikijoje) ir pensininkai (Estijoje, Graikijoje ir Rumunijoje) susiduria su dideliais sunkumais norėdami gauti sveikatos priežiūros paslaugas, o nepatenkinti medicininės priežiūros poreikiai viršija 10 proc. Daugumoje ES šalių mažiausių pajamų kvintilio grupės atstovai dažniau turi nepatenkintų sveikatos priežiūros poreikių (žr. pav. skyriuje „Svarbiausia informacija“). Mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams tenkanti našta ypač didelė Graikijoje (+10 proc. punktų, palyginti su visais gyventojais) ir Latvijoje (daugiau nei 4,5 proc. punkto, palyginti su visais gyventojais).

72 diagrama. Iki COVID-19 krizės valstybėse narėse asmenų, kurie nurodo turintys nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių, rodiklis smarkiai įvairavo.

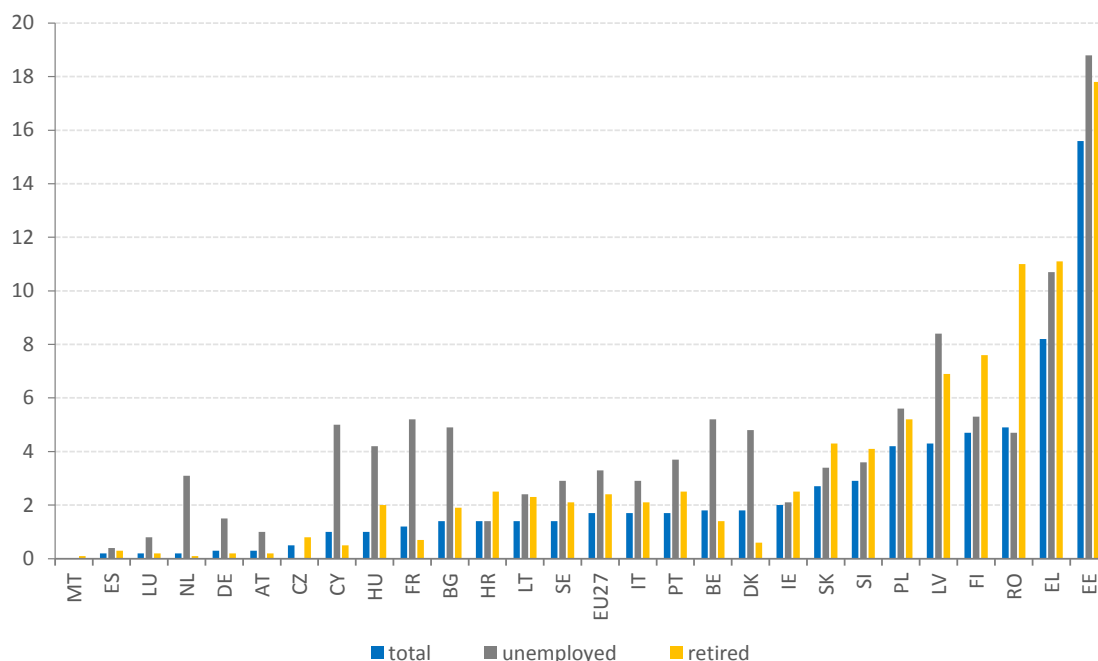
Asmenys, kurie nurodo turį nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)

Šaltinis: Eurostatas, ES statistika apie pajamas ir gyvenimo sąlygas. Laikotarpis: 2019 m. lygiai ir metiniai pokyčiai, palyginti su 2018 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede. BE duomenų eilutės yra su pertrūkiu.

73 diagrama. Kai kuriose šalyse daugiau nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių turintys praneša bedarbiai ar pensininkai.

Pačių asmenų nurodyti nepatenkinti medicininės apžiūros poreikiai pagal aktyvumo statusą (2019 m.)

Šaltinis: Eurostatas [hlth_silc_13]. BE duomenų eilutės yra su pertrūkiu.

Koreguojant pagal amžiaus grupę, daugiau nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių paprastai turi ne ES gimę asmenys (palyginti su ES šalyse gimusiais asmenimis). Tai ypač akivaizdu Estijoje ir Graikijoje, kiek mažiau – Švedijoje, Italijoje, Danijoje ir Latvijoje²⁰⁹. Tokia tendencija gali būti susijusi su įvairiais veiksniais, pavyzdžiui, galimybės naudotis paslaugomis neturėjimu dėl gyventojų statuso ar riboto sveikatos draudimo (kai kuriose šalyse), nepakankamu išmanymu, kaip naudotis tomis paslaugomis, finansiniais ištekliais, migrantų koncentracija palankių sąlygų neturinčiose vietovėse, kuriose yra mažiau galimybių pasinaudoti sveikatos priežiūros paslaugomis, ir nacionalinėmis sistemomis, kurios nėra pritaikytos prie konkrečių migrantų poreikių²¹⁰. Šiais veiksniais, drauge su būsto problemomis ir poveikiu darbe, paaiškinama, kodėl migrantai patiria didesnę COVID-19 pandemijos poveikį²¹¹. ES gyvenančių migrantų grupėje itin didelė rizika gali kilti pabėgėliams (ir prieglobsčio prašytojams).

²⁰⁹ ES EBPO (2019), *Settling In, Indicators of Immigrant Integration*, 4.11 diagrama. Nepatenkinti medicininiai poreikiai.

²¹⁰ EK (2020) EWSI paslaugų prieinamumo analizė vertinant ilgalaikę migrantų ir pabėgėlių integraciją Europoje. Pateikiama <https://europa.eu/Xq69WR>.

²¹¹ Žr. EBPO, *What is the impact of the Covid 19 pandemic on immigrants and their children*, <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/what-is-the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-immigrants-and-their-children-e7cbb7de/>.

65 m. amžiaus asmenų likusio sveiko gyvenimo tikėtina vidutinė trukmė 2018 m. išliko nepakitusi. Dabar ji siekia 9,8 metų vyrams ir 10,0 metų moterims. Ilgiausia sulaukus 65 m. amžiaus likusio sveiko gyvenimo trukmė prognozuojama Švedijoje, Maltoje, Airijoje ir Ispanijoje (daugiau kaip 12 metų tiek vyrams, tiek moterims), itin trumpa tikėtina sveiko gyvenimo trukmė yra Latvijoje, Slovakijoje ir Kroatijoje (maždaug 5 metai).

Sveikatos priežiūra finansuojama pagal daug įvairių sistemų ir santykinė kiekvienos sistemos svarba valstybėse narėse skiriasi. 2018 m. Bulgarijoje, Graikijoje, Kipre, Latvijoje ir Lietuvoje mokėjimai savo lėšomis, t. y. namų ūkių išlaidos sveikatos priežiūrai (įskaitant medicinos prekes), nekompensuojami iš jokios sistemos ar kompensuojami tik iš dalies organizuotoje sistemoje, palyginti su visomis išlaidomis sveikatos priežiūrai, viršijo 30 proc. (

74 diagrama).

Pandemija padarė didelį poveikį ilgalaikės priežiūros sistemoms dėl didelio su ja sukėlusia liga susijusio jų naudotojų pažeidžiamumo (dėl senatvės, gretutinių ligų ar negalios).

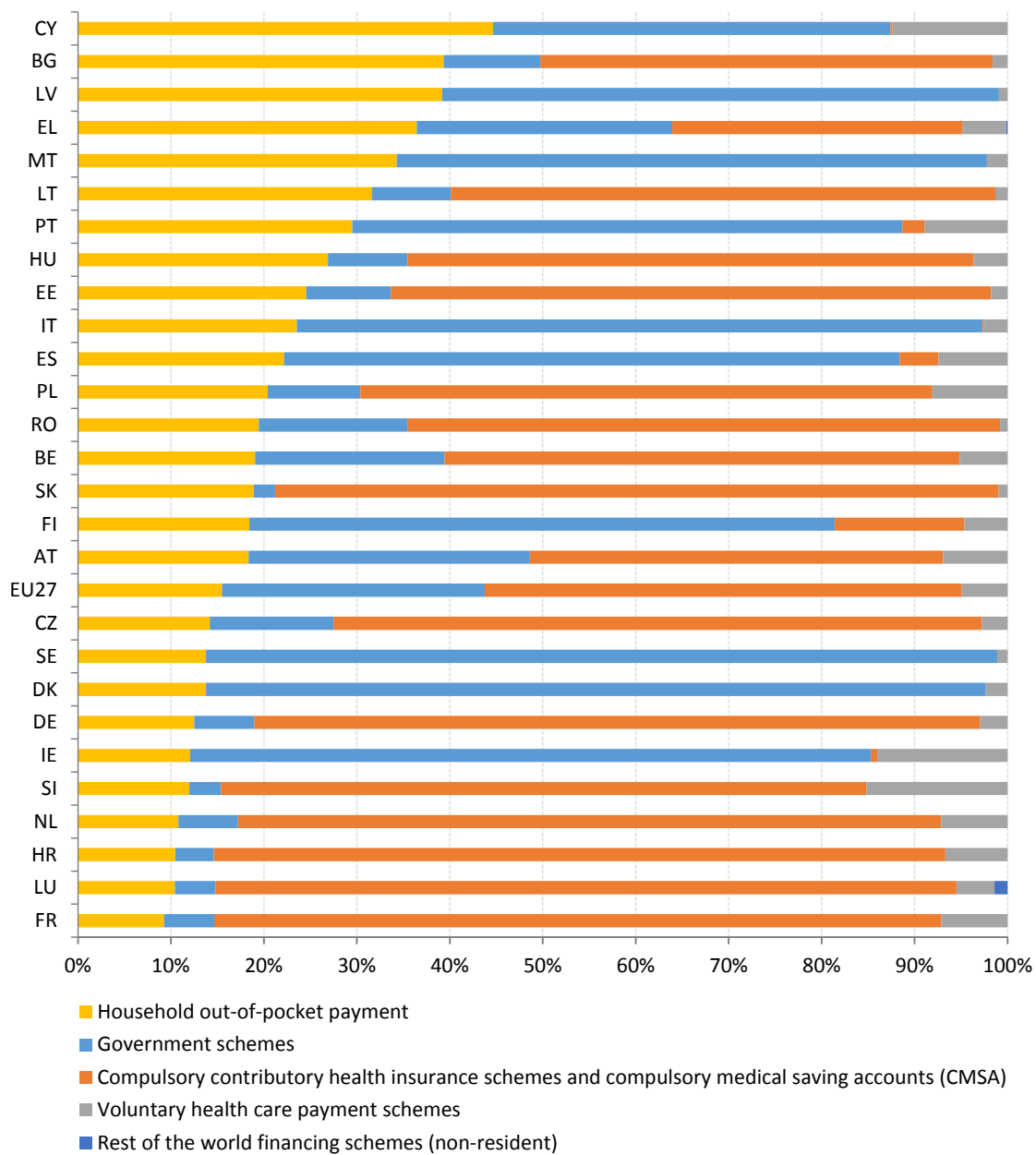
Pastarosiomis savaitėmis tapo akivaizdūs keli COVID nulemti ilgalaikės priežiūros srities sunkumai: pradedant ribotu duomenų prieinamumu, sudėtinga darbuotojų ir neformaliųjų slaugytojų padėtimi, paslaugų teikimo nutraukimu, nepakankamais testavimo pajėgumais ir asmeninių apsaugos priemonių trūkumu ir baigiant vyresnio amžiaus asmenų ir neįgaliųjų (ypač proto ir sunkią negalią turinčių asmenų) žmogaus teisių pažeidimais. Kai kurie iš jų yra nauji, krizės nulemti sunkumai (pvz., testavimo pajėgumai), o kitais atvejais dėl COVID-19 pandemijos išryškėjo ir padidėjo esami struktūriniai trūkumai (pvz., susiję su galimybe naudotis priežiūros paslaugomis ir darbo jėga).

ES gyventojams senėjant didėja ilgalaikės priežiūros poreikis. Per ateinančius šešis dešimtmečius (iki 2070 m.) 80 m. amžiaus ir vyresnių europiečių skaičius išaugs dvigubai ir prognozuojama, kad senėjimo indeksas (vyresnių nei 65 m. amžiaus asmenų, palyginti su 15–64 m. amžiaus asmenimis, dalis) nuo 29,6 proc. 2016 m. išaugs iki 51,2 proc. 2070 m.²¹² Kiekvienam 65 m. amžiaus ar vyresniam žmogui ES teks ne 3,3, kaip 2016 m., o tik 2 darbingo amžiaus gyventojai. Rizika tapti priklausomu didėja žmogui senstant ir didėjant tikimybei, kad sveikata pablogės (27,3 proc. 65 m. amžiaus ir vyresnių žmonių ir 41,5 proc. 75 m. amžiaus ir vyresnių žmonių praneša nepajėgiantys pasirūpinti asmenine priežiūra ar namų ūkiu).

²¹² Europos Komisija, 2018 m. visuomenės senėjimo ataskaita. Pateikiama: https://ec.europa.eu/info/publications/economy-finance/2018-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-eu-member-states-2016-2070_en.

74 diagrama. Kai kuriose valstybėse narėse mokėjimai savo lėšomis sudaro didelę visų sveikatos priežiūros išlaidų dalį.

Sveikatos priežiūros išlaidos pagal finansavimo šaltinį, 2018 m.

Šaltinis: Eurostatas [hlth_sha11_hf]. Pastabos. Duomenys surinkti pagal Komisijos reglamentą (ES) 2015/359 dėl sveikatos priežiūros išlaidų ir jos finansavimo statistinių duomenų (Sveikatos sąskaitų sistemos 2011 m. vadovas).

Daug asmeninės priežiūros paslaugų poreikį turinčių asmenų neturi galimybės jomis naudotis. 2014 m. (naujausi turimi duomenys)²¹³ 27 ES valstybėse narėse vidutiniškai 52 proc. asmenų, patiriančių didelių asmeninės priežiūros ar namų ūkio veiklos sunkumų, negavo su šia veikla susijusios pagalbos, 37 proc. gavo pakankamą pagalbą, o 11 proc. pagalbos nereikėjo. Daugeliui namų ūkių sunku gauti profesionalias priežiūros namuose paslaugas, o pagrindiniai kliūčių naudotis priežiūros namuose paslaugomis veiksniai buvo finansinės priežastys (35,7 proc.), tokių paslaugų nebuvimas (9,7 proc.), poreikį turinčio asmens atsisakymas jomis naudotis (5 proc.) ir nepatenkinama kokybė (2,1 proc.). 27 ES valstybėse narėse 6,3 proc. suaugusiųjų yra teikę neformaliosios priežiūros paslaugas savo šeimos nariams ar draugams.

Prognozuojama, kad ilgalaikės priežiūros paklausa smarkiai išaugs. Ilgalaikės priežiūros išlaidos, palyginti su išlaidomis sveikatos apsaugai ir pensijoms, yra sparčiausiai didėjančios socialinės išlaidos. Prognozuojama, kad 2016–2070 m. ES viešosios išlaidos ilgalaikiai priežiūrai išaugs nuo 1,6 iki 2,7 proc. BVP, o visoje ES bus didelių skirtumų (žr. 72 diagramą).

Kintantis moterų vaidmuo visuomenėje koreliuoja su demografiniais pokyčiais ir ilgalaikės priežiūros paslaugų teikimu ES. Nors vis dar yra skirtumų tarp vyrų ir moterų (žr. 3.2 skyrių), moterys vis aktyviau dalyvauja darbo rinkoje ir tai yra teigiamas pokytis atsižvelgiant į visuomenės senėjimą ir mažėjantį darbingo amžiaus gyventojų skaičių. Atsižvelgiant į padidėjusį moterų judumą ir dalyvavimą darbo rinkoje, jos turi mažiau galimybių teikti ilgalaikės priežiūros paslaugas savo socialinės aplinkos nariams. Tad kyla dar didesnis poreikis užtikrinti adekvačias ir įperkamas ilgalaikės priežiūros paslaugas.

²¹³ 2020 m. rezultatų laukiama 2021 m. [hlth_ehis_tae].

3.4.2 Priemonės, kurių ėmėsi valstybės narės

Valstybės narės, reaguodamos į COVID-19 krizės socialinį poveikį, ėmėsi neatidėliotinu priemonių, neretai kartu įgyvendindamos reformas, kuriomis siekiama pagerinti asmenų, kuriems gresia skurdas, socialinę apsaugą. Daugelyje valstybių narių priimtose priemonėse, kuriomis siekiama remti labai nestabilioje padėtyje esančių namų ūkių pajamas. Tarp tokių priemonių – esamų išmokų didinimas arba papildomų paslaugų natūra teikimas, reikalavimų atitikties taisyklių sušvelninimas ir administracinės naštos mažinimas arba naujų laikinų išmokų skyrimas. Šiomis laikinomis priemonėmis ypač siekiama remti asmenis, neturinčius teisės į bedarbio pašalpą ir gaunančius labai mažas pajamas. Pavyzdžiui, Italijoje skiriamos vadinamosios ekstremaliųjų situacijų pajamos (*Reddito di emergenza*), kuriomis siekiama remti mažas pajamas gaunančias šeimas (potencialiai – vieną milijoną asmenų), kurioms netaikoma minimalių pajamų sistema arba kitos su krize susijusios priemonės (kaip antai darbo užmokesčio priedų sistemos ar išmokos reglamentuojamųjų profesijų atstovams). Bulgarijoje šeimoms su jaunesniais nei 14 m. amžiaus vaikais, kurių nariai per izoliacijos laikotarpį buvo išėję nemokamų atostogų, išmokėta vienkartinė beveik 200 EUR suma, o vyriausybė ir toliau skyrė socialinės paramos išmokas sušvelnindama su įprastų mokyklų lankymu susijusius reikalavimus. Suomijoje buvo remiamos labiausiai ekonomiškai pažeidžiamos šeimos, gaunančios minimalias pajamas, kai dėl su pandemija susijusių ribojimo priemonių atsirado papildomų išlaidų. Kalbant apie nuolatinės priemonės, Ispanijoje priimta nacionalinė minimalių pajamų sistema, kurioje nustatyta minimali apatinė riba, taikoma visoje teritorijoje, ir bendros taisyklės dėl reikalavimų atitikties, trukmės ir sumos. Tikimasi, kad esamų regioninių sistemų aprėptis bus išplėsta ir kad sumažės regioniniai skirtumai. Nacionalinė sistema dera su mažomis darbo pajamomis, nors rengiamos konkrečios su šiuo aspektu susijusios taisyklės ir kitos aktyvumo skatinimo priemonės. Kitose valstybėse narėse padaryta mažesnio masto nuolatinių pakeitimų. Latvijoje nuo 2021 m. sausio 1 d. garantuotos minimalios pajamos (GMI) bus padidintos nuo šiuo metu skiriamų 64 EUR iki 109 EUR per mėnesį vienam namų ūkio nariui. Papildomos priemonės apima nepasiturinčių asmenų pajamų ribos didinimą, valstybinės socialinės apsaugos išmokos didinimą vyresniems asmenims ir asmenims su negalia, taip pat finansinę paramą tėvų priežiūros netekusiems vaikams. Bulgarijoje numatytos naujos bazinės pajamos šildymui išplečiant prieigos kriterijus ir padidinant sumas (24,5 proc. didesnės sumos ir 21 proc. daugiau įtrauktų asmenų, palyginti su 2018 m.).

COVID-19 krizė daro beprecedentį spaudimą tikslinėms socialinėms paslaugoms. Daugelis tikslinių socialinių paslaugų nebuvo laikomos būtinosiomis ir per izoliavimo laikotarpius negalėjo būti teikiamos. Tai padarė neproporcingą poveikį pažeidžiamiausioje padėtyje esantiems asmenims, kurie klio vėsi nuolatiniu šių paslaugų teikimu, visų pirma benamiams, neįgaliesiems, įsiskolinusiems namų ūkiams, vaikams, šeiminių smurtą patiriantiems asmenims, priklausomybę turintiems asmenims ir namų ūkiams, kuriuose lankosi socialiniai darbuotojai. Toks neigiamas poveikis buvo padarytas, visų pirma, NVO ir socialinės ekonomikos įmonių teikiamoms paslaugoms. Teikti šias paslaugas ir informuoti paslaugų gavėjus trukdė personalo stoka, veiklos tęstinumo planų nebuvimas, ribotas IRT technologijų naudojimas, komunikacijos problemos ir sunkumai koordinuojant veiksmus su kitais suinteresuotaisiais subjektais, kaip antai valdžios institucijomis, paslaugų teikėjais ir NVO. Tokiomis sudėtingomis aplinkybėmis valstybės narės ėmėsi teigiamų planinių ir neatidėliotinių priemonių. Kalbant apie pastarąsias, pavyzdžiui, Ispanijoje iš nacionalinio biudžeto papildomi ištekliai buvo perkelti socialinėms paslaugoms regionuose ir savivaldybėse, siekiant padėti pažeidžiamiems asmenims, visų pirma pagyvenusiems ir priklausomiems asmenims. Be to, vietos valdžios institucijos buvo įgaliotos 2019 m. biudžeto perteklių (maždaug 300 mln. EUR) investuoti į pandemijos padarinių mažinimo priemones. Bulgarijoje buvo paskirta papildomų lėšų socialinių tarnybų darbuotojams remti pandemijos metu (2020 m. – 15 mln. BGN arba 7,7 mln. EUR, o 2021 m. šios lėšos buvo dar padidintos iki 421,9 mln. BGN arba 215,7 mln. EUR). Vokietija sutelkė dėmesį į tai, kad būtų užtikrintas socialinių paslaugų tęstinumas. Buvo priimtas įstatymas siekiant užtikrinti, kad finansavimo teikėjai mokėtų subsidijas socialinių paslaugų teikėjams, net jeigu pastarieji negali teikti savo paslaugų pandemijos metu. Kalbant apie planines priemones, Estijoje priimta mentorystės programa, kuria siekiama padėti savivaldybėms vykdyti užduotis socialinės gerovės srityje, remti socialinės gerovės organizacijų plėtrą ir gerinti gerovės priemonių kokybę vietos lygmeniu. Dar viena priemone užtikrinama socialinė rehabilitacija be eilės, kai psichologinių sutrikimų atsiranda pirmą kartą, siekiant užtikrinti laiku teikiamą ir nenutrūkstamą paramą. Rumunijoje pakoreguotos standartinės išlaidos socialinėms paslaugoms pažeidžiamų grupių naudos gavėjams, t. y. vaikams, neįgaliems suaugusiems, priklausomiems pagyvenusiems asmenims, šeiminių smurto aukoms arba socialinėms paslaugoms agresoriams.

Įvairių rūšių paslaugoms skirtos lėšos padidintos nuo 44 proc. iki 98 proc. Atitinkamų veiksmų imtasi ir vietos lygmeniu, be kita ko, atidedant mokėjimus už tam tikras mokamas paslaugas, perkelti darbuotojus, skiriant papildomą infrastruktūrą (taip pat benamiams), pradedant teikti nuotoline paslaugas ir perkelti paslaugų teikimą į internetą. Siekdama pažaboti didėjančią šeiminių smurtą, Lietuva sukūrė sistemą, kuri sudaro galimybes (potencialioms) šeiminių smurto aukoms susisiekti su atitinkamomis valdžios institucijomis ne tik skambinant telefonu, bet ir siunčiant SMS žinutę.

Valstybės narės ėmėsi priemonių, kuriomis siekiama sudaryti palankesnes sąlygas naudotis pagrindinėmis paslaugomis ir spręsti energijos nepriteklius problemą, be kita ko, reaguojant į COVID-19 krizę. Priemonės, kuriomis siekiama žmonėms, kuriems reikia pagalbos, sudaryti palankesnes sąlygas naudotis būtinosiomis paslaugomis, kaip antai vandens tiekimo, sanitarijos, energetikos, transporto, skaitmeninių ryšių ir finansinėmis paslaugomis, valstybėse narėse labai įvairuoja. Tai, be kita ko, bendrosios socialinės politikos priemonės, skirtos mažas pajamas gaunantiems ar skurstantiems namų ūkiams, kaip antai pajamų rėmimas, kad jie galėtų įpirkti paslaugas, arba pagalba apmokant sąskaitas, kuponai, kredito linijos ir subsidijos, atleidimas nuo mokesčių, tiesioginė intervencija mažinant paslaugų kainą ir vartotojų apsaugos priemonės, pavyzdžiui, būtiniausių paslaugų teikimas ir apsauga nuo jų atjungimo²¹⁴. Kai kurios valstybės narės pastaraisiais metais pritaikė savo politiką, kad išplėstų paramą ir sudarytų palankesnes sąlygas ja naudotis. Pavyzdžiui, Rumunijoje mažas pajamas gaunantiems gyventojams numatytos naujos išmokos pinigais, kad būtų užtikrinamas geriamojo vandens ir kanalizacijos paslaugų teikimas. Italijoje nuo 2021 m. išrašant sąskaitas nuolaidos už vandenį ir elektros energiją bus taikomos automatiškai, mėginant užtikrinti, kad skiriamos išmokos būtų išnaudojamos geriau. Būtiniosios paslaugos užtikrintos visą COVID-19 krizės laikotarpį, tačiau pažeidžiamos grupės gali patirti vis daugiau sunkumų, susijusių su jų galimybe jomis naudotis ir jų įperkamumu. Priimdamos neatidėliotinių priemonių rinkinius valstybės narės ėmėsi šios rizikos mažinimo priemonių. Pavyzdžiui, Ispanijoje buvo išplėsta klientų, turinčių teisę mokėti už elektros energiją pagal socialinį tarifą, grupė, į ją įtraukiant kai kuriuos savarankiškai dirbančius asmenis. Galiausiai daugiau dėmesio vėl skiriama energijos nepritekliui pagal nacionalinius energetikos ir klimato srities veiksmu planus (NECP)²¹⁵ ir iniciatyvą „Renovacijos banga“²¹⁶. NECP įperkamumo klausimas taip pat neretai vertinamas atsižvelgiant į su energetika ir klimato kaita susijusią pertvarką. Tai pasakytina apie Austriją, Belgiją, Prancūziją, Nyderlandus ir Daniją.

²¹⁴ ESPN(2020), *Access to essential services for people on low incomes in Europe. An analysis of policies in 35 countries*, Briuselis, Europos Komisija. Pateikiama: <https://europa.eu/!rp96Kc>.

²¹⁵ Valstybės narės turėjo parengti NECP energetikos sąjungos kontekste ir pagal 2019 m. priimtą dokumentų rinkinį „Švari energija visiems europiečiams“. Pateikiama: <https://europa.eu/!WR76jF>.

²¹⁶ COM/2020/662 final.

COVID-19 krizė tikriausiai padarys ypač didelį poveikį mažas pajamas gaunančioms

šeimoms su vaikais. Įprastomis sąlygomis tėvų dalyvavimo darbo rinkoje padidėjimas yra vienas iš veiksmingiausių kovos su pagrindinėmis vaikų skurdo priežastimis būdų, o pagrindinės intervencijos priemonės yra aktyvi darbo rinkos politika ir įperkamu kokybiškų vaiko priežiūros paslaugų išplėtimas ir ilgos vaiko priežiūros įstaigų darbo valandos. Tačiau dėl COVID-19 šioje srityje kyla sunkumų. Dėl ekonomikos nuosmukio ne tik sumažėjo naujų laisvų darbo vietų, bet siekiamos sušvelninti epidemijos riziką daugelis vaikų priežiūros įstaigų taip pat apribojo savo veiklos apimtį ar darbo valandas arba apskritai užsidarė. Ikimokyklinio ugdymo įstaigos ir mokyklos vaikams iki 15 m. neužsidarė tik vienoje valstybėje narėje (Švedijoje)²¹⁷, tad čia vaikų priežiūra ir kokybiškas švietimas bei galimybė tėvams išlaikyti darbo ritmą užtikrinami beveik taip pat, kaip įprastomis sąlygomis. Valstybių narių atsakomosios priemonės, susijusios su šiais pagrindiniais švietimo srities iššūkiais, išsamiai aprašytos 3.2.2 skirsnyje.

Dauguma naujų priemonių šeimos politikos srityje yra susijusios su reagavimu į COVID-19 keliamą iššūkį.

Jos paprastai susijusios su papildomomis laikinomis finansinėmis išmokomis, skiriamomis pažeidžiamiausiems vaikams ir šeimoms (Belgijoje (Flandrijoje), Bulgarijoje, Latvijoje, Portugalijoje, Rumunijoje), arba teisių gauti anksčiau buvusias išmokas išplėtimu (Lenkijoje, Slovakijoje, Latvijoje). Be to, Lietuvoje, Maltoje, Slovėnijoje ir Slovakijoje išmokos šeimai padidintos visam laikui, o Lenkijoje ir Latvijoje išplėstos teisės gauti esamą išmoką vaikui. Priėmusi naują Šeimos aktą Italija planuoja nustatyti visuotinę mėnesinę išmoką visiems išlaikomiems vaikams, reformuoti įvairių rūšių atostogas dėl šeiminių priežasčių, moterims, turinčioms su priežiūra susijusių pareigų, taikyti priemones, skatinančias prisijungti prie darbo jėgos, ir parengti politikos priemones šeimoms, patiriančioms su švietimu ir mokykla susijusių išlaidų, remti. Bulgarijoje per krizę buvo laikomasi visuotinio požiūrio į išmokas šeimai. Be to, nuo 2021 m. kai kurioms vienkartinėms išmokoms bus panaikinti pajamų atitikties reikalavimams kriterijai, o kitų išmokų sumos bus padidintos.

²¹⁷ Numatant laikinojo užsidarymo išlygą.

Atsižvelgiant į tai, kad dėl COVID-19 pandemijos Europoje tikriausiai padidės nelygė tiek pajamų, tiek švietimo požiūriu, būtina imtis taisomųjų veiksmų. Tarp jų labai svarbi yra vaiko garantijų sistema, kuria siekiama užtikrinti galimybę socialiai remtiniams vaikams naudotis tokiomis paslaugomis, kaip sveikatos priežiūra ir švietimas, taip pat įskaitant tinkamą mitybą (kuri yra būtina sveikam vystymuisi užtikrinti), ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros paslaugas, popamokinę veiklą kultūros, sporto ir laisvalaikio srityse (papildant socialinės integracijos aspektą švietimo sistemoje) ir, kiek įmanoma, būstą. Sumažinti neigiamą COVID-19 sukeltos ekonomikos krizės poveikį padės Europos vaiko garantijų sistema: ją taikant bus šalinamos nacionalinio lygmens spragos, susijusios su galimybe naudotis paslaugomis, ir remiamos lygios galimybės.

Pastaraisiais metais valstybės narės neterminuotai išplėtė socialinės apsaugos sistemų aprėptį, o 2020 m. buvo daugiausia priimamos laikinosios priemonės ekstremaliosios situacijos padariniams šalinti. COVID-19 privertė atkreipti dėmesį į asmenis, kuriems netaikoma ar nepakankamai taikoma socialinė apsauga, kaip antai nestandartinius darbuotojus ar savarankiškai dirbančius asmenis. Taigi per pirmuosius krizės mėnesius (2020 m. kovo–balandžio mėn.) šalys išplėtė ir sustiprino esamas sistemas, taip pat sumažino atitikties reikalavimus sąlygas (pavyzdžiui, norint gauti bedarbio pašalpas ar dalyvauti sveikatos draudimo sistemose). Buvo prailgintas bedarbio pašalpų mokėjimo laikotarpis (pvz., Danijoje, Graikijoje, Bulgarijoje, Slovakijoje ar Liuksemburge), bedarbio pašalpos buvo padidintos (Bulgarijoje) arba buvo išaldytas proporcingas bedarbio pašalpų mažinimas (Belgijoje). Savarankiškai dirbantiems asmenims buvo suteikta daugiau galimybių naudotis pajamų rėmimo sistemomis, dažniausiai – ribotą laiką arba gaunant vienkartinę išmoką (pvz., Belgijoje, Kipre, Čekijoje, Portugalijoje). Pavyzdžiui, Čekijoje vyriausybė kompensavo savarankiškai dirbančių asmenų pajamų praradimą dėl mažėjančios pardavimo apimtys skirdama jiems fiksuoto dydžio išmoką, siekiančią 25 000 CZK (maždaug 915 EUR) už kovo 12 d.–balandžio 30 d. laikotarpį. Pastaruoju metu parama buvo išplėsta ir taikoma per visą parduotuvių (prekybos vietų) uždarymo laikotarpį, o poveikį patiriantys savarankiškai dirbantys asmenys gaus 500 CZK per dieną (maždaug 18 EUR). Kipre taikant subsidijavimo sistemą būtų padengiama mažų įmonių ir savarankiškai dirbančių asmenų tam tikra veiklos išlaidų dalis. Išplėsta ligos išmokų sistema: jos mokamos nuo antrosios ligos dienos (Estijoje arba Kipre) tiek samdomiesiems darbuotojams, tiek savarankiškai dirbantiems asmenims, turintiems gretutinių sveikatos sutrikimų ir negalintiems eiti į darbą dėl sveikatos ir saugos sumetimų, taip pat aprėpiami atvejai, kai draudžiama eiti į darbą dėl valdžios institucijų nurodymų ar įsakymų (privaloma izoliacija / karantinas).

Latvijoje valstybė iki 2020 m. pabaigos perėmė atsakomybę už ligos laikotarpį, už kurį anksčiau mokėjo darbdavys (nuo antrosios laikinojo nedarbingumo atostogų dienos) su COVID-19 susijusiais atvejais (liga ir privalomas karantinas). Lietuvoje, jei vyriausybė paskelbė ekstremalią situaciją ir reikėjo karantino, savarankiškai dirbantys asmenys ir individualią žemės ūkio veiklą vykdančius asmenys buvo remiami mėnesine išmoka (atitinkamai 257 EUR ir 200 EUR).

Dėl COVID-19 krizės kilo poreikis imtis papildomų priemonių siekiant sumažinti neproporcingai neigiamą poveikį neįgaliesiems. Todėl, be planinių nuolatinių priemonių, kelios valstybės narės ėmėsi laikinųjų priemonių, kad palengvintų neįgaliųjų padėtį. Šiame skirsnyje aprašytos tiek nuolatinės, tiek su COVID-19 susijusios laikinosios priemonės. Belgijoje nustatyta papildoma 50 EUR per mėnesį pajamų rėmimo priemonė, taikoma 6 mėnesius minimalias pajamas, neįgalumo išmoką ir pensininkų pajamų garantiją gaunantiems asmenims. Dėl COVID-19 Estija automatiškai nuo ekstremaliosios situacijos pradžios iki rugpjūčio mėn. pabaigos pratęsė neįgalumo statuso taikymą asmenims, kurių neįgalumo statusas priešingu atveju būtų buvęs nebetaikomas. Tuo pačiu metu ji padidino išmokas neįgaliesiems vaikams; paskutinį kartą jos buvo didintos 2006 m. Esant ekstremaliajai situacijai (iki 2020 m. gegužės 18 d.) specialiųjų poreikių turinčių vaikų tėvams buvo skirtos specialios išmokos, kurioms numatytas 10 mln. EUR biudžetas. Estija taip pat automatiškai pratęsė vaiko, turinčio nekintančią ar progresuojančią sunkią ar didelę negalią, priskyrimo tam tikrai neįgalumo grupei galiojimo laiką iki tol, kol vaikas pasieks darbingą amžių. Anksčiau negalia buvo patvirtinama vienu – treju metų laikotarpiui. Prancūzija pratęsė tam tikrų socialinių teisių, kurių galiojimas turėjo baigtis 2020 m. kovo 12 d.–liepos 31 d., galiojimą trimis ar šešiais mėnesiais (įskaitant išmoką neįgaliesiems, išmoką neįgalaus vaiko švietimui ir kompensaciją už negalią). Kalbant apie nuolatinės priemonės, Bulgarijoje sveikatos priežiūros ir socialiniai darbuotojai teikė pagyvenusiems asmenims ir neįgaliesiems patronažinės priežiūros paslaugas, įskaitant lankymą namuose, maisto produktų rinkinius ir šiltą maistą, vaistus ir būtiniausias prekes. Latvija padidino pajamų paramą neįgaliesiems ir visiems aukštosiose mokyklose studijuojantiems neįgaliesiems skyrė padėjėją (anksčiau padėjėjų paslaugomis galėjo naudotis tik regos sutrikimų turintys studentai). Siekiant pagerinti labai sunkių ir sunkių funkcinių sutrikimų turinčių asmenų galimybes naudotis paslaugomis, nuo 2021 m. nustatytos palankesnės padėjėjų paslaugų teikimo sąlygos, be kita ko, padidintas užmokestis padėjėjams. Lietuvoje siekiama iki 2020 m. pabaigos uždaryti visus institucinius vaikų globos namus visiems tėvų priežiūros netekusiems vaikams (žr. 3.2 skirsnį).

Malta padidino neįgalumo pensijas. Portugalijoje buvo apibrėžtas neformaliojo slaugytojo teisinis statusas, supaprastintas negalios patvirtinimo procesas turint neformaliojo slaugytojo statusą ir įgyvendinami bandomieji projektai, kuriais siekiama pagerinti neformaliųjų slaugytojų padėtį. Rumunijoje buvo atnaujinti pažeidžiamoms grupėms, įskaitant neįgaliuosius, skirtų socialinių paslaugų įkainių standartai, kurie paskutinį kartą buvo atnaujinti 2015 m. (taip pat žr. pirmiau).

Per COVID-19 krizės laikotarpį daugelis valstybių narių ėmėsi neatidėliotinių priemonių, kad apsaugotų su būstu susijusių pačių pažeidžiamiausių asmenų padėtį²¹⁸. Pavyzdžiui, per izoliavimo laikotarpį benamiams buvo suteikiamas laikinas būstas, be kita ko, nakvynės namuose ir laikinose prieglaudose. Tai pasakytina, pavyzdžiui, apie Prancūziją, Ispaniją ir didžiuosius Airijos ir Austrijos miestus. Būsto nuomos mokesčių moratoriumai didelį poveikį patiriantiems nuomininkams buvo pritaikyti Ispanijoje, Austrijoje, Vokietijoje ir Portugalijoje, o Airijoje ir Liuksemburge nuomininkams, kurie dėl krizės negalėjo mokėti nuomos mokesčių, buvo skirta finansinė parama²¹⁹. Graikijoje vyriausybė leido laikinai sumažinti (iki 60 proc.) nuomos mokesčius nuomininkams, per krizės laikotarpį netekusiems darbo²²⁰. Panašių priemonių ėmėsi vietos valdžios institucijos ir kai kuriuose miestuose, kaip antai Lisabonoje ir Sintroje (Portugalija) – ten kelis mėnesius buvo sustabdytas socialinio būsto nuomos mokesčių mokėjimas²²¹. Italijoje ir Nyderlanduose buvo įgyvendintos priemonės, skirtos apsaugoti hipotekos turėtojus nuo namų praradimo rizikos, pavyzdžiui, per izoliavimo laikotarpį sustabdant teisės naudotis turtu atėmimo procedūras²²². Tačiau šios priemonės buvo daugiausia laikinos ir tikriausiai bus taikomos trumpiau, nei bus juntamas pasaulinės pandemijos poveikis namų ūkių pajėgumams padengti būsto išlaidas, ypač tais atvejais, kai jų nariai per krizę neteko darbo ar pajamų.

²¹⁸ <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/housing-amid-covid-19-policy-responses-and-challenges-cfdc08a8/>.

²¹⁹ EBPO (2020), *Housing amid COVID-19: Policy responses and challenges*.

²²⁰ Ibid.

²²¹ EBPO (2020), *Policy responses to the COVID-19 crisis in cities*.

²²² EBPO (2020), *Housing amid COVID-19: Policy responses and challenges*.

Kalbant apie pasiūlą, didelį su būsto politika susijusį iššūkį kelia per pastarąjį dešimtmetį sumažėjusios viešosios investicijos į būstų pasiūlą²²³. Kai kurios valstybės narės ėmėsi veiksmų, kad padidintų socialinių būstų pasiūlą ir paremtų statybos sektoriaus atsigavimą po krizės. Pavyzdžiui, Austrijoje, Airijoje ir Nyderlanduose yra nustatytos papildomo finansavimo ir (arba) skolinimo supaprastinimo sąlygos siekiant užtikrinti nekilnojamojo turto plėtotojų likvidumą. Portugalijoje neapmokestinamas nekilnojamojo turto kapitalo prieaugis, siekiant paskatinti būsto savininkus, kurie vykdo veiklą trumpalaikės atostogoms nuomojamo turto nuomos rinkoje, užsiimti nuoma įperkamo nuomojamo turto rinkoje.

Vienam iš keturių europiečių pensija yra pagrindinis pajamų šaltinis, taigi, pensijos atlieka labai svarbų vaidmenį užtikrinant ekonomikos atsparumą per COVID-19 sukeltą ekonomikos krizę. Per pastaruosius metus, iki COVID-19 krizės pradžios, toliau augant ES užimtumo lygiui, pasiekusiam beprecedentiškai aukštą lygį, valstybės narės ir toliau dėjo pastangas, kad išsaugotų pensijų adekvatumą. Kelios valstybės narės toliau siekė skatinti ilgesnį profesinį gyvenimą ir vėlesnį išėjimą į pensiją, daugiausia imdamosi skatinamųjų ir kitų neprivalomų priemonių, kaip antai palengvindamos pensijos ir darbo derinimo sąlygas (Slovėnija), sudarydamos palankesnes sąlygas dirbti sulaukus pensinio amžiaus (Estijoje, Švedijoje) ir pratęsdamos teisę į išmokas suteikiantį laikotarpį (Danijoje, Lietuvoje). Kitose šalyse siekiama padidinti pajamų išlaikymo pajėgumus ir pensijų sistemų įtraukumą, pavyzdžiui, peržiūrint pensijų kaupimo taisykles (Estijoje, Lietuvoje) ar indeksavimą (Kroatijoje), padidinant mokesčių lengvatas (Maltoje), nustatant pensijų kreditus už vaiko priežiūrą (Slovėnijoje) arba tobulinant profesinių pensijų taupymo sistemas (Nyderlanduose, Lenkijoje). Kelios valstybės narės priėmė priemones, kuriomis siekiama mažinti skurdą ir (arba) apsaugoti mažas pajamas gaunančių ir didelį darbo stažą turinčių pensininkų pajamas, daugiausia nustatydamos arba padidindamos bazinę ar minimalią pensiją (pvz., Italija, Slovėnija, Bulgarija, Latvija), arba taikydamos individualų bazinį pensijos priedą (pvz., Vokietija), arba pridėdamos nedidelį priedą prie visų pensijų per COVID-19 krizės laikotarpį ir siūlydamos priimti nuostatas dėl nuolatinio padidinimo (Bulgarija). Pavyzdžiui, Vokietija nustatė valstybinės pensijos draudimo bazinės pensijos priedą asmenims, kurie bent 33 metus mokėjo privalomąsias įmokas, priklausomai nuo jų įmokų ir remiantis pajamų patikrinimo rezultatais.

²²³ Žr. p. 13, EBPO (2020), *Housing and Inclusive Growth*, OECD Publishing, Paryžius. Pateikiama: <https://doi.org/10.1787/6ef36f4b-en>.

Kai kurios valstybės narės reformavo savo pensijų sistemų finansavimą, pvz., Lietuvoje finansavimo dalis buvo perkelta iš socialinės apsaugos sistemos į bendrąjį biudžetą, o pervedimai į valstybės finansuojamą sistemos pakopą tapo savanoriški. Kita vertus, nuo krizės pradžios dauguma valstybių narių nevykdė esminių su krize susijusių pensijų sistemų reformų, o kai kurios anksčiau suplanuotos reformos buvo sustabdytos (pvz., išsami pensijų reforma Prancūzijoje).

Visos valstybės narės priėmė įvairių laikinųjų priemonių, kad reaguodamos į pandemiją sustiprintų savo sveikatos priežiūros sistemas ir padidintų jų atsparumą. Tarp tokių priemonių – papildomos lėšos, skirtos padengti sveikatos priežiūros išlaidas, patiriamas dėl koronaviruso pandemijos (pavyzdžiui, reorganizuojant priežiūros paslaugų teikimą ligoninėse ar susijusias su ypatingos svarbos medicinos reikmenimis, kaip antai asmeninėmis apsaugos priemonėmis, farmacijos produktais ar dirbtinės plaučių ventiliacijos aparatais), ir didinti mokslinių tyrimų ir inovacijų pajėgumus (visų pirma susijusių su vakcinomis ir reagavimo į krizę priemonėmis). Šiomis priemonėmis taip pat siekta stiprinti sveikatos priežiūros sistemas padidinant intensyviosios terapijos skyrių lovų skaičių, teikiant teritorinę pagalbą labiausiai nukentėjusiems regionams, didinant sveikatos priežiūros specialistų skaičių (pvz., priimant į darbą papildomus darbuotojus, keliant darbuotojų kvalifikaciją ar juos perkvalifikuojant, pasitelkiant medicinos studentus ar medicinos rezervą), finansuojant sveikatos priežiūros personalo viršvalandžius COVID-19 plitimo valdymo metu ir (arba) skiriant vadinamąsias rizikos premijas socialinę ir bendruomeninę pagalbą teikiančiam personalui, sveikatos priežiūros specialistams ir nestacionariosios sveikatos priežiūros personalui. Valstybės narės padidino ir patobulino savo testavimo ir laboratorijų pajėgumus ir, atsižvelgdamos į atitinkamą epidemiologinę padėtį, nuolat atnaujina testavimo, fizinio atstumo laikymosi, kelionių, asmeninės apsaugos ir karantino taisykles.

Krizė daugelyje valstybių narių atskleidė esminius struktūrinius sveikatos priežiūros sistemų trūkumus ir išryškino reformų ir modernizavimo poreikį. Ji jau paskatino imtis reformų siekiant padidinti sveikatos priežiūros sistemų prieinamumą, kaip antai panaikinti pirminės sveikatos priežiūros paslaugų naudotojams taikomus mokesčius (Airijoje), padengti su COVID-19 susijusios priežiūros išlaidas ir neapdraustiesiems (Bulgarijoje), išplėsti priemonių taikymą aprėpiant migrantus (Portugalijoje) arba iš dalies padengti nedarbingųjų įmokas (Vengrijoje, Slovėnijoje, Graikijoje ir Kroatijoje). Vokietijoje ir Prancūzijoje dėl krizės buvo dar labiau sumažinti nuotolinių konsultacijų naudojimo apribojimai.

Valstybės narės ir toliau modernizuoja savo sveikatos priežiūros sistemas, pvz., teikdamos daugiau galimybių naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis ir didindamos jų prieinamumą. Kai kurios valstybės narės (pvz., Estija, Latvija, Prancūzija, Vokietija, Čekija) taiko skatinamąsias priemone ar skiria dotacijas šeimos gydytojams ar medicinos studentams, kad jie dirbtų nepakankamai aptarnaujamose vietovėse, arba didina (tam tikrų specialybių) sveikatos priežiūros darbuotojų atlyginimus (Bulgarija, Estija, Latvija, Lietuva, Rumunija). Pirminė sveikatos priežiūra stiprinama steigiant bendruomenės sveikatos centrus, vietos sveikatos priežiūros skyrius arba bendrus bendrosios praktikos gydytojų kabinetus (Austrijoje, Estijoje, Graikijoje, Liuksemburge, Rumunijoje). Lietuva praneša, kad jai pavyko sutrumpinti laukimo sąrašus ir sumažinti paciento priemoną perkant receptinius vaistus. Kipre 2019 m. įgyvendintas pirmasis ambulatorinio gydymo sistemos etapas; taip tikimasi gerokai sumažinti mokėjimus savo lėšomis ir sudaryti dar didesnes galimybes gauti sveikatos priežiūros paslaugas. 2020 m. birželio 1 d. buvo pradėtas paskutinis bendrosios sveikatos priežiūros sistemos reformos etapas – į išmokų krepšelį įtrauktas stacionariosios sveikatos priežiūros padengimas. Kai kurios specialybės, kurias iš pradžių buvo planuojama įtraukti į 2-ąjį etapą (klinikiniai dietologai, ergoterapeutai, logopedai, fizioterapeutai, psichiatrai, odontologai, medicininės reabilitacijos ir palaikomosios slaugos specialistai), buvo perkeltos į rudens etapą. Kai kurios valstybės narės planuoja ar įgyvendina patobulintas sveikatos priežiūros darbo jėgos planavimo ir (arba) rengimo priemones (Švedija, Vokietija, Prancūzija, Estija, Ispanija, Lietuva, Liuksemburgas, Latvija).

Ir toliau dedamos pastangos didinti priežiūros paslaugų teikimo atsparumą, efektyvumą ir veiksmingumą. Suomijoje naujoji vyriausybė vėl pradėjo socialinę ir sveikatos priežiūros reformą su tam tikrais pakeitimais, bet ir toliau daugiausia dėmesio skiria galimybių naudotis priežiūros paslaugomis didinimui. Siekdama užtikrinti didesnį veiksmingumą, nuo 2020 m. sausio 1 d. Austrija sumažino draudimo fondų skaičių nuo 21 iki 5. Nauja veiklos rezultatų vertinimo sistema kuriama Čekijoje ir Latvijoje, o Portugalijoje parengta formalioji valstybinių ligoninių valdymo vertinimo struktūra. Liuksemburge įsteigtas nacionalinis sveikatos duomenų stebėsenos centras, siekiant padidinti sveikatos duomenų prieinamumą ir pagerinti jų kokybę. Graikijoje centralizuoti viešieji pirkimai bus organizuojami per naują centralizuotą sveikatos priežiūros sektoriaus perkančiąją organizaciją (EKAPY). Prancūzija ir toliau konsoliduoja ligoninių tinklus siekdama geriau koordinuoti stacionarinę sveikatos priežiūrą. Čekijoje ir Graikijoje įgyvendinamos skirstymu į pacientų grupes pagal diagnozę grindžiamos mokėjimų sistemos; tokia sistema planuojama ir Liuksemburge. Kalbant apie skaitmeninę sveikatos priežiūrą, Estijos e. konsultacijų sistemoje šeimos gydytojai dėl sudėtingų atvejų gali skaitmeninėmis priemonėmis konsultuotis su specialistais. 2019 m. liepos mėn. šalyje pradėjo veikti centrinė skaitmeninė registravimosi stacionariosios sveikatos priežiūros paslaugoms sistema. Čekijoje –iš dalies, Lenkijoje – visiškai įgyvendintos e. receptų sistemos, o Lietuvoje vyksta nuotolinio sveikatos priežiūros paslaugų teikimo modelio bandymai. Vokietija ruošiasi nuo 2021 m. sukurti visų pacientų įrašus elektroniniu formatu. Rumunijoje numatoma 2021 m. pristatyti naują daugiametę sveikatos strategiją. 2020 m. vasarą Prancūzija pranešė apie naujas investicijas į sveikatos priežiūrą ir pagyvenusių asmenų priežiūrą, įskaitant infrastruktūrą, darbuotojus ir skaitmenines paslaugas.

Reaguodamos į pandemijos poveikį, daugelis valstybių narių ėmėsi veiksmų, kad apsaugotų savo ilgalaikės priežiūros sistemas ir paslaugų gavėjus, o kai kurios iš jų pagerino padėti formaliajame ir neformaliajame sektoriuose. Suomija priėmė Pagyvenusių asmenų priežiūros paslaugų akto pakeitimus, kad laipsniškai padidintų minimalų aprūpinimo darbuotojais lygį ir pagerintų priežiūros kokybę užtikrinant priežiūrą visą parą ir ilgalaikę institucinę pagyvenusių asmenų priežiūrą, nuo 0,5 darbuotojo vienam klientui 2020 m. spalio mėn. iki 0,7 darbuotojo vienam klientui iki 2023 m. balandžio mėn. Portugalijoje apibrėžtas neformaliųjų slaugytojų teisinis statusas. Siekdamas apsaugoti priežiūros paslaugų gavėjus pandemijos laikotarpiu kelios valstybės narės (pvz., Austrija, Belgija, Bulgarija, Prancūzija, Vokietija, Airija, Italija, Slovėnija) priėmė priemones, kad priežiūros įstaigos rezidentai būtų izoliuojami nuo kitų priežiūros paslaugų gavėjų. Tarp tokių priemonių – naujai atvykusių į slaugos namus asmenų izoliavimas tam tikrą dieną skaičių, įstaigų padalijimas į zonas su COVID ir zonas be COVID ir rezidentų izoliavimas vienviečiuose kambariuose. Valstybės narės (pvz., Belgija (Valonija), Bulgarija, Estija, Prancūzija, Airija, Italija, Ispanija) taip pat priėmė priemones, kuriomis siekiama kovoti su padidėjusiu vienišumu dėl pandemijos ir izoliavimo priemonių. Tarp tokių iniciatyvų – leidimas giminaičiams nustatytomis sąlygomis lankytis priežiūros įstaigose, vaizdo priemonių naudojimas, kad priežiūros įstaigų rezidentai galėtų bendrauti su savo giminaičiais, ir psichologinė parama konsultuojant telefonu. Kadangi per krizės laikotarpį ilgalaikės priežiūros sektoriuje padidėjo darbo jėgos trūkumas, valstybės narės (pvz., Austrija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Slovėnija ir Švedija) priėmė ar išplėtė ilgalaikės priežiūros darbuotojų rezervų didinimo priemones, įskaitant laikiną kvalifikacijos reikalavimų sumažinimą, kad būtų galima skubiai priimti į darbą naujus darbuotojus, priimti į darbą savanorius, medicinos studentus ir pensininkus, maksimalaus darbo laiko taisyklių sušvelninimą, kitų sektorių darbuotojų pasitelkimą, kvalifikacijos kėlimo, perkvalifikavimo ir mokymosi visą gyvenimą priemonių stiprinimą sektoriuje ir leidimą tarpvalstybiniais priežiūros darbuotojams atvykti į šalį nepaisant sienų uždarymo. Kai kurios valstybės narės (pvz., Lietuva, Liuksemburgas, Slovakija, Ispanija) taip pat priėmė priemones, kuriomis pandemijos laikotarpiu siekiama remti neformaliuosius slaugytojus, pvz., skiriant išmokas, leidžiant sutrumpinti darbo laiką arba nustatant specialiųjų atostogų sistemas.